LEJAS BULĀNA-

LATVIEŠU CIEMS SIBĪRIJĀ

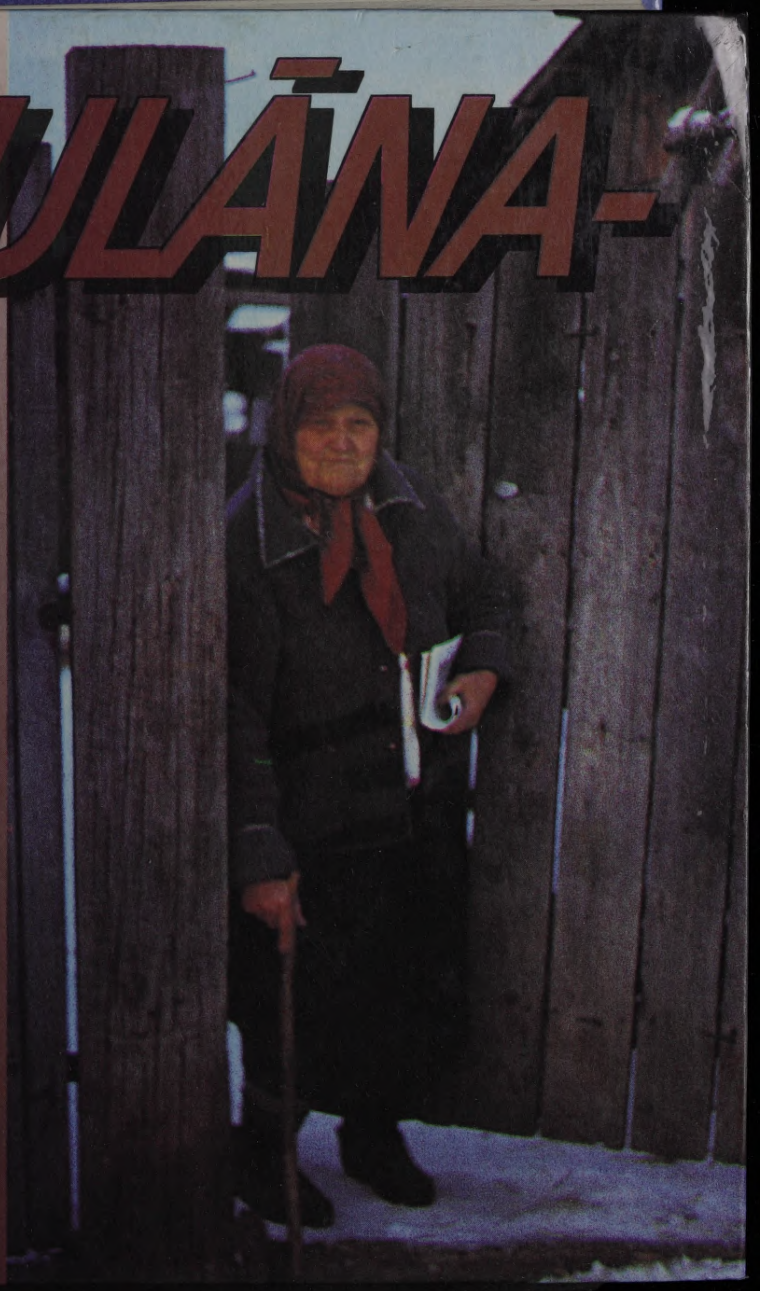

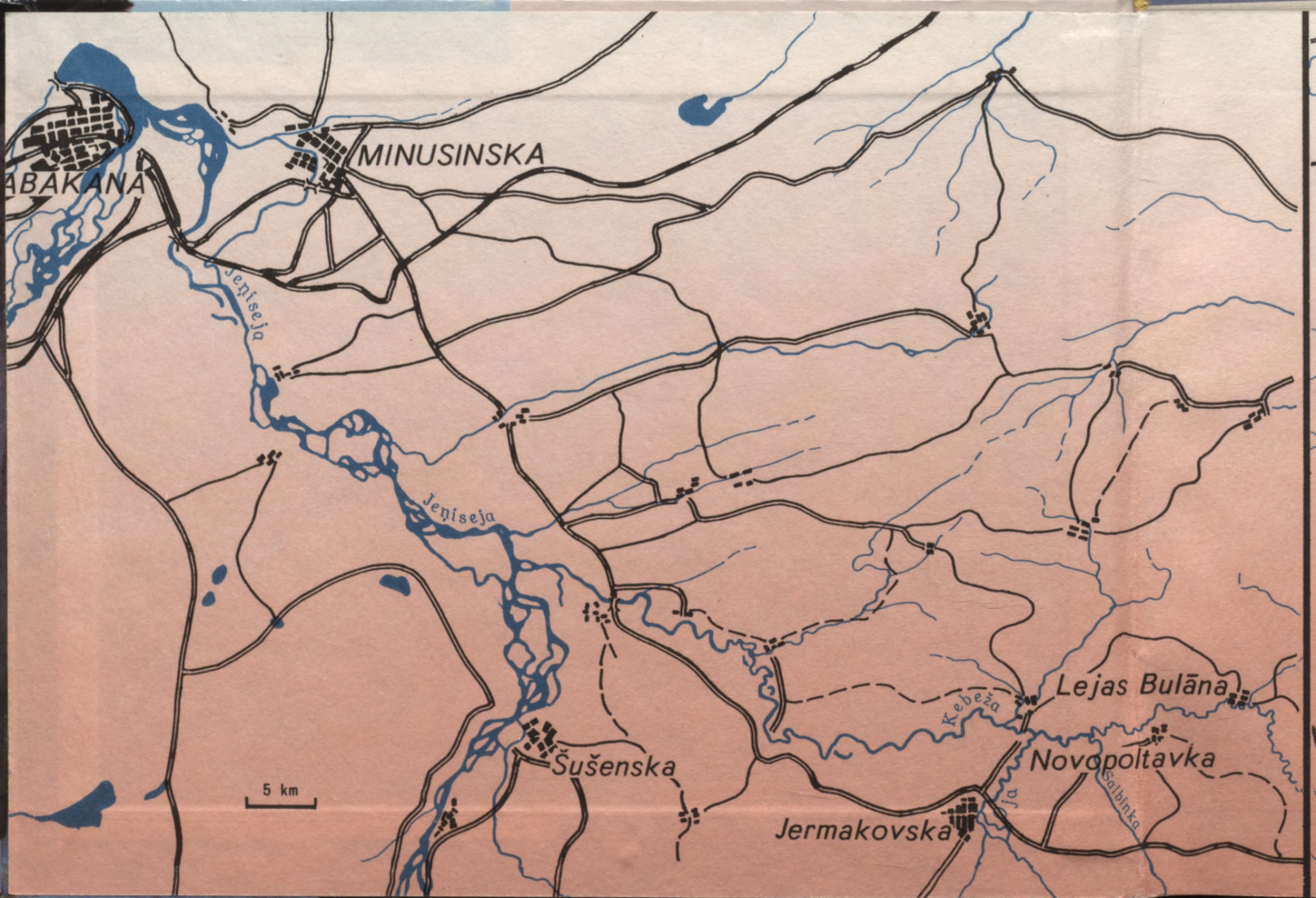
ABAKANA
MINUSINSKA
Jeņiseja
Jeņiseja
Šušenska
Kebeža
Lejas Bulāna
Novopoltavka
Salbinka
Jermakovska
5 km

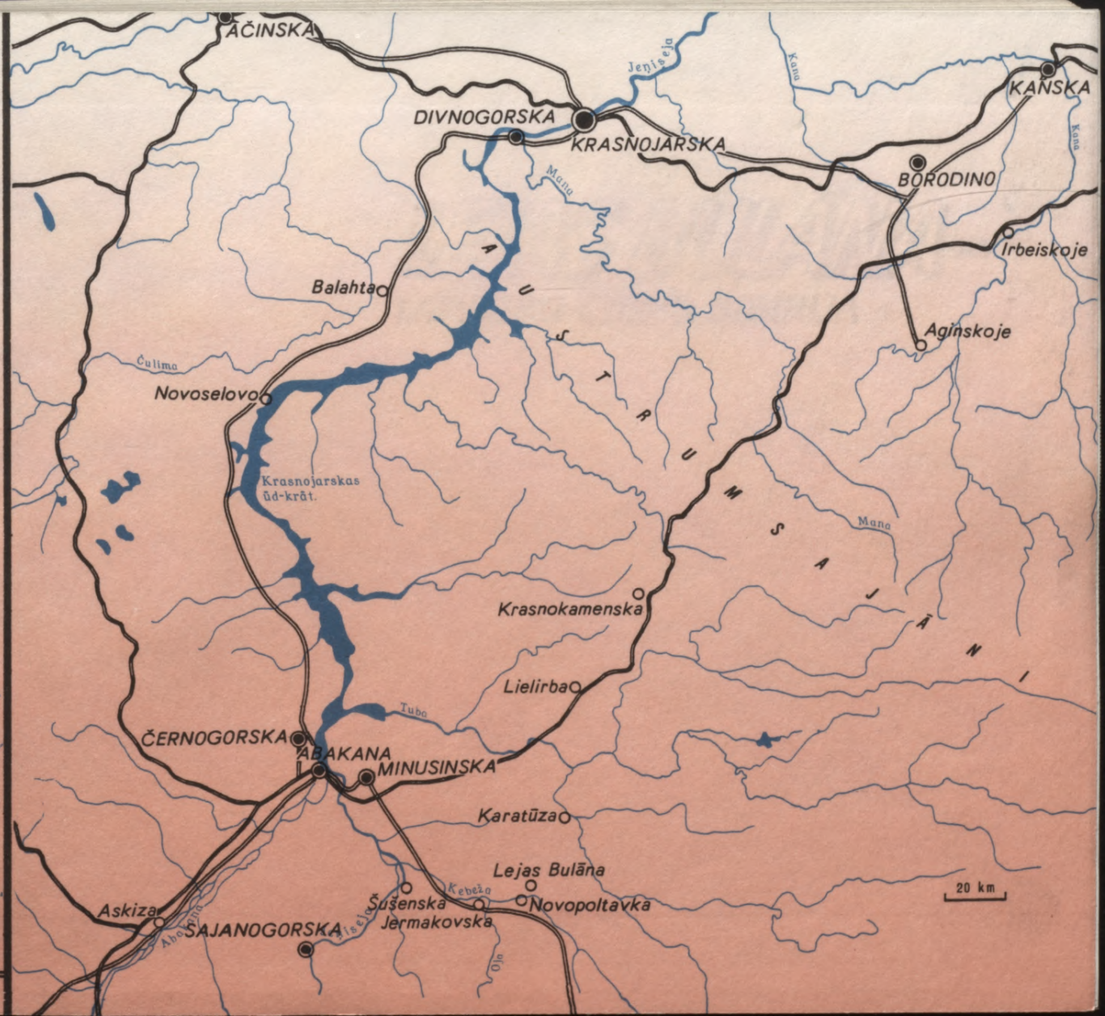
ĀČINSKA
Jeņiseja
Kana
KAŅSKA
DIVNOGORSKA
KRASNOJARSKA
Mana
BORODINO
Irbeiskoje
Balahta
AUSTRUMSAJĀNI
Aginskoje
Čulima
Novoselovo
Krasnojarskas ūd-krāt.
Mana
Krasnokamenska
Lielirba
Tuba
ČERNOGORSKA
ABAKANA
MINUSINSKA
Karatūza
Lejas Bulāna
Kebeža
Šušenska
Jermakovska
Novopoltavka
Askiza
Abakana
SAJANOGORSKA
Jeņiseja
Oja
20 km

LEJAS BULĀNA-
LATVIEŠU CIEMS SIBĪRIJĀ

95-2
48

LEJAS BULĀNA-

LATVIEŠU CIEMS SIBĪRIJĀ

ZVAIGZNE ABC

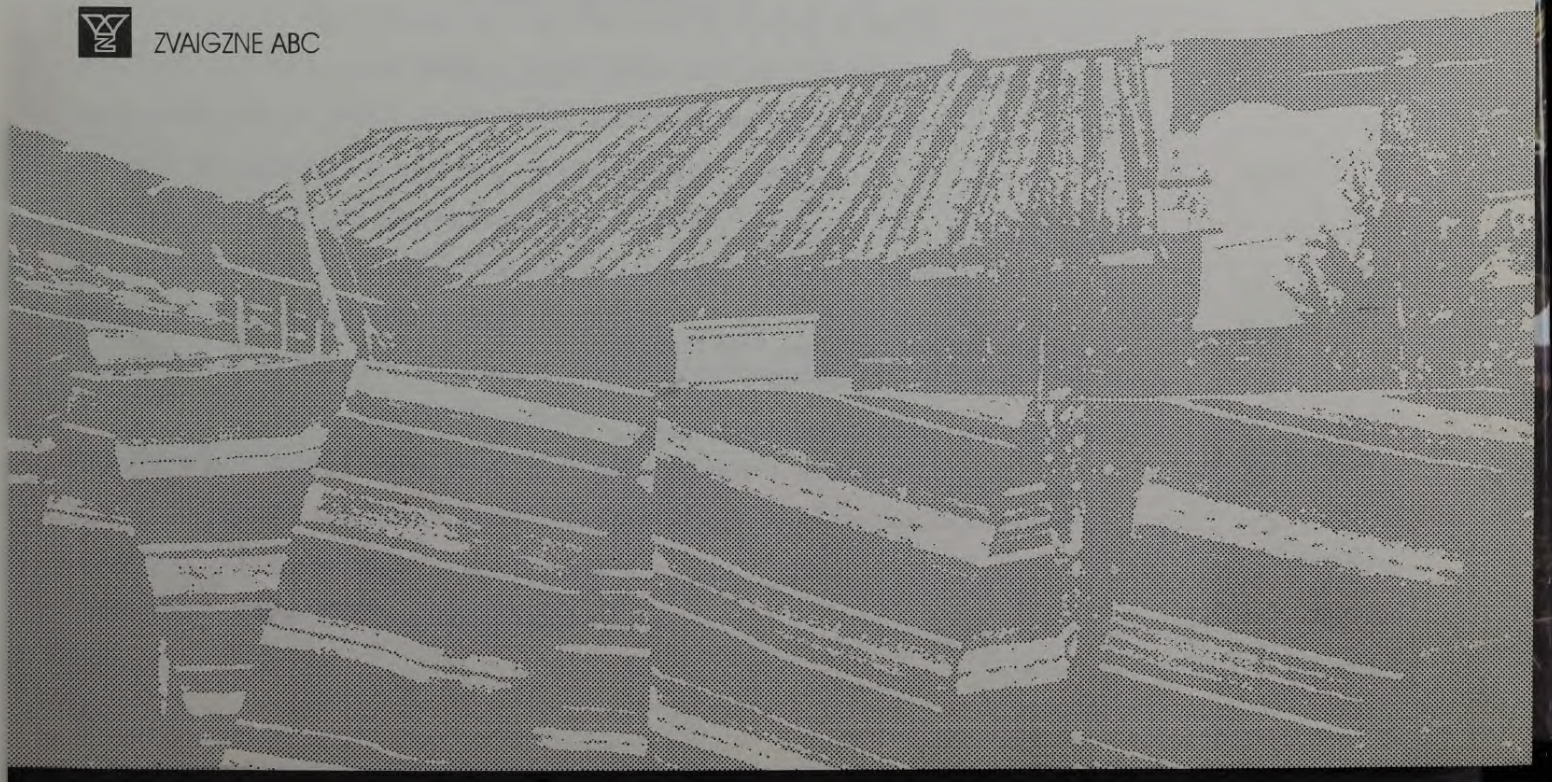

947.43:325(57)
Le 402

Grāmata izdota ar Sorosa fonda — Latvija atbalstu

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

95-12.069
0204090989

Par krājuma tapšanu rūpējusies *Vaira Strautniece*
no 1977. gada līdz 1994. gadam

E. B u r o v a s mākslinieciskais noformējums

ISBN 9984–560–20–1

©1995, apgāds «Zvaigzne ABC»

SATURA RĀDĪTĀJS

JĀNIS DRIĶIS. Lejas Bulanka 9
VALENTĪNA TURLAJA. Vēsturisks apskats par reliģisko dzīvi latviešu kolonijās 31
JURIS RUBENIS. Lejas Bulānas mācītāji 45
BULĀNIETIS. Sibīrijas atmiņas 51
J. K. JAKOVĻEVS. Minusinskas apriņķa cittautību iedzīvotāji. Latvieši 73
LIGITA ZANDOVSKA. Lejas Bulānas 1991. gada vasaras «Dimensijas» 87
AINA BLINKENA un *ANNA STAFECKA.* Latviešu valoda Lejas Bulānā 103
JĀNIS ROZENBERGS. Vai bija vērts tik tālu braukt? 127
UNA BALODE. Latviešu ģimenes godi un tradīcijas 143
ANETE KARLSONE. Materiālā kultūra un mājamatniecība Lejas Bulānā 163
BAIBA PUTNIŅA. Lejas Bulānā dzied un ziņģē 183
VALENTĪNA TURLAJA. Latviešu skolas Jeņisejas guberņā no XIX gadsimta vidus līdz 1937. gadam 197
AIVARS BEIKA. Sibīrijas latvieši 30. gadu politiskā terora apstākļos 227
AIVARS TABŪNS. Latviešu zemnieku kolonijas Sibīrijā. Etnodemogrāfiska analīze 263
JURIS ZALĀNS. Ko iesākt ar austrumu radiem? 279
VAIRA STRAUTNIECE. Mūsu darbu hronika 293

IEVADAM

Gandrīz neticami, ka grāmata par latviešiem Sibīrijā beidzot atnākusi pie latviešiem Latvijā. Vismaz šādā — simboliskā veidā daļa no mūsu tautas var atgriezties tēvutēvu dzimtenē.

Lejas Bulāna ir tikai viens no latviešu ciemiem, kuri pagājušā gadsimta vidū un beigās kā mazas saliņas okeānā pastāvēja austrumos no Baltijas līdz pat Klusajam okeānam. XX gadsimta pirmajā pusē tur dzīvoja ap 200 000 mūsu tautiešu. Viņu dzīvesstāsti, likteņu raksti un nacionālās savdabības pastāvēšana līdz mūsdienām ir ļoti maz zināma latviešiem Latvijā un rietumu trimdas zemēs.

Kad 1977. gada vasarā kopā ar Andri Slapiņu pabijām Lejas Bulānā un uzņēmām dokumentālu filmu par to, ko tur vērojām, par šo grāmatu vēl nedomāju. Taču pēc atgriešanās, vācot materiālus filmas izveidei, lasot brīnišķīgos skolotāja Jāņa Driķa aprakstus un 20.—30. gadu «Sibīrijas Ziņas» izteiksmīgās, brīžam komiskās, brīžam traģiskās informācijas, sapratu, ka šī pienākuma nasta jau ir uz maniem pleciem. Nekad vēlāk vairs neesmu jutusies šķirta no šiem cilvēkiem. Es piederu viņiem, un viņi ir mani radi, vienalga — Sibīrijā, Baškīrijā vai kur citur pasaulē.

Tomēr satriecoši, cik mazu sabiedrības daļu aizskar mūsu tautasbrāļu likteņi. Vai gan citādi tik morāli un materiāli smags būtu viņu atgriešanās ceļš šodienas Latvijā? Vai gan citādi paaudžu paaudzēs dzimušos latviešus, kurus vēstures grieži aiztrenkuši tālu prom no dzimtenes un kurus krustu šķērsu pārskaitījuši represiju viļņi, tagad arī cerību zeme — brīvā Latvija — atmestu kā nederīgus pilsoņus?

Varbūt šī grāmata būs maza liecība, maza aizstāvība maniem mīļajiem, kuri aizcirstām saknēm tomēr vēl sīksti turas savās iekoptajās mītnēs jebkur pasaulē. Traģiska ir šī bezizeja — svešs starp savējiem, savējais starp svešiem.

«Domā — latvietis pazudis? Nepazudis! Dikti sīksts viņš ir. Un tāds spītīgs. Latvietis nekad nepazudīs,» vēl pirms gadiem astoņiem bija pārliecināta Dora Bite no Baškīrijas latviešiem. Arī šī ticība ir apbrīnas vērta. Pacietība, izturība un darbs ir tās pamatā. Bet šodienā, diemžēl, asimilācijas procesiem ir citi tempi, un, ja Latvija neko nedara jaunās paaudzes izglītošanai viņu mītnes vietās, ja mēs nemēdzam dalīties ar saviem kultūras sasniegumiem, braucot ciemos uz vistālākajām vietām, tad — nu, paši saprotiet, kas notiks.

Man gribētos pateikt sirsnīgu paldies visiem, kas tieši vai netieši palīdzējuši šīs grāmatas veidošanā. Daļa no viņiem atrodama «Mūsu darbu hronikā», taču visus pieminēt personiski varbūt nav iznācis, jo, kā vairums vieglprātīgu cilvēku, arī es esmu dažkārt pārāk paļāvusies uz savu atmiņu. Īpaša pateicība Intai un Nikolajam Baranovskiem, jo bez Latvijas informācijas centra atbalsta un finansiālā nodrošinājuma 1991. gadā nebūtu bijis iespējams noorganizēt šādu individuālu pētniecisku ekspedīciju. Paldies arī zinātniekiem, kuri atsaucās aicinājumam piedalīties, paldies Dž. Sorosa fonda Latvijas filiālei par atbalstu, paldies fotomeistaram Raitim Puriņam, kurš palīdzēja sagatavot ilustratīvo materiālu publicēšanai, paldies apgāda «Zvaigzne ABC» kolektīvam, kurš savu darba daļu ziedojis, riskējot nesaņemt atpakaļ ieguldītos līdzekļus no tirāžas.

Paldies Jums, kas tagad turat šo grāmatu rokās — jā, tā ir domāta Jums, tieši Jums personiski!

Un paldies Dievam, ka ir šī grāmata un ir šīs Jūsu rokas, kas to tur. Paldies Dievam par to, ka mēs vēl esam.

Jūsu *Vaira Strautniece*

JĀNIS DRIĶIS

LEJAS BULANKA

Nebūs gan Latvijā nevienas luterāņu draudzes, kurai nebūtu kāds vai vairāki viņas dēli un meitas pēc daudz dzīves aukām, pat dzīves katastrofām, miera vietu atraduši Lejas Bulankā. Šī ir agrākos gados tā daudzinātā «pasīlija». Gadus 50 atpakaļ mātes Latvijā biedināja nerātnos puisēnus: «Pagaidi vien, palaidni, gan tevi aizsūtīs uz «pasīliju»!»

Pagājušā gadu simteņa trīsdesmitos gados izsūtītos vairs nenometināja Vakarsibīrijā, bet sāka sūtīt uz Rītsibīriju, kuras platība ir lielāka par visu Vakareiropu. Nu izkaisījās luterāņi no Baltijas un visas Krievijas kolonijām pa Rītsibīrijas plašumiem, kuri mērojami nevis simtām, bet tūkstošām verstēm. Ap 1845. gadu no Maskavas evaņģēliski luteriskās konsistorijas izsūtīja mācītāju Dr. Sederholmu, lai tas apkopotu visu tautību luterāņus Rītsibīrijā. Šinī ceļojumā, kura garums turp un atpakaļ bija ap 15 000 verstēm, Dr. Sederholms pārliecinājās par sava uzdevuma neiespējamību. Grūti bija atrast luterāņu katordzniekus, kas grupās strādāja Irkutskas, Aizbaikāla, Nerčinskas un Amūras centrālē vai arī dažādu «taigu» (lielmežs) zelta bedrēs, turpretī par uz nometināšanu aizsūtītajiem un katorgu beigušiem trūka jel kādu noteiktu ziņu. Mācītājs, atradis dažas luterāņu dzimtas, apjautājās pēc citiem luterāņiem, un nu gadijās, ka bija jābrauc simtām verstēm sānis vai atpakaļ, lai sameklētu kādus luterāņus. Ceļojumus varēja uzņemties tikai īsos vasaras mēnešos, turpretī ziemā, kad «purgas» (sniegputeņi) dauzījās un lauskas spēra pie mīnus 30—40 °R[1], par ceļojumiem nevarēja ne domāt. Maskavā nonācis, Dr. Sederholms pacēla jautājumu, ka visus uz nometināšanu nosūtītos un katorgu beigušos luterāņus vajaga nometināt vienā vietā. Pēc daudz formalitātēm 1851. gadā iznāca krievu valdības rīkojums, ka visi luterāņi Rītsibīrijā nometināmi Minusinskas apriņķī Jeņisejas guberņā.

No tā laika visus luterāņus nometināja Minusinskas apriņķī. Te nu viņi atkal klīda gar milzu straumes Jeņisejas krastiem, līdz kamēr Irkutskas divīzijas mācītājs Kosmans (vēlākais ģenerālsuperintendents Maskavā), ļoti tālredzīgs un spēcīgs cilvēks, izraudzīja luterāņu kolonijām Minusinskas dienvidos Sajānkalnu pakājē Kebežas ieleju ar Suetukas kalnāju. Šis apgabals atrodams tā sauktā Sibīrijas Šveicē, auglīgs un bagāts ar skaistiem dabas skatiem. Pirmā dibinājās somu kolonija Suetuka jeb Kamennij Brods, mācītājs Kosmans dibināja latvju un vācu koloniju Lejas Bulanku 1858. gadā pie Bulankas ietekas Kebežā un kādu gadu vēlāk Augšbulanku, igauņu koloniju, Bulankas upītes augšgalā. Abas Bulankas ir no Minusinskas 90 verstes uz rīta dienvidiem. Lai liktu trim minētām kolonijām ciešus pamatus, tad

[1] Reomīra skala. To praktiski tagad vairs nelieto. Ledus kušanas temperatūra normālā spiedienā ir 0° R, ūdens vārīšanās temperatūra – 80° R. *Red. piez.*

Kebežas upe vasarā.

mācītājs Kosmans brauca trīs vasaras no Irkutskas uz Minusinsku. Nebija viegls darbs mežainā apgabalā celt kolonijas ar ļaudīm, kuriem mugurā bija tikai kroņa mantels un kuriem dažkārt uz citu visu vairāk prāts nesās nekā uz mierīgu zemkopja dzīvi. Mācītājs Kosmans jaunam pilsonim apgādāja mājiņu, zirgu ar arklu un sēklu, kā arī govi un darba rīkus; arī sievu saimnieci apgādāja jaunsaimniekam.

Toreizējie ieskati Sibīrijā bija, ka nosūtītais, zaudējis savas tiesības un dzimteni, ir zaudējis arī savas morāliskās saistības. Kam nebija sievas līdzi, tas skaitījās par neprecētu — vai arī otrādi. Administrācijai bija tādi paņēmieni: kad vairāki simti nosūtīto saradās Minusinskā, tad kādā jaukā dienā visu partiju dzina uz jauno nometni; līdzi brauca apriņķa priekšnieks (ispravņiks) un garīdznieks (krievu pops). Nometnē nostādīja sievietes vienā rindā un vīriešus otrā. Pa kārtai izsauca vīrieti Ivanu un sievieti Agafu. Uzprasīja tiem, vai tie viens otru grib. Kad tie bija ar mieru, tad viņus uz vietas salaulāja un jaunam pārim ierādīja mājiņu ar zirgu, arklu un govi. Ja izsauktais Vasilijs negribēja piesolītās Darjas, tad ispravņiks viņam lika uzskaitīt 15 koku; tūlīt tam radās griba uz laulības dzīvi un zemkopību. Protams, mācītājs Kosmans nav tik traki rīkojies, bet jaunsaimniekam, sievu pielaulādams, nav prasījis, vai tam sieva dzimtenē ir vai nav. Sieviešu bija liels trūkums; Bulankā uz 3—4 vīriešiem bijusi viena sieviete, tādēļ katrs skaitījās laimīgs, kas tika pie sievas. Bulankas jaunsaimnieki, dzirdēdami kādu latvju partiju nākam, brauca 60 verstes pretī, lai iemantotu sievu pagasta

valdē, un, kas pirmais nonāca, tas pēc likuma un vietējās kārtības viņu dabūja. Laimīgais savu iemantoto veda savās mājās un gaidīja, kamēr mācītājs ieradies viņu bez kādām ceremonijām salaulāja. Latvieši nav ņēmuši krievietes, bet gaidījuši uz latvietēm. Kopējais ideāls bija tautība un ticība (konfesija). Nākamā vasarā mācītājs atbraucis atrada, ka dažs labs saimnieks bija nodzēris zirgu, arklu ar darba rīkiem, pametis mājiņu un sievu un aizgājis plašā pasaulē. Tādi piedzīvojumi mācītāju Kosmani neapmulsināja. Ar apbrīnojamu enerģiju un neatlaidību tas vācis līdzekļus no luterāņiem dzimtenē; pavisam savākti un izdalīti ap 16 000 rubļu. Augu dienu viņš ir bijis pie kolonistiem, tiem mācīdams ēkas celt, dārzus un zemi kopt, rādījis, kur un kā ceļi jāierīko utt. Mācītājs Kosmans izrājis sliktos saimniekus, iztrencis laiskās saimnieces no gultas, ar saules lēktu tas bij redzams staigājam ar savu resno nūju pa ciema ielām un dārziem. Koloniju dibināšanu pabalstīja zemes audzelība.

Melnzeme, kas dod augļus bez mēsliem, gadu simteņus no bērzu mežiem pūdēta, izdeva pie visu mazākām pūlēm bagātus augļus. Neskatoties uz dažiem nelabvēlīgiem apstākļiem, kolonijas sāka augt un plaukt. Ik gadus pienāca jauni kolonisti, cēla jaunas mājas, ietaisīja dārzus un iekopa laukus.

Kolonijas pamats (pīlāri) bija tādas dzimtas, kuru galvu barons kaut kāda niecīga iemesla dēļ bija licis notiesāt uz Sibīriju un kam sieva ar bērniem bija sekojuši. Īsā laikā viņi nāca pie turības un priecājās par to, ka bija atsūtīti uz «pasīliju». Nospiestais latvietis, ticis Sibīrijā, brīvi uzelpoja. Te viņš varēja cirst

Lejas Bulankas iela.

Kāds no Talsu apriņķa izsūtītiem latviešiem.

kokus, cik viņam patika, ietaisīt tīrumus un pļavas pēc paša gribas un ieskata. Pirmos gados nometinātiem nebija nekādu nodevu. Daudzu atsūtīto nelaime bija tā, ka viņiem dzimtenē palika sieva un bērni. Kolonijas dzīve viņus neapmierināja, viņi klīda un nīka, kamēr aizgāja bojā. Nu bija redzams, cik kļūdaina, var sacīt, noziedzīga bija tāda rīcība, kad Latvijā atturēja sievu un tai nedeva vīram līdzi iet uz Sibīriju. Pat katorznieki palika Bulankā par krietniem saimniekiem, ja tikai viņiem bija sieva un bērni līdzi nākuši.[1] Mācītāja Kosmana nodomi bija ļoti lieli. Viņš gribēja kolonijas vienot kultūras un patstāvības mērķos, lai apkārtējo iedzīvotāju zemais līmenis tos nevilktu uz leju, bet koloniju apstākļu neizpratne un stūrgalvība šos mērķus izjauca. Mācītājam Kosmanim no Sibīrijas aizejot, kolonijas bija atstātas savam liktenim. Mantojums bija liels, bet mantinieki bija maziņi.[2] Pēc tam kolonijas 3 vasaras apmeklēja Irkutskas mācītājs Rosini. Tas bija krietns vīrs, zinību cienītājs, bet ne koloniju dibinātājs un 4 tautību (latvju, vācu, somu un igauņu) iedvesmotājs. Mācītāji Butke un Ratke kolonijas tikai vienreiz katrs ir apmeklējuši; protams, viņi ar tām nevarēja pa lāgam iepazities. Garīgā ziņā Bulankā klājās visbēdīgāki 15 gadus, kad Suetukā somu senāts uzturēja mācītāju priekš visiem somiem Sibīrijā, formāli abas Bulankas atradās somu mācītāja pārziņā, bet tas bija tikai uz papīra. Viņam, apkopjot visus somus pa plašo Sibīriju, nebija ne iespējas, nedz gribas rūpēties par Bulankām, kuras neietilpa viņa uzdevumu aplokā. Šinī laikā Lejas Bulankas skola bija iebraukusi materiālisma ūdeņos. Izņemot piedauzības, viņa Bulankai garīgā ziņā nekā nevarēja dot. Administratīvā un politiskā ziņā uzraudzība pār kolonijām piekrita valsts iestādēm, bet garīgā laukā viss noritēja pēc pašu ieskatiem, un tad ir notikušas raibas lietas. Garīgā priekšniecība atradās Irkutskā un Maskavā, un, ko uz turieni ziņoja, ar to bija jāapmierinās. Visa vadība uz vietām bija baznīcas skolu rokā. Piemēram, skolas būvei sūtītā nauda ir izlietota saimniecības ēku celšanai.[3]

Šinī laikā Bulankas dzīvē ienesa jaunu kustību brīvnācēji no Dikļu un Umurgas draudzēm, kuri ap

---

[1] Baroni un sevišķi mācītāji sievas atrunājuši neiet vīriem līdzi; pat tiesas ir iespaidotas un administrācija pielikusi daudz pūļu, lai sievas aizturētu. Vēlākos gados tādi centieni mazāk piekopti.

[2] Mācītājs Kosmans, apnicis lielos ceļojumus, gribēja apmesties Lejas Bulankā uz dzīvi, prasījis, lai katra kolonija viņam apstrādātu pa zemes gabalam. Viņš solijies palikt kolonijās par vietējo mācītāju. Viņa nodoms bijis dibināt patstāvīgu luterāņu pagastu, lai kolonisti nenāktu zem vietējo iedzīvotāju iespaida, bet būtu atkarīgi tikai no apriņķa valdes Minusinskā. Viņš bija atradis pirmos skolotājus — Bulankai Freiju un Suetukai Milleri, kamēr krievu ciemos vēl skolu nekur nebija. Bulankas tēvi savā starpā aprunājušies, ka nu viņi esot vaļā no baroniem un mācītājiem, un, ja padošoties mācītāja Kosmaņa prasījumiem, tad būšot atkal vecā verdzība. Bez vietējā mācītāja varot iztikt un pievienoties varot pie kāda krievu pagasta. Tas sarūgtināja mācītāju Kosmani, viņš atstāja Sibīriju un aizgāja uz Saratovu Volgas kolonijās.

[3] Mācītājs Rošijers ir bijusi bēdīga persona, kā vecpuisis dzīvojis sibīriski. Kāds bulānietis viņam žēlojies, ka tam sieva aizgājusi, tad tas sacijis: «Mans bērns, sieva aizgāja pie cita, tu ņem atkal citu, tā iet Sibīrijā.» Ir ļoti daudz bēdīgu nostāstu un anekdošu par tā laika Bulankas garīgo vadoni — skolotāju. Mācītājs Rošijers dzīvoja pats un ļāva arī citiem dzīvot.

1870. gadu trijās vasarās, trijos pulciņos te ieradās, aicināti no saviem radiem un pazīstamiem uz zemi, kur «piens un medus tek». No vienas puses ņemot, brīvnācēji bija priekš Bulankas garīgās dzīves no ļoti liela svara, jo viņi izrāva Bulankas vecos iedzīvotājus no viņu miegainības un tiem deva kultūras un morāles ziņā jaunu spirgtu virzienu; bet, no otras puses, viņi drīz aprada ar vietējām paražām un netikumiem, kuru ziņā nepalika atsūtītiem pakaļ. Te nu izrādījās, ka ļaudis, kas dzimtenē bija kārtīgi un skaitījās par godīgiem, Sibīrijā tādi vairs nebija. Viņu godīgums nedibinājās uz iekšķīgas pārliecības un mīlestības uz labu, bet gan apkārtnes ieskati un tikumi tos nesa pa kopējo straumi; nonākušiem Sibīrijā, tiem trūka iekšējā spēka cīnīties pret vispārējo ļaunuma straumi, bet tie ļāvās atkal nesties no tās. Brīvība drīz vien tiem izvērtās par patvaļu, nesdama postu svabadiem ļaudīm. Tomēr stāvošā Bulankas līmenī bija ienesta kustība, kura vairs neaprima.

Kolonijā bija tuvu pie 200 māju un ap 1000 iedzīvotāju, viņa atradās jaukā, auglīgā apgabalā; tomēr uz koloniju gulēja kāds lietuvēns, kas visu ko smacēja un nospieda. Ne vien garīgā, bet arī saimnieciskā ziņā bija daudz bēdīgu ainu. Iemeslu tam visam paredzēja Bulankas dibinātājs mācītājs Kosmans, sacīdams, ka no skaistiem sniegbaltiem Sajānkalniem glūn samaitāšana uz jaunām kolonijām. Šinīs kalnos atrodas pusaplokā ap Bulanku 200—500 verstes tālumā (Sibīrijas apstākļos tuvumā) zelta mazgātavas. Daudz kolonistu pie pirmās nepatikšanas pameta saimniecību un aizgāja uz zelta bedrēm. Visi vientuļi palika par zelta mazgātājiem. Vasaru strādāja veselībai ļoti kaitīgos apstākļos, rudeņos nāca uz ciemu un grūti pelnīto naudu nodzēra. Bulanka pārvērtās par zemi, kur ne piens, ne medus, bet šņabis tecēja ar visiem saviem ļauniem pavadoņiem, maitādams ciemu un pašus «zelta zēnus». Rudeņos Bulankas saimnieki brauca pretim zelta mazgātājiem, lai iegūtu vienu vai vairākus savā mājā un maizē.

Kad vairāki simti zelta mazgātāju saradās ciemā, tad bija dzīras un troksnis dienām un naktīm. Šinī purvā grima manta un tikumi. Pēc pāris mēnešiem dažiem «zelta zēniem» nebija ne naudas, ne drēbju, viss bij nodzerts. Tad bij jāiet pie kāda saimnieka darbā, kas to apģērba un pabaroja. Vakardienas kungs bija palicis par nabagu. Bet, pavasarim nākot, viņu bēdas beidzās. Zelta mazgātavu saimnieki ļoti cienīja kolonistus kā veiklus strādniekus. Viņi ieradās Bulankā ar naudu un drēbēm, noslēdza priekš sevis izdevīgus līgumus, samaksāja parādus, iedeva rokas naudu, noņēma vedējus, kas ziemas ceļā «zēnus» noveda uz zelta bedrēm; vasarā uz turieni varēja nokļūt tikai kājām vai jāšus. Nu atkal sākās grūtais darbs, kaitīga dzīve, lai atpelnītu parādus un sakrātu naudu, ar kuru Bulankā rudenī būtu varoņi, godāti un no visiem slavēti, kamēr nauda bija ķešā, bet, kad nauda pietrūka, tad drīz vien dabūja pa «ļepu» (ausi). Zelta mazgātāji uzspieda savu zīmogu visai ciema dzīvei. No zelta mazgātājiem drīz vien radās 35—40 gadus kropli sirmgalvji, kuri ciema patversmē uz plikas lāviņas trūkumā nomira, kaut gan agrāki ar simtiem bija mētājušies, «kad rubļi bija kā dubļi». Bija

Kāds no Vidzemes izsūtīts latvietis.

sakāms vārds «Jo dzer, jo bagāts; jo ar, jo nabags». Palaidnīga dzīve nāca slavā, bet godīga — neslavā. Sekas bija grimšana ne vien garīgā, bet arī saimnieciskā dzīvē. Ja cilvēks savos ieskatos un tikumos ir nekārtīgs, tad viņš nav spējīgs savu dzīvi saimnieciski nokārtot; nelīdz ne nauda, ne zemes bagātība, ne labi dzīves apstākļi.

Septiņdesmito gadu beigās Lejas Bulanku apmeklēja Maskavas ģenerālsuperintendents, lai to revidētu. Bet Bulankas varenie šo revīziju ļaudīm noslēpa. Revidents ieradās ciemā pašā siena laikā, kad ļaudis bija savās pļavās 5—15 verstes no ciema. Kā par brīnumu, mājās bija visi varas vīru draugi un aizstāvji. Iebildumus no kādas māmiņas un nepilngadīga zēna noraidīja par muļķībām un dumpīgām tenkām.

Nepilngadīgais zēns ir ļoti interesanta parādība Bulankas dzīvē. Beidzis Dikļu pagastskolu, kurā valdīja Neikena gars, tas iemantotos ideālus, kurus stiprināja viņa reliģiozā māte atraitne, Bulankā nonācis ar māti un mātes brāli, grib izvest dzīvē. Te viņš sanāk konfliktā ar skolotāju un ciema vadoņiem. S. nevar ciest, ka garīgie vadoņi dod sliktu priekšzīmi. Viņš iet ar tiem izrunāties, tiek izsviests pa durvīm. Visi viņu izsmej, bet tas paliek pie savām domām. S. rakstīja bīskapam uz Pēterpili, bet saņem atbildi, ka būs revīzija. Pēc revīzijas Bulankas vadoņi grib viņu pārmācīt. Viņi sabiedē zēna māti, ka brauks ar melniem ratiem un melniem zirgiem un vedīs dumpinieku nezin kur. Māte nāk mājā raudādama un zēnu noper. Ar to vēl nepietiek: skolotājs, izlietodams savu autoritāti, un lielais baznīcas pērminders — savu varu, nospriež zēnam pērienu, ko arī izpilda.

Pēriens motivēts ar to, ka S. izplatījis melu ziņas par baznīcas darbiniekiem. Tomēr pērieni nav zēnu pie prāta veduši. Viņa mērķis ir atrast priekš Bulankas taisnību un gaismu. Pieaudzis viņš ceļo ar māti un patēvu uz Latviju, apmeklē vairākus mācītājus arī Rīgā, bet visur redz vai nu smīnu uz lūpām, vai plecu raustīšanu, jo nav pratis savu lietu labi apgaismot. Nekā nepanācis, viņš dodas uz Pēterpili pie bīskapa. Tur viņam paskaidro, ka revīzija ir bijusi un visu nokārtos. Bet S. nevar saprast: kāpēc sliktais vadonis vēl vienumēr savā vietā? Bēdīgs viņš griežas mājās, naudas priekš biļetes vairs nav, jāiet kājām. Neapmierināts ar saviem panākumiem un Latvijas apstākļiem, viņš pēc dažiem gadiem griežas atpakaļ uz Bulanku.

Revidents uzslavēja darbiniekus un aizbrauca; tomēr tas dabūjis tādu iespaidu, ka labi nav. Pēc šīs revīzijas Maskavā radās otra doma, ka ar to vien, ka luterāņi kopoti vienā vietā, vēl nekas nav panākts, bet jāgādā par pastāvīgu garīgu vadību. Nolēma Lejas Bulankā celt mācītāja māju ar lūgšanas namu un tur nometināt vietējo mācītāju.

Pie jaunā laika pavasara zīmēm var pieskaitīt mācītāja Kaspara darbību. Viņš trīs vasaras brauca no Irkutskas uz Bulanku (1881—1883). Pats būdams latvietis, viņš sevišķi sajuta Lejas Bulankas priekus un bēdas. (Vēlāk Kaspars bij mācītājs Skujenē, Vidzemē.) No viņa arī parādījās par Bulanku raksti Latvijas presē — «Balsī». Visus tos, kas skuma par garīgās dzīves bēdīgo stāvokli, priecināja mācītājs Kaspars, ka Bulankā drīz būs vietējs mācītājs un ka būvēs

Lejas Bulankas mācītājmāja ziemā.

Lejas Bulankas mācītāja Buša ģimenes kapi.

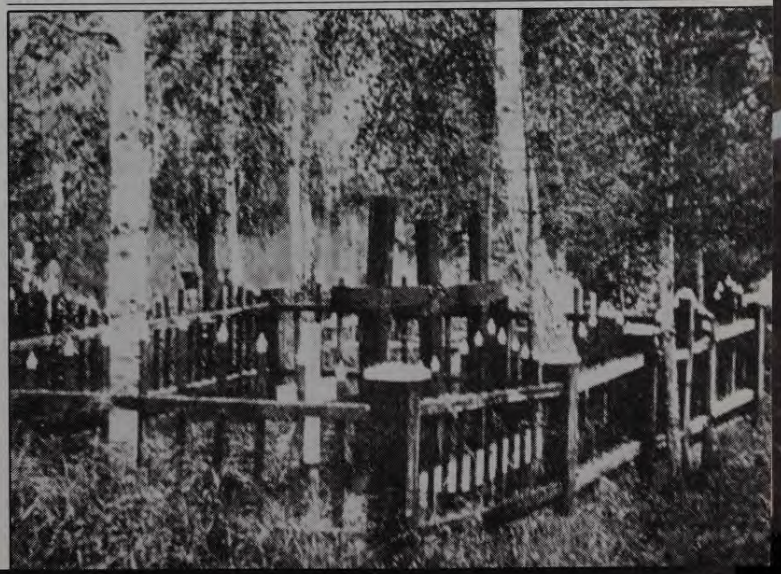

mācītāja māju ar baznīcu. Tie bija Lieldienas zvani Bulankas bēdīgajā draudzes dzīvē. Šīs dvesmas aizņēma pat vienaldzīgos un mudināja snaudošos. Gan cēlās pretestība uz ciema varenajiem, kuru labais stāvoklis dibinājās uz ļaužu zemajiem instinktiem. Stipru aģitāciju pret mācītāju veda skolotājs ar kulakiem. Mācītājam Zālītim pirmoreiz Bulankā ierodoties, draugi uz skolotāju izteikušies: «Re, tur nu iebrauc tavs ienaidnieks!» It kā pavasara plūdi iet pāri visiem šķēršļiem un atbrīvo sev ceļu, tā arī jaunā sajūsma rāva visus līdzi. Pat pretiniekiem, lai pavisam nepaliktu pie malas un apsmieklā, bija jāpiedalās un jāliek rokas pie darba, kad tas bija vajadzīgs.

Vietējais mācītājs Zālītis (latvietis) ieradās kolonijā 1884. gadā. Nu sākās drudžaini būves darbi. Garīgos centienus pabalstīja un darbiniekus algoja Palīdzības lāde Pēterpilī; darbus pārraudzīja Maskavas evaņģēliski luteriskā konsistorija, kura bija nolēmusi celt Bulankā mācītāja māju ar lūgšanas kambari galā. Bet draudzes locekļi ar to nebija mierā. Viņi gribēja sev baznīcu, norādīdami kungiem, ka viņi neprasa priekš baznīcas naudas, bet tikai atļauju to būvēt. Pēc dažām grūtībām tie dabūja atļauju un 1000 rbļ. pabalstam. Nu sākās sacensība: vieni deva naudu, citi labību vai citus produktus, pārējie cirta un gatavoja baļķus — baznīcu cēla no aptēstām brusām —, un visi brauca mežā un veda materiālus mājā. Tā divos gados uzcēla ērtu un glītu baznīciņu, kuru iesvētīja svētdien, 9. novembrī 1886. gadā ar lielu prieku, un pirmdiena, Mārtiņos, bija īsta līksmības diena. Bija arī par ko liksmoties: iepretim glītai baznīcai, otrā pusē galvenai ielai, lepojās ērts mācītāja dzīvoklis, dižākā māja visā ciemā. Draudzes locekļi bija saradušies no tālienes simtām verstēm. Latvju dēls vai meita, desmitiem gadiem starp sveštautiešiem dzīvodami, nebija ne dzirdējuši skaisto draudzes dziesmu, ne redzējuši dievkalpošanas; tagad, atbraukuši uz Bulankas baznīcas svētkiem, bija sēdējuši baznīcā kopā vienā latvju pulciņā, dziedājuši mīļas dziesmas kā bērnībā, dzirdējuši Dieva vārdus, kā dzimtenē parasts. Tikai badacietējs zina, cik mīļa maizīte; tikai svešumā klīdušais zina, cik dārga kopīga dievkalpošana ar mīļām dziesmām no dzimtenes.

9. novembris palika Bulankā par svētku dienu zem nosaukuma «Baznīcas svētki». Baznīcas zaļais tornītis kā pirksts ciema vidū rādija uz debesīm, it kā gribētu sacīt: «Jūs, no dzimtenes aizdzītie un aizklīdušie Latvijas dēli un meitas, raugieties uz īstām tēva mājām, kur uzticamiem un krietniem tautas dēliem un meitām ir paliekama dzimtene, kurā ceram sastapt tos, no kuriem esam šķirti caur laiku un telpu laicīgi, bet varam būt kopā mūžībā.» Svētdienas rītos spilgtās zvana skaņas plūda pār ciemu, kalniem un lejām, aicinādamas draudzes bērnus tā Kunga pagalmos. Priekš nākotnes bija vislabākās izredzes. Bet ne vienmēr saule debesīs spīd; ne vienmēr draudzes dzīve stāv savos augstumos. Izrādījās, ka bulānieši ir īsts zars no Latvijas koka. Kamēr cēla un nesa nastas, visi bija gandrīz kā viena sirds un dvēsele; bet pēc beigtā darba cēlās nesaticība un šķelšanās. Tas viss bija kā pavasara salna, kas nokoda dažu labu ziediņu

un kavēja cīņu pret ļaunu un netikumiem. Cīņa bija grūta, un draudzes gana darbs — ērkšķains, tomēr, lai gan lēnām, ļaužu starpā radās gaišāki ieskati un cēlāki mērķi. Pirmais redzamais panākums bija, ka skolas ziņā panāca pilnīgas reformas. Nu varēja, tā sakot, visā frontē pieteikt cīņu vecām sliktām paražām. Netrūka arī no draudzes vidus ļaužu, kuri ar lielu prieku pulcējās ap garīgiem darbiniekiem, lai strādātu līdzi pie garīgā purva nosusināšanas un cietu pamatu likšanas baznīcas un skolas dzīvē. Viņi agrāki bija griezušies ar lūgumiem pēc pabalsta uz Maskavu, Pēterpili un dzimteni un tagad izlietoja katru gadījumu, lai savu Bulanku garīgā ziņā nostādītu saulītē.

Sen tie bija nopratuši, ka Bulanku maitā alkohola purvs; cīnījušies ciema sapulcēs un griezušies pēc palīdzības pie garīgiem vadoņiem, lai ierobežotu alkohola plūdus. Pateicoties neatlaidīgiem pūliņiem, iznāca savā laikā aizliegums no «augšas» tirgoties ar šņabi Bulankā. Alkohola bruņinieki atrada gudru ideju: viņi ieguva krogu tiesības nāburgu ciemā, uz kurieni šņabi veda caur Bulanku. No trim mucām divas izžuva Bulankā un tikai trešā sasniedza savu mērķi. Arī Bulankā bija savs «kulaks», kuram gandrīz visi ciema iedzīvotāji bija parādā, viņš visiem bija savā laikā izpalīdzējis un visus turēja savās dzelzs rokās. Savā lepnībā viņš lielījās, ka esot Bulankas ķeizars un Dievs. Kad viņa zvaigzne norietēja, tad viņš staigāja piedzēries ar ļenganām kājām un asarainām acīm dziedādams: «Dievs neliks savai laivai grimt!» — jo viņš sevi turēja par visas Bulankas labdari un likās sevi saukt par «papu», kuram visi bija «bučojuši» roku.

Agrākos gados viņš bija vadījis dievkalpošanas un nosaukts par no Dieva sūtītu vīru. Aizliegumi atkārtojās vairākas reizes un tika no jauna apieti vai uz vietām atcelti, skatoties pēc ļaudīm, kuri atradās ciema dzīves priekšgalā. Dievs bija augstu un ķeizars tālu, bet kulaki prata valdīt.

Pēc garīgās dzīves nostiprināšanās daudzas nebūšanas izbeidzās un arī «zelta zēnu» iespaids arvienu gāja mazumā. Vispārīgu vērību pie sevis saistīja skolas centieni. Te bija par lielu atbalstu brīvnācēji no Dikļu un Umurgas draudzēm, kuri bija latviešu mācītāju Neikena un Auniņa audzēkņi. Viņi paši bija labas tautskolas audzināšanu baudījuši un bija nesamierināmi ar Bulankas apstākļiem. Tagad Bulankā pacēla Neikena ideālus par ceļa zvaigzni skolas darbos un mēģināja tos dzīvē izvest. Tā bija daudzgadīga sūra cīņa, jo vecie tumsības draugi neparko negribēja atlaisties no savas patvaļas un kūtrības. Nebija nekāda atbalsta, ne skolas likumu; viss atkarājās no sabiedrības ieskatiem un iedvesmas. Gadu pēc gada pavairojās draudzes lēmumi, ka visi bērni jāsūta skolā, ka skola kārtīgi jāapmeklē, ka jāieved māju mācība un, beidzot, ka bērni, jaunāki par 18 gadiem, nedrīkst rādīties dzertuvēs. Dažreiz vietējā administrācija kavēja šādus centienus, bet tas darba darītājus neapmulsināja. Skola nodibinājās uz ciešiem pamatiem, kad viņā savienojās vienos mērķos un zem vienas vadības baznīcas un ministrijas skola, pēc vietējā tautskolu inspektora izteiciena: «Tur strādā

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA
95-12.069

viena saime kopīgi ar labiem panākumiem.» Bija šāda skolēnu sadalīšana: 1) māju bērni, no vecākiem mācāmi un no skolas pārraugāmi; 2) sagatavošanas klases bērni skolā, kuriem nebija mājmācības; 3) īstie skolēni ministrijas skolā, kurss četrgadīgs, tur uzņēma tikai lasītpratējus, un 4) atskolnieki ar mācībniekiem. Visi bērni no 8. līdz 16. gadam mācījās. Ministrijas skolā strādāja 2 skolotāji, un ciems no savas puses algoja 1—2 palīgskolotājus sagatavošanas klasei un māju bērniem. Palīgskolotāji strādāja arī ministrijas skolā, un ministrijas skola pabalstīja un pārraudzīja viņu darbu. Skola sasniedza ziedu laikus, kad bija skolotāji J. Driķis, J. Sviestiņš un I. Indriksons. Skolotājs Sviestiņš nodibināja Bulankā pirmo atturības biedrību un «Cerības pulciņu» skolā.

Pie skolas uzplauka tautas bibliotēka, kurai bija ap 1400 sējumu. Ciemā izplatījās grāmatu, laikrakstu un žurnālu lasīšana. Pieauga spēcīgs dziedātāju koris, kurš sarīkoja dažādus svētkus un priekšnesumus. Ne vien skolēni un dziedātāji svētdienās sapulcējās skolā un plašā skolas dārzā, bet arī vecāki ļaudis ar bērniem un jaunekļi, kuri te sanāca uz rotaļām un spēlēm. Vēlāku sakarā ar skolu un no viņas audzēkņiem dibinājās patērētāju kreditbiedrības. Visu krietno centienu centrs bija skola, tamdēļ arī, mācītājam Zālītim saslimstot un viņa pēcnācējam Bušam[1] pārceļoties uz Suetuku, draudzes dzīve necieta nekādu satricinājumu, jo skola pārvaldīja un apmierināja arī draudzes teicas par kārtību draudzes dzīvē, bet arī par šķelšanos, jo viņš nostādīja vāciešus privileģētā stāvoklī, bet latviešus atmeta pie malas. Nodevās lielai saimniecībai; būvēja staļļus un rīkojās ar daudz strīdiem un tiesām. Viss tas radīja ļoti daudz piedauzību un nevēlamu attiecību. Savos varas centienos bremzēja skolu, atzina par vajadzīgiem priekšmetiem tikai lasīšanu un reliģiju. Agrāki minētais censonis Z. ar bībeles pantiem pierādīja, ka mācītāja rīcība nesaskan ar viņa amatu, par to nākošā svētdienā to no kanceles nosauca par belcebulu. 1902. gada vasarā uz reviziju Bulankā ieradās no Maskavas ģenerālsuperintendents Fērmans. Arī tam nāca mācītāja pārspīlējumi ausīs. Viņš mācītāju aprāja, bet ļaudīm izskaidroja, ka arī viņš redzot mācītāja kļūdas, bet tomēr mācītāju ļoti mīlot. Te nu vācietība nostūma baznīcu pie malas, un vācietības ziņā mācītājs Bušs bija ievērojams darbinieks. Mācītājs gribēja otru skolotāju ierīkot tikai priekš vāciešiem, bet, kad tas viņam neizdevās, jo arī Fērmans nepiekrita tam — vāciešu bija tikai desmit procentu —, tad viņš otra skolotāja lietu nolīdzināja papīros un skolu izsludināja par vācu, jo tā esot vācu nauda, par kuru uzturot skolotājus un mācītājus. Skolotājs Driķis gan neķīroja vāciešus no latviešiem, bet stāvoklis palika grūts. Lai rastu izeju, viņš nāca uz domām par ministrijas skolu. Lai novērstu rīvēšanos starp divām skolām, tad vajadzēja kopīgas vadības, kuru Driķim uzdeva tautskolu inspektors.

Rusifikācijas Sibīrijā nepazina, turpretī kolonisti baudīja sevišķu ievērību no inteliģences kā kultūras tauta. Labierīcībās kolonisti bija vietējiem iedzīvotājiem par paraugu.

Nesaskaņas starp mācītāju un draudzi auga augumā. Mācītājs nopirka sev māju somu ciemā un aizgāja tur dzīvot. Skolotājam Driķim nu palika brīvas rokas. Draudze, skolu un viņa darbu pabalstīdama, deva viņam palīgskolotāju, un, kamēr ministrijas skolā nebija otrā skolotāja, arī te draudze deva viņam otru palīgu. Arī mācītājs, gribēdams izlabot savu pārsteigšanos, atzina viņa rīcību par pareizu un atļāva viņam brīvību, t. i., rīkoties pēc labākiem ieskatiem. Tā visa Bulankas dzīve garīgā laukā nāca J. Driķa rokās.

Mācītājam bija naids daudzās kolonijās, viņš gribēja pārcelties uz Tomsku par mācītāju. Pēdējā ceļojumā pa jaunām kolonijām viņu kāda strīda dēļ nošāva Kanskas apriņķī.

[1] 1896. gada rudenī Bulankā ieradās mācītājs Bušs, vācietis, no Omskas. Tas bija ļoti enerģisks un nelokāms cilvēks. Viņam jāpa-

dzīvi, stāvēdama ar to ciešos sakaros. Trešais Bulankas mācītājs Rublis, latvietis, pārgāja dzīvot uz Krasnojarsku, bet vasaras pavadīja Bulankā. Krasnojarska bija centrs daudzām jaunām latviešu un igauņu kolonijām ap dzelzceļu, kuras piekrita Bulankas mācītājam, kurš bija arī visas Jeņisejas guberņas mācītājs. Bulankā plašā mācītāja māja palika skolas vajadzībām; bet, neskatoties uz to, sāka celt īpašu ērtu skolas ēku pēc visām jaunlaiku prasībām, tikai šo darbu pārtrauca karš un nemiera viļņi.

Mācītāja Rubļa laikā krietni mērķi varēja Bulankā labi nodibināties un attīstīties, jo viņš bija Bulankas centieniem labvēlīgs.

Augstāk tēlota ir Bulankas labā puse, bet viņai bija, par nožēlošanu, arī sava ļaunā puse, kura meta savu tumšo ēnu uz dzīvi un krietniem centieniem. Kāds Bulankas pazinējs Krasnojarskā, jautāts, kas esot Bulankā labs redzams un dzirdams, atbildējis: «Ļoti daudz laba, bet arī ļoti daudz slikta.» Viss ļaunuma avots bija padibenes no katorgas un plašās Krievijas. Kādi ļaudis gan nebij redzami Bulankā, kuri pie viņas piederēja! Tur bija Kurzemes barons, kas ar cienības pilnu gaitu un lepnu žestu ievāca pabalstu no sava ciema ļaudīm, lai to pirmā krogā nodzertu un tad klīstu pa Sibīrijas plašumiem, līdz kamēr pēc kāda laika atkal ieradās ciemā. Bija arī Pēterpils zinību vīrs ārsts, kas ar savām ārsta spējām apbūra visu apkārtni, bet dzēra tik stipri šnabi un morfiju, ka drīz nomira, apraudāts no zelta bedru īpašniekiem. Bija ierēdņi, rakstveži, netrūka arī Rīgas resnā naudas fabrikanta un izbijušā tirgoņa. Kas no inteliģences par savu pienākumu atzina godīgu darbu, tie atrada pilsētās ienesīgas vietas un dzīvoja gluži labi. Turpretim darba nīdētāji un visādu mākslu piekopēji, kuri ilgāki par dienu vienā vietā nevarēja noturēties, klīda apkārt un kā rūsa maitāja Bulankas dzīvi un slavu. Vienkāršie ļaudis daudzreiz noklīda un nonīka zelta bedrēs. Zemkopji lielo svabadību un brīvību ciemā pārvērta par patvaļu, kura noveda daudzreiz pie mežonības. Skaistos mežus īsā laikā nopostīja un nodedzināja, jo katrs darīja, kas tam prātā ienāca. Tēvi bija baļķus cirtuši par brīvu pašā ciema tuvumā, dēliem bija jābrauc pēc baļķiem pāri 30 verstēm un jāpērk par naudu, jo pašu mežs nopostīts. Visur valdīja neprāts, un, neskatoties uz zemes bagātību un dabas jaukumiem, dzīve ziemā bija bēdīga un grūta. Ļaudis sašķēlās divās naidīgās partijās: atsūtītie un brīvnācēji. Atsūtītos sauca par ķeizara bērniem, tie apgalvoja, ka zeme, mežs, ciems, skola un baznīca viņiem doti no ķeizara un viņu privilēģija esot visu lietot un nekāds pienākums neesot jāpildot. Nelīdzēja nekādi izskaidrojumi, ka viņu ieskati nepareizi. Ķeizara bērni brīvnācējus aicināja, saņēma ievērojamas naudas summas par uzņemšanu ciemā un nodzēra kopīgi daudz šņabja, bet bija gatavi brīvnācējus aizdzīt un iemantot viņu pūliņus, pat valdībai ar likuma varu bija jāiejaucas. No šādiem centieniem izkūņojās ļoti liela privileģēto partija (ļaužu daudzums), kuri visu ko prasīja, bet aiz principa nekādus pienākumus neuzņēmās. Baznīcas, skolas un citas labierīcības darbos vienmēr skanēja noteikta atbilde: mēs nevaram, t. i., mēs negribam. No šīs puses katrs jauns

Skolotājs J. Driķis (literārais pseidonīms Bulānietis) ar Bulankas skolēniem 1911. gada pavasarī īsi pirms skolas slēgšanas. Vidū ar gaišu cepurīti — Ciņu Paulīne, vēlākā Bulānas draudzes diakone.

Trīs brāļi Droņi. Ar spieķi — Droņu Jānis, kas dažas ziemas strādāja baznīcas skolā kā palīgskolotājs.

pasākums tika nāvīgi apkarots. Te bija pielaista vēsturiska kļūda, ka atsūtītie ar pabalstiem un dāvanām par daudz tika izlutināti. Baznīcas būve pierādīja, ka Bulanka daudz ko var, ja tikai viņa grib. Tomēr, vispārīgi ņemot, Bulanka bija morāliski un tādēļ arī saimnieciski nespēcīga savā labā upurus nest. Katrā labierīcībā, kas prasīja pienākumus un noteiktu darbību, tie ieraudzīja savu privilēģiju graušanu. Acumirkli un vienreizīgi tie bija gatavi šo un to pastrādāt, bet tikai neko uz priekšu solīt un ne pie kā saistīties. Ar laiku ķeizara bērni arvien vairāk palika mazā pusē un lēnām izzuda iz Bulankas dzīves; tomēr visu noliedzošais pretestības gars vēl parādījās šur un tur līdz pašam pēdējam laikam. Tikai vecai paaudzei izmirstot un jaunai krietnos centienos uzaugot, būtu pilnīgi iespējams veco raugu izdeldēt, bet nemieri, revolūcijas un komunisms pārvilka krustu pār visiem ideāliem centieniem un nodeva garīgo dzīvi pilnīgam sastingumam.

Pasaules karam sākoties, bija par Bulankas mācītāju Reihvalds, vācietis. Viņš ciemā pavadīja tikai pāris mēnešus vasarā, bet pārējo laiku dzīvoja Krasnojarskā, no kurienes apkopa jaunās kolonijas ap dzelzceļu Ačinskas, Krasnojarskas un Kanskas apriņķos un bija Bulankas centieniem labvēlīgs. Bulankā cēla jauno skolu, uzplauka kooperācija, un ciems palika par centru apkārtējiem iedzīvotājiem: igauņiem un krieviem. Cēlās garīgais un arī saimnieciskais līmenis: būvēja jaunas mājas, iegādājās visādas saimniecības mašīnas un darba rīkus, kas atviegloja un pacēla zemkopību. Arī mobilizācija nekavēja

Bulankas jaunavas.

saimniecības uzplaukšanas, bet, produktu cenām ceļoties, saimnieciskais impulss palika vēl intensīvāks. Īpaši tabakas kopšana ar augstajām cenām virzīja saimniecisko uzplaukšanu vienā gadā tikpat daudz uz priekšu kā agrāk desmit gados. Visa ciema apkārtne bija kā tāda plantācija, kura grima tabakas dārzos. Garīgā ziņā Bulanka sasniedza savus augstumus. Katra mobilizācija nobeidzās pārpildītā Dieva namā ar attiecīgu dievkalpošanu; pēdējo vakaru tēvu zemes aizstāvji sapulcējās savā skolā, kur noklausījās dziesmās, priekšnesumos un vēl beidzot pakavējās tur, kur no bērnības bija raduši meklēt gaismu un spēku dzīves gaitās. Svētdienās baznīcā lasīja vēstules no frontes un no gūstniecības, kurās tēvi un brāļi mazos skubināja uz mācīšanos un lielos uz censību un izturību. Aizlūgšanas par cīnītājiem, gūstekņiem, slimiem un kritušiem, kuru vārdus daudzreiz bija iespējams minēt, ieinteresēja visus ciema ļaudis, kas tagad kopējos priekos un bēdās jutās kā viena sirds un dvēsele. Apkopa karotāju saimēm laukus un palīdzēja kā vien iespējams. Sagādāja zeķes, cimdus un siltas drēbes tiem, kas sala ierakumos; uz svētkiem pildīja aizsainīšus ar tabaku, cepumiem utt. Visiem rokas bija pilnas darba, un visi centās uz labu: nebija vairs šķelšanās. Tikai viens ļaunums draudoši pacēla savu galvu, un tas bija — handža. Degvīns bija noliegts, bet nu pa Sibīrijas taigu sāka kūpēt handžas brūži. Pret šo ļaunumu noteikti karoja ciema priekšstāvji, tādēļ Bulankā samogonkas (handžas) maz varēja atrast. Bet, karam ieilgstot, attīstījās arī handžas vārīšana. Bulankas cīņu pret handžu pabalstīja akcīzes valdes priekšnieks Minusinskā Grīnbergs. Viņš arī pievilka cīņā guberņas priekšstāvi Krasnojarskā. Viņi kopīgi izlietoja visus līdzekļus, lai handžu apkarotu, bet izrādījās, ka viņu priekšraksti visur tika noslīcināti (likvidēti) un uz vietām, kā, piemēram, Bulankā, nemaz nebija zināmi. Guberņas priekšstāvis pats atzinās, ka pie Nikolaja režīma nekas nav panākams, bet jāgaida un jācerē uz jauniem laikiem. Jaunie laiki arī nāca 1917. gadā revolūcijā. Arī revolūcijas laiku Bulanka iesāka savā Dieva namā ar attiecīgu dievkalpojumu, kur sludināja, ka jācenšas pēc patiesības, taisnības un gara brīvības, un arī norādīja, ka revolūcijā var pienākt laiki, kad brīvību un mīlestību naidā sitīs krustā, tad lai bulānieši rīkotos nevis kā neprāta, bet gan kā prāta ļaudis. Jaunā režīmā visas sapulces notika skolā vai skolas dārzā. Pirmajās drošības komitejās izvēlēja visus krietnos un ideālos censoņus. Tie domāja, ka nu ir tas laiks pienācis, kurā var ar panākumiem uzsākt cīņu pret tradicionālo handžu. Tanī pavasarī Bulankas robežās izpostīja ap 20 brūžu un sastādīja kādus 30 protokolus. Lai paceltu komitejas enerģiju, tad griezās pie apriņķa komitejas Minusinskā. Bet nu izrādījās, ka pēdējā bija ļoti atkarīga no masām, kurām centās visādi iztapt. Bulankas centienus atzina par slavējamiem, bet neviens negribēja roku pielikt. Pilnvarotos sūtīja, kā saka, no Poncius pie Pilatus, līdz beidzot pēc kādiem mēnešiem kāds miertiesnesis visus protokolus noslīcināja papīru kurvī. Brēka bija liela, bet

vilnas maz. Radās bēgļi no Rīgas un frontes, tiem pienāca klāt atsvabinātie katordznieki un visādi revolūcijas taisītāji uz cita rēķina. Ciems pret šādiem elementiem izturējās noraidoši, bet tie meklēja un atrada piekrišanu pie handžistiem. Tā pieauga pretinieku spēks, kurš gaidīja uz brīdi, kad varēs lauzt un plēst, bet tādas izdevības Bulankā tie nepiedzīvoja. Ciema ļaudis visumā palika pie likumības un kārtības arī 1918. gada pavasarī, kad jau lielinieki Minusinsku ar apkārtni bija nomākuši un viņus ar čehu palīdzību padzina, pie tam citos ciemos notika dedzināšanas, laupīšanas un noslepkavošanas, sevišķi kazaku ciemos.

Rudenī aiz «eseru» (sociālrevolucionāru) neprātīgās un kazaku nežēlīgās rīcības izcēlās Minusinskas apriņķa dienvidos lielinieku sagatavots dumpis, tā sauktais «rungu karš» zem lozungiem: «Brīvs pilsonis katrs var handžu vārīt, nebūs ne Dieva, ne ķeizara, ne nodevu.» Bulankas tumšie elementi aizsteidzās uz «fronti» pie dumpiniekiem, bet ciems vēl vienmēr vilcinājās pieslieties kustībai. Kad jau visi apkārtējie ciemi bija izgājuši karā ar rungām rokā, tad, draudu spiesta, Bulanka izgāja kā pēdējā, bet jau trešā dienā atgriezās mājā: bija vispārīga frontes katastrofa un bēgšana.

Kad sākās sacelšanās, Minusinskā nebija nekāda karaspēka, izņemot dažas nelielas kazaku nodaļas. Pilsēta jau bija apsēsta, kad ieradās karaspēks no Krasnojarskas un lieta ņēma katastrofisku virzienu. Karā ar rungām bij aizdzīti visi vīrieši līdz 50 gadiem, bet Bulankā nolēmuši — līdz 55 gadiem, lai ķertu skolotāju ar viņa piekritējiem. Tomēr šo lēmumu neizveda dzīvē noteiktu pretrunu dēļ no ciema ļaužu puses. Gan panāca bars ar rungām pie skolas vārtiem, bet neviens nedrīkstēja iet iekšā. Bija spēks, kas vilka robežas pūlim, kuru vidū bija daudz piedzērušu. Zvanīja naktīs ar baznīcas zvanu, dzina ļaudis no mājām laukā uz sapulcēm, kur nekad nevarēja iznest lēmumu par karā iešanu. Vieglprātīgos ļaudis kairināja ar to, ka Minusinskā katrs karotājs dabūs kreklus, apģērbu, apavus, cukuru utt., bet atpakaļpalikušos, mājās nākot, nodedzināšot un nositīšot.

Nu ieradās no Irkutskas soda ekspedīcija ar visām savām ļaunajām parādībām. Bulankas kārtīgās izturēšanās dēļ ciemu saudzēja. Pirmos skrējējus uz fronti un karā dzinējus ekspedīcija paņēma līdzi, un kazaki ceļā tos bija apšāvuši. Pavasarī, lieliniekiem kazaku ciemu K. postot, Bulankas tumšie elementi bija ņēmuši dalību un izlielījušies, cik katrs kazaku nositis. Nošauto starpā bija liels procents handžistu un viss daudzums tumšo elementu, bet par upuri krita arī daži labi ļaudis aiz dažādiem pārpratumiem.

Soda ekspedīcijas priekšnieks no Irkutskas bija ļoti humāns cilvēks, bet zem viņa vadības bija arī kazaku nodaļa, kuras virsnieki daudzreiz ignorēja dotos rīkojumus un atriebās kur varēdami par pavasara nedarbiem. Kazaku virsniekiem bija ārkārtīgs naids pret latviešiem. Viņi ar latviešiem bija cīnījušies Kanskas apriņķī, kur tie dažus latvju ciemus bija nodedzinājuši. Tie neklausījās uz to, ka Minusinskas apriņķī

latvieši bija miermīlīgi. Pret kazaku atriebību stingri nostājās soda ekspedīcijas vadonis; tas bija pavēlējis karaspēkam nodzēst kazaku aizdedzināto krievu D. ciemu. Kazaku virsnieki, būdami nemierā ar ekspedīcijas vadoņa rīcību, vēlāk kara padomē panākuši lēmumu, ka par Minusinskas sacelšanos jānodedzina latviešu ciems — Bulanka. Tomēr Rītsibīrijas frontes virspavēlnieks Irkutskā nav tādu lēmumu apstiprinājis, jo viņu ar lietas patiesiem apstākļiem iepazīstinājis nodaļas priekšnieks, kas uz vietas iepazinies ar patiesiem apstākļiem Bulankā.

1919. gadā, Kolčaka varai sabrūkot, Minusinskas apriņķi ieņēma sarkanie partizāņi. Tagad stāvoklis palika grūts: handžisti ar tumšiem elementiem nāca pie varas; izplatīja baumas, ka «baltie», t. i., kārtības uzturētāji, vainīgi pie soda ekspedīcijas darbības, ka tie nodevēji. Sākās spaidi, aresti, cietums, ieradās veselas karaspēka nodaļas, lai apsūdzētos atrastu, arestētu un sodītu. Tomēr beidzot viss izrādījās par handžistu tukšām tenkām. Tikai centīgos, kārtīgos ļaudis apspieda ar to, ka viņiem atņēma zirgus, ratus, lopus un visu, kas karaspēkam un uzturam derēja. Vairāk reizes ciemā ieradās no handžistiem sakūdītas un vadītas partizāņu nodaļas, lai izrēķinātos ar baltajiem; bet ciems nostājās uz savām tiesībām: «vara uz vietas», tas bija partizāņu laika galvenais likums, un uz tenku pamata nevienu neizdeva. Šinī ziņā lieli nopelni ciema rakstvedim R. Vairāk reizes no paslēptuves tika uz skolotāju šauts, bet neviena lode netrāpīja. Pēdīgi skolotāju ar diviem agrākiem ciema priekšniekiem, kuri daudz handžas brūžu bija izpostījuši, arestēja un veda uz Minusinsku, cerēdami ceļā tos nomaitāt. Bet partizāņu vadoņi Minusinskā, uz to darīti uzmanīgi, bija izsūtījuši ļoti uzticamus un godīgus zaldātus; pēc vienas nedēļas apcietinātos atlaida.

1920. gada sākumā Minusinskas apriņķi ieņēma komunisti. Atkal sākās sūdzības par nodevību un baltajiem Bulankā. Bet handžistu centieni bija tik slikti maskoti, ka apsūdzētos attaisnoja. Vispārīgi sākās rekvizīcijas un nacionalizācijas. Katrs īpašnieks bija noziedznieks savas mantas dēļ, un varonis, goda vīrs bija tas, kam nekā nebija. Bulankā izcēlās paruna: «Laimīgs tas cilvēks, kam nekā nav.» Pilsētās ierīkoja kopīgus ēdienu namus, kur visus ēdināja (baroja) valsts; bērnus patversmēs un mājās ēdināja ar putnu gaļu. Tādas kāzas turpinājās kādu gadu, un tad visam bija beigas. Produkti daudzreiz vairāk sabojājās nekā tika patērēti. Tie stāvēja sakrauti lielos blāķos, padoti saules, lietus un gaisa iespaidam. Bulankas censoņiem atņēma viņu mašīnas un atdeva tās citos ciemos; visus spieda uz komūnām, kuras nekā neražoja, bet tikai tērēja. Īpašumu noliedza, naudu neviens neņēma, lai gan katrs zēns bija miljonārs. Privātīpašums bija iznīcināts, bet valsts nekā nevarēja dot, tā tikai prasīja un piedzina nodevas. Tā īsā laikā bagātais Minusinskas apriņķis, Sibīrijas maizes klēts, pārvērtās par bada zemi, kur katra iedzīvotāja vienīgā cenšanās bija tikt pie maizes kumosa un kāda maisam līdzīga drēbes gabala. Pērkams nekas nebija, varēja tikai iemainīt, kas tomēr retam izdevās.

Skolotāji gāja vasarā ganos, lai ziemai būtu maize, vai bija spiesti strādāt par maizi katru darbu. Skolu uzturēšanu uzvēla zemniekiem, kuri paši mira badā. Neticami ātrais sabrukums izskaidrojams ar to, ka visus lietpratējus, piedzīvojušus un godīgus darbiniekus atstūma pie malas kā īpašuma cienītājus un reakcionārus. Visu vadību un valdību sagrāba nepiedzīvojuši zēni, kuru varonība pastāvēja viņu karstā komunismā un uzdzīvošanas kārē.

Komunistiem bija ārkārtīgas tiesības: viens vienīgs zēns-komunists varēja ar savu liecību apgāzt 10 un vairāk nopietnus pilsoņus. Visi varas un goda tīkotāji, daudzkārt ar tumšu pagātni, pārgāja komunistos, t. i., valdniekos un vadoņos. Bulankā, piemēram, atņēma melderim viņa dzirnavas un atdeva zēniem-komunistiem. Dažus mēnešus gāja lieliski, bet drīz izrādījās, ka dzirnavas pilnīgi samaltas un salauztas. Ne valsts, ne zēni tās vairs nevarēja savest kārtībā; lai nebūtu jāēd graudi, tad sameklēja veco melderi, lai tas lāpītu un maltu. Tā gāja visās dzīves nozarēs. Kad beidzot visa dzīve nostājās un visapkārt rēgojās posts, tad sāka meklēt «specus», t. i., lietpratējus, cēlās slavenais «neps», atzina naudas nepieciešamību, privātīpašumu un laida darbā buržuju «nolādētos» paņēmienus, lai glābtos no saimnieciskas nosmakšanas. Cirkulēja dažādas baumas. Tomēr tautas varonis bija un palika Ļeņins, bet visu ļaunu pierakstīja žīdam Trockim.

Stāstīja sekošo: Ļeņins ar Trocki braukuši ar automobili, t.i., ar Krievijas valsti. Pēdējais, Trockis, sagrābis stūri savās rokās un tik griezis pa kreisi; pazaudējuši ceļu, gājis pa ciņiem un dūkstīm un pēdīgi iebraukuši purvā. Uz Ļeņina šaubām Trockis atbildējis, ka aiz purva būšot labs ceļš. Bet automobilis purvā nogrimis ar visiem riteņiem. Tad Ļeņins ķēries pie stūres un griezis uz labo pusi. Pēc ilgām pūlēm automobilis sācis kustēties, izkļuvis no dumbrāja un dūkstīm un ticis uz ceļa. Ir Trockis priecājies, ka nu jau ejot labi; Ļeņins piemetinājis, ka vajagot griezt vēl vairāk uz labo pusi, tad būšot šoseja; bet Trockis iesaucies: «Tas jau nolādēto buržuju ceļš!» Un nu sākuši grozīt drīz pa kreiso, drīz pa labo un tā bez gala mokoties.

Gaidīja un priecājās, ka Sibīriju atdošot ārzemniekiem; citi cerēja, ka to paņemšot japāņi. Krievu cilvēks bija uz visu gatavs, lai tikai tiktu vaļā no komunistiem. Komunisti atkal lielījās, ka ārzemniekiem jāstrādā zem viņu uzraudzības un, no ārzemniekiem visu noskatījušies un iemācījušies, paši ņemšot visu savās rokās. Tas viss atspoguļojās vietējā dzīvē. Kad lietpratēji kādu labierīcību bija nostādījuši uz ceļa un tā uzplauka un uzziedēja, tad komunisti ņēma lietu savās rokās, bet zaļais stāds drīz vien savīta un glābšanai atkal vajadzēja «specu».

Revolūcijas sākums atnesa arī draudzes dzīvē jaunu uzplaukumu. Latvijas konsistorijai Krievijā nodibinoties, kuras prezidents bija mācītājs Irbe, tagadējais Latvijas bīskapa tēvs, arī Bulanka pievienojās jaunajai latviešu kustībai Krievijā. No prezidenta Irbes izsūtīti, Bulankā ieradās 1918. gada vasarā mācītājs

A. Vilciņš ar misionāru A. Suzanu [Zuzānu]. Viņi ienesa Bulankas draudzes dzīvē tādu saviļņojumu, kurš pārspēja baznīcas būves laikus, jo nu nebija vairs tādu jaucēju, bet visi vienprātīgi nolēma, ka pēc vairāk kā 60 Bulankas pastāvēšanas gadiem viņai pašai jāņem visa noteikšana un apgādība savās rokās, dibinot patstāvīgu latviešu draudzi. Revolūcijai padziļinoties, jukām, vispārīgam trūkumam un postam vairojoties, vēlāk šis jaunais daudzapsološais stādiņš pilnīgi nevarēja uzplaukt un uzziedēt; bet viņš ir pametis draudzes dzīvē pēdas, kuras arī komunisms nav spējis iznīcināt.

Par pastāvīgo garīgo darbinieku izvēlēja misionāru A. Suzanu, kurš rudenī ar savu dzimtu ieradās Bulankā uz pastāvīgu dzīvi. Drīz pēc viņa ierašanās izcēlās agrāki minētais rungu karš. Ļaudis pulcējās vakaros mācītāja mājā un skolā uz lūgšanām. Garīgā gaisma bija spoža kara troksnī un briesmās. 1919. gada pavasarī draudze ķērās pie mācītāja mājas remonta; vēl šis darbs nebija nobeigts, kad ap Jāņiem pirmais sarkano partizāņu vilnis plūda pāri Bulankai, pats nozuzdams Sajānu kalnos. Pēc šī viļņa Bulankā vēlreiz ieradās mācītājs A. Vilciņš. Viņš norādīja draudzei, lai tā ir gatava, kad pienāks laiks, kurā būs vienīgā izeja uz augšu pie Dieva, jo sarkanā armija jau bija ienākusi Sibīrijā. Visu nokārtojis, mācītājs A. Vilciņš grūtajā darbā plašajā Sibīrijā paņēma sev līdzi misionāru A. Suzanu, kurš rudenī cerēja atgriezties Bulankā pie savas dzimtas. Bet Dieva domas bija citādas. Vasarai uz beigām ejot, partizāņu bari, kas simtiem bija iegājuši kalnos, tagad tūkstošiem nāca laukā un īsā laikā ieņēma visu Minusinskas apriņķi.[1] Pēc tam sarkanā armija ieņēma Omsku, kurā pašlaik atradās mācītājs A. Vilciņš ar misionāru A. Suzanu. Tagad starp Bulanku un Omsku bija 3 frontes: komunisti Omskā, kolčakieši uz dzelzceļa Ačinskā un Krasnojarskā un sarkanie partizāņi Minusinskā. Arī šie apstākļi nespēja mazināt Bulankas garīgo dzīvi. Dievkalpojumi, priekšnesumi un lūgšanas stundas arvien turpinājās. Notika, ka skolas namā vienā dienā sabruka mežonīgs partizāņu bars, kurš lamādamies un lādēdamies prasīja kontrrevolucionāru galvas, un otrā dienā tanīs pašās telpās noturēja sirdi aizgrābjošus Dieva vārdus. Dieva vārdus droši sludināja baznīcā un skolā mācīja bērnus. Partizāņi reliģiju nenoliedza, lai gan mežonīgie ateisti lamājās un draudēja, tomēr vadoņi ar garīgo dzīvi rēķinājās un neatļāva tās rupjā kārtā aizskart.

1919. gada beigās un 1920. gada sākumā komunisti ieņēma visu Sibīriju līdz Baikālam. Nu Bulanka ar Omsku nāca zem vienas valdības un bija iespējams sazināties. Vasarā Bulankā pie savas ģimenes ieradās Omskā par mācītāju ievestais A. Suzans. Sastapšanās pēc daudz briesmām un nākotnes izredzes atstāja nospiedošu iespaidu. Komunistu naids un

[1] Kalnos atradās plašais, augligais Ufas apgabals ar bagātām zelta raktuvēm un jaundibināto Cargradas pilsētu. Tur partizāņi saņēma savās rokās daudz bagātības un kara ieroču. Viņi labi apbruņoti nāca no kalniem laukā uz Minusinsku ļoti lielā skaitā.

spaidi pret baznīcu un kristīgumu iznīcināja katru cenšanos uz pastāvīgu un apzinīgu draudzes dzīvi. Par draudzes dzīves uzturētājiem un kopējiem palika tikai daži retie, kuri mācēja ciest un upurus nest. Turklāt «baltā» Bulanka bija valdošajai partijai, komunistiem, kā dadzis acīs, dusmu un naida priekšmets, jo viņa bija neauglīga komunismam, šūniņām un tamlīdzīgām lietām. Ciemā visus komunistus varēja pie vienas rokas pirkstiem uzskaitīt. Ieradās komunisti-aģitatori no Jekaterinburgas un Eiropas Krievijas, lai padarītu Bulanku «sarkanu». Minētie aģitatori atrada, ka visa «ļaunuma» cēlāji ir mācītājs ar skolotāju. Likums taigas ciemos bija aģitatoru iedvesma un pūļa patvaļa. Garīgiem darbiniekiem vajadzēja nokļūt kādā centrā, kur bija arī zināma likumība un aizsardzība. Visu nokārtojuši, mācītājs un skolotājs ar savām ģimenēm 1920. gada jūlijā atstāja Bulanku, lai dotos uz Omsku. Bet Minusinskā tos bez kāda pamata uz komunistu priekšlikumu čeka apcietināja un no čekas pēc 2 briesmu nedēļām tos nosūtīja cietumā.[1] Par skolotāju uzstājās vairāki ciemi, kuru priekšgalā viņš kā kooperators vairāk gadus bija stāvējis; tamdēļ skolotāju augusta beigās atsvabināja. Turpretī mācītāja aizstāvju, draudzes locekļu, pūliņi palika bez sekmēm. Latvijas līgums ar Padomiju no augusta mēneša 1920. gada, ka Padomijai nav brīv turēt cietumos Latvijas pilsoņus, bija Minusinskā noliegts un noklusēts. Pateicoties Krasnojarskas latviešu pūliņiem, guberņas čeka uz minētā līguma pamata bija spiesta mācītāju atsvabināt no cietuma, bet viņu neizlaida no Minusinskas apriņķa. Novembra mēnesī mācītājs ieradās Bulankā, kur skolotājs jau strādāja skolā. Skolotāju pagasta komunistu komiteja bija apriņķa valdei ieteikusi par derīgāko priekš Bulankas skolas. Skolā gan reliģiju nevarēja mācīt, bet internacionāles arī nedziedāja un nostiprināja vecu vecos tēvu tikumus un ieradumus. Skolotājam bija noliegts piedalīties dievkalpošanās, bet nevarēja noliegt mūzikas mīlētājam baznīcā spēlēt fisharmoniju, arī draudzei līdzi dziedot. Dievkalpošanas, kora dziedāšanu un visu garīgo dzīvi vadīja mācītājs, neskatoties uz komunistu draudiem, zaimiem un spaidiem[2]. 1921. gada vasarā no Minusinskas aizbrauca pirmais bēgļu ešelons un līdz ar to arī mācītājs A. Suzans ar savu ģimeni. Skolotājs, atjaunojis un pierādījis savas Latvijas pilsoņa tiesības, varēja atsvabināties no komunistu dienesta un palika draudzē par garīgo vadoni 2 gadus.[3] No tribunāliem vairs nebija jābaidās, bet nu iesākās izrēķināšanās uz «savu roku». Bija parasts, ka tā sauktie «baltie» tika noslepkavoti ceļā vai pat

---

[1] Tolaik cietumā atradās labākie pilsoņi, jo noziedznieki bija atsvabināti un daudzi pārgāja valdošās un vadošās aprindās.

[2] Aģitēts, melnots un melots tika, kā saka, uz nebēdu. 1921. gada janvārī mācītāju ar skolotāju aicināja pie tribunāla, kurš pierādījumu trūkuma dēļ iznesa attaisnojošu spriedumu, kaut gan dienu agrāki daudzus notiesāja uz nāvi.

[3] Guberņas mācītājs Reihvalds Krasnojarskā nelika nekādus šķēršļus ceļā Bulankas patstāvības centieniem, bet tos veicināja, kur varēdams. Pēdīgi viņš ieteica arī vācu draudzei turēties kopīgi ar latviešiem un izlietot viņu garīgos vadoņus arī savā labā.

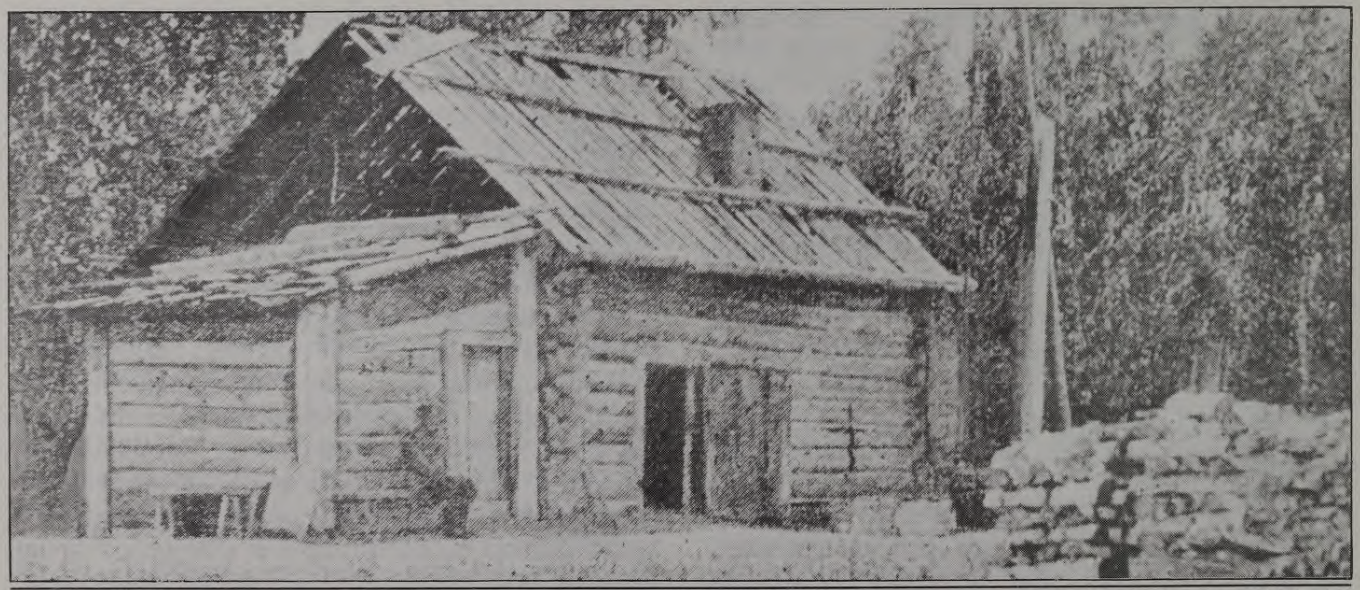

Nespējnieku patversme Bulankā.

viņu mājās, bet par tādām slepkavībām vēlāk i gailis nedziedāja. Vara piemiedza acis, nopriecādamās par kontrrevolucionāru iznīcināšanu. Ņemot vērā handžistu-komunistu draudus un rīcību, bija redzams, ka skolotājs kādreiz kritīs šiem elementiem par upuri. 1923. gada pavasarī skolotājs atstāja pēc 33 gadu darbības Bulanku un aizbrauca uz Latviju.

Garīgā dzīve Bulankā gan daudz bija cietusi un zaudējusi, bet viņa neapstājās. Skolas padomes vīri nemitējās, kamēr bija iemantojuši Bulankai tādas skolotājas — latvietes, kuras reliģiju nenicināja un bērniem internacionāli nemācīja, jo nebija muzikālas.[1] Tikai pēc dažiem gadiem no Maskavas izsūtītais komunists-latvietis ieradās Bulankā par skolotāju,

[1] Viņas ir mirušā akcīzes ierēdņa latvieša Grīnberga meitas, kuru māte ir mācīca mākslinieicei Vīgnerei-Grīnbergai.

tomēr pret tautas tradīcijām un ieražām tas neuzstājās.

Draudzes dzīves priekšgalā nostājās sirmais S., kurš kā jauneklis bija cīnījies par Bulankas gaišāku nākotni, kā spēka vīrs katrā laikā un vietā netaupījis pūles un laiku, lai tikai Bulanka no krēslas nāktu saulītē.[1] Viņš ir baznīcas iekšējās un ārējās pārbūves vadītājs un skolas ēkas cēlājs. Baznīcas darbiniekiem atņēma pilsoņu tiesības: tiem nav brīv ieņemt nekādus amatus, viņiem nav balsstiesības, kooperatīvā tiem bija noliegts pirkt un pārdot. Dažs labs, kas bija vīrs kā ozols, baidīdamies no upuriem un apsmiekla, kā arī kārodams laicīgus labumus, ir pagriezis baznīcai muguru, bet vecais S. ar saviem pāris jaunākiem palīgiem stāv droši savās sargu vietās, nebēdādami par grūtumiem un zaimiem, bet vienīgi raudzīdamies uz Dievu un viņa pavēlēm. Baznīca aplikta ar diezgan lielām nodevām, bet ziedojumus vākt «kauna darbs», kuru izpildīt baznīcas darbinieki tomēr nekaunas. Kādu laiku ziedojumus pavisam noliedza, bet nodevas par baznīcu iekasēja.

Ciemā nodibināta bibliotēka ar bibliotekāri, kura atklāti sludina un veicina netiklību; komsomolci samaitā jaunatni; vecie nogrimst handžā un trulā vienaldzībā. No ārienes uzlūkojot, izliekas, ka ļaužu daudzums būtu baznīcai pagriezis muguru; tomēr bērniņi bez izņēmuma tiek nesti baznīcā pie kristības, katrs mironis tiek ar dziesmām un Dieva vārdiem pavadīts uz pēdējo dusu, pat laulības tiek no pareizticīgo priesteriem iesvētītas. Vecais S. ar saviem pāris palīgiem baznīcā notur kārtīgi dievkalpošanas: vēl katru sestdienas vakaru atskan baznīcas zvana skaņas pār Bulankas augstajiem kalniem un dziļajām gravām, vēstīdamas: «Rīt ir tā Kunga diena», un svētā dienā klusā dievnamā noliktā stundā atskan vecās draudzes dziesmas un Kristus evaņģēlijs.

1926. gada vasarā Bulanku apmeklēja mācītājs Migla no Pēterpils, un tad izrādījās, ka draudze visumā turas pie savas ticības un ka tai ir tiesība reģistrēties un ievākt ziedojumus un nodevas.

No LELB žurnāla «Jaunatnes Draugs».

[1] Viņu jau izgājušā gadu simteņa beigās tumšie elementi bija nosaukuši par Bulankas beidzamo pravieti. Šis zaims nu ir pārvērties par patiesību.

VALENTĪNA TURLAJA

VĒSTURISKS APSKATS PAR RELIĢISKO DZĪVI LATVIEŠU KOLONIJĀS

Reliģiskās dzīves aizsākumi meklējami līdz ar latviešu ieceļošanu Jeņisejas guberņā XIX gs. vidū un ar latviešu kolonijas izveidošanos Lejas Bulānā 1858. gadā[1]. Mācītāji centās uzmeklēt piemērotas vietas izsūtīto koloniju un savu draudžu nodibināšanai. Lai dabūtu zemes gabalus, viņi ar lūgumu griezās pie augstākās apgabala vadības. Mācītāji uzņēmās savu tautiešu un ticības brāļu garīgā gana lomu.

Viens no tādiem enerģiskiem mācītājiem Jeņisejas guberņā bija evaņģēliski luterisko draudžu Palīdzības lādes sūtītais misionārs — mācītājs Kosmanis[2]. Viņš uzņēmās savākt milzīgā platībā nometinātos luterāņus un noorganizēt koloniju. Mācītājs Kosmanis apmetās Lejas Bulānas kolonijā un tur, palikdams trīs gadus, dzīvi piedalījās jauno mītņu iekārtošanā. Šim nolūkam viņš no Latvijas evaņģēliski luterisko draudžu Palīdzības lādes saņēma 12 000 rbļ.[3], par šo naudu iegādājās nepieciešamos darba rīkus, lopus, sēklu, kā arī izsniedza pabalstus pirmo ēku celšanai. Mācītāja darbs no kolonistu puses netika pienācīgi novērtēts. Dažkārt izsniegtā pabalsta nauda tika nodzerta, jo pirmie kolonijas iemītnieki, pēc ilggadējā Lejas Bulānas skolotāja Jāņa Driķa ziņām, ir bijuši par zagšanu, dedzināšanu, izvarošanu un laupīšanu notiesātie kriminālisti, to starpā arī sievietes, kas bija izsūtītas nometināšanā par savu bērnu nogalināšanu. «Turp nosūta policijas uzraudzībā noliktos ļaundarus, caur ko ļaunums un neticība aug un kuplo nedzirdētos apmēros: attīstās dzeršana, kaušanās, zādzība, blēdība un citas varmācības,»[4] — tā savā ziņojumā evaņģēliski luteriskās baznīcas virsvaldei Pēterpilī skolotājs J. Driķis rakstīja par kolonijas dzīvi.

Jau 1869. gadā pēc kāda par kriminālnoziegumu notiesātā diklēnieša aicinājuma Lejas Bulānā ieradās četras pirmās brīvprātīgo ieceļotāju saimes no Dikļu pagasta. Tā pamazām sāka ieplūst brīvprātīgie ieceļotāji, kas ienesa pārmaiņas kolonijas garīgajā dzīvē.

Brīvprātīgie tiecās pēc garīgās apkopšanas, pēc sava pastāvīgā draudzes mācītāja un baznīcas. Katru vasaru, sākot no 1858. gada, koloniju apmeklēja Rīta Sibīrijas divīzijas mācītāji[5], kas dievkalpojumus noturēja viena vai otra kolonista šaurajās telpās. 1880. gadā Lejas Bulānas draudzi apmeklēja Maskavas ģenerālsuperintendents Jirgensona kungs, pēc kura vizītes 1885. gadā draudze tika pie pirmā pastāvīgā draudzes mācītāja H. Zālīša (dzimis 1853. gadā

[1] Latvija. — 1912, Nr. 134.
[2] Turpat.
[3] Krasnais V. Latviešu kolonijas. — LNJS, 1938, 297. lpp.
[4] Baznīcas Vēstnesis. — 1901, Nr. 6.
[5] Turpat.

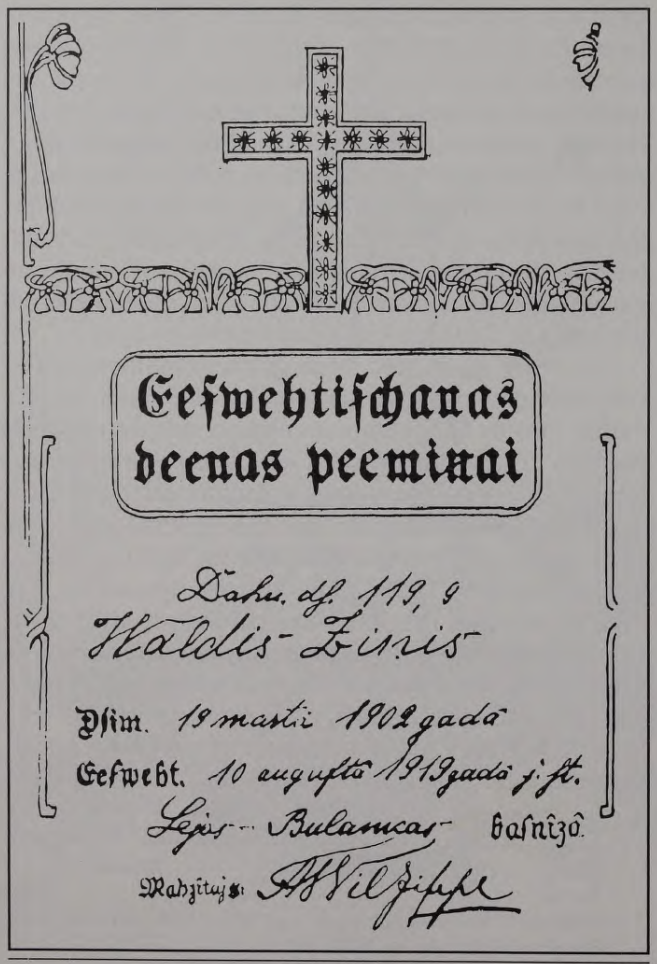

Iesvētīšanas dienas piemiņas apliecība.

Cesvainē, miris 1898. gadā Sibīrijā)[1]. Tai pašā gadā Palīdzības lāde iedala draudzei 3500 rbļ. pastorāta būvei, bet tikai ar noteikumu, ka tur iekārtojams arī dievnams. Taču bulāniešus neapmierināja šis variants un viņi pieprasīja atsevišķu baznīcu. No asignētajiem 3500 rbļ. Palīdzības lāde baznīcas būvei[2] atļāva izlietot 1000 rbļ., bet pārējā nepieciešamā nauda tika savākta ziedojumu veidā. Ziedojumu vākšanā lieli nopelni bija skolotājam M. Strausam, kas arī bija baznīcas būves pārzinis un rosinātājs, kā arī rēķinvedis. Pateicoties tādai vispārējai centībai, jau 1886. gada rudenī baznīca tiktāl bija gatava, ka 9. novembrī to varēja iesvētīt, bet baznīcas galīgo būvi pabeidza tikai pēc desmit gadiem[3]. Pēc skolotāja J. Driķa atmiņām, ne visi draudzes locekļi piedalījās baznīcas būvē, tādēļ līdzekļu trūkuma dēļ tā netika pabeigta.

Uzcēla arī mācītāja māju, kas ar 1886. gadu kļuva par Jeņisejas guberņas evaņģēliski luteriskās draudzes oficiālo mitekli. Tomēr vēlāk mācītāji pārcēlās uz pastāvīgu dzīvi guberņas centrā Krasnojarskā. Lejas Bulānas draudzi apmeklēja arī augstākās evaņģēliski luteriskās baznīcas garīdzniecības pārstāvji. 1890. gadā draudzi apmeklēja ģenerālsuperintendents Ropmana kungs. Bet ģenerālsuperintendents J. Jērmanis sava dēla pavadībā šeit ieradās 1902. gada 8.—9. jūnijā[4] un noturēja baznīcas pado-

[1] Baznīcas Vēstnesis. — 1902, Nr. 9.
[2] Jaunatnes Draugs. — 1926, Nr. 7.
[3] Turpat.
[4] Baznīcas Vēstnesis. — 1902, Nr. 10.

mes sēdi un dievkalpojumu. Tāda īsumā ir pirmās Jeņisejas evaņģēliski luteriskās draudzes un šīs draudzes baznīcas tapšanas vēsture.

Ziņas par citām draudzēm un baznīcām ir visai nekonkrētas. Ir zināms, ka latviešu kolonistiem bija arī katoļu un pareizticīgo draudzes un baznīcas. No tuviniekiem, savas tautas un dzimtenes šķirtie līdumnieki un it īpaši vecās, pie baznīcas pieradušās līdumnieces sajuta sevišķas ilgas pēc latviešu baznīcas un dievvārdiem. Taču baznīcas būvēšanu svešumā kavēja tas, ka trūka nepieciešamo līdzekļu un arī aizdevumu, jo tie galvenokārt tika izmantoti saimniecisko ēku celtniecībai. Tādēļ parasti baznīcas būve ātrāk noritēja tur, kur radās entuziastu grupa, kas aizrāva pārējos draudzes locekļus,vai arī tad, ja dabūja aizdevumu vai palīdzību. XX gs. divdesmitajos gados Jeņisejas guberņā latviešu pareizticīgo baznīca bija Balajas kolonijā Ujāru raj.[1], katoļu baznīcas — Krāslavas kolonijā[2], Ačinskā, Kanskā, Lukinas kolonijā[3], luterāņu baznīcas — Lejas Bulānā un Krasnojarskā[4]. Visvairāk baznīcas cēla katoļticīgie, t. i., Austrumlatvijas latvieši — latgaliešu katoļu kolonijās, jo katoļi pēc apmešanās tūliņ prasīja pēc baznīcas.

Baznīcas atradās tālu cita no citas un tādēļ daudzām kolonijām nebija aizsniedzamas, šā iemesla dēļ daudzviet dievkalpojums notika kāda kolonista mājā vai skolā.

Lejas Bulānas baznīca šodienas izskatā, kad tā pārvērsta par klubu. Mazajai draudzītei nav pa spēkam atjaunot dievnamu bijušajā staltumā, jo tad būtu tūlīt jāceļ arī jauna kluba ēka.

[1] Tēvija. — 1914, Nr. 15.
[2] Latvijas Vēstnesis. — 1922, Nr. 175.
[3] Katōļu dzeive. — 1926, Nr. 4.
[4] Dzimtenes Vēstnesis. — 1913, Nr. 97.

Sāpīgs jautājums visās kolonijās bija latviešu mācītāju trūkums. Pirmkārt, visi mācītāji, arī luterāņu, bija karaspēka kapelāni (apkalpoja armiju) un viņiem bija jāuzturas guberņas pilsētās, tāpēc ticības brāļus kolonijās viņi varēja apciemot reizi divos vai trīs gados. Otrkārt, mācītāji lielākoties bija sveštautieši, kas neprata latviešu valodu. Un viņu dievvārdi lielu apmierinājumu latviešu kolonistiem nesagādāja. No pastāvīgajiem evaņģēliski luteriskās draudzes mācītājiem latviešiem zināmi tikai iepriekšminētais Hermanis Zālītis un Teodors Rublis[1], kuri darbojās Jeņisejas guberņā. Šie divi mācītāji daudz devuši latviešu koloniju garīgās dzīves izaugsmē. Viņi ne tikai uzņēmās garīgo apkopšanu, bet veicināja arī latviešu skolu atvēršanu un gara gaismas izplatīšanos; atbalstīja skolotājus viņu centienos, piemēram, «sarunās ar draudzi» vēršoties pret garīgās dzīves ienaidnieku — dzeršanu. Mācītājs Rublis rūpējās par draudžu pašvaldību — konventu — izveidošanu un panāca, ka šādi draudžu konventi izveidojās Lejas Bulānā un Suhonojā. Tā, piemēram, 1912. gadā Suhonojas skolas telpās tika noturēta pirmā draudzes konventa sēde, kurā tika ievēlēti arī abi skolotāji — K. Ginters un J. Gilberts[2].

Mācītājs T. Rublis, apbraukājot simtiem verstu lielus attālumus, 2—3 reizes gadā centās apmeklēt visas Jeņisejas guberņā esošās luterāņu draudzes. Protams, šīs retās mācītāja vizītes nespēja apmierināt kolonistu slāpes pēc Dieva vārda. Viņi iesniedza Maskavas Luterāņu konsistorijai lūgumu, lai Jeņisejas guberņas luterticīgos sadala divās draudzēs: ziemeļu un dienvidu un katrai draudzei piešķir savu mācītāju[3]. Šis lūgums tika uzklausīts.

Vēl grūtākā stāvoklī atradās pareizticīgo draudzes. Pirmkārt, liela daļa pareizticīgo latviešu bija izkaisīti pa dažādām kolonijām un dzīvoja vienā sabiedrībā ar luterāņiem. Otrkārt, Jeņisejas guberņā nebija neviena pareizticīgo mācītāja, kas prastu latviešu valodu. Tādēļ daļa pareizticīgo lūdza gubernatoram atļauju pāriet luterticībā, par galveno iemeslu norādot krievu valodas nezināšanu[4]. Lai saglabātu savu konfesiju, pareizticīgie sūtīja Jeņisejas guberņas konsistorijai neskaitāmus lūgumus pēc mācītāja, bet atbilde bija noraidoša. Vēlāk vērsās pie Rīgas apgabala pareizticīgo mācītājiem ar lūgumu atsūtīt Dieva kalpu. Šis lūgums beidzot tika uzklausīts. Tādējādi 1913. gadā Jeņisejas guberņā ieradās pareizticīgo mācītājs latvietis Nātra, kas tika iecelts par Balajas draudzes mācītāju[5]. Līdz ar pareizticīgo mācītāja latvieša ierašanos bija vērojama ticībā vājāko pāriešana pareizticībā.

No katoļu mācītājiem jāatzīmē mācītājs Borkovskis[6], kas rūpējās par katoļu baznīcām un draudzēm.

Bet pārsvarā vienīgais ticīgo dvēseļu mierinājums bija un palika vecu vecās dziesmu un spredikļu grā-

---

[1] Latvija. — 1912, Nr. 134.
[2] Dzimtenes Vēstnesis. — 1913, Nr. 97.
[3] Latvija. — 1913, Nr. 105.
[4] Pareizticīgo Latviešu Vēstnesis. — 1911, Nr. 6.
[5] Dzimtenes Vēstnesis. — 1914, Nr. 72.
[6] Krasnais V. Latviešu kolonijas. — Melburna, 1980, 318. lpp.

matas, pie kurām tie kavējās grūtos brīžos un svētku dienās, atcerēs aizlidojot dzimtenes baznīciņā. Sava dziesmu un sprediķu grāmata bija katrā ģimenē, tā ilgus gadus bija kolonistu vienīgā garīgā barība. Lai apmierinātu kolonistu slāpes pēc Dieva sludinātāja, radās koloniju garīgie tēvi — tā sauktie pērminderi, kas noturēja dievvārdus, kristīja bērnus, izvadīja mirušos[1]. Parasti par pērminderiem kalpoja skolotāji, piemēram, Lejas Bulānā skolotājs J. Driķis vai arī kāds no kolonistu vidus iecelts cilvēks. Viņi aktīvi iekļāvās draudzes sabiedriskajā dzīvē, bērniem skolās pasniedza ticības mācību un veica mācītāja pienākumus. Tikai laulājamie bija spiesti gadiem gaidīt mācītāju.

Garīgās dzīves nostiprināšanā lielu atbalstu deva brīvienācēji un latviešu bēgļi, kas ieplūda Pirmā pasaules kara laikā. Draudzes locekļi latviešu kolonijās sadalījās it kā divās naidīgās daļās — spaidu kārtā atsūtītie un brīvnācēji, tai skaitā arī latviešu bēgļi. Atsūtītos dēvēja arī par ķeizara bērniem[2], jo viņi vairāk tiekušies pēc «labākas» dzīves, pametot novārtā Dieva vārdus. Bieži vien jauni pasākumi, kuru mērķis bija bagātināt kolonistu garīgo dzīvi, no viņu puses tika noraidīti. Ticīgie draudzes locekļi ar visiem spēkiem centās ieaudzināt reliģiozitāti visu paaudžu apziņā, sākot jau ar mazgadīgiem bērniem. Latviešu bēgļi, nonākot kolonijās, vēlējās turpināt Latvijā pierasto garīgo dzīvi, viņi izteica vēlēšanos, lai sūta latviešu mācītāju dievkalpojumu noturēšanai. Šo jautājumu centās atrisināt Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomiteja (turpmāk LBACK), kuras aprūpē atradās latviešu bēgļi[3]. Lūgums pēc mācītājiem tika sūtīts tautiešiem dzimtenē.

Viens no šādiem latviešu mācītājiem, kas uzņēmās latviešu bēgļu garīgo apkopšanu svešumā, bija mācītājs K. Kundziņš. 1916. gada jūlijā viņš apmeklēja Jeņisejas guberņas kolonijas, kur sprediķoja un veica mācītāja pienākumus. Viņa vizīte ilgi palika ticīgo sirdīs. Kāds latviešu kolonists raksta: «Viņa mīļos un sirsnīgos sveicienus no dzimtenes no bēgļu skumīgām sirdīm nav paspējis izdzīt arī sibīriskais sals, kas visu pagājušo decembri kā žņaugs iežņaudza visu apgabalu.»[4]

Daudzviet mācītāja vietā LBACK sūtīja uz svētkiem arī skolotājus, lai tie no drukātām lapām nolasītu Dieva vārdus Ziemassvētkos un Lieldienās. Bet tas tomēr nesniedza klausītājiem tādu garīgo slodzi, ko dotu īstā mācītāja dzīvais vārds. Tādēļ neatlaidīgi tika pieprasīts latviešu mācītājs, kas uzklausītu viņus, remdētu viņu sāpes un ciešanas, nokristītu bērnus, iesvētītu jaunatni un salaulātu pārus. Kā viņi paši izteicās: «Lai cik moži un labi ir sarakstīti mācītāja Beldzes sprediķi, bet tas pats, izteikts dzīvos vārdos, aizkustinātu un modrinātu klausītāju sirdis vēl vairāk.»[5] LBACK savu iespēju robežās centās apmierināt

---

[1] Jaunatnes Draugs. — 1926, Nr. 8.
[2] Turpat.
[3] Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas ziņojums. — 1916, Nr. 17.
[4] Turpat. — 1917, Nr. 60.
[5] Turpat. — 1916, Nr. 17.

Kopš baznīcā dievvārdus vairs nevarēja noturēt, ticīgie lejasbulānieši allaž pulcējas pie Lielā krusta kapsētā, kur Paulīnes tante notur kalpojumu Dievam.

šīs bēgļu un kolonistu vēlmes viņu garīgā līdzsvara uzturēšanai.

Mācītāju un pērminderu darbs nebija no vieglajiem, jo strādāt ar tik raibu kolonistu sociālo sastāvu nemaz nebija tik viegli. Viņi centās savas draudzes locekļus vest uz pareizā dzīves ceļa, izkopt kolonistu garīgās intereses.

Lielākā daļa latviešu tomēr bijuši centīgi baznīcas rituālu izpildītāji: sūdzējuši grēkus divreiz gadā — gavēnī un Sv. Miķeļa atlaidās, jo tad bijusi lielāka iespēja to izdarīt pie paša mācītāja. Katoļu bērni gājuši pie pirmās grēku sūdzēšanas un pie Svētās Komūnijas[1].

Latvieši nesa sevī ticību Dievam un labākai dzīvei. Reliģisko dzīvi latviešu kolonijās pārtrauca 1917. gada politiskie notikumi Krievijā. Lieliniekiem uzvarot, tā kļuva par ateistisku lielvalsti, kaut gan tā sauktā 1917. gada revolūcija solīja tautai pilnīgu brīvību ticības lietās. Sākumā baznīca netika aizliegta, tā patiesi varēja brīvi kārtot savas lietas. 1917. gada beigās latviešu baznīcas garīgie tēvi vairākās konferencēs un sēdēs nodibināja atsevišķu latviešu evaņģēliski luterisko konsistoriju Krievijā ar prāvestu K. Irbi priekšgalā. Konsistorijas viceprezidentu Jāni Grīnbergu ievēlēja par pirmo latviešu evaņģēliski luteriskās draudzes bīskapu Krievijā[2]. Viņiem bija jārūpējas par latviešu evaņģēliski luteriskās draudzes garīgo apkopšanu Krievijā un Sibīrijā, jo valsts bija

[1] Jaunatnes Draugs. — 1926, Nr. 7.
[2] Misiones Vēstnesis. — 1923, Nr. 9, 141. lpp.

atteikusies draudzes vadīt un materiāli pabalstīt. Draudzes bija spiestas izšķirties par savu pastāvēšanu: vai nu iet bojā, vai pašām sevi uzturēt. Neraugoties pat uz lielo baznīcas nodokli, visas draudzes tomēr izvēlējās pēdējo. Drīz vien sākās straujš pavērsiens jaunās valdības attiecībās ar baznīcu. 1918. gadā tika publicēts dekrēts par baznīcas šķiršanu no valsts un skolas atdalīšanos no baznīcas[1]. Lielinieki uzsāka karagājienu pret reliģiju. Ateisms kā uzskats, kas noliedz Dievu, pasaulē ir pazīstams jau no seniem laikiem. Bet nekad tas nebija uzstājies kā uzbrucējs un citādi domājošo apkarotājs tādos apmēros, kā tas notika Krievijā. XX gs. 20. gadu sākumā arī latviešu kolonijās savu darbību izvērsa padomju vara komunistu vadībā. Komunistiskā partija sev par mērķi izvirzīja pilnīgu reliģijas iznīdēšanu no sabiedriskās dzīves norisēm. Par to vajadzēja pārliecināt arī cilvēkus, kuri diendienā nesa Dieva vārdu.

Kā pirmajiem teroru nācās izbaudīt mācītājiem, jo tos uzskatīja par šķēršļiem komunistiskās ideoloģijas izplatīšanā un diktatūras nodibināšanā.

Daudzi mācītāji tika arestēti, piemēram, mācītājs Auzāns, kas vēlāk, pēc 1920. gada 11. augusta Krievijas un Latvijas miera līguma, aizbrauca uz Latviju[2]. Tāpat arī daudzi tika izsūtīti no kolonijām un notiesāti. Gandrīz visiem mācītājiem un viņu ģimenēm atņēma balsstiesības, kā, piemēram, evaņģēliski luteriskās draudzes kalpotājam Jānim Rozem un viņa sievai

[1] Ļeņins V. I. Raksti. — 20. sēj., 185. lpp.
[2] Jaunatnes Draugs. — 1927, Nr. 1.

1977. gada jūlijs. Kuriozi ir arī bērēs — mazais cilvēciņš priekšplānā ar savu šaujamrīku nekādi nav vainīgs notikušajā.

1977. gada jūlijs. Zārkus gatavo tepat, ciema darbnīcā.

Bertai Rozei[1]. Mācītāju darbs apsīka, taču reliģiskā dzīve kolonijās turpinājās. Joprojām latviešu kolonisti atzina tikai baznīcas reliģiskos rituālus, ignorējot padomju varas radītos jaunos rituālus. Arī arhīva dokumenti liecina par to, ka nacionālo mazākumtautību iedzīvotāji (pārsvarā latvieši) izvairījušies ciema padomēs reģistrēt bērna piedzimšanu un cilvēka nāvi, iztiekot ar reliģiskajiem baznīcas rituāliem[2], kurus kolonijās vadija kāds vairāk zinošs un pieredzējis cilvēks.

Pērmindera amatā kalpot tagad bija liegts arī skolotājiem, jo tiem pēc komunistiskās partijas direktīvas bija jākļūst par aktīviem ateisma propagandētājiem. Kā galvenie palīgi ateistiskajā audzināšanā bija paredzēti pionieru pulciņi un komjauniešu šūniņas, kuros bērnus bieži pierakstīja piespiedu kārtā.

Ateistiskā audzināšana visplašāk tika izvērsta skolā, jo komunistiskā partija tieši jaunatnē redzēja jaunos komunisma cēlājus. «Sibīrijas Cīņa» raksta: «Galvenais komunistiskās audzināšanas mērķis jaunatnes vidū ir visu reliģisko atlieku izravēšana, pārliecināšana, ka reliģija ir fanātisks, sakropļots pasaules uzskats.»[3] Ateisma propaganda tika izvērsta arī pieaugušo kolonistu vidū. Pieaugušus cilvēkus nebija iespējams pārliecināt ateismā ar tādu pašu intensitāti kā jauniešus. Šajā propagandā iesaistīja visas kultūras iestādes — klubus, «sarkanos stūrīšus», lasāmmājas. Uz latviešu kolonijām brauca komunisti, kas uzstājās ar lekcijām par antireliģiskajiem jautājumiem. Taču sapulcināt cilvēkus uz šādām lekcijām nebija iespējams. Ateisti izstrādāja jaunu plānu: organizēja lielus svētkus vairākām kolonijām kopā un šo svētku programmā ietvēra arī antireliģiskās lekcijas. Šādi svētki 20. gadu beigās tika sarīkoti Borisovas kolonijā, kur programmas zinātniskajā daļā tika nolasīta lekcija par cilvēka izcelšanos, par reliģijas negatīvo ietekmi[4]. Padomju vara cīņai pret reliģiju bija mobilizējusi dažādas organizācijas, skolu, presi, pat kino un radio, kas latviešu kolonijās tajā laikā bija liels retums. Ar kino un radio palīdzību ateisti cerēja gūt lielākus panākumus savā ateistiskajā propagandā. No sākuma patiešām kolonisti aktīvi apmeklēja ceļojošā kino filmas, jo tas viņu dzīvē bija kaut kas jauns un neredzēts, vēlāk apmeklētāju skaits krietni vien sarucis[5].

Lai sekmīgāk veiktu ateistisko propagandu, tika organizētas «bezdievju» šūniņas jeb pulciņi, kas veica plašu antireliģisku darbu skolās un kolonistu vidū. 1928. gadā Kamennogornovskas skolā[6] tika izveidots šāds pulciņš, kas darbojās skolotāja vadībā. Šajā «bezdievju» pulciņā darbojās ap 50 cilvēkiem. Tādi pulciņi darbojās pārsvarā visās latviešu kolonijās. To uzdevums bija cīnīties pret reliģiskiem aizspriedumiem, tradīcijām un ierašām.

Kas tad īsti tika sludināts ateistiskajās lekcijās?

[1] Krasnojarskas novada Valsts arhīvs (KNVA). — 184. f., 2. apr., 2. l., 407. lp.
[2] KNVA. — 1205. f., 1. apr., 90. l., 3. lp.
[3] Sibīrijas Cīņa. — 1929, Nr. 15.
[4] Sibīrijas Cīņa. — 1931, Nr. 44.
[5] Turpat. — 1929, Nr. 35.
[6] KNVA. — 1205. f., 1. apr., 122. l., 166. lp.

Reliģijas apkarotāji centās pierādīt reliģijas reakcionāro lomu, klaji vērsās pret Dieva vārdu, noliedzot teoriju par Kristus dzimšanu un ieviešot savas sovjetizētās teorijas. Tā, piemēram, viņi noliedza gadu skaitīšanu no Kristus dzimšanas. Viņi uzskatīja, ka «vienīgā un pareizā gadu skaitīšana būs no Lielās Oktobra revolūcijas, kas aizsākusi jaunu laikmetu cilvēces vēsturē — proletariāta diktatūras un sociālisma celtniecības laikmetu»[1]. Preses izdevumos tika publicēti kritiski raksti par reliģiju un baznīcu, izsmieti ticīgie kolonisti. Šādā veidā viņi emocionāli centās iedarboties uz ticīgo psihi.

Tika izdota arī antireliģiskā literatūra, kurā klaji nosodīja reliģiju un mācītājus, dēvējot viņus par «melnsvārčiem», kā, piemēram, K. Šķiltera grāmatā «Reliģisko organizāciju sabrukums Padomju Savienībā latvju tautas vidū»[2], J. Plakana grāmatā «Vai var iztikt bez dieva?»[3] un daudzās citās.

Jauna cīņas forma bija atklāts disputs ar ticīgajiem, ko rīkoja lasāmmājās, kā arī skolās organizētajās karojošo bezdievju šūniņās. Ateisti pēc sava prāta iztulkoja komunisma idejas, traktējot komunistisko iekārtu kā «dieva valstību» zemes virsū. Tā, piemēram, 1928. gadā Borisovas kolonijā partijas šūniņas gribēja organizēt disputu «Tiesa pār Bībeli» ar mācītāja Miglas piedalīšanos. Mācītājs no šā disputa atteicās. Tad partijas šūniņa noorganizēja jautājumu un atbilžu vakaru, lai apspriestu tos jautājumus, kurus mācītāji izklāsta dievkalpojumos. Uz šo vakaru mācītāju Miglu gribēja atvest ar varu, bet galarezultātā notika dažu partijas biedru incidents ar mācītāju Miglu[4]. Šis incidents tika apspriests kompartijas latsekcijas sēdē, kur šo biedru rīcība tika attaisnota, pamatojot ar to, ka mācītājs veic atklātu kontrrevolucionāru propagandu. Pēc šā notikuma daudzās kolonijās tika sasauktas partijas un komjaunatnes šūniņu biedru slepenas sapulces, kurās apsprieda šo incidentu, un nolēma vairāk pastiprināt antireliģisko darbu, it īpaši starp sievietēm[5].

Divdesmitajos gados latviešu kolonijās reliģijas ietekme bija pietiekami liela. To vēl vairāk pastiprināja mācītāja Miglas vizītes visās latviešu kolonijās 20. gadu beigās. Tādēļ partijas veiktajam antireliģiskajam darbam šajos gados nebija lielu panākumu.

Arī liela daļa jaunatnes, kas bija reliģiskā garā audzināta, atturējās no komunistisko ideju atbalstīšanas un nevērsās pret reliģiju. 1927. gada decembrī VĻKJS Sibīrijas novadkomitejas latinstruktors J. Atslēga raksta: «Visbēdīgāk mūsu kolonijās sastāv ar antireliģisko propagandu. Bieži vien liekas, ka mācītājiem un reliģijai kolonijā nebūtu nekāda iespaida, bet atliek tik iebraukt ticības sludinātājam Miglam vai kādam citam, tā visi tūliņ skrien, kaklus lauzdami.»[6]

---

[1] Sibīrijas Ciņa. — 1933, Nr. 2.

[2] Šķilters K. Reliģisko organizāciju sabrukums Padomju Savienībā latvju iedzīvotāju vidū. — Maskava: Prometejs, 1931.

[3] Plakans J. Vai var iztikt bez dieva? — Maskava, 1928.

[4] Krasnojarskas novada PSKP arhīvs (KNPA) — 10. f., 1. apr., 330. l., 5. lp.

[5] Turpat.

[6] Novosibirskas apgabala PSKP arhīvs (NAPA). — 2. f., 1. apr., 2421. l., 22. lp.

1977. gada jūlijs. Baubeļu Jāņa bēres.

Mirkli pirms izvadīšanas no māju pagalma.

Tādēļ 20. gadu beigās lielinieki sāka vērsties pret mācītāju apciemojumiem latviešu kolonijās. Daudzās vietās padomju varas pārstāvji aģitēja par mācītāju neielaišanu baznīcās, arestēšanu un izraidīšanu, iztēlojot tos kā pagrimušus cilvēkus.[1]

Viņus sauca par kontrrevolucionāriem, kas cīnās pret labības sagādi, aģitē pret sarkano armiju, pret kolektivizāciju, pret valsts aizņēmumiem utt. Tā, piemēram, mācītāju Miglu apvainoja kontrrevolucionārā darbībā, apgalvojot, ka mācītāja galvenais mērķis un uzdevums bijis vērsties pret padomju varu, pulcinot ap sevi visus spekulantus un kandžas tecinātājus, t. i., turīgos zemniekus[2].

20. gadu beigās lielinieki ar administratīvām metodēm tomēr panāca mācītāju vizīšu pārtraukšanu.

Liela uzmanība tika pievērsta jauno tradīciju ieviešanai latviešu kolonijās. Plaša ateistiska propaganda tika izmantota reliģisko svētku apkarošanā. Vispirms ar valdības rīkojumu šo svētku svinēšanu aizliedza skolās. «Izglītības Tautkomisariāta kolēģija atzinusi par nepieciešamu atcelt Ziemassvētku, Lieldienu un Debesbraukšanas dienu svinēšanu pirmās un otrās pakāpes skolās, mācību iestādēs, tehnikumos, arodnieciskās un zemnieku jaunatnes skolās.»[3] Ar šādu rīkojumu valdība mēģināja atraut bērnus no senču tradīcijām un iepotēt jaunās dzīves dogmas. 20. gadu beigu periodiskie izdevumi bija pilni ar ateistu rak-

[1] Latvijas Vēstnesis. — 1924, Nr. 57.

[2] KNPA. — 10. f., 1. apr., 330. l., 6. lp.[1] Sibīrijas Ciņa. — 1929, Nr. 17.

[3] Sibīrijas Ciņa. — 1929, Nr. 17.

stiem par reliģijas svētkiem un to apkarošanu. Jaunatne tika aicināta likvidēt vecās sadzīves formas un to vietā radīt jaunas, kas nostiprinātu sociālisma celtniecību, jo vecās ieražas palīdzot šķiras ienaidniekiem[1]. Periodikā tika aplami traktēta latviešu reliģisko svētku izcelšanās, norise un nozīme.

Tā, piemēram, Lieldienas uzskatīja par žūpības un aklas brālības svētkiem ar budžiem un spekulantiem.[2] Mēģināja pierādīt arī latviešu vislielāko svētku — Ziemassvētku — šķirisko raksturu.

Latviešu kolonistu centieni saglabāt savas latviskās un kristīgās pasaules tradīcijas bija tik lieli, ka viņi pat mēģināja pārdēvēt Ziemassvētku atribūtus par revolucionāriem, tādējādi cenšoties piemēroties apkārtnes politiskajām prasībām. Tā, piemēram, meža egliti sauca nevis par «zaļo», bet gan par «sarkano» egliti, tāpat Betlēmes zvaigzni eglītes galotnē — par «sarkano» zvaigzni. Latviešu kolonisti mēģināja pierādīt, ka eglītei nav nekāda sakara ar reliģiju. Bet ateistu atbilde bija: «Jā, kamēr tā ir mežā, tā ir eglīte, bet, tiklīdz to nocērt un Ziemassvētkos ienes istabā, tā kļūst par kulta sastāvdaļu, pret kuru ir jācīnās.»[3]

Visus šos latviskos svētkus uzskatīja tikai par budžu svētkiem, kas traucē attīstīties jaunām sadzīves tradīcijām. «Viņu bērniem mīļi un tuvi ir tikai Jēzus svētki, bet no revolucionāru svētkiem viņi stāv ļoti tālu.»[4]

[1] Sibirijas Cīņa. — 1931, Nr. 5.
[2] Turpat. — 1929, Nr. 17.
[3] Turpat. — 1929, Nr. 51.
[4] Turpat.

1977. gada jūlijs. Baubeļu Jāņa bērēs. Kapa rotājumā tomēr tradicionālie mākslīgie ziedi un vainagi.

Fotografēšanās bērēs.

Administratīvo antireliģisko pasākumu un ateistiskās propagandas rezultātā 30. gados radās reliģiskās dzīves apsīkums jaunatnes vidū, kā arī to latviešu daļā, kas nebija sevi saistījusi ar reliģiju. Tikai garīgi spēcīgākās grupas palika uzticīgas Dieva vārdam. Pārsvarā tās bija katoļticīgās latviešu draudzes. Vēl 30. gadu vidū Ačinskas rajona Okuņevas ciema padomes priekšsēdētājs I. Sarkans ziņo, ka ciemā ir saglabājušās kapitālisma paliekas — latgaliešu reliģiozitāte, sektantisms un citi antisociālistiski elementi.[1] Vēl ir daudz ciema iedzīvotāju, it īpaši vecāku cilvēku vidū, kuri grib svinēt Lieldienas, Vasarsvētkus, Ziemassvētkus, Treju kungu dienas u.c. Arī jaunatne nevis izskaidro reliģiskos māņus, bet aktīvi iekļaujas šo svētku svinēšanā.

20. gadu otrajā pusē sākās baznīcu slēgšanas kampaņa. Par iemeslu varēja būt jebkurš iegansts: baznīca nav samaksājusi pārmērīgi lielo nodokli, ir mazs apmeklētāju skaits vai arī ir kāda ateista ieteikuma vēstule par baznīcas pārvēršanu kultūras iestādē.

Tā, piemēram, 1930. gadā Manas rajonā Kuhkunskas ciemā puse no ciema iedzīvotājiem tika saaicināta uz kopējo sapulci, kurā apsprieda jautājumu par baznīcas slēgšanu. Tika nolasīts rezolūcijas projekts «Baznīca bija un ir ienaidnieks mūsu dzīvē». Kad jautāja: kas ir pret šādu rezolūciju? — pret, protams,

[1] Novosibirskas apgabala Valsts arhīvs (NAVA) — 859. f., 1. apr., 87. l., 2. lp.

nebalsoja neviens un protokolā ierakstīja vienbalsīgi.[1] Un tādējādi baznīca tika slēgta. Tāpat arī 1930. gada 19. janvārī Lejas Bulānā kopējā pilsoņu sapulcē, piedaloties 206 iedzīvotājiem, t. i., $^1/_3$ no visa iedzīvotāju skaita, nolēma: «Baznīcu kā kontrrevolucionāro kapitālistisko elementu grupēšanās un darbaļaužu muļķošanas centru slēgt un visas telpas nodot kulturālām vajadzībām.»[2] Tādējādi ar pavisam vienkāršu pamatojumu slēdza visas latviešu baznīcas. Trīsdesmito gadu sākumā reliģiskā dzīve latviešu kolonijās oficiāli bija beigusi pastāvēt, kaut gan tā turpinājās pagrīdē, it īpaši katoļticīgo latviešu vidū.

Visumā ziņas par latviešu reliģisko dzīvi arhīvu dokumentos un periodikā ir stipri fragmentāras un trūcīgas, tāpēc nav iespējams pilnībā atspoguļot šo latviešu dzīves pusi Jeņisejas guberņā.

Izvērtējot baznīcas un mācītāja lomu latviešu kolonijās, jāatzīst, ka tā ir bijusi diezgan ievērojama gan reliģiskajā, gan arī sabiedriskajā dzīvē. To pārtrauca lielinieku politika, kuras uzdevums bija noniecināt reliģiju un uzspiest komunistisko ideoloģiju. Divdesmitajos gados kolonisti vēl turpināja apmeklēt baznīcu, nenovērsās no Dieva, stingri turējās pie vecajām latviešu tradīcijām un paražām. Bet trīsdesmito gadu kolektivizācija pilnīgi salauza un iznīcināja latviešu zemnieku, un visa tā rezultātā reliģiskā dzīve tika nodota ilgstošam sastingumam.

No LU studentes diplomdarba,
1993

[1] KNPA. — 10. f., 1. apr., 645. l., 133. lp.
[2] Sibīrijas Ziņa. — 1930, Nr. 11.

JURIS RUBENIS

LEJAS BULĀNAS MĀCĪTĀJI

Kosmanis (Kosmans, Klopmanis, Kosman)[1], 1858.—1861. g.

Vācietis. Irkutskas divīzijas mācītājs, vēlāk ģenerālsuperintendents Maskavā. Ļoti tālredzīgs un spējīgs cilvēks. Viņš izraudzījās vietu luterāņu kolonijām Augšsuetukā, Lejas Bulānā un Augšbulānā (Verhņija Suetuka, Ņižņaja un Verhņaja Bulankas) Minusinskas apriņķa dienvidos — Sajānu kalnu pakājē, Kebežas upes ielejā. 1858. gadā tika nodibināta vācu un latviešu kolonija Lejas Bulāna. Lai liktu trim dibinātajām kolonijām ciešākus pamatus, viņš trīs vasaras brauca no Irkutskas uz Minusinsku. Kosmanis tieši piedalījās pirmo dzīvojamo māju celtniecībā, kā arī saimniecības pamatu likšanā.

Mācītājs Kosmanis, apnicis lielos ceļojumus, gribējis apmesties Lejas Bulānā uz dzīvi, prasījis, lai katra kolonija viņam apstrādātu pa zemes gabalam. Viņš solījis palikt kolonijās par vietējo mācītāju. Viņa nodoms bija dibināt patstāvīgu luterāņu pagastu, lai kolonisti nenāktu zem vietējo iedzīvotāju iespaida, bet būtu atkarīgi tikai no apriņķa valdes Minusinskā. Viņš bija atradis pirmos skolotājus: Bulankai — Freiju un Suetukai — Milleri, kamēr krievu ciemos vēl skolu nekur nebija. Bulankas tēvi savā starpā aprunājušies, ka nu viņi esot vaļā no baroniem un mācītājiem, un, ja padošoties mācītāja Kosmaņa prasījumiem, tad būšot atkal vecā verdzība. Bez vietējā mācītāja varot iztikt un pievienoties pie kāda krievu pagasta. Tas sarūgtināja mācītāju Kosmani, viņš atstāja Sibīriju un aizgāja uz Saratovu Volgas kolonijās.

Rosini (Rossini, Johannes Rossini), 1861.—1863. g.

Vācietis. Irkutskas mācītājs no 1863. gada līdz 1869. gadam. Pēc Kosmaņa aiziešanas kolonijas 3 vasaras apmeklēja Irkutskas mācītājs Rosini. Tas bija krietns vīrs, zinību cienītājs, bet ne koloniju dibinātājs un 4 tautību (latvju, vācu, somu un igauņu) iedvesmotājs.

Butke un Ratke (Butcke, Theodor Rathke).

Abi — vācieši. Mācītāji Butke un Ratke kolonijas tikai vienreiz katrs ir apmeklējuši, protams, viņi ar tām nevarēja pat lāgam iepazīties. Ratke bija Irkutskas mācītājs no 1876. gada līdz 1881. gadam. Par Butki nekas vairāk nav zināms.

Hermanis Rošīrs (Hermanis Rošijers, Hermann Roschier), 1864.—1879. g.

Soms vai zviedrs. Augšsuetukas draudze nosūtīja lūgumu Somijas senātam, lai tas sagādātu draudzei pastāvīgu mācītāju. 1863. gada 9. martā pienāca

[1]Iekavās — avotos sastopamie dažādie vārdu un uzvārdu varianti.

Visaugstākā pavēle, pēc kuras uz Augšsuetuku Somijas valsts valdei bija jānosūta algots mācītājs, un jau nākamajā gadā Augšsuetukā ieradās mācītājs H. Rošīrs. Viņš uzņēmās arī igauņu un latviešu deportēto koloniju Lejas Bulānas un Augšbulānas garīgo aprūpi.

Garīgā ziņā Bulānā klājās visbēdīgāk 15 gadus, kad Suetukā somu senāts uzturēja mācītāju priekš visiem somiem Sibīrijā, formāli abas Bulankas atradās somu mācītāja pārziņā, bet tas bija tikai uz papīra. Viņam, apkopojot visus somus pa plašo Sibīriju, nebija ne iespējas, nedz arī gribas rūpēties par Bulankām, kuras neietilpa viņa uzdevumu aplokā. ... Mācītājs Rošīrs ir bijusi bēdīga persona, kā vecpuisis dzīvojis sibīriski. Kāds bulānietis viņam žēlojies, ka tam sieva aizgājusi, tad tas sacījis: «Mans bērns, sieva aizgājusi pie cita, tu ņem atkal citu, tā iet Sibīrijā.» Ir ļoti daudz bēdīgu nostāstu un anekdošu par tā laika garīgo vadoni — skolotāju. Mācītājs Rošīrs dzīvoja pats un ļāva arī citiem dzīvot. Mācēja zviedru, somu, vācu valodas.

Vilhelms Kaspars (Wilhelm Kaspar), 1881.—1883. g.

Latvietis. Dzimis Raudenes[1] pagastā 1853. gada 3. janvārī, miris Cēsīs 1919. gada 26. maijā. Irkutskas mācītājs no 1881. gada līdz 1891. gadam. 1881. gada 6. jūlijā saņēma ministrijas apstiprinājumu kā Lejas Bulānas mācītājs. Trīs vasaras brauca no Irkutskas uz Bulānu. Viņš ir uzrakstījis pirmos rakstus par Bulānu Latvijas presē — «Balsī». 1891. gadā viņš atgriezās Vidzemē un kļuva par Skujenes draudzes mācītāju. Aktīvs cīnītājs pret liberālās teoloģijas iespiešanos mūsu baznīcā. Arestēts 1919. gada 4. martā. Miris Cēsu cietumā no tīfa nepietiekamas kopšanas dēļ.

Sajuzdams nāves tuvumu, viņš rakstīja saviem piederīgajiem: viņš pilnīgi pavēloties Dieva visuvarenajās rokās, bet viņa karstākā vēlēšanās esot, lai bērni staigātu Dieva ceļos un paturētu savu tēvu uzticīgā piemiņā, kurš savā dzīvē negribējis neko citu, kā tikai Dievam kalpot un pasludināt viņa vārdu. Viņš nemirstot kā noziedznieks, bet kā politiskās cīņas upuris. No dzīves viņš gribot šķirties ar dziesmas vārdiem «Man Kristus dzīvībiņa un nāve augļus nes».

Hermanis Zālītis (Zālīts, Hermann Sahlit), 1884.—1895. g.

Dzimis 1853. gada 15. decembrī Cesvainē, miris 1898. gadā Sibīrijā. Lejas Bulānas kolonijā ieradās 1884. gadā. Viņa vadībā uzcēla glītu baznīciņu, ko iesvētīja 1886. gada 9. novembrī. Pirmais Jeņisejskas neatkarīgais evaņģēliski luteriskās draudzes pastāvīgais mācītājs. Sākumā noturēja dievkalpojumus zem klajas debess. Jau 1890. gadā vietējais skolotājs J. Driķis ievēroja mācītāja uzvedībā nenormālības pazīmes. Šajā laikā Zālītis bija lielā atkarībā no savas sievas. Ap 1894. gadu Zālītis devās komandējumā uz Irkutsku, kur tas pilnīgi pazaudēja prātu, un tam bija mācītāja amats jāatstāj.

[1] Aizviķu vai Sēmes pagasta vāciskais nosaukums.

Mācītājs Zālītis bija ļoti labs cilvēks, un kārtīgos apstākļos viņš būtu bijis labs mācītājs, tikai ne tajos, kuros viņam bija jāstrādā.

Nikolajs Bušs (Nikolaus Jakob Magnus Busch), 1896.—1909. g.

1896. gada rudenī Bulānā ieradās mācītājs Bušs, vācietis no Omskas. Tas bija ļoti enerģisks un nelokāms cilvēks. Viņam jāpateicas gan par kārtību draudzes dzīvē, gan arī par šķelšanos, jo viņš nostādīja vāciešus privileģētā stāvoklī, bet latviešus atmeta pie malas. Nodevās lielai saimniecībai, būvēja staļļus un rīkojās ar daudz strīdiem un tiesām. Tas viss radīja daudz piedauzību un nevēlamu attiecību. Savos varas centienos bremzēja skolu, atzina par vajadzīgiem priekšmetiem tikai lasīšanu un reliģiju...

1902. gada vasarā uz revīziju Bulankā ieradās no Maskavas ģenerālsuperintendents Fērmans. Arī tam nāca mācītāja pārspīlējumi ausīs. Viņš mācītāju aprāja, bet ļaudīm izskaidroja, ka arī viņš redzot mācītāja kļūdas, bet tomēr mācītāju ļoti mīlot. Te nu vācietība nostūma baznīcu pie malas, un vācietības ziņā mācītājs Bušs bija ievērojams darbinieks. Mācītājs gribēja otru skolotāju ierīkot tikai priekš vāciešiem, bet, kad tas viņam neizdevās, jo arī Fērmans nepiekrita tam — vāciešu bija tikai desmit procentu —, tad viņš otra skolotāja lietu noslīcināja papīros un skolu izsludināja par vācu, — jo tā esot vācu nauda, par kuru uzturot skolotājus un mācītājus. .. Nesaskaņas starp mācītāju un draudzi auga augumā. Mācītājs sev nopirka māju somu ciemā (gšsuetukā) un aizgāja tur dzīvot. Mācītājam bija naids daudzās kolonijās, viņš gribēja pārcelties uz Tomsku par mācītāju. Pēdējā ceļojumā pa jaunām kolonijām viņu kāda strīda dēļ nošāva Kanskas apriņķī.

Teodors Rublis (Andrejs Teodors Rublis), 1909.—1913. g.

Latvietis. Dzimis Ulbrokas Stopiņu pagastā Rīgas apriņķī 1872. gada 22. novembrī. No 1894. gada līdz 1903. gadam studējis teoloģiju Tērbatas universitātē. 1906. gada 26. februārī ordinēts par Tiflisas[1] evaņģēliski luteriskās draudzes mācītājuadjunktu. Šo draudzi viņš apkalpoja līdz 1909. gadam. No 1909. gada līdz 1913. gadam — mācītājsvikārs Jeņisejskas evaņģēliski luteriskajā draudzē. Viņš dzīvoja Krasnojarskā, bet vasaras pavadīja Bulānā. Bulānas pozitīvajiem centieniem labvēlīgs. No 1914. gada — vikārs Madlienas Meņģeles draudzē, no 1922. gada līdz 1929. gadam darbojās par vikāru Suntažu draudzē. Emeritējies 1931. gadā. Miris 1937. gada 19. septembrī.

Voldemārs Reihvalds (Woldemar Reichwald), 1914.—1917. g.

Vācietis. Dzimis 1877. gada 4. novembrī. Vikārs, mācītājs, ordinēts 1913. gada 28. oktobrī. 1926. gadā — mācītājs Vladivostokā. Viņš ciemā pavadīja tikai pāris mēnešus vasarā, bet pārējo laiku dzīvoja

[1] Tagad — Gruzijas galvaspilsēta Tbilisi.

Krasnojarskā, no kurienes apkopa jaunās kolonijas ap dzelzceļu Ačinskā, Krasnojarskas un Kanskas apriņķos un bija Bulankas centieniem labvēlīgs.

Arnolds Vilciņš, 1918. g.

Dzimis 1885. gada 8. vai 9. maijā. Ordinēts Maskavā 1918. gada 28. aprīlī. Latvijas konsistorijai Krievijā nodibinoties, kuras prezidents bija mācītājs Irbe, — pirmais Latvijas bīskaps. Arī Bulāna pievienojās jaunajai latviešu kustībai Krievijā. No prezidenta Irbes izsūtīti, Bulānā ieradās 1918. gada vasarā mācītājs A. Vilciņš ar misionāru A. Zuzānu. Mācītājs A. Vilciņš pēc atgriešanās dzimtenē, Rīgā, nodibināja Misiones draudzi, pie kuras kā mācītājs strādāja līdz pat savai nāvei. No 1926. gada bija arī Dalbes draudzes mācītājs. Viņš miris 1946. gada 6. aprīlī Dalbē un apglabāts Rīgas Meža kapos.

Andrejs Zuzāns (Susans), 1918.—1921. g.

Dzimis 1888. gada 24. septembrī. Ordinēts 1922. gada 9. aprīlī. Ierazdamies Lejas Bulānā kopā ar A. Vilciņu 1918. gada vasarā, viņi ienesa Bulānas draudzes dzīvē tādu saviļņojumu, kas pārspēja baznīcas būves laikus.. Visi vienprātīgi nolēma, ka pēc vairāk nekā 60 Bulānas pastāvēšanas gadiem viņai pašai jāņem visa noteikšana un apgādība savās rokās, dibinot patstāvīgu latviešu draudzi. Par pastāvīgo garīgo darbinieku ievēlēja misionāru A. Zuzānu, kurš rudenī ar savu dzimtu ieradās Bulānā uz pastāvīgu dzīvi. 1921. gada vasarā A. Zuzāns ar savu ģimeni aizbrauca uz Latviju. Pēc atgriešanās dzimtenē A. Zuzāns darbojās kā mācītājs Baldones un Tomes draudzēs.

I. Migla, 1926. g.

Pēc triju gadu ilgas gaidīšanas 1926. gada 3. jūlijā latvju kolonijā Lejas Bulānā ieradās no Ļeņingradas mācītājs Migla un turpināja savu darbību līdz 20. jūlijam. Šinī laikā viņš noturēja vairākas dievkalpošanas, kapu svētkus, iesvētīja konfirmandus un izdarīja daudz amata darbus, kā laulības un bērnu kristības, iesvētīšanu utt. .. Dievkalpošanas notika pārpildītā baznīcā, pie Dieva galda ļaudis nāca simtiem, kas agrāki reti gadījās. Pamatojoties uz valdības pēdējā laikā dotiem rīkojumiem, mācītājs sasauca draudzes sapulci, kurā nolēma ieviest reģistrēšanos pie draudzes ar iestāšanās maksu vienu zelta rubli no mājas (sakarā ar ļoti slikto draudzes finansiālo stāvokli — *J. R.*). Tūlīt sapulcē reģistrējās 150 mājas, un katru dienu reģistrācija turpinājās.

Taču Miglas nākamais braucieņs 1929. gadā nebija tik sekmīgs:

«Mācītājs I. Migla tika sūtīts apkopt Sibīrijas draudzes, bet, nenobraucis pat vēl līdz savam mērķim, tika apcietināts un pēc 1 ½ mēneša gan atlaists, lai brauc atpakaļ, neapkopjot draudzes.»

No Teoloģijas semināra
studenta diplomdarba, 1982

BULĀNIETIS[1]

SIBĪRIJAS ATMIŅAS

Paklausot Lejas Bulankas mācītāja H. Zālīša uzaicinājumam ieņemt minētā kolonijā skolotāja un ērģelnieka vietu, devos 1890. gada septembrī no Vecpiebalgas mācītāja muižas, kur vienu gadu biju darbojies, uz Valku pie Cimzes semināra direktora Hakmaņa, kas mani apgādāja ar padomiem garajam Sibīrijas ceļojumam, jo viņš pats vairāk gadus bija Tomskā par mācītāju un labi pazina turienes apstākļus. No Valkas braucu uz Pēterpili. Tur divi Cimzes semināra audzēkņi — M. un K. —, kas tolaik apmeklēja Pēterpils konservatoriju, mani laipni uzņēma un iepazīstināja ar galvaspilsētu. No Pēterpils man bija jāceļo uz Maskavu pie ģenerālsuperintendenta Kosmaņa, zem kura vadības atrodas visas Sibīrijas kolonijas. Viņš bija ļoti priecīgs, ka es gribot viņa dibinātā Lejas Bulankā skolotāja pienākumus. (Skat. «Jaunatnes Drauga» 1926. g. Nr. 5.) Ģenerāls [superintendents] Kosmanis mani apgādāja ar attiecīgiem dokumentiem un norādījumiem. Tālāk ceļoju uz Ņižņijnovgorodu, lai no turienes pa Volgu un Kamu ar tvaikoni nokļūtu līdz Permai. Ceļojums tvaikonī bija ļoti jauks un patīkams: Volgas un klinšainie Kamas krasti laistījās septembra saules staru zeltā. No Permas pāri Urāliem veda jaunbūvētais dzelzceļš līdz Tjumenei [Tjumeņai], tālāk dzelzceļa tolaik Sibīrijā nebija. Naktī, pār Urāliem braucot, maz ko redzēju. Gaismai austot, jau bija Sibīrijas līdzenums. Tjumenē iebraucu 29. septembrī. (Man 1923. gadā braucot uz Latviju, komunisti neizlaida rakstītu atzīmju, tādēļ sīkus, noteiktus datus varu sniegt tikai tik daudz, cik pēc 44 gadiem palicis atmiņā.) Parasti no Tjumenes ceļoja tvaikonī pa Tabolas un Irtišas upēm uz ziemeļiem līdz Obas upei un tad pa Obu uz dienvidiem līdz Tomskai un pa Tomas upi iebrauca pilsētā. Bet vēlā rudens dēļ tvaikoņi uz ziemeļiem negāja. Nu bija jābrauc ar zirgiem. Tādā gadījumā vajadzēja savu ceļa ratu (tarantasu). Tarantass bija līdzīgs Latvijas līnijdroškām. Tikai dēļa vietā bija 5—7 gari koki, kārtis (drogi), kas braucot šūpojās. Arī kurvis nebija no cietiem dēļiem, bet pīts no kārklu klūdziņām. Ceļotājam vajadzēja mazākais divus dūnu spilvenus, uz kuriem sēdēt un atspiesties. Tā varēja ne vien omulīgi braukt, bet arī braucot izgulēties. No kurvja līdz pakaļratiem bija liela plāksne, uz kuras novietoja ceļotāja bagāžu. Tādam tarantasam varēja arī būt jumts. Pirmais ceļotāju vilnis ar zirgiem labākos tarantasus bija aizbraucis, un grūti bija sameklēt lietderīgu tarantasu. Atradu ceļa biedri līdz Tomskai. Kāds tirgonis no Iekškrievijas guberņām brauca uz Tomsku meklēt savu bagāto krusttēvu. Viņš tarantasa pirkšanai nepiekrita. Tā mēs divatā izbraucām no Tjumenes bez sava tarantasa. Krievs bija ļoti veikls un pazina savu tautu. Viņš mani nostādīja par

[1] Jāņa Driķa literārais pseidonīms.

«ņemeckij barin» (vācu kungs), kas no Maskavas un brauc tikai labā tarantasā un ar labiem zirgiem. Vedēju mums netrūka. Krieviem bij nedēļu gari svētki (pokrovs), zemnieki sēdēja baros un skrēja braucējiem pretī, solīdamies tos vest. Gar lielo Sibīrijas ceļu bija bagāti ciemi, pat mežos un neapstrādātos apgabalos, kuri pārtika vienīgi no mantu un ceļotāju pārvadāšanas. Mēs braucām dienām un naktīm. Braucot tarantasā varēja nosnausties. Retumis pie liela noguruma, zirgus mainot, varēja kādu stundu pagulēties viesistabā (gornicā) spilvenu gultā. Viesistabas ar grīdsegām, sienas izgreznotas ar svētbildēm un ķeizara ģimenes portrejām.

Katrā viesistabā bija, kā krievi paši izteicās, svētā trīsvienība, t. i., Aleksandrs III, Marija Feodorovna un troņmantnieks Nikolajs. Zirgus mainot, ceļotājiem deva tēju, tas piederēja pie vešanas maksas. Dažiem kurvī bija savi uzkožamie, bet bieži vien viesmīlīgā saimniece piekrāva galdu ar gaļu, pīrāgiem un citām labām lietām. Tas viss par dažām kapeikām. Ēdamvielas bija pasakaini lētas, dārga vienīgi nauda. Lielās saimniecībās, kurās bija vairāk pāru zirgu braukšanai un kur ceļotāji bieži iegriezās, patvāris vārījās dienās un naktīs. — Kādu vakaru pēc izbraukšanas no Tjumenes ieraudzīju mēnesi pie debesīm, kuru visu laiku nebiju redzējis. Tas pats vecais dzimtenes mēnesis mani tik laipni sveicināja, ka prieka asaras sakrēja acīs. Ja tāds vecs paziņa Sibīrijā līdzi nāca, tad nebij ko raizēties! Šo domu ritināju tālāk: dienā spīd tā pati mīļā dzimtenes saulīte un Dieva acs mani visur redz. Viss tas vairoja drosmi ceļā. — —

Mēs devāmies uz austrumiem pa lielo Sibīrijas karavānu ceļu (traktu). Šis ceļš stiepās kā plata, melna lente pa Sibīrijas līdzenumu. Neviens ceļu nelaboja, to darīja daba. Lietus laikā melnzeme vai stepes smilts palika lipīga kā piķis. Un tā visas bedres nolīdzinājās un ceļš palika līdzens un glums kā āda. Ceļa platums vietām bija tik liels, ka no vienas malas otru tikko varēja saredzēt. Pa šo melno lenti kustējās dienām un naktīm verstēm garas vezumnieku rindas uz priekšu un atpakaļ. Katra vezuma pakaļā bija tīkls ar sienu un trauks ar auzām. Zirgi iedami ēda, un tos pie ūdens padzirdīja, un tā viņi gāja dienām un naktīm, ēdināšanai lieka laika nevajadzēja. Pa šo ceļu uz abām pusēm aulekšoja divjūgi un trīsjūgi, bet bija arī vairāk zirgu priekšā. Augstākos ierēdņus pavadīja jātnieki, kazaki. Redzēja dzenam arī notiesāto partijas. Gar ceļa malām kustējās melni stāvi ar aizsaini un katliņu uz muguras, tie bija Sibīrijas klaidoņi. Daži no viņiem mēroja garo ceļu no Klusā okeāna krastiem uz Urāliem 2. vai 3. reizi savā mūžā. Tāds klaidonis, vakarā nonācis ciemā, apmetās kādā pirtiņā vai rijiņā ciema malā. To paziņoja saimniekam, tas apgādāja klaidoni ar ēdamo, tējai katliņš viņam bija pašam. Ja notika laupīšanas vai zādzības, tad tās izdarīja apkārtnes ļaudis, klaidonis ar tādām lietām nenodarbojās. Ja klaidonis piedalījās kādās nelietībās, tad viņa biedri to bargi un nežēlīgi sodīja. Bijuši gadījumi, kad kāds ciems sācis klaidoņus vajāt un nodot. Tāds ciems tapis nodedzināts. Visumā klaidoņu attiecības ar iedzīvotājiem bija labas. Ziemai uznākot, klaidonis piemetās par puisi pie kāda saim-

nieka. Ar nopelnīto algu izlaboja un papildināja savu apģērbu un nākamā pavasarī turpināja ceļu, kas ilga 2—3 gadus.

Lielie ciemi, kur mainīja zirgus, atradās 25, 30 un 40 verstes viens no otra. Vedējs nākošā ciemā brauca tikai pie sava draudziņa (družok). Pārticis saimnieks brauca pie tāda paša pārtikuša drauga. Tā varēja pa zināmu rindu (verjovotšku) nobraukt simtām verstēm ar labiem zirgiem un padzert tēju glītās viesistabās. Bet gadījās, ka pretim braucošie vedēji ceļa vidū ar ceļotāju piekrišanu pēdējos izmainīja un tā ceļu uz pusi samazināja. Tādas maiņas bija parasta parādība. Pie maiņām gadījās iekļūt sliktā rindā pie sliktiem draudziņiem. Tad nākošā ciemā neļāva braukt pie drauga, bet ceļotāji paši izvēlējās kādu no labākām mājām. Katrā mājā ceļotājus ar prieku uzņēma. Vedēji braucot, zirgus mudinādami, mīlēja kliegt, sevišķi naktīs un kad tuvumā parādījās pretimbraucēji. Pret kalnu zirgus trieca aulēkšos, tā tiekot vieglāk kalnā augšā. («S gorki na gorku, barin dast na vodku», t. i., aulekšos no kalna kalnā, kungs dos dzeramnaudu.) Noteikta laika neatminu, bet pēc kādām nedēļām iebraucām Tomskā. Tur noskaidrojās, ka mans ceļa biedris bija aizbraucis savam tēvocim garām, kurš dzīvoja Kolivanas pilsētā. Tam nu bija jābrauc kādu gabalu atpakaļ. Es griezos pie luterāņu mācītāja Kellera. Apbruņojies ar padomiem un revolveru, bez kavēšanās devos viens pats ceļā, lai ziema manis nepārsteigtu. Vienam pašam ceļā gāja grūtāki, bet man jau bija daudz ceļa piedzīvojumu. Arī maksa, 3 kapeiku par versti, bija vienam jāsedz. Iebraucot Jeņisejas guberņā, Austrumsibīrijā, maksa par versti pacēlās uz 4 kapeikām. (Tagad Jeņisejas guberņa pieskaitīta Vakarsibīrijai.) Pa ceļu braukdams, uzzināju, ka nav vajadzīgs braukt līdz Atšinskai [Ačinskai], lai no lielā karavānu ceļa nogrieztos uz Minušinsku [Minusinsku], bet var nogriezties pie Marijinskas pa līdzenu stepi un taisnāku ceļu, kamēr no Atšinskas ceļš kalnains. No Marijinskas ceļš sāka iet uz dienvidiem, braucot pa stepi, bieži gadījās par vedējiem tatāri, kas dzīvoja krievu ciemos. Tatāri ar saviem stepju zirgiem brauca ārkārtīgi ātri un lielus gabalus, izlaizdami 2 un 3 stacijas. Tatāram ar vienu jūgumu nobraukt 100 verstes nebija nekas sevišķs. Sānzirgam pastāvīgi jālec aulekšos ar uz leju noliektu galvu, lai no tālienes izskatītos kā ripulis. Sibirjaka lepnums bija zirgu lielās krēpes, kuras aulekšojot vējā viļņoja. Pēc kādām dienām, izbeidzoties stepei, sākās stāvi kalni. Ceļš tuvojās Jeņisejas krastiem. Pēdējā dienā tatārs ar labiem zirgiem apņēmās mani novest līdz Minušinskai pāri par 100 verstēm. Sākām braukt, pienāca tumšs vakars. Pa līdzenu ceļu braucot, biju aizmidzis. Miegā jutu, ka rati vairs neripo. Uzmodies uzprasīju tatāram, kas noticis. Tas, zirgus izjūdzis, atbild, ka tumsā nevarot tikt pāri Jeņisejai. Viņš iešot stepē zirgus barot, un es lai guļot tālāk. Cik tumsā varēju nomanīt, tad bijām līdzenumā un visapkārt rēgojās milzīgi ciņi. Tā kā vairāk nakšu nebiju gulējis, tad satinos savā tulupā (liels, ērts kažoks) un gulēju kā mātes klēpī. Rītā tatārs, mani modinādams, aicina tēju dzert aulā. Uzcēlies redzu, ka tumsā par ciņiem biju noturējis tatāru jurtas (zemnīcas). Ar tatāru tēju

man bija bēdīgi piedzīvojumi, tādēļ turpat vāģos pabrokastoju no sava ceļa kurvja un braucām tālāk. Drīz nonācām krievu ciemā Petrošilovā uz Jeņisejas trakta. Te Jeņisejai liels platums, bet ūdens straujš un pa akmeņiem vārās kā katlā. Pārceltuves nebija, jābrauc pa sēkļiem. Laivā braukt vēl bailīgāki. Bija jāpadodas liktenim. Tatārs braukāja līču loču pa sēkļiem, un pēc ilgāka laika tikām otrā krastā. Ceļš veda stāvā kalnā. Pārbraukuši kalnāju, sākām laisties uz leju. Līdzenuma malā pie horizonta sāka parādīties Minušinska. Minušinskā iebraucis, liku apturēt pie pasta kantora. Tur nodevu vēstules uz dzimteni un apjautājos par luterāņu kolonijām un pa kādu ceļu uz turieni braukt; un vai pilsētā nav latviešu? Atbilde bija: kolonijas būšot 200 verstes, jābraucot caur Daņilova spirta dedzinātavu, un latviešu viņi nezinot. Tādas ziņas nebija iepriecinošas. Domāju, ka drīz ceļam būs gals un sastapšu tautiešus, bet tas viss nu vēl tālumā. Bet ziņas bija nepareizas. Krievu

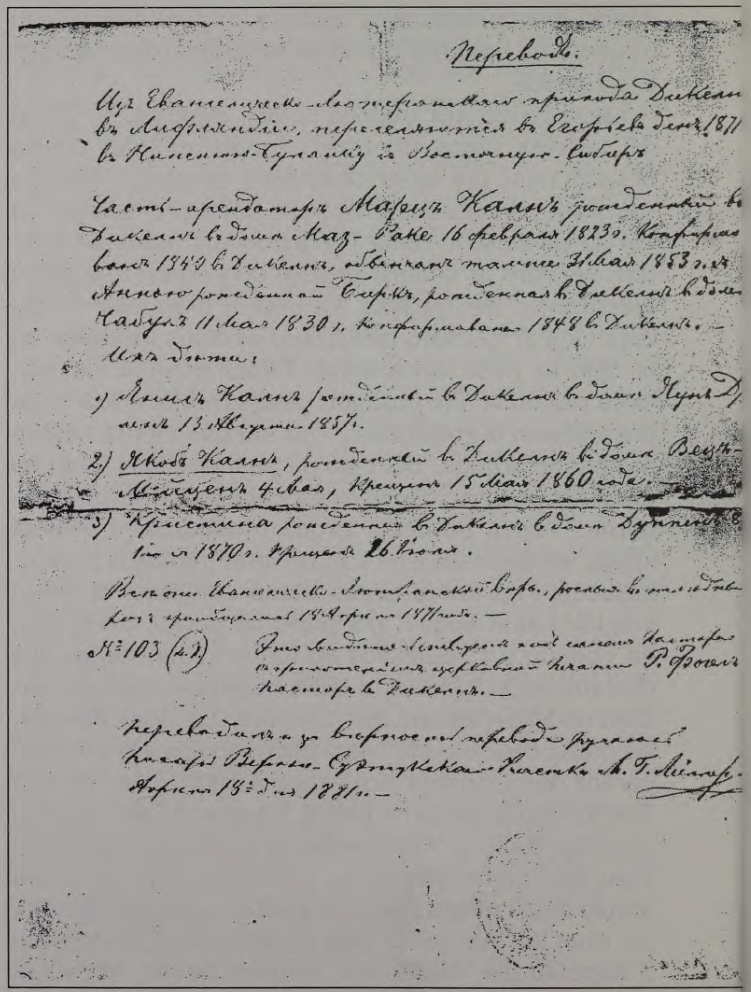
Перевод.

Изъ Евангелическо-Лютеранской церкви Дикленской въ Лифляндіи, переселившихся въ Енисейскую губ. 1871 г. въ Минусинско-Курагинскій и Восточную-Сибирь

Часть-арендатора Маркуса Калнъ рожденнаго въ Дикленской въ Домѣ Маз-Вакс 16 февраля 1833 г. Конфирмованъ 1849 г. въ Дикленской, обвѣнчанъ таковою 1853 г. съ Анною рожденною Бирки, рожденною въ Дикленской въ Домѣ Кабуръ 11 іюня 1830 г. конфирмованною 1848 г. въ Дикленской. — Ихъ дѣти:

1) Янисъ Калнъ рожденный въ Дикленской въ Домѣ Мурниекъ 13 Августа 1857 г.

2) Якобъ Калнъ, рожденный въ Дикленской въ Домѣ Вецъ-Мейеренъ 4 іюня, крещенъ 15 іюня 1860 года.

3) Крестина рожденная въ Дикленской въ Домѣ Дунтеръ въ 1870 г. крещена 26 Іюня.

Вѣсовщикъ Ивановской-Заимской волости, ровесникъ въ семъ селеніи Дикленскомъ крестьянинъ 1844 года рожденія 1871 года. —

№ 103 (д.2) Дано свидѣтельство Енисейскаго изъ сего селенія Дикленскаго переселившагося изъ Лифляндіи крестьянина Р. Фрейлиха

Перевелъ Данскій по Высочайшемъ переводѣ Дружинный Казакъ Верхне-Суетинской Инородческой Управы М. Т. Мейеръ.

Апрѣля 18 дня 1881 г. —

Izceļcšanas zīme Mārcim Kalnam, dzim. Dikļu «Mazraķos» 1823. g. 16. febr., iesvētītam Dikļos 1840. gadā, turpat arī laulātam 1853. gada 31. maijā ar Annu Birķi, dzimušu Dikļu «Čabuļos», iesvētītu Dikļos 1848. gadā un viņu bērniem:
Jānim (1857), Jēkabam (1860) un Kristīnei (1870), kas visi piederējuši pie evaņģēliski luteriskās ticības un kopā 1871. gada Jurģos izbraukuši uz Lejas Bulanku Austrumsibīrijā. Oriģināls saglabāts kā derības zīme ar dzimteni.
Viens no vecākajiem fotouzņēmumiem, kas saglabājies Lejas Bulānā.

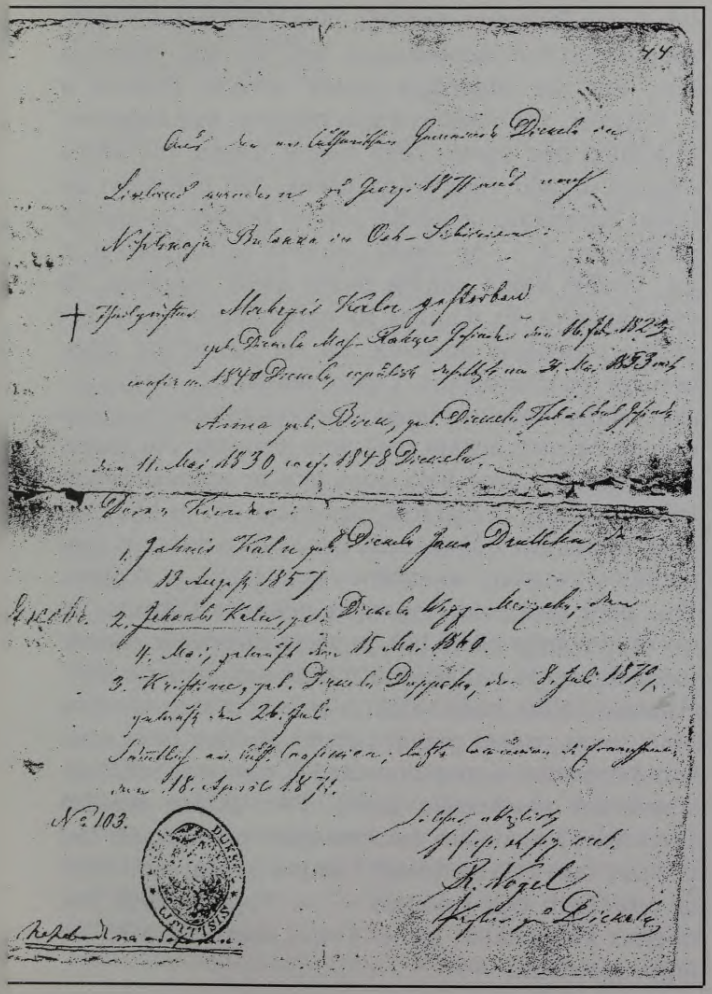

ierēdnim jēdziens «latvietis» bija svešs. Viņi kolonistus šķiroja divās daļās: inteliģentie, pārtikušie — visi «ņemci» (vāci) un pārējie no visām tautībām — tšukņi. Atnācu pie tatāra bēdīgs, nav kur iebraukt, jābrauc uz Daņilova zavodu 25 verstes no Minušinskas. Tatārs apņēmās mani turp novest. Ap vakaru nonācām zavodā un apstājāmies tirgus laukumā, lai apprasītos par kolonijām. Piejāja garš vīrietis ar sirmu vaigu bārdu un uzrunāja mani vācu valodā: es laikam būšot jaunais Bulankas skolotājs. Pirmā somu kolonija esot vairs tikai 45 verstes. Tur ciema skrīvers vācietis, viņam sieva latviete, tie mani laipni saņemšot un izstāstīšot visu vajadzīgo. To teicis, viņš atsveicinājās un aizjāja pa ceļu uz Minušinsku. Uzzinājis, ka jābrauc pa augstiem kalniem, nolēmu pārgulēt zavodā pa nakti. Liku tatāram iebraukt tuvākā labākā mājā. Iebraucamās vietas un viesnīcas, izņemot lielās pilsētās, Sibīrijā nepazina. Bija sakāms vārds — «Kas ceļotāju, svešinieku uzņem, tas uzņem Kristu.» Sibīrijas viesmīlība bija apbrīnojama. Sāku viesistabā izģērbties, kad izdzirdu aiz muguras: «Labvakar, jaunskungs, nākat pie mums!» Šis skaņas man izlikās kā eņģeļa balss, jo latviešu skaņas nebiju dzirdējis visu garo ceļojumu, sākot no Pēterpils. Drīzi ieradās arī runātājas vīrs, kādreiz bijis Irlavas semināra audzēknis. Ar prieku pārgāju tautiešu dzīvoklī, kuriem līdzās, otrā sētā, dzīvoja cita latvju ģimene. Zavoda dibinātājs bijis kāds Kurzemes žīds. Pārkrievojies par Daņilovu un pieņēmis pareizticību, jo uz kāda ķeizara ukaza pamata nebija žīdiem brīv apmesties uz dzīvi Minušinskas apriņķī, kurš skaitījās par Sibīrijas

maizes klēti. Vecais Daņilovs runājis latviski un savā zavodā nodarbinājis daudz latviešu. Viņš manu laipno mājas tēvu pieņēmis muciniekiem par priekšstrādnieku. Spirts no zavoda gāja uz Krasnojarsku, Irkutsku un Tomsku. Žīdiņš īsā laikā palicis par miljonāru. Tolaik viņš jau bija miris; zavodu pārvaldīja pilnvarnieks. Jaunie Daņilovi, miljonāri, dzīvoja Pēterpilī un pa ārzemēm. — — Otrā rītā mans vedējs bija latvietis. Sākām braukt kalnā, nobraucām stundu, bet vēl nebijām augšā. Līdz somu kolonijai bija jāpārceļas pār trim augstām kalnu grēdām, kuru starpā bija krievu ciemi. Ļoti skaists un auglīgs apgabals. Pakalnes bija kā tepiķis ar dzelteniem un melniem tīrumiem starp zaļiem laukumiem. Kalnu virsotnes apklātas ar lapu koku mežiem; bet augstākās galotnes kailas. Ceļš arvienu gāja uz augšu. Pēc pusdienas sasniedzām somu koloniju — Verhņijsuetuku, sauktu Kamennij Brod. Kolonija ir augstā kalnu līdzenumā tuvu pie 2000 pēdu virs jūras līmeņa. Aiz kolonijas ziemeļos paceļas divi kalni, 2800 pēdas augsti. Skrīvers ar kundzi mani laipni uzņēma, iepazīstināja ar somu skolotāju, jauno ērto skolu un glīto baznīcu. Skolotājs L. bija ievērojams darbinieks, abu minēto ēku cēlājs. Mācītājs somiem dzīvoja Omskā un vasarās ieradās uz kādu laiku Kamennij Brodā. Arī igauņu kolonijas skolotājs V., kas nejauši tur gadījās, ar mani iepazinās. Sarunās laiks aizsteidzās ātri, bet es vēl tanī pašā dienā gribēju nokļūt latviešu ciemā Lejas Bulankā. Mans vedējs bija skrīvera sievas brālis. Izbraucām pavakarē. Lai nobrauktu 25 verstes līdz Lejas Bulankai, tad bija jāuzceļas augstu kalnu mugurā un tad jānolaižas uz lielo un dziļo Kebežas leju, kur pie Bulankas upītes ietekas Kebežā ir L. Bulanka. Vēl nebijām kalnu mugurā, kad satumsa, jo kalnos pēc saules rieta tūlīt ir tumsa. No kalnu augšas uz leju veda kāda grava, tad braucām pa kalnu līdzenumu un pēdīgi sākām laisties uz leju kā pa trepēm, t. i., no viena pakalna uz zemāko u. t. jpr. Vedējs kalna pakājē rādīja daudz uguntiņu, tā esot Bulanka. Es domāju, ka nu būsim drīz galā, bet vedējs pasmējās un teica, ka vēl līdz ielejai jānobraucot verstes piecas. Ciemā iebraucot, varēja saskatīt dažas nelielas mājiņas, turpretī priekš 5 gadiem uzceltā baznīca atstāja patīkamu iespaidu. Aiz baznīcas nāca redzama liela gara ēka ar apgaismotiem lieliem logiem, tā bija mācītāja māja. Nu es biju ceļa galā, apmēram 1 ½ mēneša laikā biju nobraucis tuvu pie 5000 verstēm, no kurām vairāk kā $^{3}/_{5}$ ar zirgiem. Visā garā ceļā man negadījās nekādas klizmas, un tas arī nevarēja citādi būt, jo vecie dzimtenes draugi: mēnesis, saule un Dieva acs man sekoja visur līdzi. Mācītājs Zālītis mani saņēma ar lielu prieku un deva man savās mājās godīgi pelnīto atpūtu. Tādā svešumā mēs divi vienas draudzes (Cesvaines) dēli sastapāmies pie kopēja darba. Pēc dažām dienām (svētdienā) svinējām reformācijas svētkus, un tad drīz pēc tam otrā svētdienā bija jau ziema, kura man uz papēžiem bija sekojusi. — — Tagad daudz kas izliekas kā pasakā, tomēr Dievs mani nesa kā uz ērgļa spārniem. — —

PIRMIE IESPAIDI UN NOVĒROJUMI KOLONISTU DZĪVĒ

Sāku iepazīties ar savu jauno mītni. Ielas bija platas, gar ielu malām bija sabūvēti dzīvokļi. Visas ēkas bija no koka ar dēļu vai lubu jumtiem. Bij dažas lielas un plašas dzīvojamās ēkas, bet lielākais daudzums bija mazu mājiņu vienas ģimenes vajadzībām. Uz ielas atradās dzīvojamās ēkas un otrā pusē vārtiem bija klētis, arī uz ielas. Tad nāca plašs pagalms, gar kura malām atradās staļļi, kūtis, malkas nojumis, pirts ar virtuvi. Pirtis bija ar grīdu un dūmvadu, tur uzturējās strādnieki. Šīs ēkas atradās puslokā pret dzīvokli un klēti un daudzreiz ierobežoja visu pagalmu. Ja ēku vidū bija starpa, tad to iežogoja augsta sēta, un tā radās cietoksnim līdzīgs apžogojums. Aiz pagalma ēkām sekoja liels laidars ar un bez nojumiem. Tur uzturējās liellopi un dienās arī sīklopi. Kūtīs turēja vairāk tikai sīklopus un zirgus staļļos. Aiz laidara bija sakņu un tabakas dārzi. Dārza galā bija rijiņa ar kuļamo klonu un aizgaldu priekš labības un salmiem. — — Dzīvoklī lielā istabā bija krāsns, uz kuras sildījās vecīši un bērni pēc krievu parauga. Aiz lielās istabas bija viena vai divas mazākas istabas. Izsūtītie daudz ko bija piesavinājušies no krieviem.

Turpretī brīvnācēji, kuri ap 1870. gadu trijos pulciņos bija ieradušies no Dikļu un Umurgas draudzēm, ierīkojās pēc Latvijas parauga. Tāpat apģērba ziņā atsūtītie piekļāvās krieviem, kamēr brīvnācēji valkāja pašaustas vilnas un nātnas drēbes, vadmalas mēteļus un ar vadmalu apšūtus kažokus. Sibirjaka darba apģērbs bija: kājās «bradņi», zābaki ar gariem, mīkstiem stulmiem, kuri sniedzās pāri ceļiem, zem ceļiem tie bija apsieti. Pie stulmiem bija galvas no cietām ādām ar biezām zolēm un naglotiem papēžiem. Valkāja garus, svārkiem līdzīgus mēteļus, azamus, kurus ap gurniem sajoza, priekšējos stūrus aiz jostas aizbāza, lai tie ejot un strādājot nekultos gar kājām. Aukstā laikā (ap –30° R) viņi valkāja bez izņēmuma tūbas zābakus, vienu mazo kažociņu pie darba un braucot tam pāri lielu, ērtu kažoku (tulupu) un lielu jērenīcu galvā (papahu). Ar laiku brīvnācēji drēbju gatavošanā un valkāšanā ņēma pārsvaru. — — Ēdienu ziņā kolonisti pārtika ļoti labi. Ēda trīsreiz dienā gaļu un baltmaizi. Viņi apgalvoja, ka Latvijā bijusi pasilija, bet te viņi dzīvojot brīvā zemē, kur piens un medus tek. (Par pienu, medu vēlāk.) — — Ziemā sievieši nodarbojās ar lopu kopšanu un drēbju gatavošanu: vērpšanu, aušanu un adīšanu. Sīklopiem piegrieza lielāku vērību, kamēr liellopu kopšana, kas vairāk piekrita vīriešiem, bija ļoti primitīva. Rītos lopus no laidara aizdzina pie kuļamā klona, tur pār sētu izmeta izkultos salmus, pa kuriem bez liellopiem aitas, teļi, cūkas un arī vistas dzīvoja. Pret vakaru lopus aizdzina pie upes vai akas padzirdīt. Tad laidarā uz sniega izmeta sienu, un ar to lopu barošana izbeidzās. Bet arī gadījās, ka lopi pa nakti palika salmos. Tur tiem bija mīksta guļa. Ja uznāca sniegs vai putenis, tad lopi palika mierīgi guļot, un otrā rītā no kupenas rēgojās tikai galvas ar ragiem. Lai salmu nesakrātos par daudz, tad vakaros izēdas aiznesa

Viens no vecākajiem fotouzņēmumiem, kas saglabājies Lejas Bulānā.

tālāk un sadedzināja. Tumšos vakaros tādas iluminācijas redzēja visapkārt ciemam. Pavakaros bija visu kalnu iluminācija, bet par to vēlāk. — — Labību kūla visu ziemu, un tā pietika lopiem barības līdz pavasarim. Rudenī nopļautā labība bija sakrauta lielos blāķos. Saimnieks sajūdza savus 2 vai 3 zirgus ragavās, apbruņojies ar lāpstu un cirvi, brauca viens pats pēc kūlīšiem. (Krievu ciemos brauca viens pats cilvēks ar 8 vai 10 zirgiem līdz 20 verstes pēc siena vai labības.) Bulānietis, nobraucis pa kalniem 8—15 verstes un vēl tālāk, notīrīja labības blāķi no sniega vai izraka no kupenas, piekrāva visus vezumus un laidās uz māju, kur nonāca vēlā vakarā. No kalniem un pa līdzenumiem arī ar vezumiem, kuri nebij lieli, laida rikšus, tikai pret kalnu brauca soļos. No kalniem uz ciemu arvien gāja uz leju. Zirgus labi baroja, tiem deva ik dienas auzas. Zirgi nebija vezumu vilcēji, bet labi skrējēji. Kad labība bija savesta, tad to žāvēja, kūla, un pēc kulšanas sākās no jauna vešana utt. Bez kulšanas, kūlišu un siena vešanas vīriešiem ziemā bija jāpieved malka un būvkoki, kurus cirta par brīvu, kur tik varēja. Dažās mājās saimnieks bija pats kungs un kalps. Retos gadījumos pieņēma strādnieku. Latvieši dzīvoja mazās ģimenēs: pieaudzis dēls aizgāja no tēva un dibināja savu saimniecību. Bulankā dzīvoja arī vācieši lielākās ģimenēs, kur pie tēva dzīvoja vairāk dēlu. Turpretī krievu ciemos vectēvs rīkoja bērnus un bērnu bērnus 30—40 cilvēku vienā ģimenē.

Savāda parādība ciemā bija «zelta zēni», zelta mazgātāji. Aiz Lejas Bulankas bija vēl divi krievu ciemi

No ciema iedzīvotāju albumiem.

No ciema iedzīvotāju albumiem.

12 un 15 verstes tālu, tad sākās Sajānkalnu rindas. Šinīs kalnos bija vairākas zelta mazgātavas. Viņas no Bulankas nebija tālu — 200—500 verstes. Sibīrijas tuvuma un tāluma jēdzienus tēlo avīžu ziņas. Ap 1890. gadu cēla pirmo cukura fabriku Minušinskas apriņķa dienvidos. Par šo fabriku avīzes ziņoja, ka viņu ceļot pie Krasnojarskas uz Ķīnas robežām. Fabrika bija no Minušinskas 60 verstu uz dienvidiem, no Minušinskas līdz Krasnojarskai ir 500 verstu, tātad 560 verstes ir pie Krasnojarskas. No cukurfabrikas uz dienvidiem pēdējais krievu ciems kalnos ir ziemās pa ledu uz Jeņisejas pāri 400 v., vasarā, pa kalnu stidziņām jājot vai kājām ejot, 200—309 v. No krievu ciema Ufas ir vēl līdz Sajotijas robežai ap 100 v., aiz Sajotijas nāk Mongolija, un aiz milzīgās Mongolijas sākas Ķīnas robeža. Pēc Sibīrijas jēdzieniem cukurfabrika atradās uz Ķīnas robežām, jo Mongolija piederēja pie Ķīnas un sajati bija atkarīgi no Mongolijas. (Krievijas robežnieki sajati — mežonīga kalnu tauta uz ļoti zema kultūras stāvokļa.) «Zelta zēnu» loma kolonijā ir aprakstīta «J[aunatnes] Dr[auga]» 1926. gada 7. numurā. Man Bulankā ierodoties, zelta mazgātāju zvaigzne sāka norietēt. — — Bijām ar mācītāju Zālīti kādās kāzās. «Zelta zēns» apņēma liela saimnieka audžumeitu par sievu. Apsievojies tas sāka zemi strādāt un palika par krietnu saimnieku. Kāzās bija daudz «zelta zēnu» platās plīša biksēs, pārlaistās pār zābaku stulmiem, un sarkanos virskreklos, zelta mazgātāju lepnums. Ciema ļaudis jokoja, ka sarkanā kreklā arī pie −30° R nesalstot. Uz galda bija sakrautas ceptu un vārītu ēdienu un dažādu dzērienu kaudzes. Mans

No ciema iedzīvotāju albumiem.

No ciema iedzīvotāju albumiem.

No ciema iedzīvotāju albumiem.

No ciema iedzīvotāju albumiem.

galda biedris, kāds izbijis Bulankas dižvīrs, sāka man stāstīt par Sibīrijas labumiem un gardumiem uz galda, kurus taukos vai sviestā mērcējot un ēdot, tie paši uz leju ejot. Bet tas bija tikai ievads uz galveno tematu par to, kas viņš kādreiz Bulankā bijis un kā viņš sava baltā zirga dēļ nokļuvis uz Sibīriju. Turējis krogu uz Vecpiebalgas un Ērgļu robežām. Zagļi bez viņa ziņas paņēmuši šā baltiņu un izzaguši linu vezumu no kādām mājām, bet «nevainīgais» saimnieks baltiņa dēļ atsūtīts uz pasīliju, kur viņam tomēr labi gājis. Šim goda vīram aizmirsās man pastāstīt, kā zagtie lini atrasti viņa pagrabā. Drīz vien nācu pie atziņas, ka nav nekādas nozīmes jautāt pēc izsūtīšanas iemesliem, jo katram «nevainīgam cilvēkam» bija gatava sava pasaciņa, kā viņš kritis par upuri citiem cilvēkiem un nelaimīgiem apstākļiem. Visumā kāzas neatstāja slikta iespaida, bet mācītājs paskaidroja, ka pieklājība un rāma uzvešanās uzturējās tikai tik ilgi, kamēr mācītājs ar skolotāju tur atradās.

Skolas darbā man bija jāpārvar stipra opozīcija no vecā skolotāja un viņa piekritējiem. (Par agrākās skolas virzienu — «J[aunatnes] Dr[auga] 1926. gada 6. numurā un par skolotāja centieniem — 1926. gada 8. un 9. numurā.) Lai gan skolas darbs noritēja nepiemērotās, īrētās telpās, tomēr brīvā laikā tas vērsa uz sevi vispārīgu ievērību un piekrišanu. Radās vienprātīgs spriedums: «Lūk, sen jau tā vajadzēja, tā tik labi!» Ko tad tā vajadzēja, un kas bija labi? Labi bija, ka skolotājs visu dienu nodarbojās ar skolēniem; katru dienu turēja skolu un sāka skolēniem mācīt bez

No ciema iedzīvotāju albumiem.

No ciema iedzīvotāju albumiem.

lasīšanas un rakstīšanas arī rēķināt un citas nepieciešamās zināšanas. Tolaik Sibīrijā nebija ne skolu, ne skolu likumu vai kādu noteikumu. Skolotāja uzstāšanās bija likums, kuru sabiedrība ar brīvnācējiem priekšgalā sankcionēja («J. Dr.» Nr. 10). Pēc brīnišķīgi veiktā ceļojuma man drosmes netrūka. Ne vien no skolēniem, bet arī no viņu vecākiem prasīju pienākumu pildīšanu un visas nepareizības nelokāmi noraidīju. Uzzinājis, ka mani skolēni, 17 un 18 gadus veci puiši, jaucās starp dzērājiem, nogāju mierīgi dzertuvē un tos izvedu ārā. Tas bija kas negaidīts, un visi dzērāji apklusa. Pēc manas aiziešanas ar krodzinieku priekšgalā kopīgi nolēmuši, ka sen to tā vajadzējis. Nelokāmi runāju, kas runājams, un darīju, kas darāms, bez kādas politikas vai kompromisiem. Tas atstāja iespaidu arī uz morāliski grimušiem ļaudīm. Ir «zelta zēni» sāka mani respektēt. Dzirdēju runājam: «Zēni, tur iet skolotājs, tā neaiztiekat, viņš pilda savu pienākumu, un, ko tas saka, tā ir taisnība.» Īsā laikā man ciemā bija liela piekrišana. Pretinieki nogāja pie malas un apklusa. Pie pirmās izdevības viņi mēģināja sevi parādīt no labās puses, stāstīdami anekdotēm līdzīgus notikumus no agrākās skolas dzīves. Lai ļaudīm imponētu, tad skolotājs plātījies ar materiālistu negatīvo filozofiju. Par piemēru: Mozus bijis liels ļaužu krāpnieks. Kā tas varējis zelta teļu pelnos sadedzināt? Zeltu paturējis sev un ļaudis mānījis ar pelniem, un vēl daudz citu tādu asprātību. Skolotājs, būdams ciemā vienīgais garīgais vadonis, nēsājis garus matus pēc popu parauga un licis saukties sevi par kungu. Bet visu vērību piegriezis tikai

saviem materiāliem labumiem. Kādā svētdienas rītā tas aris ar puišiem kalnā. Garām braucis kāds zemnieks, tas padevis labdienu un teicis: «Vai, kungs, jums gan šodien vajadzēja turēt Dieva vārdus!» Kungs brīnīdamies atplētis acis un jautājis: «Vai tad šodien svētdiena?» — Kāda aina no klases darba: kungs naktīs ar kalpiem kūlis riju, dienā jāiet klasē. Nosēžas pie galdiņa un liek skolēniem lasīt. Lēnām galva noslīd uz galdiņa, un kungs iesnaužas. Kāds drosminieks apgriež grāmatu otrādi. Klasē sākas klusi smiekli, kuri arvien paliek stiprāki, ka ir kungs uzmostas. Tver pēc grāmatas un, to apskatot, runā: «Nu, nu, kas tad tas te nu ir?» Klasē pērkonim līdzīgi smiekli. Tādu nostāstu ļoti daudz.

Grūts uzdevums bija apgādāt skolēnus ar grāmatām. Rīgā pasūtītās un samaksātās grāmatas ar luterāņu konsistorijas starpniecību kā kroņa sūtījumus nodeva pastā. Bet izsūtītāji Rīgā aiz nolaidības samainīja iesaiņus un nosūtīja uz citām kolonijām. Tā dažs labs grāmatu sūtījums gāja zudumā. Kamēr lietu noskaidroja, pagāja 6 un vairāk mēnešu, bet zudums bija jāpiecieš. Vispārīgi ar pastu bija lielas grūtības. Vēstule Latvijā nonāca pēc viena mēneša, jo Sibīrijā vēl nebija dzelzceļa. Atbildei atkal vajadzējis mazākais viena mēneša. Sarakstīšanās ilga 2—3 mēneši. Vietējā pagastvaldē 25 verstes no Bulankas nebija tāda jēdziena, ka vēstules un sūtījumi jānodod adresātam. Sūtījumi mētājās pa plauktiem, kamēr ieinteresētie to uzzināja un saņēma. Lai no šī ļaunuma izvairītos, tad mācītājam ar skolotāju Minušinskā bija pilnvarnieks, kas korespondenci un sūtījumus no

No ciema iedzīvotāju albumiem.

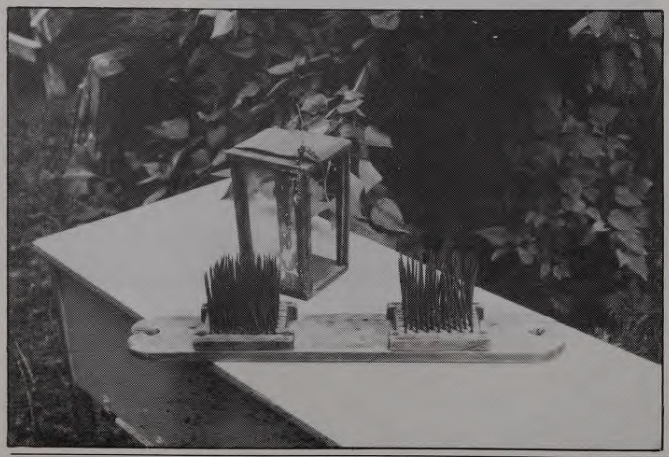

No Bulānas skolas muzeja eksponātiem.

pasta kantora saņēma. Nosūtīšanai uz Bulanku bija ierīkota liela ādas soma ar atslēgu. Gadījuma braucējs somu paņēma līdzi uz Minušinsku. Pilnvarnieks somas saturu nodeva pasta kantorī un saņemtos sūtījumus novietoja somā vešanai uz Bulanku. Arī kolonisti, lai būtu droši par vēstules saņemšanu, lika savas vēstules adresēt uz mācītāja vai skolotāja vārdu. Daudzreiz arī vēstules lūdza norakstīt uz dzimteni, pie tam nāca gaismā interesantas lietas.. Somas vešanai uz Minušinsku bija vispārīga interese, jo daudzi gaidīja vēstules no dzimtenes, tādēļ braucēji bieži vien paši pieteicās jeb paziņoja braucējus uz Minušinsku. Tā mēs pastu saņēmām no Minušinskas gandrīz katru nedēļu, bet no dzimtenes tas bija pēc viena mēneša un vēl ilgāki.

Pavasarī, pēc skolas beigšanas, kad es jau dzīvoju skolas telpās, pie manis ieradās vecs katordznieks, norūdīts ateists, īsts Sibīrijas tips. Viņa ģimene nodarbojās ar zemkopību, kur arī viņš dažkārt piedalījās, bet viņa galvenā nodarbošanās bija dzeršana un ģimenes pēršana. Biju ieguvis viņa labvēlību. Tas nu ņēmās mani tēvišķīgi pamācīt un brīdināt. Starp citu, viņam bija tāda filozofija: valdība un likumi vajadzīgi, citādi mēs viens otram kaklus apgrieztu, bet, tā kā Dievs, par kuru viņš ļoti šaubījās, esot augstu un ķeizars tālu Pēterpilī, tad baznīca un skola labas iestādes, lai no mūsu bērniem iznāktu labāki cilvēki nekā mēs, vecie. Viņam patika, ka es karojot pret dzeršanu, tikai ar tādu iebildumu, ka tas jāzīmē uz jauno paaudzi, bet vecie jāliek mierā, tie nobeigšoties tādi paši, kādi esot. «Es esmu neglābjams žūpa, bet

No Bulānas skolas muzeja eksponātiem.

nevēlos, lai mani bērni tādi būtu!» Par godu jāsaka, ka viņa pieaugušais dēls nedzēra un bija labs zemkopis. Viens no viņa bērniem ziemā skolā mācījās ar labiem panākumiem. Tālāk viņš mani aprāja, lai es ar saviem līdzekļiem tā nesvaidoties. Pēc viņa ieskatiem bija liela muļķība atdot no sava citiem ko par labu. Kas tev ir, to turi cieti un neatdod nevienam. «Bet nerādiet un nesakiet nevienam, ka jums ir nauda, citādi mēs to jums nozagsim vai nolaupīsim.» Vienā ziņā vecais Daniels, tā sauca katordznieku, izteica vispārīgu patiesību, t. i., ka vecie bija ļoti priecīgi un pateicīgi, ja jaunos mācīja, vadīja un rāja; bet tikai nebija brīv pie veciem ķerties: tie nomirstot tādi, kādi esot. Tas dibinājās uz ateistiskiem pamatiem, ka nav citas dzīves, nedz atbildības. Ar tādiem katorgas ieskatiem vairs nebij daudz ļaužu, tie piederēja pie izņēmumiem. Bet ieskats, ka jaunai paaudzei jābūt labākai par veciem, bija vispārīgs. — —

ZEME, KUR PIENS UN MEDUS TEK

Tā mēdza kolonisti atsaukties, kad tie gribēja tēlot labos apstākļus, kuros tie dzīvoja. Ciems atradās Kebežas upes ielejā, pa upi gāja plosti. Ielejas platums — 8—10 verstes. Visa ieleja bijusi apklāta skuju koku mežiem. Pirmie kolonisti cirtuši ciema vietā baļķus un turpat cēluši savas mājiņas. Kokus cirta, kur tik gribēja. Kas koku nocirta, tā īpašums tas bija. Lai skaistākos kokus cits nepiesavinātos, tad ikviens centies nolaist vairāk koku; bet tos nevarēja izstrādāt un tie mežā sapuva un sadega. Baznīcu būvējot 1885. gadā, kokus veduši 6—8 verstes, bet, skolu ceļot 1892. gadā, kokus veda jau 10 verstes. Lauki no ciema bija uz ziemeļiem pakalnēs pret sauli, kur bez mēslošanas auga skaisti kvieši un cita labība. Zemnieks, noskatījies kādu patīkamu pakalni vai kalna līdzenumu, sāka tur art un strādāt: tas nu bija viņa īpašums. Jo tālāk no ciema un augstāki kalnos, jo labāk auga labība. Ielejā ap ciemu bija pļavas, ganības, meži, purvi un sevišķi daudz vecupju. Produkti bija lēti un tirgi 35 un 90 verstes, tad ar ēdamvielām neskopojās. — — Lopus vairāk turēja gaļai, apaviem un apģērbam, bet piena arī netrūka. Ziemās lopi, mitinādamies laidaros un ēzdami salmus ar tīru ūdeni, stipri panīka, tad piena straumes bija sīciņas, lai gan slaucamās govis labāk baroja. Bet, kad lopi pavasarī tika kalnos, kurus maija beigās apklāja mīksta zāle un daždažādas puķes, tad lopi ātri uzbarojās un piens atrietēja. Govīm mājā nākot, tas dažreiz tecēja gar kājām. Jūnijā sviests bija dzeltens kā vaskis un ar puķu aromātu. — — Krievi ražoja tikai kausēto sviestu, tādēļ kolonistu sviestu, no krējuma kultu, stipri pieprasīja Minušinskā. — — Bija bitenieki, kuriem bija ap 100 bišu kociņu. Lielā aukstuma dēļ ziemās bites turēja pagrabos, bet pavasaros ar bitēm izbrauca kalnos uz visu vasaru. Kalnos bitēm bija labākas ganības un medus garšīgāks. Ielejā no mežiem, purviem un tabakas dārziem medus nebija tik labs. Sāka ievest skapīšus ar rāmjiem un medu izsita. Krievi medu tecināja krāsnīs,

kādēļ kolonistu medu pieprasīja ne vien Minušinskā, bet arī Krasnojarskā. Sevišķi slavens bija Kamennij Brodas kalnāju medus, kur ziedēja Alpu puķes.

Koloniju dibināšanas laikā bišu bijuši pilni meži. Uz rudens pusi kolonisti nesuši medu mājās ādas maisos un tuješos. Tujesis — bērza tāšu trauks šķidrumu vadāšanai. Katram strādniekam līdzi tujesis ar pienu, skābputru jeb citu šķidrumu. Par bišu kāpšanu mežos agrākos gados man stāstīja kāds kolonists savus piedzīvojumus. Viņš audzis kādā Zemgales muižā uz Lietuvas robežām. Māte notiesāta uz «pasīliju». Viņš kā pusaudžu zēns nācis tai līdzi. No Maskavas ceļojums sācies kājām. Dzīti lielā pulkā, pāri 1000 cilvēku. Katras dienas gājiens 25—30 verstes. Gar ceļmalām ciemos izsūtāmiem sabūvētas naktsmītnes, barakas. Pēc 2 dienu gājiena, trešā — atpūtai. Tā viņi ceļojuši gadi divi, kamēr nonākuši Bulankā. Te nodoti kādam saimniekam, kura pienākums viņiem dot brīvu maizi 3 dienas, pēc 3 dienām jāgādā pašiem par sevi. Gadījies kāds no lielākiem un bagātākiem saimniekiem. Tas cēlies no Vidzemes malienes. Viņa ģimenē 10 galvu cietuši badu. Vezdams no kunga rijas labību, iebēris savā maisiņā izsalkušiem bērniem. Par to ar visu saimi nosūtīts uz «pasīliju». Viņam bija 3 dēli un 5 meitas. Kolonijas dibinātājs mācītājs Kosmanis tos apgādājis ar mājlopiem un darba rīkiem un meitas — ar vīriem. Šī ģimene sagādājusi Kosmanim daudz prieka. Drīzā laikā viņa saimniecība bijusi par paraugu citiem kolonistiem. Pēc 3 dienām saimnieks uzaicina zēnu iet kalnos bites kāpt. Zēns tam piekrīt ar lielu prieku. Apbruņojušies ādas maisiem un tuješiem, dodas mežā. Atraduši koku ar bitēm, cērt to nost, nevienam par to nav žēl. Savāc tīrās un pilnās šūnas, bet pārējās atstāj liktenim. Rodas koki-milzeņi, kurus nevar tik viegli nocirst, tad Mikum, tā sauc zēnu, jākāpj kokā un jānes medus ar tujesi lejā. Lai Mikum būtu prieks kāpt, tad saimnieks to savā malēniskā izloksnē arvienu uzmudina: «Mika, dāls, ād madu!», t. i., «Mika, dēls, ēd medu!» Tas Mikum nav divreiz jāsaka. Šis tikai pa leišmaliski «šķibij» medu. Pret vakaru Mika vairs nevar pakustēt, to medus žņaudz nost. Saimnieks sameklē sausu malku un žagarus; sakurina lielu uguns sārtu un liek Mikum kailam pret liesmām karsēties, kamēr medus sāk izsvīst. Saimnieks, paņēmis koka šķembeli, rauš tikai to uz leju. Pēc tādas operācijas Mika sveiks un vesels. Vakarā tie ar laupījumu tikuši laimīgi mājā.

Pirmos gados ir bijusi ārkārtīgi liela zivju bagātība Kebežā un viņas pietekās. Sevišķi nārsta laikā veseli zivju bari no Jeņisejas devušies pa viņas pietekām uz augšu, un, kad tāds bars no Lielupes, Kebežas, ieplūdis mazās upītēs, tad smēluši zivis ar traukiem bez tīkliem; tādi bari mazās upītēs nav ilgi uzturējušies, bet drīzi pazuduši. Vecupes pilnas ar pīlēm, un tām nav bijis nekāda taupīšanas laika. Vēl es piedzīvoju, ka irbes un teterus kalnos pie labības blāķiem ar tīkliem ķēra. Vienā pašā tīklā salīda pāris duču putnu.

Vēl kāds vārds par cūkkopību. Lielajiem saimniekiem par ziemu bija 3—5 gadu un divi gadus veci vepri un divas cūkas vaislai. Cūkas pa ziemu aizdzina

pie rijas salmos, kur tās meklēja graudus; šad un tad pabēra sniegā kartupeļus un vakarā sadzina kūtiņā. Kartupeļus stādīja daudz, tie auga ļoti labi. Viņus mēroja maisiem; no viena maisa stādījuma izauga 15—20 maisu kartupeļu. — — Pavasarī cūkas aizdzina mežos, tur viņas ganījās un vairojās. Šad un tad saimnieks savas cūkas uzmeklēja, lai zinātu, kurā apgabalā tās dzīvo. Vienās mājās cūkas turējās kopā un dzīvoja zināmā rajonā vienā vai otrā Kebežas krastā. Nākošos rajonos dzīvoja citu māju cūkas. Pāri reizes vasarā cūkas atdzina mājā un labi iebaroja, lai jaunā paaudze pierastu pie cilvēkiem. Pie tā paša gadījuma kaujamos sivēnus un barokļus aizturēja mājās, bet pārējās aizdzina atpakaļ mežā. Rudenī, sniegam krītot, cūkas nāca mājās. Bet gadījās, ka 2 un 3 gadus veci vepri mājās nebij dabūjami. Tad izrīkoja medības un stūrgalvīgos veprus apšāva. Gaļa bija diezgan laba, tikai tauku nebij tik daudz kā barokļiem. Dažu māju cūkas gāja no meža kalnos un postīja laukus, tad cēlās visādi sarežģījumi. Tīruma saimnieks cūkas šāva, par ko tam bija jāatbild tiesas priekšā, bet cūku saimniekam jāmaksā par nopostītiem laukiem.

Aitkopība. Aitas ziemā turēja kūtīs un baroja ar labāku sienu. Vasarā viņas ganīja kalnos atsevišķos pulkos, pie kam aunus ganīja par sevi. Tekuļus laida pie aitām ar tādu aprēķinu, lai jēri rastos uz pavasari, kad laiks palika siltāks. Aukstā ziemas laikā jēri daudzreiz nosala. Samērā avis turēja daudz, lai būtu ādas kažokiem un vilna apģērbiem. Daudz vilnas vajadzēja zābakiem un voilokiem, uz kuriem gulēja, ar tiem sedzās, izklāja kamanas, pat vāģus un apsita dzīvokļu durvis. Liellopus kāva retāki, bet aitas pļaujas laikā katru nedēļu. Aita bija ļoti vajadzīgs mājas kustonis.

KALNU ILUMINĀCIJA

Zemē, kur piens un medus tecēja, bija arī savas grūtības, kādu dzimtenē nepazina. Labību pļaujot, centās nogriezt tikai vārpas, lai cilājot un vedot būtu mazāk salmu. Rugāji sniedzās līdz ceļiem. Lai nopļauto tīrumu varētu uzart, tad rugāji bija jānodedzina. Paplašinot laukus, visiem kokiem bērzu birzē saknes tuvumā apkārt nomizoja apaļu jostu. Koki nokalta, un vējš tos aplauza. Tādos nokaltušos mežos laida uguni iekšā, tas kokus un žagarus sadedzināja. Nodegušā mežā bērzu celmi ātri izpuva. Pēc 2 vai 3 gadiem līdums bija gatavs aršanai un sēklai. Malku cērtot, izlietoja tikai koka stumbru līdz zariem, tas labi plīsa, bet virsotni ar žagariem pameta ugunim. Gravās auga ļoti liela zāle un dažādi laksti un lapas, sniegs tos salika veldrē, un, ja uguns vecās zāles nenovāca, tad jaunā apakšā sapuva. Tāpat iekārtoja jaunas pļavas, veco zāli un žagarus novācot ar uguni. Stāvās pakalnēs un neapstrādājamās kraujās dzīvoja daudz čūsku, un tur bija vilku midzeņi, tos aprobežoja un iznīcināja uguns. Aprīļa beigās, kad kalni bija apžuvuši, pa tiem gāja uguns plūdi (pali). Bulankai visapkārt ir augsti kalni, izņemot vakara pusi, kur Kebežas ieleja paliek arvien platāka. Pirmās kalnu rindas bija zemākas, un tad nāca arvien augstākas.

Vakaros pa kalniem locījās ugunīgas čūskas, viena par otru augstāki. Naktīs, kuras kalnos tumšas, kalnu silueti pazuda, tad pie horizonta visa debess mala dega ugunīgās svītrās, no kurām pacēlās uguns sveces, kad liesmu plūdi sasniedza kādu nokaltušu koku, siena kaudzi vai citu lielāku priekšmetu. Pār rugājiem un zāli uguns pārvēlās dažās desmit minūtēs, nokaltis koks dega pa stundai, bet nokaltuši meži — līdumi vairākas dienas. Ja uguni gribēja apturēt, tad laida pretuguni. Mazajā zālē un nelielos rugājos uguni varēja nokult ar bērza mizām; bet lielā zālē vai rugājos pēršana uguns viļņus tikai pavairoja. Uz uguns laiku visiem bija jāsagatavojas. Tīrumos 8—18 verstes no ciema katram saimniekam bija sava mītne vasaras dzīvei. Tādas mītnes pastāvēja no balagana (zemnīca), zirgu nojuma un lieveņa darba rīkiem. Mītnes jau rudenī apara visapkārt, lai uguns netiktu klāt.

Zirgiem pavasarim atstāja kādu siena kaudzi, to apdedzināja, kamēr lielie pali nebija attīstījušies. Sacirstās malkas grēdas arī aizdedzināja vai tām apkārt nošķipelēja zāli. Visas glābjamās vietas un lietas bija jānodrošina. Ja apdrošināšanas līdzekļi nebija pielietoti, tad uguns saimniekam atstāja tikai pelnu čupiņu. Bet ne jau uguns visas vietas ķēra. Lai nodedzinātu līdumu vai jaunai pļavai veco zāli, tad vajadzēja uguni turp novadīt vai palaist. Uguns bija liels labdaris, bet nolaidīgam saimniekam tas atnesa postu. Gadījās, ka nodega veseli ciemi. Mēslu nevajadzēja, tos ziemu veda no ciema ārā un gāza kaudzēs gar ciema malām. Kad uguns tika mēslos, grūti bij to nodzēst. Dažreiz mēslu grēdas pienāca pie ciema pēdējām mājām un, vējam saceļoties, aizdegās ciems. Bulanka atradās laimīgos apstākļos: dienvidos — Kebeža, rītos — Bulankas upīte, ziemeļos — purvs un vakaros — vecupes ar ūdeni. Tomēr gadījās, ka uguns pārsviedās pār Bulanku un zāle uz purva ciņiem sāka degt, bet cīņa nebij grūta, ciņu starpas bija pilnas ar ūdeni. — — Pateicoties pavasara uguņu zālēm, izzuda no apkārtnes vilki, bet arī meža bites pazuda no tādiem apgabaliem, pa kuriem gāja uguns. Pavasara uguņi padarīja daudz posta nākotnei. Veciem, zaļiem kokiem uguns daudz neskādēja, bet jaunās birztalas izdegušas vasarā nokalta. Kad norādīju uz bēdīgām sekām koku postīšanas ziņā, tad saņēmu apzinīgu atbildi, ka tikai tā esot pārvarējuši mežus un vilku arī vairs neesot. Būvkoku gan vairs savā daļā neesot, bet tādu laiku nepiedzīvošot, kad malkas trūkšot, un kroņa mežs neesot tālu. Ciema robežas mērojot dienvidos aiz Kebežas, nebij gājuši aiz laiskuma līdz nākošām kalnu rindām pēc mērnieka ieteikuma, bet nogājuši netāli no upes, jo kroņa mežs tāpat cērtams kā ciema. Tāda vaļība pastāvēja, kamēr nebija dzelzceļa. Pēc dzelzceļa uzbūves dzīve ņēma pavisam citu virzienu. Pār kroņa mežiem iecēla mežsargus. Baļķi un malka bija jāpērk par naudu. Pēc būvkokiem bija jābrauc 20—25 verstes. Priekš pasaules kara Bulankā bija jau liels malkas trūkums. Arī uguņošanu ierobežoja. Saimnieks gan varēja savus laukus apdedzināt, bet viņam bija jāatbild, lai uguns nepāriet svešās robežās. Nodarītie zaudējumi bija jāatlīdzina uguns palaidējam.

No LELB žurnāla
«Jaunatnes Draugs»

J. K. JAKOVĻEVS[1]

MINUSINSKAS APRIŅĶA CITTAUTĪBU IEDZĪVOTĀJI. LATVIEŠI

Latviešu iedzīvotāji Minusinskas apriņķa Lejas Bulānas ciematā un arī somi un igauņi Augšsuetukas (Kamennij Brod) un Augšbulānas ciematos ir izsūtīto pēcnācēji, nometinātie, kā arī dažas ģimenes, kas brīvprātīgi pārcēlušās no Baltijas. Pavisam ciematā ir 20 šādu brīvprātīgo pārceļotāju ģimenes, turklāt pārceļošana galvenokārt notikusi radniecības dēļ.

Lūk, ko par šo ciematu iedzīvotājiem stāsta Grigorjeva k-gs: «40. gadu beigās no somu kolonijas Rižkovā, Toboļskas guberņā, pēc brīvas gribas atnāca uz Šušenskas pagastu četras somu ģimenes, kas kādu laiku dzīvoja Kaptirevskas ciemā, daļa — Dubenskas ciemā. 1851. gadā viņi pārcēlās uz vietu, kur tagad atrodas Augšsuetukas kolonija. Kopš 1857. gada šajā kolonijā nometināja izsūtītos somus, pēc tam igauņus. 1875. gadā uz šo koloniju brīvprātīgi atnāca vēl sešas somu ģimenes. 1859. gadā izsūtītie no Kurzemes un Vidzemes guberņām (latvieši) nodibināja Lejas Bulānu. Līdz 1864. gadam katra ģimene šajā kolonijā saņēma 30—40 un pat 100 rubļus lielu pabalstu no luterāņu konsistorijas. 1865. gadā daļa no kolonistiem (čuhonci)[2] pārcēlās uz Augšbulānu. 70. gadu sākumā uz koloniju atnāca 26 brīvprātīgo ģimenes no Vidzemes guberņas. No šīm ģimenēm piecas aizgāja atpakaļ. Augšbulānas koloniju dibināja 1861. gadā piecas igauņu ģimenes, kas sākotnēji mitinājās Augšsuetukā, bet vēlāk pēc mācītāja ieteikuma, lai izvairītos no nacionālām nesaskaņām ar vietējiem somiem, viņi pārcēlās uz jaunu vietu un izveidoja ciemu, ko ar laiku papildināja citi izsūtītie igauņi. Visi iedzīvotāji ir luterāņi, un viņiem ir savs mācītājs. Kolonisti saglabājuši pilnīgi tīru savu valodu un nacionālās īpatnības.

Pēc 1891. gada tautas skaitīšanas Augšbulānā bija 764 dvēseles, Lejasbulānā — 355 un Augšsuetukā — 531 dvēsele.

Katrā no trijām kolonijām ir skola, bet Augšsuetukā pat divas skolas. Lejas Bulānā un Augšbulānā skolas dibinātas 1860. gadā, bet Augšsuetukā — 1864. gadā, turklāt pirmās divas tiek uzturētas par līdzekļiem, ko dod Krievijas luterāņu draudžu palīdzības kases centrālā valde, bet trešās skolas uzturēšanai katru gadu Somijas senāts piešķir 2000 marku. Otra skola Augšsuetukā dibināta aptuveni pirms pieciem gadiem. Lejas Bulānas skolā mācības notiek latviešu un vācu valodā, Augšbulānas skolā — igauņu, bet Augšsuetukas skolā — somu un igauņu

[1] No izdevuma Яковлев Е. К. Этнографический обзоръ инородческого населенія долины Южного Енисея и объяснительный каталогъ этнографическаго отдела музея. — Минусинск, 1900. No krievu valodas tulkojusi Una Balode.

[2] Чухонцы — dažviet tā sauca igauņus. — *Tulk. piez.*

valodā, krievu valodu māca tikai Augšbulānas skolā. Mācības ir obligātas abu dzimumu bērniem, tāpēc gandrīz visi iedzīvotāji ir rakstītpratēji un lasītpratēji. Lejas Bulānā ir neliela bibliotēka ar apmēram 300 grāmatām.

Lejas Bulānā un Augšsuetukā ir arī baznīcas, turklāt Lejas Bulānā mācītājs dzīvo pastāvīgi, bet uz Augšsuetuku mācītājs brauc reizi gadā no Omskas.

1899. gadā lejasbulānieši abonēja 12 latviešu periodiskos izdevumus — «Baltijas Vēstnesi» (2 eks.), «Balsi» (4 eks.), «Latviešu Avīzes» (2 eks.), «Tēviju» (1 eks.), «Austrumu» (2 eks.) un «Baznīcas Vēstnesi» (1 eks.).

Neraugoties uz ārēji augstāko kultūras līmeni, ciemi, kuros dzīvo nenormālos dzīves apstākļos nonākušie šo koloniju iedzīvotāji, pārsteidz ar savu nabadzīgo izskatu un netīrību salīdzinājumā ar apkārtējiem krievu iedzīvotājiem, bet cilvēkiem piemīt zems tikumības līmenis un noziedzīgas tieksmes.

Izolācijā nonākušie iedzīvotāji, noziedzīgo elementu koncentrēšanās vienkopus bez jebkādas viņu noziedzīgo tieksmju korekcijas, ārkārtīgi mazais sieviešu skaits salīdzinājumā ar vīriešu skaitu, nievājošā attieksme pret apkārtējiem krievu iedzīvotājiem kā pret kaut ko zemāku, ko, starp citu, pastiprināti uztur un ieaudzina iedzīvotājos tieši garīgie tēvi, — tie ir galvenie priekšnoteikumi, kas izraisa latviešu grimšanu nabadzībā un nepārprotamu deģenerēšanos. To sekmē dzimumizvirtība, dzeršana, endogāmas laulības, ko viņi slēdz savā šaurā lokā, visbeidzot — viņu sliktie materiālie apstākļi, jo daudzi no viņiem nav raduši strādāt jebkādu fizisku darbu un tiekušies tikai pēc vieglas peļņas. Bulāna — zirgu zagļu, dzērāju centrs, un viņu nelikumīgo darījumu līdzdalībnieku tīkls ir tik plašs, ka aptver visu apriņķi un sniedzas pat līdz pilsētas administratīvajiem centriem.

Jaunas vēsmas izdzimstošo latviešu iedzīvotāju dzīvē varētu dot tikai viņu ciešie sakari ar apkārtējiem krievu iedzīvotājiem.

Negatīvās parādības īpaši piemīt latviešu iedzīvotājiem, turklāt tieši izsūtītajiem. Lejas Bulānas kolonijā pēc 90. gada skaitīšanas reģistrētas 145 esošas un 188 izzudušas izsūtīto saimniecības; Augšbulānā — 46 esošas saimniecības un 113 abu dzimumu iedzīvotāji, bet kā izzudušas reģistrētas 217 saimniecības ar 315 abu dzimumu iedzīvotājiem; Augšsuetukā reģistrētas 105 esošas un 101 izzudusi saimniecība. Pastāv spēcīga tendence iedzīvotājiem meklēt blakus nodarbes veidus, pametot lauksaimniecību, jo lielai daļai izsūtīto saimniecībās nav nekādu lopu vai arī nav darba zirgu un liellopu; no 145 Lejas Bulānas saimniecībām 93 saimniecībām nav labas aramzemes. Skaitliskās attiecības dzimumu starpā visnelabvēlīgākās ir tieši šajās trijās kolonijās: Lejas Bulānā uz 217 vīriešiem ir 145 sievietes, Augšbulānā uz 64 vīriešiem — 49 sievietes, Augšsuetukā uz 157 vīriešiem — 110 sievietes. Citu iedzīvotāju grupu — zemnieku, kas šeit dzīvo jau sen, ieceļotāju un viņu bērnu saimnieciskais stāvoklis minētajos ciemos ir ievērojami labāks. Pārtraucot izsūtīšanu uz Augšsuetukas koloniju, varētu visai labvēlīgi ietekmēt iedzīvotāju saimniecisko stāvokli.

APĢĒRBS

Tautas tērps daudzējādā ziņā ir zaudējis savas savdabīgās iezīmes. Tā, piemēram, viens no tautas apģērba elementiem — cepure ar nosmailinātu augšdaļu, kas šūta no ķīļveidīgiem auduma gabaliņiem un rotāta ar zvērādu un nelielu podziņu augšpusē, pavisam vairs netiek nēsāta. Cepures, naģenes, platmales — tādas pašas kā krieviem, vienīgi salmu cepures ar platām malām, ko taisa paši latvieši, ir vairāk izplatītas latviešu, nevis krievu vidū. Vīriešu apģērbam raksturīgas īsas (līdz jostas vietai) jakas — kamzoļi, vestes un īpatnējs vīriešu bikšu piegriezums; sievietēm — plecu lakati, sievu mices, ņieburi, jakas, aproces, manšetes u. c.; apavi abiem dzimumiem — pastalas. Raksturīga iezīme ir arī aušanas attīstība un apģērbu pagatavošana vienīgi no pašaustiem vilnas un linu audumiem. Apģērbi galvenokārt pelēkā krāsā. Pastalas ir līdzīgas krievu apaviem no ādas, tikai tās tiek piegrieztas nevis no trīsstūraina, bet no četrstūraina ādas gabala; tiek vilktas arī ziemā ar diviem trim pāriem vilnas zeķu. Vasarā pastalās velk vienu pāri kapzeķu un tin kājautus. Bez pastalām nēsā arī parastos zābakus, velteņus, sieviešu zābaciņus u. c. (sk. krievu kolekciju). Krekls, visbiežāk no linu auduma ar platu apkakli, vienmēr tiek likts biksēs; ap kaklu sien lakatiņu. Kamzoļus šuj ar piedurknēm un bez tām. Sievietēm kā svētku apģērbs ir ņieburi ar dziļu kakla izgriezumu, ikdienā nēsā jakas bez apkakles gan ar piedurknēm, gan bez tām.

1. Vīriešu salmu cepure (salmu platmale) 42 cm diametrā, malas platums 11 cm. Darinājis zemnieks Jānis Būda no Lejas Bulānas (cena uz vietas 50 kap.). 2. Vilnas lakats no dažādu krāsu dzijām. Nēsā vietējās latviešu sievietes; kvadrātveida, 80 cm garumā un platumā. Darinājusi zemniece Līze Krauls no Lejas Bulānas kolonijas (cena 2 rbļ. 50 kap. uz vietas). 3. Sievas micīte (seewas mizite), adīta no violetas vilnas dzijas ar melnām bārkstīm. Trīsstūrveida, pie diviem stūriem piešūtas aukliņas sasiešanai. Darinājusi Lība Liepiņa (Lejas Bulānā). 4. Tas pats — tikai no plānākas vilnas dzijas. 5. Matu lente (matu preewe), ko meitenes vainagveidīgi iepin matos visapkārt galvai; galus sasien, un tie nokarājas pār muguru. Lenta sarkana, no kokvilnas, labs mājas darinājums. Iegūta no Teņa Pētersona Lejas Bulānā. 6. Jaunavas galvas rota no lentes (Nr. 5) tādā izskatā, kādā to iepina matos. 7. Bērnu šallīte (behrnu schallite). 8.—15. 8 pāri rakstainu cimdu (kulaini zimdi), vietējo latviešu sieviešu darinājumi. 16. Adīti pirkstaiņi (pirkstaini) no rupjas mājas vilnas dzijas. 17.—25. Roku sildītāju — aproču paraugi (aprozes). Adīti no pirktas un mājas dzijas, rakstaini. 26.—30. Adītu jaku paraugi (adita kamsola parougs), adīti no krāsainām dzijām, divos un trijos diegos. 31. Jaciņa (jaka vai wamschi) vecai sievietei no pašaustas drēbes, vecmodīga ar garām piedurknēm, īsu augšdaļu, bez krāgas, ar krūšu izgriezumu, aizdare ar āķīšiem zem krūtīm. 32. Priekšauts (schtyotele) no pašausta linu auduma, to plaši lieto latvietes, sasienot ap vidukli. 33. Svītraini brunči no pašausta vilnas auduma (bruntschi vai lindraki), jostas vietā viscaur vienādas

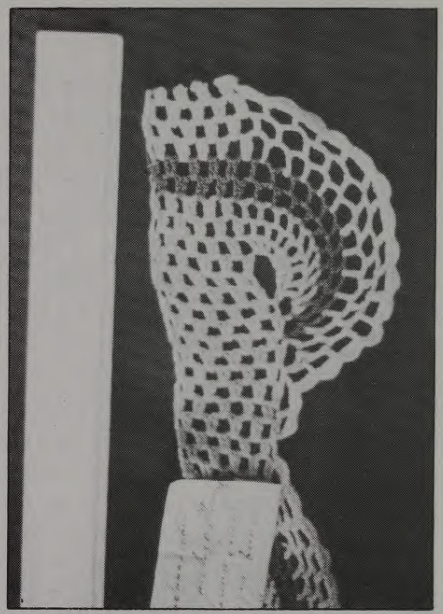

Uzņēmumi no Minusinskas muzeja fondiem.

ieloces, katra 1 ½ veršoka; bez oderes, sasienami ar aukliņām. 34.—40. Dažāda platuma jostas un prievītes (preewite) no mājas vilnas dzijas, tās vairāk darina meitenes. 41. Garas sieviešu linu zeķes (nahtnas sekjes). 42. Garas rakstainas (raibas) sieviešu vilnas zeķes. 43. Īsās zeķes (kapsetkes) no mīkstas vilnas. 44. Pastalas — latviešu apavi no viena četrstūraina mīksta ādas gabala, sašūtas tikai purngalā, savelkamas līdz potītēm ar siksniņām. 45. Kabatas lakats no pašausta plāna linu auduma ar sarkanu maliņu. 46. Uzliekama krādziņa sieviešu kleitām no balta auduma, ar vienkāršu izšuvumu. 47. Ķartons ar auduma paraugiem u. c. priekšmetiem, ko pastāvīgi lieto Lejas Bulānas latvieši:

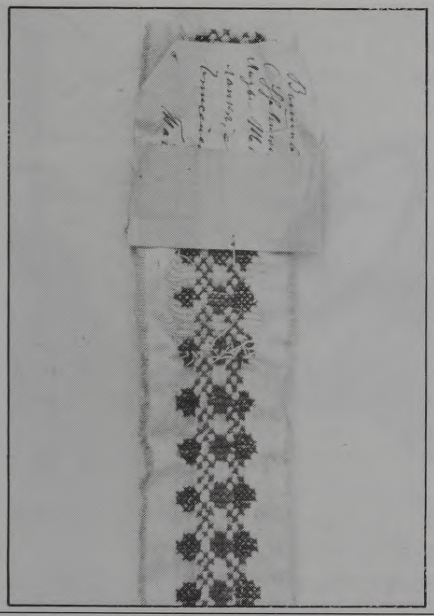

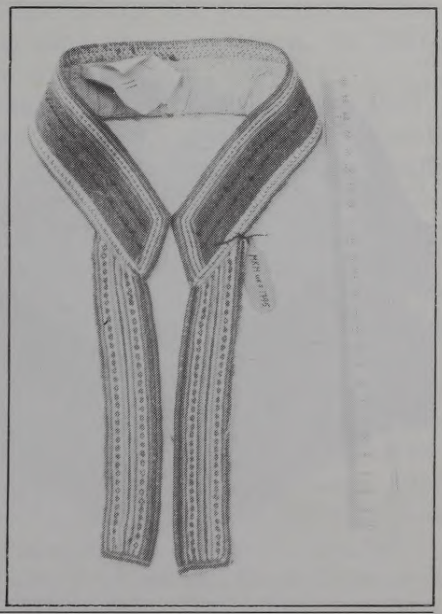

Uzņēmumi no Minusinskas muzeja fondiem.

1. Pusvilnas oderauduma paraugs. 2. Pusvilnas pelēks audums. Platums 1 ¼ aršīnas, cena 35 kap. aršīnā. 3. Bieza, pelēka vadmala (wadmala). Platums 1 $^{1}/_{8}$ aršīnas, cena 60 kap. aršīnā. 4. Jostas paraugs. 5. Balts, rakstains dvieļu audums. 6. Tāds pats, rupjāks, no grodākiem diegiem. 7. Svītrains vilnas audums brunčiem, cena 50 kap. aršīnā. 8. Pelēks galdautu audums. Cena 15 kap. par aršīnu. 9. Pelēks pusvilnas audums biksēm un žaketēm, cena 35 kap. aršīnā. 10. Tāds pats — cena 30 kap. aršīnā. 11. Tāds pats — divkrāsains, rakstains; cena 40 kap. aršīnā. 12. Tāds pats — pelēks, cena 35 kap. aršīnā. 13. Dvieļu audums. 14. Rūtains pusvilnas oderaudums, platums 1 ¼ aršīnas, cena 30 kap. 15. Tāds

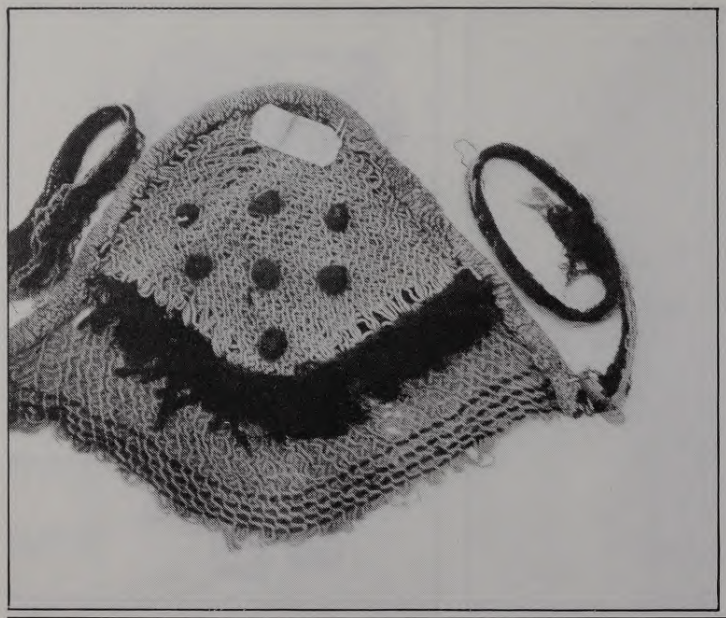

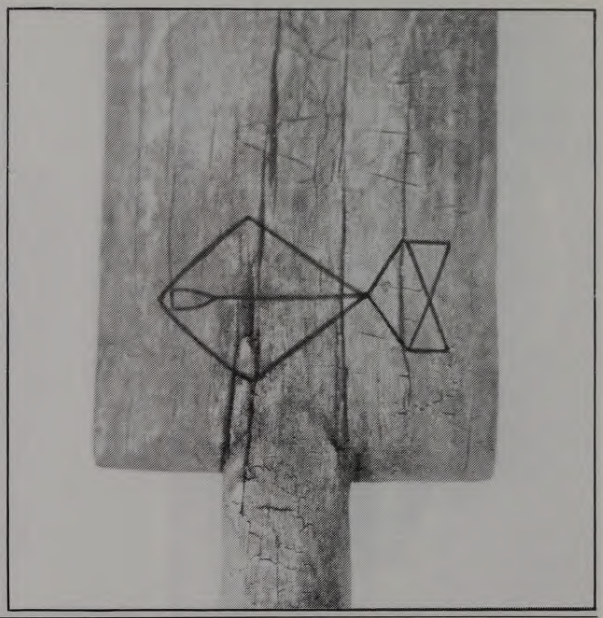

Uzņēmumi no Minusinskas muzeja fondiem.

pats — oderaudums; platums 1 ¼ aršīnas, cena 30 kap. 16. Tāds pats plāns un mīksts audums — sieviešu kleitām par 6 kap. aršīnā. 17.—20. Tāds pats — sieviešu kleitu audums ar dažādiem rakstiem. 21. Puskokvilnas audums. 22. Pusvilnas audums sieviešu kleitām, melns ar sarkaniem lāsumiem. 23. Biezs, rakstains, melns ar baltu pusvilnas audums biksēm. 24. Kokvilnas audums sieviešu kleitām 7 kap. aršīnā. 25. Kokvilnas audums sieviešu kleitām 6 kap. aršīnā. 26., 27., 28. Audumu paraugi rakstainām segām, cena 35 kap. par aršīnu. 29. Svītrains pusvilnas audums brunčiem. 30. Rūtains pusvilnas audums segām. 31. Gaiši zils vilnas audums sieviešu kleitām, cena 35 kap. aršīnā. 32. Tāds pats sarkans audums. 33. Sarkans pusvilnas audums, cena 45 kap. aršīnā. 34. Pusvilnas audums, melns ar dzel-

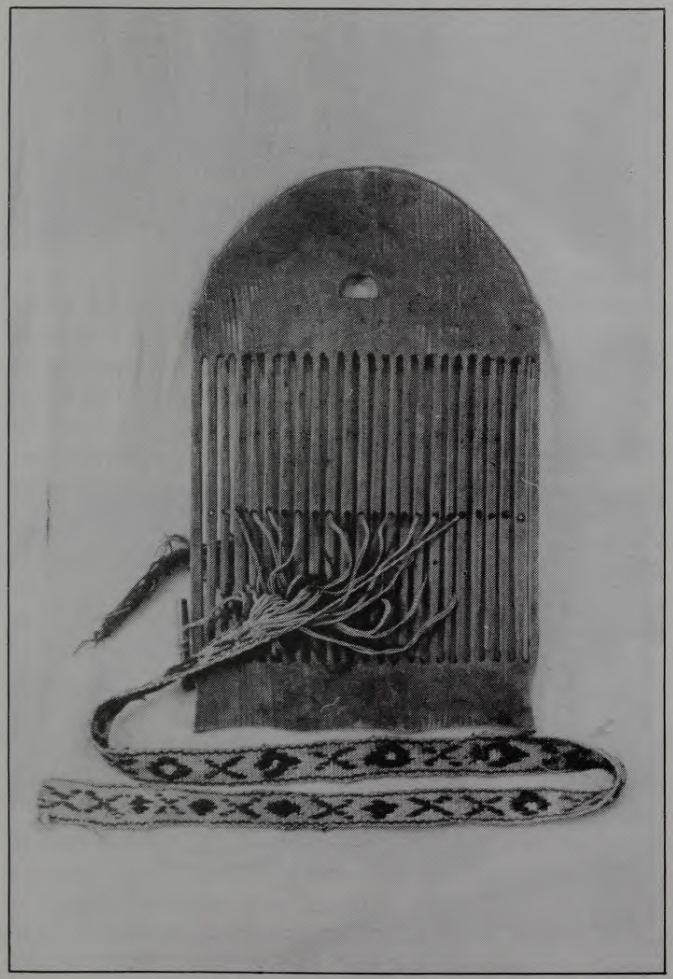

tenu; cena 45 kap. aršīnā. 35. Rūtains pusvilnas audums (balts ar zilu) sieviešu kleitām. 36. Bikšu audums (15 kap. aršīnā).

48.—53. Latviešu apģērbu paraugi — apģērbu modelīšos tērptas lellītes, ko darinājušas latvietes: a) latviešu apģērbs ziemā: vilnas auduma mētelis (wadmalas mehtelis), siksna ar dzelzs sprādzi (siksna), vilnas auduma bikses, adītas īsās zeķes un pastalas, ap kaklu — adīta šalle, zem mēteļa — žakete un veste; b) latviešu apģērbs rudenī darbā un mājās: adīta un īsa jaka (adits camsols), pusvilnas bikses, siksna, pastalas; c) latviešu apģērbs vasarā: linu auduma krekls, veste, linu auduma bikses, zābaki; d) latvietes apģērbs: pusvilnas jaka (jaka), tādi paši brunči (bruntschi), katūna priekšauts, galvā katūna lakatiņš, kājās vilnas zeķes un smalkas ādas kurpes (kurpes) vai pastalas, vai zābaciņi; e) latvieša apģērbs godos. Pusvadmalas žakete (ihsiswahwka), tāda pati veste (wette), bikses un zābaki; f) latvietes apģērbs.

MĀJOKLIS

Valdošais māju tips ir guļbaļķu ēkas (sk. krievu kolekciju), bet nabadzīgajiem — zemas vienistabas mājas bez priekšnama (ieeja istabā tieši no pagalma). Logus visbiežāk izcērt sienas vidū, pa vienam katrā sienā, parasti — divi logi divās sienās. Mājas iekārtojums visur vienāds. Pa labi no ieejas — krievu krāsns (reizēm ar plīti), pa kreisi — trauku

Lejas Bulānas skolas muzeja materiāli.

skapis, gar sienām gultas ar salmu maisiem, kas pārklāti linu palagiem un pašaustām vilnas segām (visbiežāk pelēkā krāsā), kurām gar malu ir krāsainu joslu apmales, uz gultām nelieli spalvu spilveni katūna spilvendrānās; istabā atrodas arī īsi pārvietojami soli. Guļamās lāvas netiek lietotas. Galdiņi parasti ir nelieli: 1—1 ½ aršīnu garumā un 1 aršīnas platumā. Neiztrūkstoši istabas iekārtojuma priekšmeti ir arī vietējo galdnieku darinātas lādes ar izliektu vāku, kurās glabā drēbes, audumus un sieviešu rokdarbus. Reta tā māja, kurā nebūtu grāmatu plaukta ar grāmatām: bībelēm, dziesmu grāmatām, lūgšanu grāmatām un kalendāriem. Uz palodzēm puķes — balzamīnes, ģerānijas, mirtes un efejas. Mājām parasti nav slēģu, tās nav rotātas ar kokgriezumiem. Lopu nojumes apjumtas ar salmiem; pagalmi netīri; žogi darināti no kārtīm, ļoti zemi.

Retāks un oriģinālāks ēku tips ir māja ar vienu istabu, priekšnamu, klēti vai lopu nojumi zem viena jumta.

Turīgākajiem zemniekiem, kulakiem, kas savā jūgā tur pusciematu, protams, ir uzceltas mājas ar vairākām istabām, kurās ir apmestas sienas. Dīvāni, skapji, krēsli un pārējais ir pilsētas un kultūras iedzīve.

1. Reta veca sega; no krāsainām vilnas dzijām austās joslās šķērsām segai; platums 2 ½ aršīnu, garums ap 5 ½ aršīnu (pārdošanas cena 6 rubļi). 2. Galdauts stūra plauktiņam (galdauts). 3. Linu galdauts lielam galdam (linu galdauts). 4. Linu dvielis (dweelis). 5. Tāds pats — rupjāka auduma. 6. Tāds

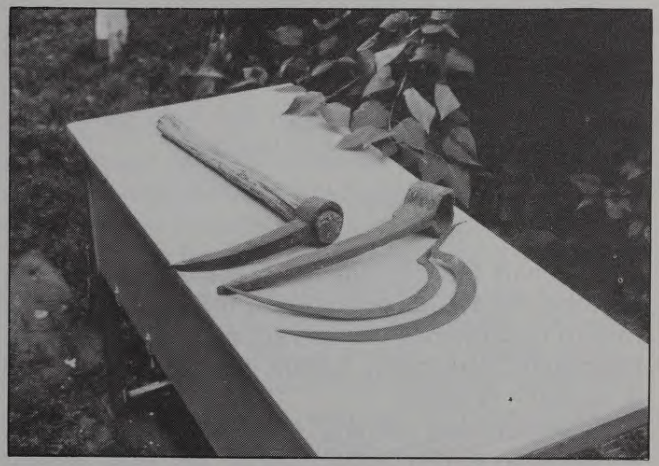

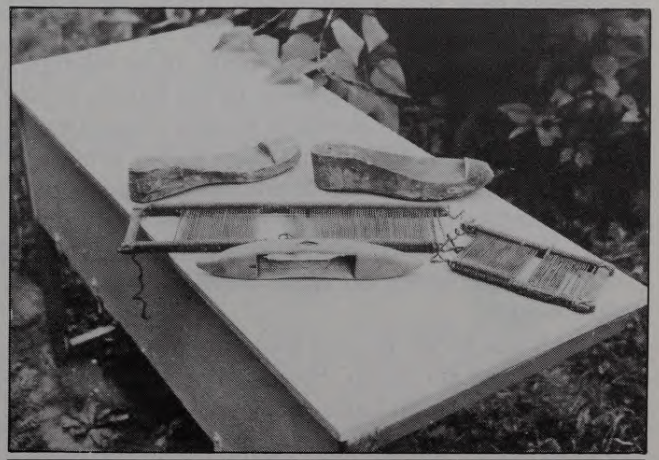

Lejas Bulānas skolas muzeja materiāli.

pats — galos izšuvumi un bārkstis; platums ½ aršīnas, garums 3 aršīnas. 7. Salmu lādīte. 8. Matu suka (suseklis); izskatās kā resna ota ar diviem galiem, gatavota no rupjiem sariem, kas vidū pārsieti ar auklu; te gandrīz vairs netiek lietota.

ĒDIENS

Galvenais latviešu ēdiens — maize, kartupeļi un dažādas zupas, ko gatavo kā putraimu (visbiežāk miežu) novārījumus vai arī vāra no pupām, zirņiem, kāpostiem, burkāniem, kāļiem un sēnēm. Vasarā ēd 4, ziemā — 3 reizes.

Gaļu (pārsvarā cūkgaļu) lieto sālītu un žāvētu, kā arī sagatavo svaigu visādos veidos; jēra gaļa (žāvēta) un liellopu gaļa tiek lietota daudz mazāk nekā cūkgaļa; liellopu gaļa drīzāk ir piedeva vai svētku ēdiens.

Maizi cep tāpat kā pie krieviem, tikai klaipiņus taisa lielākus un veido iegarena ovāla formā. Rudzu maizi cep reizi vai divas reizes nedēļā (raugoties no ģimenes lieluma), kviešu maizi — pirms svētkiem. Gan viena, gan otra — no tīriem miltiem, par jebkādiem surogātu piejaukumiem nezin pat visnabadzīgākās ģimenes. Maizi un cepumus garšas dēļ reizēm pārkaisa ar ķimenēm un anīsu. Mazāk turīgie reizēm miltus nesijā.

Piens visos tā veidos tiek uzskatīts par pirmās nepieciešamības produktu. Biezpiens, sviests, sieri no biezpiena sastopami katrā mājā.

No vairāk vai mazāk oriģināliem latviešu ēdieniem jāmin aukstā gaļa (auksta galia), ko gatavo no pusaugu sivēniem; tas ir neiztrūkstošs ēdiens katros ģimenes godos — kāzās, krustībās, derībās, gadskārtu svētkos, bērēs utt. Ēdienu sarecina nelielās māla bļodiņās un tajās arī pasniedz ar garšvielām no etiķa un sinepēm. Asins plāceņi (asins plahzeni): kad kauj cūkas, asinis savāc īpašā traukā, sasāla un iejauc miltu plāceņus. Putra — šķidrs virums no miežu putraimiem; kā aizdaru lieto vai nu pienu, vai speķi. Biezputra no kviešu, miežu un citiem putraimiem (beesa putra). Zīdenis (sihdens) — pašķidrs putraimu novārījums ar pupām vai zirņiem un cūkas gaļu. Pikas no samīcītiem kartupeļiem un zirņiem ar grūstām kaņepēm un biezpienu (kinka); ēd ar putru vai citiem novārījumiem.

Kartupeļi — izplatīts un iecienīts pārtikas produkts; lieto zupās vai sausus — ceptus vai vārītus. Ceptus kartupeļus ēd ar cūkgaļu, zivīm, biezpienu vai arī sajauc biezpienu, krējumu, samīcītus ceptus kartupeļus un sviestu[1]. Kartupeļu biezputra reizēm tiek sajaukta ar grūstām kaņepēm, reizēm ar biezpienu; kaņepes apcep un grūž piestā, līdz izveidojas vijīga masa. Diezgan izplatīts ēdiens ir apgrauzdētu rudzu graudi, sagrūsti piestā un iejaukti rūgušpienā.

Sālīšanai par garšvielām galvenokārt lieto dilles un upeņu lapas; kāpostiem ber ķimenes.

Agrāk tēju lietoja maz, ēdienreizēs no rīta, pusdienās un vakarā tika pasniegts karsts vai auksts ēdiens,

[1] Tekstā tiek lietots nosaukums чухонское масло — tā sauca latviešu un igauņu gatavoto skābkrējuma sviestu, jo apkārtējie iedzīvotāji tādu nelietoja. — *Tulk. piez.*

bet tagad reti kur nedzer vismaz divas reizes dienā tēju ar pienu, biežāk bez cukura. Brikešu tēju vāra katliņos, čuguna vai misiņa tējkannās, ja nav patvāra. Bez tējas dzer arī kafiju vai cigoriņus un lupīnu kā kafijas surogātus un kumelītes kā tējas surogātu. Pie tējas un kafijas pasniedz rudzu un kliju maizi ar sviestu, biezpienu un grūstām kaņepēm.

No mājās gatavotiem atspirdzinošiem dzērieniem, izņemot kvasu, ko gatavo tāpat kā pie krieviem, jāmin skābputra (skahba putra) — dzēriens, ko gatavo karstā laikā, parasti pļaujas laikā. Gatavo to šādi: vāra šķidru miežu putraimu novārījumu, ko bagātīgi sajauc ar rūgušpienu un raudzē bez jebkāda īpaša rauga vairākas dienas.

Bērnu ēdiens — govs piens, ar kuru dzirda bērnus no gumijas pupiņiem, un sakošļāta baltmaize ar cukuru un pienu, ko ietin knupīša veidā tīrā, baltā linu lupatiņā.

Muzeja kolekcijā grupā «ēdieni» ir tikai siers (seers), ko latvieši gatavo no svaiga piena un biezpiena. Smalki izberztu biezpienu ieber uzkarsētā svaigā pienā un karsē tik ilgi, līdz masa sabiezē un zaudē savu svaiga piena garšu, pēc tam notecina un noslogo linu audeklā.

SMĒĶĒŠANA

1. Pīpes (diwi pihpi) — visvienkāršākie vietējie darinājumi no bērza un lapegles saknēm; vieta, kurā ievieto tabaku, apdarināta ar baltu skārdu, vilku kārkla pīpes kāts. 2. Pīpe (pihpis) — oriģinālas cirvīša formas, 260 mm gara, ar augstu konusveida ieliktni, kur ievieto tabaku. 3. Pīpe ar misiņa ietvaru un caurumotu vāciņu (230 mm gara), pīpes kāts taisns. 4. Kaula ietvars, kurā ievieto no vienas puses pīpes galviņu, no otras puses — pīpes kātu. 5. Pēc krievu parauga darināta koka pīpīte. 6. Poss (pesa vai peepe) no karstos pelnos kaltēta *Poliporus sp.* 7. Šķiltavas no tērauda plāksnītes burta B veidā un cilindrisks metāla trauciņš dedzinātām lupatiņām, kas aizvieto posu. 8. Šķiltavas izliektas tērauda plāksnītes veidā. 9. Tādas pašas — riteņa tapas veidā. 10. Pīpes lāpstiņa no sarkana vara un šķiltavas. 11. Ierīce šķiltavām, kramam un posam. Ādas somiņa, kuras dibenā iestrādātas šķiltavas — tērauda plāksnīte (pēc tatāru parauga). 12. Četrstūrainas formas tabakmaks no sarkana bjaza, savelkams ar vilnas diegu. 13. Mahorka (tabaka). 14. Kartūzes tabaka. 15. Šņaucamā tabaka. 16. Tabakas maki. (13.—15. numura eksponāti gatavoti no pašaudzētiem un pašu apstrādātiem produktiem.)

SAIMNIECĪBAS PIEDERUMI

1. Sviesta kuļamā ierīce. Kubveida kaste, kuras iekšpusē ir veltnis ar caurumotām četrām lāpstiņām; veltni griež ar rokturi, kas atrodas ierīces ārpusē, sānos. 2. Ovāls koka trauks (ziba) sviestam vai biezpienam no plānas krijas, kas sašūta ar bērza tāss

Lejas Bulānas skolas muzeja materiāli.

strēmeli. 3. No koka gatavots apaļš sviesta trauks (līdzņemams ceļā). 4. No ciedru koka gatavots kauss ar garu rokturi zupas liešanai. 5., 6. Koka karotes. 7. Veļas vāle, stipri pagarinātas kurpnieka liestes formā, ar gludu virsmu. Veļu parasti mazgā mājās ar sārmu; pēc tam to izdauza ar šādu vāli uz īpaša 1—1 ¼ aršīnu augsta soliņa (weletawa), kas ir uz četrām kājām. 8. Ciedru koka vanniņa roku mazgāšanai uz četriem koka riņķiem, ar diviem rokturiem — ovālas formas austiņām; cena 50 kap. Lieto kā mazgājamo bļodu; tajā ielej ūdeni un mazgā seju un rokas. 9. Ķipis (kipis) — aizvieto slauktuvi un spaini. 10. Nēši (neseeni).

MĀJAMATNIECĪBA

1. Vērpjamais ratiņš, dreijāts, uz trim kājiņām; darbināms ar kāju. Augstums 760 mm. 2. Ierīce prievīšu aušanai. Sastāv no četrstūraina rāmja ar iegriezumiem un caurumiņiem šķietā, kurā tiek uzvilkta pamatne. Augstums 34 mm, platums 21 mm. 3. Latviešu steļļu modelis 40 un 34 mm liels. 4. Tītavas. 5. Воробы. 6. Šķērmašīnas modelis. 7. Kartons ar vērpšanas un aušanas paraugiem, ko darinājuši Lejas Bulānas latvieši: 1) dažādu krāsu linu un vilnas dzijas (8 paraugi); 2) dažāda resnuma linu diegi uztīti uz koka dēlīšiem (3 paraugi); 3) vilnas dzijas šķetere; 4) dažādu krāsu vilnas dziju šķeteres (16 paraugi); 5) uzskatāms aušanas paraugs — sagatavota pamatne ar velkiem un audiem sieviešu kleitas drēbei.

9. Kartons ar vilnas pamatnes paraugiem un piemeklētām krāsainām dzijām: 1) segai (2 paraugi); 2) kleitas drēbei (3 paraugi); 3) galdautam un paklājam (2 paraugi).

10. Kartons ar diega pogu paraugiem, ko darinājuši latvieši (2 paraugi). 11. Tāds pats (1 paraugs).

12. Vērpšanai sagatavota linu kodaļa.

13. Bišu sietiem piemērota vietējā darinājuma linu auduma paraugs.

14. Skārda katliņš ar dubultdibenu līmes vārīšanai. Sastāv no skārda krūzes, kurā ielej ūdeni un ievieto spainīti ar līmi un hermētiski noslēdz krūzes vāku.

15. Koka vītņgrieža modelis.

Kā jebkurā zemnieku saimniecībā, arī šajās luterāņu kolonijās vairāk nekā jebkur citur visādus sīkus labošanas un meistarošanas darbus veic paši saimnieki. Aušana un vērpšana ir nodarbošanās, kas raksturīga visiem, turpretim vilnas kāršana ir kā peļņā iešanas amatniecības nozare, kas interesanta tieši no etnogrāfijas viedokļa. Kārsēji pa lielākai daļai ir veci cilvēki bez mājvietas, retāk — jaunieši, kas dod priekšroku patstāvīgam darbam, nevis kalpa gaitām vai darbam raktuvēs. Kārsēji parasti staigā ar savu solu un vilnas kārstuvēm no mājas uz māju, nopelnot līdz 20 kapeikām dienā un saņemot gatavu uzturu. Daudz latviešu, somu un igauņu var satikt ādas un zvērādu manufaktūrās pilsētā vai arī raktuvēs.

ROKDARBI

1. Kartons ar rokdarbu paraugiem. Adīšana un izšūšana: 1) krustdūrienu paraugi jakām un krekliem (4 paraugi); 2) spodršuvums dvieļiem (1 paraugs); 3) mežģīnes dvieļiem un galdautiem (3 paraugi); 4) adītas aproces (1 paraugs). 2. Melnas mežģīnes paraugs (robini). 3. Baltas mežģīnes paraugs.

Visizplatītākais rokdarbu veids — adīšana no vietējas vilnas un diegiem. Zeķes, cimdus, pirkstaiņus, aproces, jakas, ko darinājušas latvietes, reizēm pārdod arī tirgos. Attīstīta arī prievīšu (preewes) aušana un pīšana, ko izmanto saimniecībā dažādu lietu apsiešanai.

No latviešu sadzīves priekšmetiem bez jau minētajiem lauksaimniecības nodaļā atrodas īpaša parauga arkls (arkels), ko lieto, lai rušinātu kartupeļus un izartu kartupeļu cerus.

LIGITA ZANDOVSKA

LEJAS BULĀNAS 1991. GADA VASARAS «DIMENSIJAS»

RADIORAIDĪJUMA «DIMENSIJAS»

I daļa

«Uz simts vientulības gadiem notiesātām cilvēku ciltīm nav lemts otru reizi parādīties zemes virsū,» — tā Gabriels Garsija Markess nobeidza savu slaveno romānu, un ar šiem vārdiem ne velti iesāku raidījumu par tālo latviešu ciemu Sibīrijā, Sajānu kalnu piekājē, no kura mūs šķir 5000 kilometru un vairāk nekā 100 gadu vientulības.

— Ko gan trešās paaudzes bulānietis zina par Latviju?

— Kā man gribas uz Latviju, visu mūžu, no pašas bērnības!

— Kas jums stāstīja par Latviju?

— Man draudzene dzīvo Cēsīs, aizbrauca. Jau tad mana mamma gribēja, lai es arī braucu. Bet man bija žēl viņas vienas atstāt, un es nebraucu. Būtu es tad aizbraukusi, varbūt būtu pēc cilvēka bijusi, būtu pasauli redzējusi. A ko tagad...

Tagad jau mani slimība nelaiž aizbraukt, un, vot, tā es Latvijā netikšu, bet ilgojos es pēc viņas ļoti, tikpat kā man būtu tā dzimtene. Zināms nav nekas.

Es tik tā domāju, par ko vajadzēja tā, varbūt kaut kā citādi varēja nostrāpēt un nesūtīt uz Sibīriju? Tā mums jānokļūst bij te, un tā mums te jānomirst...

«Lai nokļūtu līdz Lejas Bulankai, tad jāuzceļas augstu kalnu mugurā un tad jānolaižas uz lielo un dziļo Kebežas leju, kur pie Bulankas upītes ietekas Kebežā ir Lejas Bulanka. No kalnu augšas uz leju veda kāda grava, tad braucām pa kalnu līdzenumu un pēdīgi sākām laisties uz leju, no viena pakalna uz zemāko un tā joprojām. Vedējs kalna pakājē rādīja daudz uguntiņu, tā esot Bulanka,» tā 1926. gadā žurnālā «Jaunatnes Draugs» skolotājs Jānis Driķis apraksta savu ierašanos ciemā 1890. gadā, un tieši tā pēc vairāk nekā simts gadiem ceļu uz Lejas Bulānu mērījām arī mēs, zinātniskā ekspedīcija no Latvijas, kurā bija valodnieki, folkloristi, etnogrāfi un vēsturnieki.

Stāsta bulāniete Elīna Timma:

— Vai dieniņās, viss pārmainās, viss pārmainās... Iedzīvotāji te Bulānā ir izsūtītie. Viņi ir izsūtīti no Kurzemes. Vidzeme un Kurzeme saucās kādreiz, vot, viņi ir no turienes izsūtīti uz Sibīriju. Te bij taiga. Vecaistēvs un vecāmāte bij Timmas. Es jau ar vēl Timma rakstos.

— Tātad no Kurzemes?

— No Kurzemes, tā man vecāmāte stāstīja. Viņa jau bij paveca, kad es tāda maza meitenīte biju. Vecāmāte nodzīvoj gandrīz simt gad.

— Par ko tad izsūtīja?

— Vecotēvu bij izsūtījuši. Vienu vakaru tā kā bij krogā dzēruši to alu, tā dzēra un sēdēja, uzreiz viens ir teicis — šonakt kādam tam saimniekam degs šķūnis. Un tas šķūnis ir nodedzis tonakt. Bet tas teicējs i piekurināj viņu, nu tad visus saķibelēja — jūs visi kopā dzērāt, jūs visi esat vainīgi. Vot, un to vecotēvu sūta ārā. Nu, sieva līdzi brauca. Mans tēvs te piedzima.

Papriekšu bij uzcēluši tādu mazu, mazu mājiņu uz to kalnu, viņi papriekšu tur bij apmetušies. Un tur vēl atsūtīja iedzīvotājus. Vairāk jau bij tie bulānieši. Vende Vaļa, tai arī bij vecvecāmāte. Tāda maza, maza vecenīte, es vēl atminu, Maijiņa vēl sauca. Viņa bij izsūtīta, ka bij nožņaugusi bērniņu.

Grūti jau pienācās, grūti pienācās, sākuši vilkt tos kokus. Te jau bij taiga.

— Viņi bija tie pirmie?

— Viņi bij paši pirmie iedzīvotāji. Papriekšu izsūtīti ir vīrieši bijuši, un tad izsūtītas tās sievietes. Atbraukušas, un tad viņi tur sapārojās, apprecējās.

— Viena no vecākajām Bulānas sievām ir Droņu Milda.

— Vai, es šite ir piedzimis, un šite nomirš.

— Un kurš jums bija dzimšanas gads?

— 1904. gadā, nu 87 jau palika, vot, jūnijā.

— Un jūsu māte arī te dzimusi, augusi?

— Nē, māte te nebij dzimusi, māte bij te atsūtīta. Jāsaka tā, ka mans vecaistēvs un vecāmāte agrāk jau teica, ka tik tiesā un sūta uz Sibīrij — te ir tā trakā zeme, lai galina viņ te nost. Un viņi bij atsūtīti, un viņiem bij divas meitenes, mana mamma un vēl viena meitene, tos atveda līdz. Mana mamma te nebij dzimusi.

— Par ko viņus sūtīja te?

— Ko nebūtās tur izdara. Tas vecaistēvs vēl tā stāstīja, ka viņu ne par ko, ka tur nodedzināts kāds tur siena laģis un pateikts, ka viņš, un sūta tik uz Sibīrij projām. Un tā i palika tepatās, kas jau bij jauni vai saprecējās, vai kā, un tā i. Un tā i dzīvo. A tagad jau jūs redzat, ka tā Sibīrij tik trak nav.

Kādreiz ciemu sauca par ziedošo Bulānu, un, kā apraksta Jānis Driķis, paši bulānieši to saukuši par zemi, kur piens un medus tek ne vien pārnestā, bet arī tiešā nozīmē, tāpēc ka latviešu kolonistu ražotais sviests bijis augstu vērtēts tuvākajās pilsētās, jo bijis dzeltens kā vasks un ar puķu smaržu, bet kalnu pļavās no alpu ziediem iegūto medu pieprasīja arī Krasnojarskā. Bet tas jau bijis pagājušā gadsimtā. Par aizgājušo laiku un šodienas skatījumu — vēsturnieks Aivars Beika.

A. B.: Pirmās latviešu kolonijas izveidojās pagājušā gadsimta sākumā. 1802. gadā Omskas apgabalā Rižkova bija pirmā kolonija. Tā bija luterticīgā, kur kopā bija somi, vāci, zviedri, igauņi un latvieši. Pakāpeniski pieaugot latviešu skaitam, tika izveidotas jaunas kolonijas un šoreiz — jau vadoties no nacionālā principa. Kolonija, kurā mēs bijām, — Lejas Bulāna — izveidojās pagājušā gadsimta 50. gadu beigās. Tā bija pirmā latviešu kolonija Austrumsibīrijā, kurā tika apvienoti tur esošie luterticīgie latvieši. Uz

Sibīriju tika izsūtīti arī par politiskiem motīviem, kā, piemēram, Kauguru nemieru dalībnieki, arī citu nemieru dalībnieki Latvijā. Un daļa aizbrauca arī labprātīgi, uzzinot par bagāto dabu, auglīgo zemi, kāda bija Sibīrijā. Un tādējādi pagājušā gadsimtā izveidojās Sibīrijā pirmās latviešu kolonijas. Jāsaka gan, ka sākumā šādu koloniju nebija daudz, vairāk latviešu koloniju izveidojās gadsimta beigās, 90. gadu otrajā pusē.

Kor: Šķiet, ka lūzuma punkts latviešu koloniju liktenī bija staļinisma represiju gadi, kad tika nojaukta latviešiem pierastā dzīves struktūra, saimniekošanas veids un dzīves stils.

A. B.: Plašas represijas latviešu kolonijās Sibīrijā jau sākās 20. gadu beigās, kad sākās vienlaidu kolektivizācija. 1930./31. gadā jau bija divas masveida deportācijas, kad turīgos saimniekus izsūtīja, lai pārējos iebaidītu, tāpat kā tas bija pie mums, lai varētu veikt masveida kolektivizāciju, vienlaikus arī iegūstot viņu mantu un to pārņemot kolhozos. Protams, šīs represijas turpināja pieaugt, kulmināciju sasniedzot 30. gadu otrajā pusē — 37./38. gadā.

Latviešu diaspora Austrumos attīstījās ļoti specifiskos apstākļos — sociālisma, komunisma celtniecības apstākļos. Tādēļ neapšaubāmi salīdzinājumā ar tautu Latvijā viņu psiholoģijā, viņu domāšanā ir zināmas atšķirības, tajā pašā laikā saglabājot latvisko etnogrāfiju, sadzīvē. Protams, ar lielām grūtībām, jo latviešu skolas tika likvidētas. Šīs atšķirības galvenokārt ir saistītas ar to dzīves veidu, kuru latviešiem varmācīgi uzspieda ar komunistisko propagandu un aģitāciju, noskaņojot pret visu, kas notika Latvijā. Piemēram, «Sibīrijas Cīņā» 20.—30. gados nav minēts neviens fakts, neviens notikums Latvijā, kas būtu vērtēts pozitīvi.

Kor.: Tomēr, man liekas, ir maz piemēru, ka tik ārkārtīgi sīksti kāda tauta saglabā savu identitāti, kā tas ir ar latviešiem, it īpaši vērojot šos Sibīrijas ciemus. Ar ko tas izskaidrojams?

A. B.: Man šķiet, viens no noteicošajiem faktoriem ir tas, ka šis ciems veidojies kā latviešu ciems, arī zināma nošķirtība, tas, ka tajā no paaudzes paaudzē tika nodota latviešu valoda, viss latviskais. Varētu minēt arī nacionālo pašapziņu, tas, ka esmu latvietis. Man, piemēram, bija ļoti interesanti Lejas Bulānā sarunāties ar jauniešiem. Es viņiem pajautāju: kādā valodā jūs sarunājaties, ja blakus ir krievi? Viņi man atbildēja: «Nu kā, mēs runājam latviski, mēs tak esam latvieši.» Un uz manu otro jautājumu, vai viņi saprot un, ja nesaprot, kā tad viņi izturas, — šie jaunieši atbildēja: «Ja viņi nesaprot un negrib stāvēt un klausīties, lai viņi iet projām. Kāpēc mums runāt krieviski, ja esam latvieši?» Saglabāt šādu nacionālo pašapziņu pēc tik daudzām paaudzēm Sibīrijā, manuprāt, tas ir tāds liels sasniegums, kas diemžēl ne vienmēr pie mums ir vērojams.

Stāsta bulānietis Juris Kadaks.

— Mums jau līdz 37. gadam bij riktīga latviešu skola sava. A 37. gadā viņus te represēja. Līdz karam jau mūs te uz dienestu neņēma! U - ū! A ka

sākās karš, bij tā rakstniece Anna Sakse, viņa visu Krasnojarskas novadu apbraukāja uz riņķi, kur latvieši dzīvoja, paņēma — visi bij latviešu divīzijā.

— Latvieši labi karotāji bija?

— Ū - ū! Kas pirmais vāciešus padzina no Maskvas? Latvieši!

— Kā jūs domājat: kādi tai Bulānai turpmākie gadi būs?

— Kādi te viņai var būt labumi, ka paliek tik tie pensionieri? Jaunie strādnieki mums tikai te kādi 40 ir.

— Vai nav žēl, ka aiziet bojā ciems tik skaistā vietā?

— Kas tagad viņš ir! Vot, ja būtu redzējuši, kāds bij tas ciems! Bij piecu ielu ū - i. Trīsdesmitos gados, kad es gāju skolā, kur tad bij kaut kur pie trīs simtu skolnieku. A tagad — piecpadsmit. 37. gadā mēs jau ar nezināj ne ā, ne bē. Mans tēvs bij 32. gadā par kolektīva priekšnieku. Te div kolhozi bij šai ciemā. Bij «Cīņa» un «Sarkanais Oktobris». Mans tēvs iedeva 5 kilogrami uz darba dienu, a «Cīņā» 250 grami. Vot, par to manu tēvu notiesāja uz desmit gadi un konfiscēj visu imuščestvo. Aizsūtīja uz Vostoku, tur ir tāda pilsēta Svobodnij. Vot, tur viņš uz būvi i nomira.

— Un kas ar kolektīvu notika?

— Viņš salējās ar kopā 34. vai 35. gadā, sagāja vienā kolhozā. Pa velti, galīgi pa velti strādāja. Te ir tā balandite, i tās nevarēja atrast. Viss bij noēsts. Un, kad nāca mežā tās zirgu skābenes, salasa un atnes, lai pavārs tev izvāra. Tam vēl labi, kam bij govīte slaucama, a kam nebij... Pampa, mira, ai, ai, ai...

— Tad līdz tam kolektīvam tie labākie laiki bija?

— Ū! Viensētā jau dzīvoja, ak kungs! Pa ielu te kad gāja, nevarēja nopriecāties. Mūsu Bulāna skaitījās rajonā visskaistākais ciems. Tur, kur baznīca stāv, tur viss tas stūris tikpat kā parks.

— Bet ar to baznīcu jau arī interesantas lietas, latvieši paši to torni gāzuši?

— Paši. Komunisti. Bij pulkstens liels, papriekš to pulksteni nogāza ..

Zin ko, pieej Rīgā pie Brīvības pieminekli un tad, vot, pilnā balsī sak, ko mēs sakām te Bulānas latvieši!

Skolotāju Veru Gūtmani jau var ieskaitīt jaunās paaudzes bulāniešos, starp citu, viņa vasarā kopā ar skolēniem bija arī Latvijā.

— Kā tas jums bija — atbraukt uz tēvu tēvu zemi?

— Kāda sajūta? Pirmo reizi, kad es biju Latvijā, man gribējās raudāt, kad es biju kopā ar māsu pirmo reizi.

— Kurā gadā?

— Tas bija astoņdesmit septītajā. Tagad jau es braucu kā uz mājām un gribas aizbraukt katru gadu.

— Tad jau ir divas mājas — Bulāna un Latvija?

— No Bulānas nekad nebrauktu prom, un, ja tā būtu iznācis, tad tikai uz Latviju.

— Tagad brauc no Latvijas skolotāji. Vai bērniem tas ir saprotams — kāpēc latviešu valoda jāmācās?

— Es jau arī katru reizi bērniem stāstu — jūs esat latvieši. Tagad esam Krievijā, bet mums jāzin, no kurienes esam nākuši.

— Kādu jūs nākotni redzat latviešu Bulānai?

— Būtu labi, ka brauktu tie latvieši atpakaļ uz Bulānu, kas kādreiz aizbraukuši. Tad to krievu nebūtu tik daudz.

— Un vai Latviju jūs jūtat kā atbalstu, kā savējos?

— Man Latvijā ir savējie. Tāpat kā Bulānā.

Juris Zalāns ekspedīcijā bija labākais ciema pazinējs, jo aizpagājušo ziemu viņš bija pirmais latviešu valodas skolotājs Bulānā — gandrīz pēc 60 gadiem ...

— Neviens jau īsti nemaz nezināja, kas tur priekšā sagaida. Un es biju sagatavojies uz pašu sliktāko variantu. Es domāju, ka neviens tur latviski vairs nerunā. Un tad, kad tu tur aizbrauc un redzi, ka pilnīgi viss ciems runā latviski, tas ir šoks. Milzīgs šoks. Jo, patiešām, viņi pat visas savas darba attiecības kārto latviešu valodā. Arī bērni runā. Protams, bērni un jaunākā paaudze latviski runā mazāk, bet tomēr runā. Un tur Sibīrijā tad tas jautājums — kas tad latvietis tāds ir — jo īpaši asi parādījās. Mēs it kā bijām sūtīti atnest sibīriešiem to latviskumu. Bet kas tas latviskums tāds īsti ir? It īpaši attiecībā uz vecāko paaudzi, kas tur dzīvo, — septiņdesmitgadīgie, astoņdesmitgadīgie cilvēki. Viņi pēc jebkādiem kritērijiem, kurus vien mēs varam iedomāties, tiešām ir latvieši.

Ciņu Paulīne — tā ir visa ciema vēsture, folklora, dziedniecība un tautas gudrība.

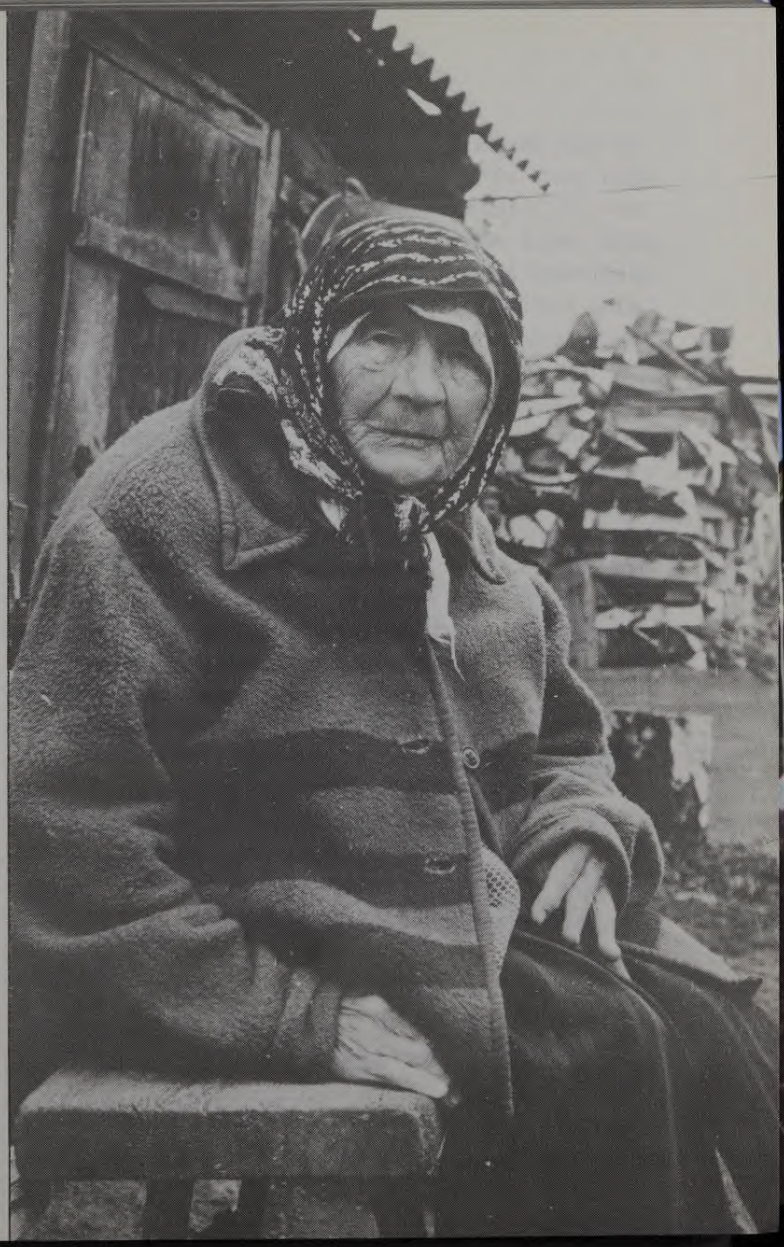

— Un daudzviet pat izteiktāki, nekā mēs šeit bieži vien esam.

— Jā, patiešām. Par latviešu tautu ir daudz tādu mītu radīts, varbūt mēs paši tos esam radījuši. Par to strādīgo latvieti: ir tāds mīts, ka latvieši ir dziedoša tauta. Piemēram, par to dziedošo tautu — tas apstiprinājās pilnā mērā, jo tās sievas, viņas nekad mūžā nav bijušas Latvijā, nekad mūžā nav redzējušas ne Gauju, ne Daugavu, ne Rīgu, ne Valmieru. Bet tajā pašā laikā viņas par to var dziedāt visu nakti.

— Tieši par Gauju, Daugavu?

— Jā. Un visas šīs dziesmas, gan ziņģes, gan tautasdziesmas, gan arī reliģiskās dziesmas, Dieva dziesmas, tas ir kaut kas fantastisks. Un tagad šādā vidē ienest kaut kādu latviskumu — tas ir diezgan sarežģīti. Jo viena lieta ir ieiet tādā vietā, kur neviens neko nezina, tur var sākt kaut ko mācīt. Šeit problēma ir tā, ka pārtrūkusi ir pārmantojamība no vecākās paaudzes uz jaunāko. Līdz ar to latviskums ir pārtrūcis jaunākajās paaudzēs.

— Varbūt latviskas izglītības misijas mērķis būtu šo pārmantojamības mehānismu mēģināt atjaunot?

— Jā, tas pats ir arī Latvijā galvenais uzdevums. Bet šinī gadījumā, šiem latviešu bērniem — viņiem vienkārši ir jābūt tiesībām saņemt iespēju mācīties latviski lasīt un rakstīt. Viņiem ir tiesības, un es uzskatu, ka šīs tiesības ir jānodrošina tieši Latvijai, jo tas ir skaidrs, ka tur uz vietas viņi paši to izdarīt nevar. Piemēram, latīņu alfabēts viņiem nav mācīts pēdējos 60 gadus.

— Ja mēs nodrošinām šīs tiesības, varbūt tad tālākie dzīves izvēles jautājumi lai paliek viņu pašu ziņā?

— Tieši tā! Cilvēkam ir jābūt izvēles iespējām. Ja viņš no brīva prāta atgriezīsies Latvijā — un varbūt no jaunākās paaudzes viens otrs arī atgriezīsies — , tad, es domāju, tas būs labākais rezultāts. Ja viņš neatgriezīsies Latvijā, kas arī ir ļoti reāli, tad Latvija no tā arī daudz neko nezaudēs. Ja cilvēki Sibīrijā zinās latviešu valodu un šo to arī no latviešu kultūras, es domāju, ka mēs tikai iegūsim no tā.

— Kā bērniņi uztver Latviju, vai viņiem ir interese, un vai tā var būt par pamatu šīs pārmantojamības atjaunotnei?

— Bērni kā jau bērni. Viņiem ļoti patīk viss jaunais un neparastais. Tātad atbrauc skolotāji no Latvijas, no tādas zemes, par ko viņi varbūt tikai ir dzirdējuši kādreiz no vecākiem. Viņiem tas priekšstats par Latviju ir ļoti nekonkrēts, un šajā priekšstatā viņi paši ieliek daudz ko no sevis, vairāk, nekā es varu iedot. Nu, tagad jau viņi atbrauc arī uz Latviju. Viņiem šeit patika, bet viņi nebūt neslēpj to, ka viņiem labāk patīk Bulānā, jo šeit Latvijā neesot tādas upes kā viņiem ciemā, ko par Lielupi sauc. Un tā tas ir. Runājot par šiem bērniem, ir skaidrs, ka agrāk vai vēlāk viņi aizies no ciema, lielākā daļa no tiem. Es domāju, ka mums būtu jādara viss iespējamais, lai viņi tomēr atgrieztos Latvijā, nevis pazustu kaut kur Krievijā.

Bet par pašu bulāniešu latviešu skolotājiem stāsta Vilma Būda.

— Viņus 37. gadā saņēma nevainīgus, un tā viņus nonāvēja. Manu brāli ar paņēma. Bezvainīgi nogalināti. To kapa vietu jau riktīgi vēl nezin. Pieminekli jau grib taisīt Minusinskā, tur tai muzejā, sarakstos viņi visi ir — 68 cilvēki no Bulānas.

Skolotāji mums bij — direktors Teteris Ausma un Gobis bij, un Germāns un Dreimanis bij.

— Rakstīt un lasīt latviski skolā iemācījāties? Aizmirsies nav?

— Jā, jā. Savu valodu es nekad neaizmirsīš. Kad es dabūj pa latviski izrunāties, man ir ļoti liels prieks.

— Tālu jau mēs esam viens no otra — 5 tūkstoši kilometru. Bet, kad latvieši atbrauc, vai ir kā savējie?

— A jūt, ka radi, liekas, ka radi. Vot, atbrauca te aizpērn, teātri rādīja. Ak kungs, cik mīļi paklausīties latviešu teātri! Nu visur krievi, pa televizoru krievi, a te uzreiz rāda latviski, runā pa latviski. Nu tik mīļi, taisni sirds raud iekšā...

— Jūs jau atceraties, kāda bija Bulāna kādreiz pirms kara?

— Vai, te jau bij piecas ielas! Liels ciems, a kā visi sāka izbraukties, te dikti grūti dzīvot, brauca, meklēja, kur labāk dzīvot.

Viensētas kad bij, tad kādi saimnieki bij, tā tie kalni saucās. Viņi vēl tagad tā saucas. Te ir Lindenberģu kalns, Bernātu kalns, Bizdānu kalns, Būdu kalns, tur ir ar Būdu upīte, vot, tur bij mana tēva lauki. Kad gāju darbā, es teicu vēl — pa saviem tēva laukiem pastaigāju. Un Putniņ kalns ir. Viņi tā visi rakstās.

Kādreiz viensētniecībā bij katram savs kalns, tur sēja maizīti, tur brauca, pļāv sien.

Vēl bij otri Būdas, Taigas Būdas saucās, viņi dzīvoja taigā. Mēs jau bijām Bulānas Būdas.

— Un kas Taigas Būdās dzīvoja?

— Viņiem bij savs aveņdārzs, savs bišu dārzs viņiem bij un mellenes un zustrenes, viss viņiem bij, un viņi dzīvoja dziļi taigā iekšā.

— Kas tur tagad ir?

— Tur izputināts ir.

— Jūs te garu mūžu nodzīvojuši, kā jūs skatāties, kā latvieši strādā?

Viņi strādāja kā zvēri. Viņiem nav cenas! Nenocenīj to cilvēku, kā viņš strādā. Veltīgi viņš strādā, tā viņš ir bijis, un tā viņš tagad ir.

Bet vēl es grib jums uzprasīt — kāpēc, ja rāda Ameriku vai citu valsti kādu pa kino, rāda pa viņu valodu, bet kāpēc rāda latviešu, bet viss pa krieviski? Vienreiz rādīja, televizorā tas bij, — ienāca viena latviešu vecenīte, uzlika puķes uz galda un pateica: «Labdien, mīļie draugi, lai Dievs dod draudzību un mīlību.» Un viss, un vairāk nav. Televizorā tas bij, rādīja kino, es aizmirsu, vai Čehoslovakiju vai ko.

Mēs tak ar esam cilvēki. Nu igauņu prezidents bij. Puķes licis pie to pieminekli tiem represirovannije, un ar Jāņu svētkiem apsveicinājis, un runu turējis. Ar visu saimi viņš ir bijis. Savisārs, ja, Savisārs.

— Kur viņš bija?

— Kambrodā, Augšsuituks.

— Cik tālu tas ir?

— Astoņdesmit kilometru vai. Un Verbulānā [Augšbulānā] viņš bijis. Verbulāna no mums ir septiņi kilometri. Tur arī ir igauņi.

— Jūs gaidītu, kad atbrauktu no Latvijas kādi valstsvīri?

— Gaidītam! Varbūt viņš mums kaut ko labāku pasolītu.

— Ko jūs gaidītu no Latvijas valstsvīriem?

— Nu, lai mēs arī būtu cilvēki! Lai mūs neatšķirtu no Latvijas. Ja jūs nebrauktu, tad jau mēs būtu pavisam nomesti. Tā jau mēs visu laiku dzīvojām nomesti.

Vēlreiz citēju skolotāja Jāņa Driķa pirms simts gadiem rakstīto, ka viņam ceļā uz Bulānu negadījās nekādas likstas, un tas arī nevarēja citādi būt, jo vecie dzimtenes draugi — mēness, saule un Dieva acs ceļoja visur līdzi. Tāpat veiksme pavadīja arī Latvijas zinātnieku ekspedīciju augustā, bet par to stāstījumu turpināsim nākamajā raidījumā «Dimensijas» 28. septembrī.

RADIORAIDĪJUMA «DIMENSIJAS» II DAĻA

Šoreiz raidījumā par to, cik dzīvs ir latviskais gars tradīcijās, valodā un dziesmās, ko vēl dzied latvieši, gandrīz pusotru gadu simtu dzīvodami Sajānu kalnu piekājē.

Stāsta Milda Drone, viena no vecākajām bulānietēm.

— Kādreiz jau, vot, tādi skuķi mēs bijām, mēs uzgājām, vot, kalnā, tas bija mūsu kalns — Čukiņkalns, un tur nopinām sev kroņus un ko. Un ziņģēdami nākam lejā, tad jau bija pilla Bulāna, māja pie mājas, te jau ar dažs labs večuks iznāk ārā: nu, uzziņģējat te pret manu māju, nu, uzziņģējat! Tā vienādi mūs sagaidīja.

— Un tad visas meitas tā gāja no kalna?

— No kalna, ja, salasījās, un man bija tāds prāts, kad man patika tās ziņģes, kādreiz jau mamma, vot, pie ratiņa vērpa, nu, vot, to ziņģīti man iemācīja. Man bija tā galva tāda laba, kad jau kād div trīs reiz es dzirdēju, es mācēju jau. Man ir dikti pulka tās ziņģes. Un, vot, tagad sēžu uz ielas viens pats, un nav ko darīt, un, vot, dundinā pamazām.

— Tā savā nodabā dziedat pa dziesmiņai?

— Jā. Viena pati. Nu, kaut ne dikti, nu, tā paklusu.

— Vai vienatnē tādas priecīgas ziņģes dziedat jeb skumjas?

— Es, kā gadās. Kādi gadās.

— Un tā vieglāk paliek, kad padzied?

— Tā kā bišku labāk ir. Nu tad uzziņģēsim kādu! Kādu nieka ziņģīti.

Par latviešu dziesmas likteni stāsta folkloriste Baiba Putniņa.

— Man liekas, ka bulāniešu dziesmu liktenis ir līdzīgs viņu pašu liktenim. Tas ir raibs kā dzeņa vēders, kā viņi paši saka, jo te uz sādžas tipa ciemu ir atplūduši cilvēki no dažādiem Latvijas novadiem un arī ir atnesuši sev līdzi šīs dažādās tradīcijas. Un, man liekas, pārsvaru te ir guvušas Kurzemes tradīcijas. Jo to mēs jūtam jau valodā, visas šīs aprautās galotnes. Sieviešu dzimtes vietā saka vīriešu dzimti. Piemēram, mēs ilgi nesapratām, kas tas Kazaku

Pauls ir, un izrādās, ka tā ir Kazaku Paulīne. Un dziesmiņā viņa dzied nevis «pelīt' ...», bet «peliņš brauc, rati čīkst». Tāpat kā Lejas Kurzemē, bulānieši nošķir ziņģes no dziesmām. Par ziņģēm viņi sauc visas laicīgās dziesmas — gan tautasdziesmas, gan romances, gan ziņģes, bet ar dziesmām saprot garīgās baznīcas dziesmas. Un šādi galvenie sanākšanas veidi, kad cilvēki visvairāk kopā ir dziedājuši, ir tie paši mūsu gadskārtu svētki — Jāņi, Ziemassvētki. Arī kapos Vasarsvētkos viņi sanāk kopā, un vēl lielāka dziedāšana ir kāzās. Ļoti īpatnēji, ka te ir savijies tautasdziesmu slānis kopā ar ziņģu slāni, turklāt ziņģēm gūstot virsroku. Ļoti labi, tāpat kā Lejas Kurzemē bulānieši ir saglabājuši Stendera laika ziņģes, kas Latvijā tiešām ir tikai Kurzemē palikušas. Kāzās apdziedāšanās tiek skandēta senajā melodijā, bet mičošanas dziesma tiek dziedāta «Gaudeamus» melodijā ar vārdiem «Brāļi, šodien priecājaties». Kad līgavai noņem vainagu, tad dzied «Es pinu miršu kronīti» ļoti ziņģiskā formā.

Visvairāk dziesmu un ziņģu zina Paulīne Cine, ciemā viņa ir visvecākā — mūžs jau deviņdesmit otrajā dzīves gadā.

— Par Paulīni ir jāsaka arī tas, ka viņa ir ciema garīgā dvēsele, kaut arī viņai ir 92. gads. Un viņa joprojām vada izvadīšanas un kristī bērnus.

— Kas ir tas atšķirīgais no Latvijas latviešu dziesmām un dziedāšanas veida?

— Man liekas, ka bulānieši ir bijuši visu laiku nošķirti no pasaules. Un līdz ar to viņiem ir savas īpatnējas dziesmas izveidojušās. Tādas ir šīs izsūtīto

Kadaku Jura lepnums ir viņa tabakas «plantācija».

un trimdinieku dziesmas, kādas mēs nesastopam nekur citur. Un tad vēl viņiem ir tādi īpatnēji, iespējams, no slāviem pārņemti atkārtojumi. Piemēram, «Kur tu skriesi, vanadziņi» viņi dzied ar atkārtojumu «ar tiem vaska, vaska spārniņiem» — tā ļoti interesanti.

Bulānieši stāsta arī par Jāņiem. Jāņus viņi svin pa vecam.

— Man, protams, žēl, ka mēs tur nebijām Jāņos. Pie šī Jāņu vecā svinēšanas stila viņi turas joprojām un pat pārmet mums, ka mēs to darām pa jaunam. Ziemassvētki ir saistīti ar baznīcu, turpretī Jāņi ir tīri pagāniski svētki. Ozoli Sibīrijā neaug, tāpēc viņi savas mājas un pagalmus ir pušķojuši ar meijām. No meijām arī vīriešiem un puišiem vainagus pinuši, bet meitām ziedu vainagus. Un, tāpat kā Latvijā, viņiem ļoti spēcīga ir bijusi apdziedāšanās tradīcija. Dzied galvenokārt te ļoti īpatnējā melodijā, kas pie mums galvenokārt ir raksturīga Piebalgai.

Kor.: Kādas tev radās pārdomas pēc šī brauciena? Pārdomas par to, kas mēs esam latvieši šeit un kas latvieši tur. Kā tas latvietis izdzīvo tik ārkārtīgi grūtos apstākļos? Un kas ir dziesma šo smago apstākļu kopumā?

— Man likās, ka Sibīrija ir tādu lielu kontrastu zeme, ka tur sadzīvo nātres cilvēku augumā ar ļoti labi koptiem dārziem pagalma iekšpusē. Un te ir brīvība cilvēku domai, un šī brīvā domāšana arī jūtama cilvēku attieksmēs. Ja viņi tā domāja, tad viņi tā arī pateica. Bet tā personīgi man likās, ka es esmu nonākusi pagātnē. Bulānieši arī pārmeta mums, ka mēs viņus tik vēlu esam ieraudzījuši. Viņi teica: «Tad, kad mēs bijām ziedošā Bulāna, tad jūs mūs nemanījāt. Tad, kad jūs bijāt bagāti, kāpēc tad jūs nebraucāt?»

Diktore: Bulānas sievas ir tās, kuras cauri gadu desmitiem iznesušas dziesmu tradīciju un arī gara gaismu, it īpaši Paulīne Cine, Bulānas vecākā iedzīvotāja. Viņa ir arī tā, kura ciemā kristī bērnus, ar Dieva vārdiem izvada aizgājējus un vislabāk atceras vecos tikumus.

— Vai Bulānā nesaka, ka šūpuli nevar tukšu šūpot?

— Jā, to mums noliedza mamma. Tad bērniņš tukšu runājot. Vai nu puisīt's, vai meitiņa tukši runā. Nu ir jau tādi cilvēki ar, kas, vot, taisni var sagrābstīt ar rokām, ka viņš melo.

— Cik jūs esat nokristījusi bērniņus?

— Tas jau nu nav skaitlis... No trīsdesmit piektā gada es sāku to darbu darīt, bet man vēl bij palīgi, draudzenes bij. Tagad viņas visas nomirušas jau vairāki gadi. Tagad visi Dieva mierā. Es viena pati esmu palikusi.

— Kas jums visvairāk palīdz grūtos laikos?

— Nu es tik vienīgi domāju, ka Dieva spēks jau ar nāk palīgā (gailis dzied), jo redz tos apbēdinātos. Mēs jau, ticēdami tam Dievam, nepievilsimies. Un tas tomēr vienādi vairāk pie to Dievu. (Gailis dzied.)

Vienā no vecākajām mājām Bulānā dzīvo Runču saime. Runču Emma stāsta: — Šitā māja vairāk kā simts gadu.

— Un tad kas jums vēl ir bez mājas, kādas ēkas vēl ir (saglabājušās) sētā?

— Pirte ir, kur mazgāties.

— Ko tad vēl jūs cēlāt bez pirts?

— Nu, vot, to klēti.

— Ko jūs klētī turat?

— Kad graudus dabūn vai kas, tos visus klētē, kur citur?

— Gaļu ar?

— Gaļu ar!

— Un drēbes, drēbes nē?

— Neē, drēbes nē. Cik mums tā bagatība, visa istabā.

— Un kas tā par lādi?

— Nu tās jau ir agrēkējās.

— Vai tādas te taisīja?

— Jā, taisīja.

— Vai es varu drusku apskatīt?

— Nu kā tad nevar, kā tad nevar apskatīt. Tās jau tās pūra lādes ir. «Sutināta bērza runga mana pūra dibenā,» — kādreiz jau tādu dziesmu dziedāju.

«Ar to es tevi nomielošu pirmā kāzu vakarā.»

— Kam tas veltīts?

— Tas vīra mātei bija...

— Kā bija ar traukiem?

— Koka tādas cibiņas garenas taisīja — tuisīšus no tāsēm, tur nu lēja rūgušpienu, ka brauca uz pļavām — sienu. Nu kas jau mazāk bija, ielika turpat biezo pienu tanīs cibiņās, vāciņu virsū.

— Nu un ko tad ģērba mugurā? Vai paši auda?

— Agrāku laiku, kad mana mamma visu, kamēr viņa te dzīvojis, priekš darba bija savas drēbes, tās bija pašaustas, a kad gāja uz baznīcu, tad bija no bodes, visvisādas kl as. Linus sēja, linus mīstīja, linus kulstīja visus, izauda un tad balināja. Es jums parādīšu, vēl mammas dvielis ir.

Vot, šitais vēl manas mammas darbs ir, pati ir audusi, pati balinājusi. Un vēl savu vārdu Marija Tobiasa uzrakstīja, mēs viņu tā tura, glabā pa piemiņu.

— No vilnas auda kaut ko?

— No vilnas auda vadmalas audumu, mēs viņus noauda un linsēklas lika iekšā, un tad tās ziepes, un ar kājām mēs viņu vēlām, tad novēla abas puses, tad bija tā kā bodes vadmala. Vot, no tās vadmalas tad atkal šuva tos kostīmus.

Diktore: Ilmu Runci iztaujāja etnogrāfe Una Balode.

Una Balode: Pirmais pārsteigums man bija tas, ka viņi vispār runā latviski. Runā tik skaidrā, skaistā latviešu valodā. Tas bija galvenais pārsteigums. Pēc tam arī viss pārējais, kas tur nāca priekšā, — gan cimdi rakstainie, gan skaistās segas, par kurām var pilnīgi teikt, ka tās ir kaut kur Vidzemē austas, gan arī tie visi koka darbarīki, visas zirglietas. Man tas nebūtu bijis nekāds liels pārsteigums, ja es zinātu, ka tie ir cilvēki, kas atbraukuši pirms gadiem 50, vai nu labākajā gadījumā viņu bērni. Bet tad es sapratu, ka šie cilvēki vispār dzīvo tur ceturtajā, piektajā un sestajā paaudzē, kas savu mūžu Latviju nav redzējuši. Un, kā mēs zinām no vēstures, lielākā daļa no viņu senčiem, kas tur ir ieradušies, ir atnākuši bezmaz kājām uz šo Bulānu, tātad neko līdzi viņi no Latvijas paņemt nevarēja, un tas viss tur ir radies uz vietas. Man bija svarīgi redzēt to, kas tad radīts uz vietas, ko bijis vērts atkārtot tajā jaunajā uzsāktajā dzīvē kā latviešiem.

Vitneru Milda un aiz viņas katrai latviešu mājai neiztrūkstošais puķudārzs.

Ligita Zandovska pie Runču Emmas.

Etnogrāfe Una Balode latvisko tradīciju meklējumos.

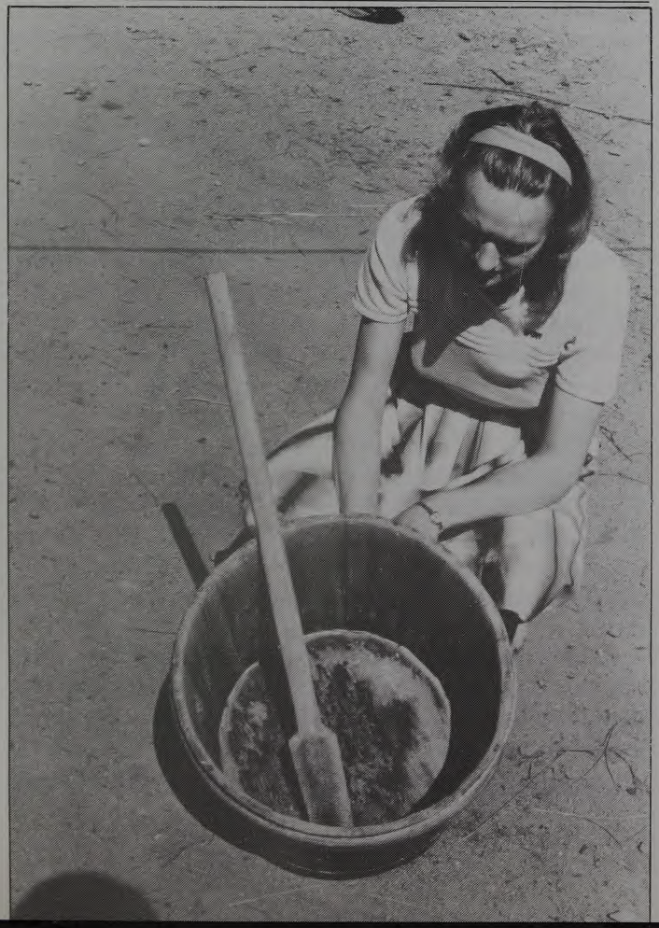

Juris Zalāns — pirmais Latvijas sūtītais skolotājs – misionārs 1989./90. mācību gadā Lejas Bulānas skolā ar skolnieci Leimaņu Alliņu.

Kor.: Kas saglabājās, kas paliek, kas nāk no jauna varbūt no citiem slāņiem Bulānas latviešu dzīvē?

— Pirmkārt, tradīcijas, cilvēka dzīves ritums. Tāds ritms, kā viņi tur dzīvo, Latvijā varētu būt bijis gadsimtu mijā. Tradīciju jomā viņi ir ļoti konservatīvi. Ja pie mums jau kaut kas iet uz priekšu, tad tur tas vēl tiek stingri saglabāts. Tas ir tas raksturīgais.

— Kādēļ viņi ir tik konservatīvi, kādēļ latvietis savu identitāti tā saglabājis, kaut gan visi faktori bijuši pret to?

— Acīmredzot viņi tomēr ir uzskatījuši, ka, ja viņi ir latvieši, tad viņiem ir jāsaglabā kaut kas tāds, kas ir atšķirīgs no citām tām tautām, kas dzīvo tur apkārt. Bieži vien, stāstot par tradīcijām, viņi teica: «Citi tā nedara, tā darām tikai mēs. Mēs mironi nevāķijam tā kā krievi, kas raud caurām naktīm. Mēs, kā latvieši, tikai vienu vakaru pasēžam un paraudam.» Tātad acīmredzot viņiem bija svarīgi izcelties citu tautu vidū. Viņi ar lepnumu stāstīja: «Mūs var pazīt pēc rakstainiem cimdiem. Citi tādus adīt neprot, vēl igauņi gan jā, bet pēc cimdiem uzreiz var pateikt, vot, ka tas ir igaunis vai latvietis.» Tātad viņiem acīmredzot šajā agresīvajā vidē, kas nāca no visām pusēm virsū arī ar svešām tradīcijām, bija svarīgi saglabāt savu identitāti. Kaut ko jau, protams, viņi ir pārņēmuši. Visvairāk tas attiecas uz ēkām, jo daba diktē savus noteikumus. Nav tas pats klimats tur Bulānā un te Latvijā. Dabas apstākļu diktēts ir slēgtais pagalms, kas ir izklāts ar dēļiem. Tāpat arī nožogotie dārzi. Tā nav Latvijas Vidzemes tipa izklaidus sēta.

Kor.: Vai tur ir kaut kas tāds saglabājies, kas Latvijā ir pazudis?

— Jā, Bulānā ir saglabājusies riebšana, pūšļošana, apvārdošana, jo tas bieži vien daudziem ciema iedzīvotājiem ir vienīgais pirmās palīdzības līdzeklis. Tāpat arī ar bērēm saistītie ticējumi, ka viņi «pienaglo nāvi», tas ir, dzen naglu tajā vietā, kur mironis ir miris vai mazgāts. Šī tradīcija pie mums jau aizgājusi nebūtībā. Varbūt tā atgriežas tagad līdz ar šo te lielo tautas interesi par tradīcijām, par folkloru, par etnogrāfiju, bet viņiem tā nav interese, viņiem tā ir dzīves īstenība visos šajos laikos bijusi.

Vēl — Ainas Blinkenas vērtējums ekspedīcijas pēdējā dienā Bulānā.

— Es esmu ļoti gandarīta par šo braucienu, jo tā jau tagad bija vismaz piecus gadus veca iecere, — es noteikti gribēju vēl dzirdēt kādu citu latviešu novadu kādā no Krievijas tādiem attālākiem novadiem. Kā runā latvieši tik ilgā un tik ciešā izolētībā?

— Un ņemsim vērā šos 5 tūkstoši kilometrus, kas mūs atdala šobrīd no Latvijas, tas ir tā netverami mazliet.

— Tas ir tā netverami. Pārsteidza tas, ka šeit, daudz tālākā izolētībā, daudz tālākā apvidū no Latvijas, šī valoda ir vēl vairāk iekonservēta, nekā, piemēram, tas bija Baškīrijā. Arī laika ziņā šī nometne vecāka.

— Vai tā ir mūsu senču valoda, ko mēs te dzirdam?

— Jā, modernizējusies ir maz. Protams, tā nevar būt, ka valoda var pastāvēt pilnīgi nemainīga, pati dzīve jau nepastāv nemainīga, arī domāšanas veidā jau kaut kas mainās, līdz ar to tam visam valodā jāatspoguļojas. Un te ir interesanti arī pavērot dažādu

paaudžu atšķirības. Mēs paklausījāmies Paulīni Cini, kurai ir 90 gadu, mēs paklausījāmies Vilmu Leimani, kurai ir 40 gadu, paklausījāmies mazo Allu Leimani, 13 gadus vecu meiteni. Un visas viņas runā latviski un tomēr katra atšķirīgi. Un, piemēram, Paulīnes tantei 90 gadu krātajā leksikā tomēr ir ļoti maz slāvisma, viņa vienkārši iztiek bez šiem vārdiem, viņai ir saglabājies tas, ko mēs saucam par valodas izjūtu, par savas latviskās valodas izjūtu.

Es domāju, ka šī Paulīnes tante ir īpašs sarunas objekts un tiešām tas varētu būt arī psihologa un varbūt etnopsihologa interešu objekts, — kā cilvēks savā garajā un tomēr grūtajā mūžā ir varējis saglabāt tādu gaišu domāšanu un milzīgu labvēlību pret visiem cilvēkiem. Viņas pašas bērni — Bulānas vidējā paaudze — te jau ar veseliem dzimtu čemuriem mēs varam sastapties, tik daudz Ciņu uzvārdu un daudz Kalniņu un Blanku. Interesanti ir tas, ka šeit nelieto vārdu «ģimene».

— «Saime».

— Tikai «saime».

— Kas vispār ir latvietība, kā tā spēj saglabāties? Mēs esam raduši domāt, ka latvietība apzināma ar valsti, ar savu politisko apziņu. Baškīrijā tas tā nav, šeit tā nav, līdz ar to šis jautājums — kas ir latvietis un kas ir latvietība, — iegūst kaut kādu pilnīgi citu dimensiju.

— Jautājums, es domāju, joprojām ir atklāts. Katrā ziņā latvietība nav tautasdziesmu skaitīšana, un latvietība nav pastalu valkāšana, un latvietība nav arī latviešu valodas runāšana. Tur ir milzīgs komplekss — domāšanas veids, uzvedība un savējo izpratne. Bulānas latvieši, es domāju, ir vistīrākie latvietības nesēji šeit. Bet daudzi no viņiem negrib braukt uz Latviju, tātad nebūt nav vajadzīgs, lai mēs, latvieši, dzīvotu vienā kompaktā teritorijā un tikai tad būtu latvieši.

— Tas ir pārsteigums mums pašiem?

— Jā, tas ir pārsteigums mums pašiem.

— Un varbūt ar laiku psihologi vai etnopsihologi, vai sociologi, vai vēsturnieki to varēs definēt, bet pašreiz vismaz šīs tālās kolonijas mums ir mīklas, un pēdējais brīdis ir, kad mēs sākam par to domāt. Lietuvieši savas saliņas Krievijā jau daudz senāk sāka pētīt, un viņi rīkoja ekspedīcijas uz turieni un pat savā dialekta atlantā ietvēra Baltkrievijā dzīvojošos lietuviešus. To mēs līdz šim nebijām darījuši.

— Vēl nav zaudēts?

— Tagad ir jāmeklē, jo tagad mums nav vairs vienalga, vai mēs esam maz vai daudz.

Diktore: Raidījumam izskanot, vēlreiz — Paulīne Cine.

— Kor.: Ko jūs, Bulānas latvieši, gribētu pateikt Latvijas latviešiem ar visu to jūsu garo dzīves gājumu?

P. C.: Tik saku vienīgi, ka jūs mūs ļoti mīlējiet, cik tālu ceļu brauc mūs apraudzīt mūsu mīļie latvieši. Un tā viņus pasveiciniet, lai Dievs svētī un lai pasargā jūs, uz vietas dzīvojot un braucot pie mums ciemos.

Pēc radioraidījumu materiāliem.
Raidījumi izskanēja Latvijas Radio
1991. gada 14. un 28. septembrī.

AINA BLINKENA
UN ANNA STAFECKA

LATVIEŠU VALODA LEJAS BULĀNĀ

Kādu dziesmu es dziedāšu,
Svešu zemi aizgājusi?
Dziedāš' pati savu dziesmu,
Runāš' savu valodiņu.

Tā vēstī latviete, un viņas apņemšanos nepamest savu dziesmu un savu valodu arī svešumā mums apliecina šī tautasdziesma.

Kā mūsu tautas piederīgie ir varējuši izdzīvot starp svešām tautām svešā zemē un saglabāt savu valodu un dziesmu? Un vai šī valoda ir dzīva vēl šodien? Un, ja dzīva, kāda tā ir? Cik daudz saglabāts no tā, kas kopīgs ar Latvijas latviešiem? Vai arī izolētajā vidē kaut kas paglābts labāk nekā Latvijā, tātad — ko tā var sniegt valodas vēsturei? Kādas ir svešās ietekmes? Un, protams, kāda tai varētu būt nākotne?

Rast atbildi uz šiem jautājumiem bija mūsu uzdevums. Valoda ir cieši saistīta ar tautas sociālajiem un kultūras apstākļiem, ar apkārtējo sabiedrību un vidi. Valoda ir atvērta un mainīga tiklab laikā, kā telpā. Kā atzīst slavenais šveiciešu valodnieks Ferdinands de Sosīrs, neviena dzīva valoda nepaliek sastingusi, un, jo lielāka distance šķir to gan teritoriāli, gan laika ziņā, jo lielākas atšķirības veidojas tajā. Vairākos gadsimtos izaugušas lielas atšķirības starp Eiropas un Amerikas angļu valodu, un tikai piecos gadu desmitos vien visai nopietnas dažādas pārmaiņas valodā bija radušās abās Vācijās. To pašu varam vērot arī latviešu valodā, kur pēdējā pusgadsimta laikā tās attīstība vai saistība virzījusies trīs dažādās gultnēs: Latvijā, aiz Latvijas austrumu robežas un aiz Latvijas rietumu robežas.

Latviešu valodai aiz mūsu zemes austrumu robežas klājies visgrūtāk. Tur, kā zināms, kopš 1917. gada tā atradās latviskās kultūras izolācijā, jo sakari ar dzimteni bija minimāli. Turklāt pēc 1937. gada tika likvidētas visas latviešu skolas un izdevniecība «Prometejs», iznīcinātas izdotās latviešu grāmatas. Latviešu valoda palika tikai sadzīvē un ģimenes vajadzībām, un pat tur vecāki baidījās mācīt bērniem savu tēvu valodu, jo piederība pie latviešiem tika uzskatīta par potenciālu noziegumu un latvieši vairāk nekā citas nekrievu tautas tika pakļauti represijām.

Un tomēr, vismaz tais latviešu apmetnēs, kur bija lielākas tautiešu kopas, tika saglabāta nacionālā apziņa, latviskās tradīcijas un dzimtā valoda, kaut arī tikai mutvārdu formā.

Lejas Bulānā vēl šodien latviešu valoda ir dzīva un lokana, un tā ir galvenais sazināšanās līdzeklis.

Lūk, ko vēl no vecvecāku stāstījuma atceras paši bulānieši.

Aleksandrs Melbārdis (65 g. v.):

* «Kuo es var izstāstīt? Es jau i jauns, cik ta man — tik sēšmit sestais gads. Nu tā, dzirdās nuo veciem

Valodnieces Aina Blinkena un Anna Stafecka klausās Ciņu Paulīnes izteiksmīgo valodu.

cilvēkiem, sievs tēs kad bij dzīvs (viņš nuomir), viņš jau ar teitan bij dzims, te tak viņš jau atmin daudz kuo. Kad trīismit gad apakaļ mir[a], viņam bij septiņdes.. laikam četr gâd. Viņš šitā vot stāstij, kā, vot, teitan ir iesākusies tā Bulāna. Tā viņam ar i teikuš jau, ka tā i bijis. Jā, kur tad pie divsimts gad, simts un astuoņ-deviņdesm[i]t gād laikam ir, kā, vot, teitan ir atraduš kād t' grāmatiņ, ka jau sākuš aprakstīt pa tuo Bulān; uzreiz jau nerakstij. Uz vietas cēluš māj. Vot, vēl vien māj teitan ir, kas ir uz viet's cẹlt (tā sak, ka viņ esuot uz viet's celt). Resņ kuok tād, nau liel māj.»

Kristīne Zeinoga-Rudzīte (65 g. v.):

«Vecaistēs bij Jēkabs, a vecāmāt bij Ieva. Viņ bij izsūtīt nuo Latvij's. Kā ienāc iedzīvuotāj nuo Latvijas, šituo te damb uztaisij, teic, ka pur vieta te ir bij's. Papriekš ir taisijuš tur, kalnā, mājas, nez par kuo nav taisijuš tālāk. Tad nāk[u]š te, lejā. Ta vot, šituo cẹļ viņ uztaisij[u]š, nuo tuo kaln līdz šituo placīt. Tanī kalnā tie pašņi 'tīrumi' jau pulk bijuš.»

Milda Blanka (66 g. v.):

«Es te i dzimus. Es jums izstāstīš, kuo mātes māte man stāstīj, tuo Diev taisnīb. Kurzem vai ne Kurzem, kā ta bij juokain. Viņ dzīvuoj un viņ bij pa kalpuon[i]

* Tehnisku iemeslu dēļ teksti nav doti pilnīgā fonētiskajā transkripcijā. Rakstība pietuvināta izrunai. Patskaņu vājināta izruna jeb redukcija apzīmēta ar mazu patskaņa burtu (nāk[u]š). Neskaidra patskaņu izruna apzīmēta ar (māj's). Gari līdzskaņi apzīmēti ar : (vis:) vai svītriņu virs līdzskaņa (uṗ, viš).

pie vieniem bagātniekiem Latvijā un gāj uz kādiem to baznīc svētkiem, un mammas mamma uzvilk tās saimnieces kleitu mugurā, un tai kleitā iekšā bij naudiņa. A viņ dzīvuoj nabadzīg. Viņ nuozag tuo naudiņ, un pa tuo viņ's izsūtīj. .. atbrauc te, ciemā, a te ciems jau bij pillā spēkā.

Jā, mana mamma ir dzimus Latvijā. Man[a] mamm[a] ir dzimus tūkstuoc astuoņsimt deviņdesmit sestā gadā. Nu, viņ maziņ bij, es nezin, cik gadiņ viņai bij.»

Paulīne Cine (91 g. v.):

«Tēs i nuo Rīg's, mammiņ tepat ir dzimus. Viņ's mamm[a] te i dzimis.»

Milda Druone (86 g. v.):

«Man mamm te i dzim's, man tik vecaistēs nuo Rīg's ir, vecāmamma nuo šejien's. Vecaimammai mamma? Tuo es vairs nezin.»

Kā redzams no iepriekš teiktā, Lejas Bulānā latvieši ieradušies no dažādiem Latvijas novadiem ar atšķirīgām valodas īpatnībām. Kaut gan gadu gaitā Lejas Bulānā izveidojusies sava kopvalodas forma, t. s. virsdialektālais variants jeb koinē, tomēr saglabātas arī atsevišķas senču dzimtā novada valodas īpatnības. Grūti izteikt vispārinātu secinājumu par Lejas Bulānas latviešu valodas intonācijām, jo tās daudzos gadījumos ir vai nu nivelējušās, vai to lietojums nav konsekvents. Lauzumam un stiepumam blakus dzirdams arī kritums, tiesa, ne visu bulāniešu runā. Citiem savukārt izteiktāks lauzums un patskaņu vai līdzskaņu pagarinājums, kāds raksturīgs

Melbāržu Aleksandrs.

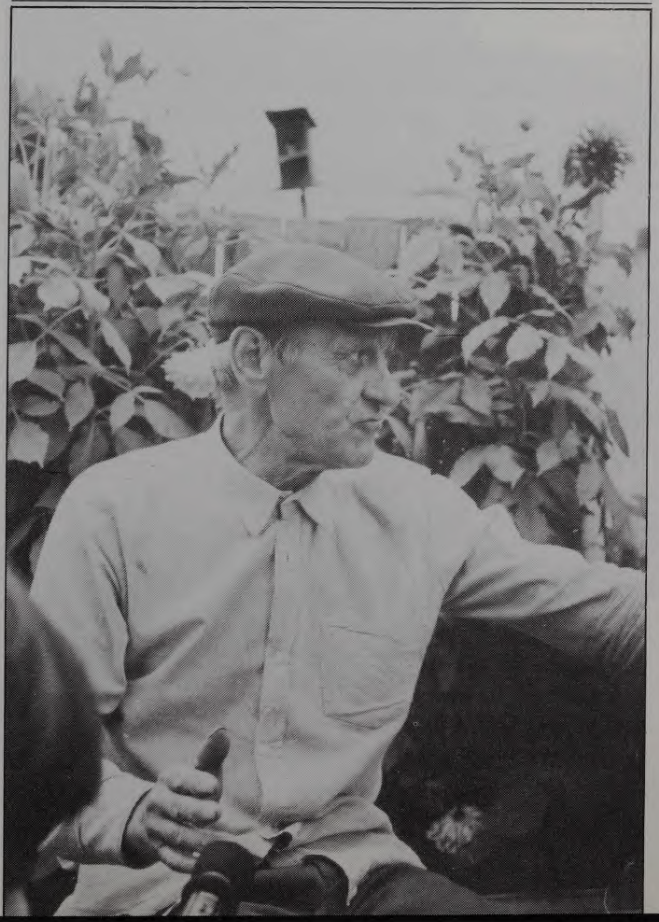

Leimaņu Anna.

mūsdienu Kurzemes izloksnēm, piemēram, *dārbs, lāb, āb, upē (pa ziem tad tas dārbs ir — kāst un vērpt).*

Gandrīz visu bulāniešu runā konstatējams gala zilbju saīsinājums, kas Latvijā raksturīgs lībisko izlokšņu runātājiem,* piemēram, *katr brīd tu viņ's redz, man jau dikt pulk*[a] *— astuoņdesmit septiņ gadi. Dāb jau te i smuk, pie up's tik smuk ir.*

Sastopams ir Vidzemes ziemeļu izloksnēs un arī Kurzemes lībiskajās izloksnēs izplatītais *r* zudums, piemēram, *bẹ̄zs, bẹ̄n, man deviņ mazbẹ̄n, bẹ̄n's bez tẹ̄v izaudzinā̧j, a tie mazbẹ̄n*[i] *vis*[i] *krievi,* un *a* pārskaņojums, piemēram, *nȩ̣gliņs* 'nagliņas', *Ẹrns* 'Arnis', *regaviņs* 'ragaviņas', kas raksturīgs Vidzemes izloksnēm.

Svešos īpašvārdos vai sugasvārdos vērojams *h* skaņas atmetums, piemēram, *Krastiņ Ermīn* (Hermīne), *piec ektar* (= hektāri). Izskaņā - *ors* palaikam lieto divskani: *diriktuors, Viktuors, traktuors nāk a meijam.*

Atsevišķu teicēju runā sporādiski (arī nepamatoti) parādās Kurzemes izloksnēs vēl sastopamais *ŗ*: *un tad eļļā vāŗam tād's kalāč's; cik kuram, nuopeŗ ar pūpoliem, tam jaduod uols;* darbības vārdu nenoteiksmē dzird arī *ẹ*: *es nevar atminẹ̄t, Lieldienās var pieminẹ̄t mirušos,* tāpat *ẹ* dzird deminutīvformās: *ẹ̄niņā, bȩ̣kiņ;* arī: *ȩ̣smu linus sȩ̣jusi un linus plūkus,* bet: *dzelzu setkas duos priekš kapiem..*

* Salīdzinājumam izmantoti Latviešu valodas dialektu atlanta materiāli.

Runču Emma.

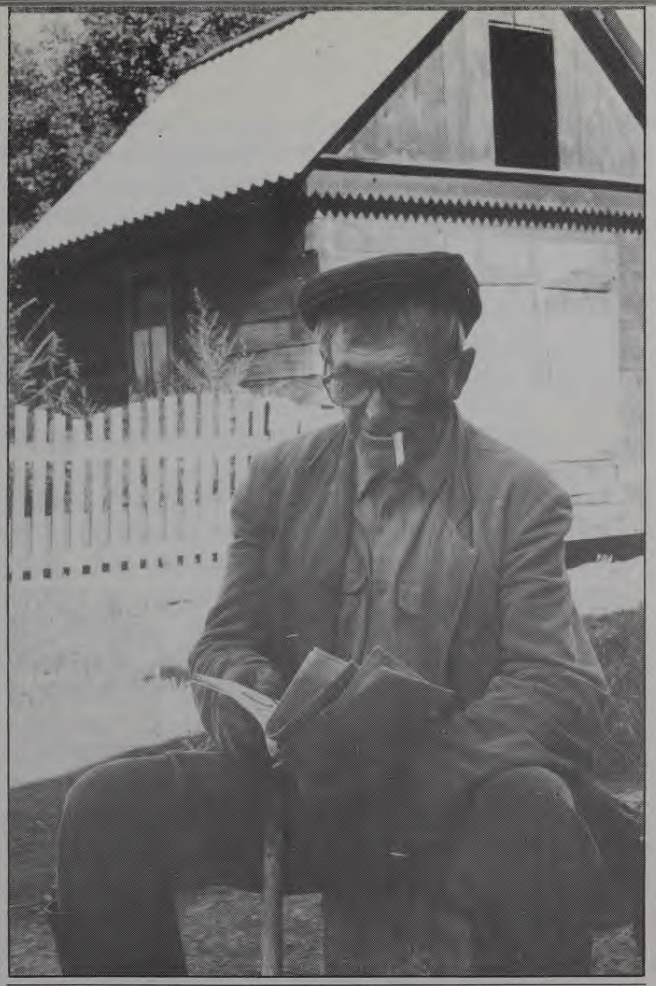

Kalniņu Viktors tikko saņēmis «Cīņu» no Latvijas.

Vajadzības izteiksmē priedēklī *jā-* bieži dzirdama īsā *a* skaņa: *tie kuok izauguš un pārauguš, un viņiem jagāžas riņķē; un tie kūļi bij jasien un jasaliek statiņā; zemei bi jabūt tīrai; jaķer grābiķīt's un jasagrāpst.* Tāpat atsevišķi runātāji, piem., J. Leimanis, V. Gūtmane u.c., saīsina divskaņus priedēkļos *nuo-, pie-, ie-* par *no-/nu-, pe-, e-: es braukš atkal, pepļauš un tad jūs saņemš; tur viņ's sāk enīdet; nuduod tuos adikļ's, nuduod, peņem;* arī: *senāz's* (= sienāzis); *mašīn viņam nokrīt tur, kur tie riņķ. Pe bẹ̄rniem viņš nepegāj.*

Ar krievu valodas starpniecību aizgūtajos internacionālajos vai krievu valodas vārdos palatalizēto krievu līdzskaņu vietā lieto mīkstinātos līdzskaņus, tāpat pārņemts krievu valodai raksturīgais uzsvars, piemēram, *ķehņik; pa zoķehņik mācijās, mi·ņistrs, ķīgr* (= tīģeri), *kol·hozņiks, sou·hōz, ploķin* 'aizsprosts', *ab·zaķeļno perečis·ļājut uz grāmatiņs; mēs pa pros·tomu runajam.*

Bulānas latviešu valodā pārsvarā ir gramatiskās formas un konstrukcijas, kas raksturīgas latviešu valodas lībiskajām izloksnēm, piemēram, *i*-celma lietvārdu pāreja *ē*-celmos *(pirtei ūdeni vedis; pie krūtēm).*

Bulāniešu runā reti dzird sieviešu dzimtes lietojumu. Tas Latvijā ir raksturīgs lībiskā dialekta runātājiem gan Kurzemē, gan Vidzemē, piemēram, *Lukevič Anns bi iemācījies viss tuos audums, — viņš mācīj mūs audẹ̄j's aust. Man pašam vīrs nuomīr Jermakauskā. Es te ir piedzims, te i nuomirš, tepat bulāniet's esmu* (stāsta M. Drone); *tas bij buodes sāls; kaņep's jau bij, tuos audzinājs; te uz plaukstiņiem bij tād's tulzn's; stāsta, ka pura viet te ir bijs.*

Arī sieviešu vārdus mēdz lietot vīriešu dzimtes formā: *Kadak* ***Emīlim*** (= Emīlijai) *ir meit un diụ dẹ̄l Latvijā; mẹ̄mais* ***Anns*** *paņēm; tad* ***Paulim*** (= Paulīnei) *un tad man.*

Tomēr sieviešu dzimte apziņā saglabājusies un lietota blakus vīriešu dzimtei, piemēram, ***mams aizgājs*** — *ciere pa kapiem* ***vien pat****, mammiņ te·pat* ***ir dzimus****, viņ's mamm[a] te ir* ***dzimis****;* ***skaists*** *bij* ***tā*** *jaunīb, tā nenāks vairs.*

Vienskaitļa instrumentālī parasti dzird Vidzemes lībiskajām izloksnēm raksturīgās formas, kurās prievārdus «or» un «par» saista ar ģenitīva formu, piemēram, *par tās vecmāt's, par tās Līz's, pastāst!; viņč jau gribej preceties ar igauniet's; mēs ar viņ's kuopā strādājam; mēs ar Dzidras te sẹ̄žam un runājamies.* Šādu ģenitīva formu lieto arī objekta akuzatīva vietā, piemēram, *vinč viņ's atstāj un apprecẹ̄j šituo te.*

Lejas Bulānā diezgan bieži var dzirdēt darbības vārda 3. personas formu visās personās, piemēram, *Vasarsvẹ̄tkuos mēs nekuo nedar, piemin, kas nuomir's; es nau bijs tagad mežā, mēs ņem kar'peļs ar ķeksi; es duomāj, ka tu buodē ir; mēs te div dzīvuo; jūs iet garam un aizmirst man[i],* kā arī daudzskaitļa 1. personas formú *ietam*, piemēram, *bi kuorīts — mēs ietam, tād's vec's vecenīt's. Vasarsvētkuos mēs aizietam uz kapiem*, kas Latvijā sastopama Ziemeļvidzemē un vietumis Ziemeļkurzemē (piemēram, Engurē), saka arī: *es ir (i), tu ir (i), mēs, jūs, viņ ir (i);* bet: *es aizieš, es atnesīš.*

Lejas Bulānā izteikts arī t. s. tagadnes *no*-celmu lietojums, kas Latvijā reģistrēts Kurzemē un Latgalē, piemēram, *a, vot, atruonas cilvek'; kād riten dabuon vai kuo nebūt, cēl gaisā jāņuguni; ļaun* 'ļauj' *jau, nekuo nesaka; malk bij kādam nāburgam japārduon un kuo ēst dabūt — kārt'pel kād, maiz.*

Atsevišķu runātāju runā dzird arī Kurzemei raksturīgās darbības vārdu formas *dzīvāt, dancāt, šūpāt,* piemēram, *nekuo nau lāb' redzējs, tik tuo diupadmit gād, kamē ar vīr dzīvāj'; tagad jau nu ar varētu dzīvāt; uotr mūž jau nedzīvās; jaunā mājā dzīvā; tad mēs, tie mazie, šūpājāmies, viss ciems saiet, spēlē un dancā, medu šūpā* 'sviež sviedē'.

Īpatnēja ir reakcija jeb pārvaldījums prievārda *no* saistījumā ar vārdiem *kuriene, turiene,* jo gaidāmā ģenitīva vietā te lieto datīvu, piemēram, *es ļuot negribej nuo turienei braukt projam; no kurienei ar nācs tas vārds,* bet arī: *tęs mācij strādat no mazienes.* Ar krievu valodas ietekmi skaidrojams prievārda *uz* lietojums tādās konstrukcijās kā *tagad uz* ['par'] *mēnes ir īsāk vasar; es ir uz pensij.* Vārds *interesēt (intresēt)* parasti piesaista subjektu datīvā, piemēram, *a viņai daže neintresē, kā tas ir; man intresē; klausuos, ka jūs latviet's ęsuot.* Piederības ģenitīva vietā parasts piederības datīvs, piemēram, *te bij Viņķam un te bij Gūtmaņiem māja, viss ciems bi a mājam pills.*

Interesanta un savdabīga ir Bulānas latviešu leksika jeb vārdu krājums. Arī tā ir viņu izcelsmes un senču dzimtenes lieciniece. Atsevišķu vārdu lietojums dažreiz var būt teritoriāli visai stingri ierobežots un svešs cita novada runātājam.

Tā, piemēram, vārdu *sęta* Latvijas novados lieto ar atšķirīgām nozīmēm: Kurzemē tas ir pagalms, Vidzemē — žogs, bet Latgalē — mājas. Lejas Bulānā raksturīga ir nozīme 'pagalms', piemēram, *bit's sętā tur; sętā nuoņēm* 'nofotografēja' *mūs; sętā avenes, tās izsalst.* Taču sastop arī Vidzemē lietoto nozīmi 'žogs', parasti runājot par kapu žogu, piemēram, *kapsętai vis dēļ[u] sęt nokrāsuot mella bij; Mildai tuo vīr glabāj, vēl nau aptaisīš tuo sętiņ; luop iet pa kapiem, nu ka sęt's nau; lauz sęt's vętr.*

Ar nozīmi 'dzirnavas' te lieto vārdu *sudmalas,* kas Latvijā raksturīgs galvenokārt Kurzemei, piemēram, *ievuogas salasijam, sažāvējam un uz sudmalām aizvedam, samal milt's.* Tāpat *paniņu* vietā šeit lieto Kurzemei raksturīgo *ķērnes piens: kart'peļs vai kartupeļ putr samīcam, ķērnes pien klāt un tā nuoēdamies.*

Gandrīz katrs vecākās paaudzes runātājs pieminēja Bulānas baigo gadu, kad tika slēgta latviešu skola, dedzinātas grāmatas, izpostīta baznīca un noņemts zvans. Lielākā daļa runātāju ar nozīmi 'zvans' lietoja vārdu *pulkstenis,* piemēram, *nuorāvuš tuo pulksten; jauns cilvēks, vai jauniem cilvēkiem tuo vaidzēj darīt; kā pa miegam atmin, kad bij baznīc; vēl zvanīj tanī baznīcā, bij tie pulksteņ; kad nuomir kāds, ta savādāk sitien pa tuo pulksten; es zin, ka tas Strīķ Jān's tuo pulksten ęsuot nuogāz's zemē; ka zvanīj tuo pulksten, ta viņč skanēj, viss ciems; zvanīj, kad nuomīr kāds, ka bēr's bij, ar zvanīj; zvanīj, kad svętk bij, Diev'svętk.* Vārdu *pulkstenis* ar nozīmi 'zvans' Latvijā lieto Vidzemē, tas sastopams arī Kurzemē.

Taču lieto arī vārdu *zvans: es vēl atmin, zvanᵘ es atmin, ka zvanīj, sezdien's, ka zvanīj.*

Bulānas sievas ir lielas dziesmu mīļotājas, taču par dziesmām sauc tikai **garīgās dziesmas**, kuras **dzied**, visas pārējās ir **ziņģes**, un tās **ziņģē**: *mēs tās laicīgās dziesm's saucam par ziņģēm, a Diev dziesm's — pa dziesmām; aizgāj uz up̄ un tur tikmēr nuoziņģējās, cik spēks bi; mums jau agrāk dikt smuk ziņģēj, ne tā kā tagatās, tagad jau nau; vīņš (viņas) bļauj pa krievu muodei; agrāk jau bij cit meldiņ un cit ziņģēšana.* Šāds nozīmju šķirums, pēc folkloristes Baibas Putniņas teiktā, ir sastopams Dienvidkurzemē (sal. arī lietuviešu *giesmė* — garīgā, svinīgā dziesma, *daina* — laicīgā dziesma).

Lejas Bulānā nepazīst vārdu *svinēt*, svētkus šeit tikai *svēta: bij tie Ziemsvētk, vęcie, tie svētīj; svētīj pie mums agrāk Oktobr svētk's, a tagad viņ's tā nesvēta vairs; a viņ's dikt svētij, vis dārb bij pabeigt: nu Jāņᵘs vēl svētᵃ, Jāņ nekur nau palikuš.*

Aizvadot aizsaulē mirušo, bulānieši parasti lieto vārdu *glabāt* (arī *apglabāt* vai *paglabāt*), kas vairāk izplatīts Vidzemē un Latgalē, taču sporādiski fiksēts arī Kurzemē lietojamais *rakt: kapi vęci jau — ir virsū uzrakt, kap' liel.* Tāpat paralēli Bulānā tiek lietoti divi grābekļa apzīmējumi — *grābiķis*, kas Latvijā reģistrēts dažās izloksnēs ap Valmieru un Cēsīm, kā arī vietumis Ziemeļkurzemē (*a grābiķ vaidzēj sagrāpstīt; tur a grābiķ bišku pastaigā pa dien*), kā arī pārējos novados izplatītais *grābeklis: grābekļ's viņč ar tais pats.* Aklos dundurus bulānieši sauc par *stulbajiem dunduriem.* Jautāta, vai par cilvēku arī var teikt *stulbs*, Vilma Leimane atbildēja: *nuja, ka viš neręd̄z, ta viš i stulbs.* Vārds *stulbs* ar nozīmi 'akls' veido plašu lietojuma areālu Kurzemē. Tāpat vārds *knauši* 'odi' Latvijā sastopams galvenokārt Kurzemē.

Mūsdienu latviešu literārajā valodā parastā vārda *ģimene* vietā Bulānā bieži lieto *saime: saim bij liels, mēs bijam vienpadsmit bęņ saviem vęcākiem; manᵃ saim atbraukuš paš.* Šāds vārda *saime* lietojums raksturīgs mūsdienu Latgales un Vidzemes izloksnēm. Taču bulānieši pazīst arī vārdu *ģimene: viš tā ģimen bi āķing. V*ārdu *paaudze* aizstāj senākais *audze: vot, piemēram, man audz nebūs, ta nezin, kā tālāk būs.*

Bulāniešu valodā dzirdami arī vairāki Latvijas latviešiem sveši vai mazpazīstami vārdi un to nozīmes, kā *putrinieks* 'ķirbis', *laukumiņš* 'bērnudārzs', *guov[ju] bāze* 'ferma', *kolektīvs* 'kolhozs', *šņurķ's* 'susļiks', *zirnītis* 'akācija'.

Vienīgā vēlākā ienācēja Lejas Bulānā Marija Gūtmane ir no augšzemnieku dialekta apgabala. Viņas valoda ir pielāgojusies Bulānā runātajai, piemēram, gan ar galotņu īsināšanu, tai pašā laikā saglabājot līdzskaņu palatalizāciju un, kaut arī neregulāru, kāpjošo intonāciju, arī atsevišķas leksēmas, piemēram, augšzemnieku dialektam raksturīgo *'jis'* 'viņš'.

Lejas Bulānas latviešu valodā samērā daudz ģermānismu. Daļa no tiem sastopama arī mūsdienu Latvijas izloksnēs, piemēram, *paņem vis's savs pendels un aiziet pie Emm's dzīvuot; mums te atstellēj kompet's; burkān kadreiz bij sald, smeķīg; stellem ir ķemme, kamlād, pamin's; pa biškam rakstu; buode; šķipele.* Taču daļa runātāju arī apzinās ģer-

mānismu neiederību labā latviešu valodā. Tā, piemēram, Vilma Būda, izrunājusi vārdu *buode*, sev pārmet: *«Vot, es sak, redz, kā es sak nepareiz — buode; vajag jau teikt — veikals.»*

Un diemžēl jāsaka, ka bulānieši nav bijuši un joprojām nav pasargāti no krievu valodas spēcīgās ietekmes. Tā izpaužas gan daudzu krievu vārdu ievijumā latviešu valodā, piemēram, *par pri·cepčik strādāj; četrs stunds stāv us post* 'posteni'; *kiedr* 'ciedrs'; *suiķ"s gremuo kā žvačk* 'košļājamā gumija'; *vaidzej ienest kladoukā* 'pieliekamajā'; *viens cilvēks isporķī* 'izbojā' *vis darīšan; es jūs nemaz neapslužīš* 'neapkalpošu', *ja jūs tā; cik tev tas klejs* 'līme' *maksā? tu bi aiz manīm, a tagad naobo·rot* 'otrādi', *es bi pirmais un nu būs pakaļā; man tūliņ būs očere* 'rinda'; *irben's priekš davļeņij* 'spiediens'; *bojarkas* 'vilkābele' *ir dzelten's; dušņic's* 'raudenes' — *tās jau mēs dzeram; tie skuķīš mums tā kā ģikār* 'mežoņi'; *pirmuo gād viņ gāj uz kružočkiem* 'pulciņi' *mẹzgluot; Kizil i tāl, pa sutk* 'diennakts' *nevar aizbraukt, viņ tur bij severuos* 'ziemeļos' *issūtīt; briesmig žadnaj; es daže pa vẹcam lasu; abļepīha* 'smiltsēršķis' *priekš pulkām vainām; ka neizstrādaj četrdesmit piec dien, ta bij nalogs* 'nodoklis' *jāmaksā; pribāvīs* 'pieliks' *visiem klāt; a viņai daže* 'pat' *neinteresē; priulks* 'šķērsiela' *pusē paliek; boļnicā* 'ambulancē' *ir zal's, aizej uz boļnicu; katram bij sava pašņa* 'tīrums'; *karcevāj* 'rāva' *krums ārā; lācs ienācs prigonā* 'aplokā'.

Sastopami arī tiešie pārcēlumi no krievu valodas un t. s. hibrīdformas ar slāvu cilmes vārda sakni un latviskām galotnēm vai izskaņām, piemēram, *brāl's viņam ẹsuot sastāvēj's* 'licis' (<заставил) *tuo darīt; tuoreiz man apšibējās* 'es kļūdījos'; *pārvẹd* 'pārtulkoja' (<перевел) *pa krievisk; piec seš vīrieš pajavījās* 'ieradās'; *gan apiesies* 'iztiks'; *mēs izspēlējām* (<выиграли) *karu* 'uzvarējām'; *brāl nuosit* (<убили) *karā; cilvẹk kuo nebūtās* (<что-нибудь) *darīj; viņš nuotravījās* 'noindējās' (<отравился) u. tml.

Īpaši aktīvi latviešu valodā no krievu valodas iespiežas dažādi palīgvārdi — partikulas, saikļi, interjekcijas, modāli iespraudumi, kā *a* 'bet' *von, vot* 'lūk', *daže* 'pat', *hoķ koj* 'kaut vai' u. c., piem.: *a kuo tu man nepasauc?; a kuo tu nāc māja?; tu bi aiz manīm, a tagad naobo·rot; a viņai daže neinteresē; koje, koje ka priekš guov varej sapļaut; nu iedod koj kilogrām; nu, von, vienvakar pa televizuor rādij; vot man māsai dēls un meit bēg nuo Kizil pruom; mazais puišelits to jau kuo nebūt runā; būs lab, oķ sniegs, hoķ kas būs; tikai raģi* [ради 'dēļ'] *tuo, ka tas dārs ir, gribās jau padzīvuot te.*

Jāpiebilst gan, ka ne vienmēr aizgūtie krievu barbarismi ir izcilas krievu valodas prasmes apliecinājums resp. sekas. Kā atzīst E. Blanka: *«Mēs jau ar tāpat, ka runā krieviski, ta akcents ir, un krievi nevar pateikt, no kurienes, saka: čuhņa.»*

Tomēr interesanti, ka daudzus krievu vārdus Bulānas latvieši mēģinājuši gan fonētiski, gan gramatiski pielāgot latviešu valodai, piemēram, *cep laģīšus* (<оладьи), *vāra lapsiņas* (<лапша), *kraulē lopus* ('sargā' < караул); tāpat latviešu valodai tuvina vietvārdus, kā Суетук — Svẹtuks, Каратуз — Kartūze, Ярмаковск — Jarmakauska.

Jāpiebilst, ka vecākās paaudzes runātāju valodā slāvismu ir mazāk nekā vidējās vai jaunās paaudzes runā. Iespējams, arī tādēļ, ka vecie bulānieši ir vēl mācījušies latviešu skolā, lasījuši latviešu grāmatas un gājuši baznīcā, kur arī skanēja tīra valoda. Vairāki bulānieši izteicās, ka viņu senči vispār nav pratuši krievu valodu un arī viņi paši pilnīgi to nepārvalda. Lūk, kā latviešu skolas izputināšanu atceras Kristīne Zeinoga:

«Vot, ka mums tuo latviešᵘ skuol pārved uz tuo kriev skuol, trīs gād, vot, es nuomācījuos, ceturtā klasē bi jaiet. Tur es nekuo pa krievisk nezināj. Tur es palik, vot, uotr gād. Sākās tā kriev skuol, un tad mums gāj kā pa putrᵘ.»

91 gadu vecā Paulīne Cine:

«Tamā laikā nuo desmit gād bij jāsāk iet skuolā. Latviski un krieviski ar mācīja, bij **slovārs**, bij vārds pa latvisk un tūlīt **pārved** pa krievisk. Skuolā jau tik iemācijamies pa tuo krievisk. Man mammiņ ta nemācēj pa krievisk, viņ's nebij skuolā mācījši, bet tad mūs paaudzei jau bij slovārs, mācij pa krievisk ar.»

Šodien situācija ir mainījusies. Dzimto latviešu valodu skolā māca entuziasti no Latvijas, taču latviešu valoda šeit galvenokārt ir ģimenes valoda. Tā, piemēram, veikalā pārdevēja latviete pircēju latvieti uzrunā «sļedujuščij...»; seko saruna latviski, tad cena vai samaksa tiek pateikta krieviski. Bet virs Lejas Bulānas bibliotēkas durvīm ir uzraksts latviešu valodā...

Vairāki tagadējo jaunāko paaudžu latvieši, īpaši izglītotākie, latviešu valodu prot vāji vai neprot nemaz, tā ka pēc dažiem gadu desmitiem varbūt jau meklēt Bulānā latviešu valodu būtu par vēlu, tomēr tagad vēl tai paaudzē, kam jau pāri 50, ir sulīga, bagāta valoda, ko īpaši apliecina kuplais dažādo frazeoloģismu lietojums, krāsainie salīdzinājumi, piemēram, *es jums pastāstīš, kuo viņ man stāstij — tuo* ***Diev taisnīb****: kāzās nelaid iekšā, kamēr* ***izsmērēj ar tuo brandavīn mut's; palik neprātā nuo žēlumiem;*** *vai ta viņč bi kāds* ***brunč Jurs****? vīriets bij; veikals* ***tukš kā iššaut plint****; pie pamāts nedrīkst* ***garu ruoku pēc maizes sniegt****; tāds pensioners* ***pāri zārkam grāb; zirgu zaglis*** 'nenovīdīgs, slinks'; *ka tās špics nav uzklāts, ta tā* ***gult kā guov bez ragiem; nesās kā vēj grābiķ's****; ne·viens te nebrauks* ***uz rāvien****; Revs viņ* ***nēsā uz ruokām****; man jau tuo* ***kumāsiņ nuo viņiem jagaid****; ak kungs, kas tur bij uog's* ***ka vai mells!***

Ir arī dažādi īpatnēji ticējumi un vērtējumi: *cīruļi — liet's putn, ka viņš tu augšā tirinajas, to būs liet's; bez tēv mēs piedzimam, tā sak —* ***nuo upīt's atnes māt****ᵉ; sargies pats, ta dies tev ar sargās.* Te vēl dzīvs tāds teiciens kā *dzīvuot uz zemēm* 'laukos'.

Īpašu izmanību pelna Bulānas v i e t v ā r d i. Tie ir gan pašu latviešu dotie latviskie nosaukumi tuvējiem kalniem, purviem, upītēm, kā, piemēram, Lielais purs, Linupīte, Lielie bērzi 'kapi', Magazīnas kalniņš, Līkumkalns, Kappuriņš, Sudmalu ezers, Akmeņkalns, Krāces. Sastopami arī slāviskas cilmes vietvārdi, piemēram, Pasikpuriņš (bijusi drava), Ģer-

viņkalns (sākotnējā ciema деревня vietā), Komunāru izbuška, Verbulāna (Верхняя Булана), Čuhņukalns.

Daudzi nosaukumi saistāmi ar Lejas Bulānas apkārtnes īpatnējo reljefu — paaugsti pauguri te mijas ar dziļām gravām. Šajos pauguros, kā bulānieši paši sauc — kalnos, saimniekiem ir piederējusi zeme — pļavas un tīrumi (pašņas), tāpēc tiem ir īpašnieka vārds, piemēram, Mācītājkalns, Timmas kalns, Rudziškalns, Būdas kalns, Būdas grava.

Netālu tek Kebežas upe, kurai bulānieši devuši Lielupes vārdu. Ciematu, ko krieviski sauc Sujętuk, Bulānas latvieši sauc par Svētuku, Šušensku — par Sušu, rajona centru — par Kartūzi.

Savas īpatnības ir personvārdos un dzīvnieku vārdos.

Parasti runā lieto vispirms uzvārda ģenitīvu, tad vārdu, piemēram, Ciņu Paulīne, Druoņu Milda, Leimaņu Vilma, Ciņu Roberts, Leimaņu Jēcis u. tml., nevis latviešu literārajā valodā pieņemtās oficiālās formas Paulīne Cine, Jēkabs Leimanis u. c. Jaunāko paaudžu latviešu bērniem bieži ir krieviem parastie personvārdi (Sergejs, Nikolajs, Nadežda), bet lielākoties vecākā un vidējā paaudze var lepoties ar īsti tipiskiem latviešu kalendārvārdiem, kādi bija plaši izplatīti gadsimtu mijā un nedaudz vēlāk (Anna, Alma, Emma, Milda, Vilma, Jēkabs, Jānis, Roberts u.c.). Tagad modē nācis vārds Kristīne, viena meitenīte no Nadeždas pārkrustīta par Rudīti.

Zirgiem un suņiem vairāk krieviski vārdi, govīm — latviski: Pirmaļa, Uoce, Trese, Cekule, Piektaļa, Sestaļa, Svētaļa (pēc dzimšanas vai pirkšanas dienas), Marta (pirkta martā), pēc krāsas: Sarķe, Raibe, Plaņķe, Melluža, Zvaigzne, Lauķe//Lauce.

Ekspedīcija uz Lejas Bulānu ir devusi vērtīgu materiālu ne vien par latviešu valodas un tradīciju pastāvēšanu un attīstību atrautībā no nācijas pamata, bet arī dialektoloģijā un valodas vēsturē.

Ekspedīcijā iegūtais valodas materiāls ļauj secināt, ka Lejas Bulānā lietotā latviešu valoda, no vienas puses, ir savdabīga valodas koinē forma, kurā sakausētas latviešu valodas lībisko izlokšņu fonētikas (daļēji arī morfoloģijas) īpatnības un visai spilgti izteiktas vēl mūsdienu Kurzemes izloksnēm raksturīgās morfoloģiskās sistēmas un leksikas īpatnības. No otras puses, dažādos valodas līmeņos (it īpaši leksikā) vērojama visai spēcīga krievu valodas ietekme, kura mazāk izteikta vecākās paaudzes runātāju valodā — tās paaudzes, kura ir vēl mācījusies latviešu skolā un prot latviski lasīt un rakstīt. Lejas Bulānas latviešu valoda ir lieciniece tam, ka vairums ienācēju (vai arī pirmie) varētu būt bijuši Kurzemes latvieši.

Iegūtie pētījumi var noderēt arī plašākiem vispārinājumiem par nacionālo īpatnību un valodas dzīvesspēju un eksistences tipiem. Katrā ziņā šādas ekspedīcijas nepieciešamas arī turpmāk, turklāt ne tikai uz austrumiem, bet arī uz rietumiem, piemēram, kaut vai uz Brazīlijas latviešu apmetnēm, kas tur pastāv jau vairāk nekā 100 gadu. Zinātniskiem secinājumiem nepieciešams salīdzinājums.

LEJAS BULĀNAS TEKSTU PARAUGI
(no ieraksta magnetofona lentē atšifrējusi A. Stafecka)

Droņu Milda.

Teicēja Milda Drone (87 g. v.).

Mācijusies Lejas Bulānas latviešu skolā 1913.— 1914. g. Tēva un mātes vecāki izsūtīti no Latvijas. Konkrētu vietu nezina.

Agrāk jau bij māja pie māj's. Vot iekš šituo placīt divᵃs mājas trūkst. Te bij Viņķam un te bi Gūtmaņiem māja. Viss bij pills — māj pie māj's.

Šite pat bi akal priulkā 'šķērsielā' vienā pusē un uotrā māj. Vis ciems bi a mājam pills. Vis četrs iel's, tagad saujiņa. Tie laiki tādⁱ un tie jaunie, kuo ta tagad, negrib tanī kolektīvā 'kolhozā' strādāt, brauc uz skuolām, brauc mācīties. Tā, vot, sanāk. Smēde jau kadreiz kalējs kāl. Bi latvieš. Zirgam kal, kuo vajag, vai akal pie tām mašīnam, kuo nebūt tur tā varēja.

Nu audum's jau tepat audᵃ Bulānā. Tepat vērpa, tepat auda.

Bij jau atbrauc's te nuo Latvij's ar kadreiz. Šiteitan dzīvuoj tas Lukevič Anns, bij iemācijies viss tuos audumᵘs. Viņš mācij mūs audēj's aust. Tad jau gandrīz katrā mājā bi tā stelle, katra sev auda. Ta jau aud i nuo pakulam, nuo vatᵉs, i kas tik gadijās. Nu i tāpat tuos grīddeķīš's kād auda. Ta jau vērpᵃ visu, vērpᵃ pakulᵃs, linᵘs. Auda nuo lin audekl. Lin's jau tad katrs sēj. Ta jau katrs gandrīz bij saimnieks, katram bi savs pašņa 'tīrums', savs gab'liņš, katrs tuos liniņus ar iesēj, tad nuoplūc rudenī un ta akal isstrādāj

ziemā un vērp. A tuos lin's nuoplēs, tās sẹ̄kl's nuosukāj a tād susekl un izklāj. Tad cik tās nedẹ̄ļ vaidzeja stāvẹ̄t, palūkāja, ka jau gatav, ta ņēm augšā. Iztaisīj tād's kraģīš's.

Kaņep's ar sēj. Nuo kaņepem striķ's vij kolektīvs. Ka jau bij ar, tad bij tās paskaņas 'kaņepju vīrišķais augs' viņās iekšā. Tad sūtija sievᵃs, lai iet tās paskaņᵃs lasīt. Cik katras izlasīj, tik paņēm sev. Tāpat šķērus taisij, kad audᵃ kād's bikses vai kuo. Ta jau nestaigāj, kā tagad vīrieš iet. Ta jau bij vai nu pakulu bikse kājā vasarā pie dārb, vai akal šķēr's nuo paskaņ vai nuo linᵘ. Tur vill ieausts iekšā, saucas pusvadmal. Ta jau tā ģērbās cilvẹ̄k. I svārkus tāpat šuja. Brunčus ar auda, ar tāpat pusvadmalu brunči bij. Visād's — i rūtain's aud, i tād's. I abi vienād, tikai ta akal aizgāj uz mež, saplēsa bẹ̄rz un iev miz's, savārīja un bāza iekšā, lai pervẹ̄ts 'krāsots' ir tāds brūns. Nuo bẹ̄rz, nuo iev kuopā vārīja. Plēsa uz pavasar, kad tā mīz i vaļīgāk. Arī tūlīt, ka jau vajdzēj nuotīgⁱ, ka nē — nuolik uz jumtᵃ, lai apžūst. Kad akal bi vairāk, nuolik priekš uotr gād. Gatav drēb krāsuoj, dzij krāsuoj. Vill nekrāsuoj. Tikai tād's lin's, pakul's, paskaņ's ar viņ krāsuoj. Sāl tikai piemet sauju. Drēb pakar saulītē, lai apžūst. Bāž uotrreiz akal iekšā, viņš akal pieķerās vairāk. Pa trīs četr reiz šitā mērcēj un saulitē. Tāpat, kad bij lietus i miesa bij brūn, visād bij.

(Krieviski) pa biškam rakstᵘ. Ar baiduos akal, ka kur kāds vārds trūkst un kur var būt lieks. Dẹ̄lam rakst pa latvisk. Viņš man pa krievisk atbild. Viņš gāj skuolā, tad te mācij šituo vāc valuod, tā sakrītuot ar tiem latviešu burtiem.

Trīspadsmitā gadā varbūt gāj skolā, varbūt četrpadsmitā. Tad dzīvuoj katrs priekš sev tikai — katrs sev sēj, pļāv. Katrs sev luop's turēj, guov's, zirg's, tapēc, ka ar zirgiem strādāj, tuo zēm apstrādaj. Bij jāar, jāecē — vis: a zirgiem. Arkl bi tād taišn, tād liel arkl bij. Pa diu zirg jūdz iekša. A tuos kart'peļ's, bij kart'peļ stādamais arklīt's. Un tad lik kart'peliš's iekšā un akal uotr vadziņ bēr ciet. Tagad vairāk a šķipelēm 'lāpstām' stād. Vaguoja tagad ar ķepkām 'kapļiem'.

Stādij tāpat sīkum's — sīpuol's, burkān's, kāpuost's, tāpat kā tagad. Ķipluok's stādij. Putriņiek 'ķirbji' — tie jau pirma očereģ 'kārta' — cūk's baruot. Paš ar kadreiz. A vairāk jau cūkam, ka jau pulk ir. Cep tād's šķēlīt's uz pannas. Nebij tas cukurs kar'laikā. Tad stādij tās cukur·biet's, rudenī nuovāķ, vis's nuomazgā, liek katlā iekšā, sacērt, izvār vien katl akal tās biet's, issmeļ ārā tuo vis. Ta liek vien katl putr'niek's akal bez tām ķiškām, izvār tuo un ta lej tuo zup vis kuopā. Un tad vār ilg, kamēr viņš paliek brūns un salds. Ta nebij cukurs, ta tāpat lasijam, ta bij uog's, ta a tām uogām. Vai die, zustren's 'upenes' mums te, jāņuog's, šuogad tie vis nuosal, nau ne·vien uog. Pausarī bi vēl sal. Dzērven's ar — tagad jau trešais gads, ka nau. Viņ's tur krietn tāl — vot, Čuhņ kalnā un tad tu lab tāl uz lej. Tur bij liels purs — Lieluo puru sauc.

Žimal's 'sausseržu ogas' — tās te neaug, tās tāduos plačuos, kur vairāk pie taig's. Tād krietn krūm esuot, uog's klāt. Tās jau vairāk turēj priekš zālēm, ka nu vẹ̄ḍẹrs dikt sāp, tad samērcēt, savārīt un

iedzert. Vai akal, vot, kakls. Kā zāļ vietā turēj. Tuo dušņic 'raudenes' te dzer tikai. Tā jau esuot lāb priekš iekšām cilvēkam. Te jau daži nuo Latvij's veda viņ tur pruojām, uz Latvij sūtīj.

* * *

Teicēja Paulīne Cine (91 g. v.).

Māte dzimusi Lejas Bulānā. Tēvs izsūtīts no Rīgas.

Kuo jau jautāsiet, varēšu varbūt atbildēt, atcerēties. Nav jau vairs tā atmiņ. Es vēl varēj uzziņģēt, viņš (skolotājs) vēl nuoņēm tās ziņģes. A tagad kuo ta? Dikt grūt. Ai, cik grūt's bēd dien's nu ir man atnākuš...

Tēs i nuo Rīg's, mammiņ tepat ir dzīmus. Viņ's mamm te i dzīmus, vecāmamma mān tepat. Stāstīj mammiņ, jau daudz kuo stāstīj, bet vai to vis var atmīn't. Tik vien, tik visdārgākā atmiņā ir Ziemsvētk dziesmiņ. Mammiņ mācīj, kad bijam maziņ[a]s pavisam. Tuo vispirms mammiņ mums, vēl ne·maz skuolā negāj, kad mācīj[a]. Tad mums tamā laikā nuo desmit gād bij jāsāk iet skolā. Tagad nuo septiņ, ta nuo desmit. Latviski un krieviski ar, bij slo·vārs, bij vārds pa latvisk un tūlīt pārved 'pārtulkoja' pa krievisk. Skuolā jau tik iemācījamies pa tuo krievisk.

Mān mammiņ ta nemācēj pa krievisk. Viņ[a]s nebij skuolā mācījuši, bet tad mūs paaudzei jau bij slovārs, mācīj pa krievisk ar.

Kāzas tā nu vairāk gandrīz jau bij, kad rudenī, kad tā pilnīb bij vis[a], bet bij jau vasarā ar. Brūtgāns ar saviem vecākiem brauc[a] pie brūt[e]s uz tām precībam vispirms. Nu tamās precībās, nu kad viņ grib saderēties. Bij brandvīns uz gald. Tad trīsreiz uzsauc[a] baznīcā, un ta pēc tam brauc pie laulīb's. Nu prasīj[a] jau, kā tad, tēvam, mātei. Kādreiz jau vecākie spurījās, negribēj, bet tuomēr jau salīg pa mieram.

Pa trīs dien jau dzēr tās kāz's. Uotrā dienā bij tā naud's mešan. Nu uz kāzām tās dāvan's. Kad·reiz šķiņķuoj luop's vai ait's. Tād liel guov nu ne, vai telīt[i] bi, kadreiz i pat jaun[o] zirg[u] iešķiņķuoj[a], kas bi bagāts. Bij vedējtēs brūtgānam. Brūtgānam bij brūtgāna brālis. Brūtei bij ar vedējmāt[e].

Pa·priekš pie tās brūt's aizbrauc[a] bruokastīs. Tad, kad brauca nuo laulīb's, ta brauc[a] pie brūtgān[a]. Vai nuo rīt, vai vakarā bij. Bet nu vairāk jau nuo rīt[a]. Agrāk jau mācītājs laulāj[a]. Ta jau bij tas viss pa dien[u] jādar[a]. Ui, kā puškuoj[a] pajūgu! Pulksteņ 'zvaniņi' bij, zvārguļ un pulksteņ pie luok un bant's un lent's. I pat nuo drēb's, tāds juost's bi sarkan's zirgiem.

Brūt' jau ar bij gara kleita, balt, nu bij tād gaiš pelēk[a], kā kurējā. Ceriņkrāsā bija. Bi visād's. Mirš kruon[i]s bi. Brūtgānam bi bant[e] un pušķ[i]s pie krūtēm. Sagaidīj kāziniek[i], pat šāv[a] gaisā. Nelaid iekšā, kamēr uzlik:, kamēr izsmērēj. Nu tuo brandavīn iesmērēj. Tad tik laid iekšā.

Čigānuos gāja. Pārģērbās, kā tad! Tad prasīj pīrādziņ[u]s. Tuo jau vaidzēj brūtganam ar brūt zināt, ka pīrādziņ[i], ka tad vaig slapjumiņ ar. Pa štopkiņai ielēj šņabīt un izdancuojās. Ka mičuoja, ta (dziedāja) — Mēs pinam brūt[e]s kruonīt zaļām zižmirtēm (?), vēlejam daudz laimīb's jūsu dzīv[e]s ceļiem. Brūtgānam atkal bij — Biedri, rindā stājaties... ta ka brūtei lik[a]

aubīt, kad nuoņēm[a] kruon[i], vedējmāt. Vedējmātei bij tā jāsagatavuo, spicīt[e]s, puķīt[e] vidū. Tuo uzlik tai jaunajai sievai un tuo kruon uzlik tai brūt[e]s māsai, tuo brūtgān[a] pušķi — tam brūtgān[a] brālim. Tie gāja ta dejuot. Jaunais vīrs ar tuo siev, uotrs jaunais pāris.

Uotrā dienā akal gāja uz bruokastīm. Muzikant[i] spēlēj[a], muzikant — div's vijuol[e]s, i pat trīs tās vijuol[e]s un bas[i] bij. Smuk jau spēlēj. Trīs dien[a]s. Kam jau nu nebij tā ruocīb[a], tam jau nu pietik ar vien dieniņ. Bet, kam bij ruocīb[a], nuokāv[a] bull[i] uz kāzām un tad priecājās.

Brūt[e]s kakt izpuškuoj, tur pie brūt[e]s, ka nuo rīt brauca. Un atkal pie brūtgān[a], kur tās kāz[a]s svinēj, kakt izpuškuoj a puķēm, piktīt's 'baltegles' atved, kur jaunieš[i] sēdēj, lai viņ sēž. Tāpat papīr puķīt's un, kad vasarā bij, tad dārziņ puķīt's. Smuk's buķet's iztaisīj.

Tad jau ardievuojās uz akal·redzēšanuos. Gan jau pēc tam satikās. Tamās kāzās jau cep:, tad pelmeņ zup, kāpuost zup ar' kāzu trešajā dienā, trešajā dienā, jā, jā.

Vot, tuo tik atmin, kad tuo brūt un brūtgān jau glabāja 'noslēpa' priekš tuo mičuošan, nuoglabāj.

Raugkukul[i], tuo sauc[a], kuo nesa, rauguos, jā, jā. Blīņ's 'pankūkas' jau vispirms bij. Kam bij sāļ gāļ, kam tā·pat cūk's gāļ[a] vai kotletīt's, vai tāpat gāļ[a]. Kāds jau nu kuram pie ruok[a]s. Kam bij kād ievārijum glāzīt vai kāds kalāčs. Tuos neraug kalāč[u]s, tuos taisīja. Es vēl saldskābuo maizīt cep. Cik man žēl. Tagad es viņ ēd tikpat kā kumpet, jūs te atved. Briesmīg lāb ir. A mums tagad rūdz's nesēj, kur tie gād. Nau ar kuo cept. Ieplaucē, cik liel[u] grib, un dzesin tik ilg, kamēr atdziest. Tad liek rudzu maiz's raug[u]. Vakarā. Un nuo rīt kād riekuš iemais baltmaiz's milt's un baltmaiz's raug[u]. Un, ka uzrūgst, ta mīc[a] ciet. Tad atkal pus: rūdz[u] milt's un pus: kvieš lik: klāt.

Deviņdesm[i]t pirmais (gads) nuo janvār jau. Vai ta tuo drīkst runāt? Nevar jau runāt nemaz, kas i pārciests, nē. Vai, nevar, nau vais spēk stāstīt. Ne·kuo nav lāb redzēj's, tik tuo divpadsmit gād, kamēr ar vīr dzīvāj, kamē vecākai meitiņai bij desm[i]t gad un mazākam dēliņam nebij gads vēl, kad tēv saņēm trīsdesmit septītā gadā. Tad tuos gadiņ's ar. Nu, un jaunībā jau nu ar padzīvāj. Bet tagad šituos vis gāds. Tagad jau nu ar varēt dzīvāt, bet tagad atkal tāds liels tas vecums. Ne·kas vairs lāga ne. Vēl pērnuo gād gribējās un pēc tuo ta kāruoj, a šuogad tā atmet ar ruok. Uot'r mūž jau nedzīvās, ta zin, ka vienreiz jāiet ir. Uz savām kājiņām (vēl turos). Paldies Dieviņam! Tas paldies Dieviņam vēl, jā. Un ka tas prāts ir. Ir jau jaunāks, kas pazaudēj prātiņ un jaaiziet ir. Tas ir pats galvenais.

Vai, dab[a] jau te i smuk. Te jau latvieš ir, tālak i kā kriev izskatās. Jā, jā pie up's tik smuk ir, kā tad.

(Agrāk) mājiņ pie mājiņ's bij. Es jau stāst visiem, tiem latvijniekiem. Kādreiz kapsētai vis dēļ sēt nuokrāsot mell[a]. Vārt smuk: bij mell. Kā jau kapsētai. Vārt bij smuk[i]. Mazie vārtiņ un lielie bij a tādiem izgreznuojumiem augšā vēl. Nu, vot, vis, tuo sēt vis, ka bij trūkum gadi, ka bij kār laiks, vis; vilk un būvēj kuo ne·būt un taisīj, nuoņēm vis sēt, jā. Un ta kāds krievs, caurbraucēj's brauc's, ka vēl bij kapsētai tie vārt, iebrauc's Bulankā. Es jau nu tad nezin, tikai

mās vecākā stāstīj: ak, cvetuščij Bulan — ak tu, zieduošā Bulanka, jā. Mājiņ pie mājiņ'š bij, cilvēk bij.

— Cilvēk kuo ne·būtās darīj, a tagad. Gādāj un strādāj, un būvēj, a tagad it ne·kā nedar. Visiem vaig gatav[u] tikai iebāzt mutē un sagremuot. — Tagad kuo ta — palaid'šies.

— Es nau bijis tagad (mežā), agrāk gan. — Mirušuos pavad[a] ar, jā, pavad[a]. Nuo trīsd'smit piektuo gād.

Ai dieniņ, jau pa jaunām dienām kuo runāt! Trīs rindas gāj puiš un meit's par ielām sestdien's vak[a]ruos. Ievziedamā laikā uzgāj te tamā Mag'zīn's kalniņā. Pa Mag'zīn's kaln (sauca), ta te bij mag'zi'ns, a te nuoplēs, ku dzīvuokļa, jā. Mag'zīn's kalniņā uzgājam, iev zied kruoņ's nuopin. Trīs rind's gāj[a] pa ielām puiš un meit's, ziņģēj. Mēs tās laicīgās (dziesmas) saucam pa ziņģēm, a Diev dziesm[a]s — pa dziesmām. Bij jau jautrīb, vai. Tas nenāks, nenāks vais, tas neatgriezīsies, skaist bij tā jaunīb, tā nenāks vais.

Jāņus jau ar svētīj, vai. I šuogad vēl uzlīguojam, pie dēļ aizgāj. Tur ar krustī tād's paauguš bērniņ'š jau. Dēļam, dēļa meitām divām un dēļa dēļam jau paaugušies. Un ta pēc tam sēdēj pie gald. Pa stuopiņam (iedzēra). Es a vien stuopiņ izdzēr[u]. Un tad vēl uzlīguojam. Almiņ bij. Jā, bija uguņ[i]. Es jau, man atved mājā. Man tam znuotam ir mašīn. Tas atved mājā. Almiņ palik tur. Viņ gājuš vēl klubā bij, tur līguojuš un ziņģējuš. Un uz ielām uguņ bij.

Tuo baznīc jau te bij, prakosts, kas. Tuo, kas tuo pulksten, tas tamā vāc[u] karā tik[a] ar nuošauts, jauns cilvēks. Va jauniem cilvēkiem tuo vaidzēj darīt? Viņam jau ta vēl bi māt[e] dzīva, un tā tekš varēj teikt: tu, dēls, tuo nedari! Nuorāvuš tuo pulksten. A kur viņ viņ izlietuoj, kur ne·būt jau izlietuoj.

* * *

Teicēja Kristīne Zeinoga-Rudzīte (65 g. v.).

Liel viņ ir (kapi). Tagad jau vairs tik daudz neglabājas. Veci jau. Ir virsu uzrakt[i] ir. Kap: i liel. Bij cilvēk. Nuoputējuš krust. Kuoks jau pūst, dzelz's put, lauz[a] sēt's vētra.

Bij liel vētr[a]. Es tād vētr nebij redzējus. Vot, kur tā vētr bij tuos gad's apkārt. Kād pār gād apakaļ. Nē, plūd tagad nau bijuš. Nu, vot, liet[i] bij. Tād ārišķīg 'lieli'. Ka up: izgāj, slīka — tas nebij? A, vot, kadreiz bij līdz mūs[u] dārz galam ūdens. A guov's mums tur stāvej aiz up: a tās guovs aizdzin tur augšā un tad a laiv peldēj pēc tam guovem pakaļ. Vot, tas bij ūdenc — līdz mūs dārzam atnāc[a] un viņā galā pie tuo tilt, kas tur lejā ir, tur jau atnāc. Vot, ta bij ūdeņ plūd[i]. Šitas ceļš ies kalnā aukšā uz Kartūzi pruom, uz pašņ.

Kā ienāc iedzīvuotāj nuo Latvijas, šituo te damb uztaisij. Teic, ka pur vieta te ir bij's, viņ teic, nu var sākt taisīt tas māj's. Pa·priekš ir taisijuš tur, kalnā. Nez par kuo nau taisijuš tālāk, tad nāk'š te, lejā. Ta, vot, šituo cēļ viņ uztaisij[u]š. Nuo tuo kaln līdz šituo placīt. Tanī kalnā tie pašņ 'tīrumi' jau pulk bijuš, es tik tagad dzird tād's pašņ's, kuo es vēl nezināj. Es tik atmin Rudziš pašņ's, sav's.

Vecamāt man mīr, man bij divpadsmit gād. A tad jau, ka mīr tā vecamāt, vecaistēus pa·priekš mīr[a], tad

jau vairs laikam nebij tie pašņ. Tęs ņēm cit māt un aizbrauc pruojam. A es palik šite pie tant's. Ta jau nebij vairs ne tā stradāšan, ne·kas. Ta jau saimniek[i] izputēj, ne zirgi, ne·kas nebij vairs.

Rūdz bij, rudenī sēt[i]. Ta viņ's agr augustā pļāv nuost. Pļāv kadreiz a zirgiem, a diviem zirgiem priekšā un mašīn pakaļā pļāv[a]. Un tad nuolik, cik bij liels tas gabals, mēs tie sējēji, tas bij tu·liņ pēc kār, sējam. Nu i kār laikā, bija piecpadsmit, sešpadsmit gād[u], a mēs sējam kūļ[u]s. Un tie kūļ[i] bij jasien un jasaliek statiņā, un tik tīr bi jabūt zemei, kad brigadier's jās, lai viņč neręDz ne·vien vārp. A tagad kas ir? Un jaķer grābiķit's un jasagrābst. Tagad dār, kā katrs grib. Sestdien vakarā tur aiz kaln iet saulīt nuost, dikt jau tāl mums tie pašņ bij, kur mes sējam, un tad mūs[u]s laida vaļā uz māj kājām, kad saulīt jau gāj pruom. Un priecīg, ka mūs atlaid, mes skrējam uz māj skriešiem. A nuo paš rīt jabūt. Izdancuojam klubā, izmazgājam sav's nātnuos brunč's un nācam nuo rīt, tumš, akal apakaļ nuo klūb uz brigād aukšā. Ja tur dabūj pie statiņ bišk nogulēt, kad brigadier's neatjās tū·liņ, tad nu gulējam. Iet gribās.

Nē, baznīc ir ātrāk nuoputināt[a]. Es nepateikš tuo gād, bet viņ ātrāk. Es zin, ka tas Strīķ Jān's tuo pulksten ęsuot nuogāz[i]s zeme. Kur viņš bij aizvests, viņ kur tad aizved tur, uz Krasnojarsk, vai tivāk kur. Tuorn netik nuoņemt. Nu voi viņš tai paša augša bij. Tur bij tāds cedelnieks vęc, kas zvanīj tuo pulksten, ta viņš skanēj, vis ciems. Zvanīj, kad n[u]omīr kāds, ka bēr's bij, ar zvanīj. Un zvanīj laikam, kad svętk bij, Diev svętk.

Svētij pie mums agrāk Oktobr svętk's, vēl dikt es atmīn, kolektīu laikuos, pēc kār tū·liņ. A par kuo viņ's tik dikt turēj? A tagad viņ's tā nesvęt[a] vairs. A viņ's dikt svētij. Vis dārb bij pabeigt, mums bij švaks kolektīvs, a mums n[u]okau luop's un iztaisij gald kantuore, vot, šitanī pašā vietā bij kantuor[a], kur tagad, viņš tik savādāks bij. Un visi nāc[a] — vęc un jaun, un bęn. Un visiem pietik un vis izvadīj (?), izlaid un izēd. Visiem bij svętk, a tagad nav tād svętk. Nez ku vis palic's.

Jāņ's jau mes vis mūž zinam. Jāņ[i] jau nekur nav palikuš, tā viņ bij, un tā viņ turās vis laik. Nu, kamęr mes vēl dzīvuojam. A tālāk, vot, piemēram, mān audz nebūs, ta nezin, kā tālāk būs. Jauniem dažiem nau vaļ's atbraukt ar. Dāž varbūt ir, nezin, nu man liekās, tagad vis vēl viņ zin. Nu Jāņ's vēl svęt[a], tuos jau vienmęr. Nekad nav, kad nesvētī viņ's.

Oi, viņ jau, latvieš cilvęk, liek kriev vārd's. Es teic, kuo jūs, latvieš cilvęk, liekat tuos kriev vārd's? Vai jums savu vārd pietrūk'š, vai? Latvieš cilvęk, un saliek kriev vārd's un sauc pa krieviskam bęn[u].

Vo, cik smuks ļisaunieks 'lapegle' šitas te ar. Kapuos ne·kad ne·kuo nezāģē, ne·kad ne·kuo nevęd ārā nuo kapiem. Vot, tā nedarīj neviens ne·kad. Vot, bęrz[i] tikmēr stāvēj, tikmęr aug, kamęr paš's vētr abgāz. A tā zāģēšan nebij. Viņiem (kapiem) jau ir gād tagad, vairāk kā simtiem. Tie kuok izauguš un pārauguš, un viņiem jagāžas riņķē. Kad·reiz, ka te nebij tā dikt aizauguš, kap tīr bij, tād māz zālīt. A vairs nav tas. Nepļauj viņ's ne·kad ne·viens, nau pļauts, kuociņ's

sit vecuos. Kas viņ's (puķes) te vairs stādīs, kad saimniek nav. Stādij. Ir tagad uz kapiem puķ's.

Tāpat agrāk vęcas sieviet's nāc pirma maija, Pirmuo Maiju svētit. Četrpadsmitā maijā pa jaunam. Dikt svētij tuo Maij. Kurviš viņām bij pill, viņ's gāj uz up, viņ's aizgāj uz up un tur tikmēr nuoziņģējās tik, cik spēks bi. Tad, kad kurviš tukš, ta nāc uz māj. Tā bij maij, es atmin[u].

* * *

Vilma Būda (65 g. v.). Izcelsmi nezina.

Znuots ir igaun[i]s, divi ir krievi. Vędękl ir krievie[t]. Nu vot. A tie mazbęn[i] vis[i] krievi. Vot, šitā meiten, Ta·māriņ viņai iedev grāmat latvieš, viņ, vot, mācās biškiņ. Viņ man pusvēstulīt nuorakstīj pa latvisk. Raksta — sveiks, vecmammiņ! Es duomāj[u] — nu kas tagad raksta? Man. Es jau zin, ka viņ man vis krievisk rakst. Un ta līdz pusei bij nuorakstīj'si un tad akal krievisk.

A, vot, tas, vidējās meit's tas mazdęls, tas sapruot vis, tas vairāk te atruonas, viņš sapruot un biškiņ runā. A tie cit jau nesapruot, ne·maz nesapruot. Viņ jau gribētu. Tas pats, viņš līdz te ir, vot, šitai brāl's, kas te. Viņš tā ar puikiem grib un draudzējas. Ta ka aiziet uz buod, uz tuo veikāl, pēc maizīt's, tad viņš klausās. Tad, tik tāl, viņš sak, es saprat, tālāk es nesaprat. Sveta, kriev vārds. Visiem kriev vārds. Man mazdęl[i] piec, man deviņ mazbęn, piec mazdęl un četras mazmeit's.

Abakanā es seš mēneš tikai padzīvuoj. Nepatikās. Ziniet, es jums pastāstīš. Viņ aiziet uz dārb, bęn aiziet uz laukum, uz skuol, tie mazbęn. Es iziet uz tuo balkuon. Un es izduomājuos pa Latvij's un es izrauduos, un es nevar, man vaiga latvieš valuod. Viņ atnāk nuo darb — nu kas ir, akal raudāji? — raudāj. Nu kuo tu grib[i]? — Es grib uz Bulān[u]. Es grib pie latviešiem. A kādreiz, ka es dzīvuoj, bęn[i] bij maziņ, es duomāj, ka es aiziešuz penzij, es braukš uz Latvij[u]. Paciemuoties, paskatīties. Man tur draudzen dzīvuo Cēsīs.

Man mamm i dzimus un augus. Vecmamm's es nezin, tā ir laikam izsūtīt. Un es vie·nād duomāj: lai kā, es aizbraukš uz Latvij. A, vot, tagad četrpadsmit gād, kā man kāj's sāp. Un vis mūž es cerēj: lai kā, es aizbraukš. Es sasitiš vis kapeicin's, un es aizbraukš paskatīšuos Latviju. Tā man neizdevās. Četrpadsmit gād jau man sāp kāj's. Pa·priekš gāj ar vien spieķīt, tagad ar diviem. Pieesmit vien gād man bij, kad man sāk sāpēt. Nuo agras jaunīb's, te jau bij dikt nabadzīgs kolektīvs. Vis us sevīm vilk. Vis pastaliņās, barīb un malk, vis. Sastīvēj, samuocīj. Es bez tēv aug[u], mūs mammai bij deviņ bęn[i]. Tęv mums nuošāv komjaunieš. Man bij septiņ mēneš, kad tēv nuošāv. Tā es izaug[u] grūt, lielā saimē. Bęn's bez tęv izaudzināj, vīrs man nuomir..se-esmit trešā gadā. Vecākai meitenei bij trīspadsmit gād[u]. Tie vis bij mazāk[i]. Pa visiem bij jāgādā. Tagad varēt labāk padzīvuot, nau vairs ne pa kuo jagādā. Tagad slimīb muoc nuost.

* * *

Emma Blanka (65 g. v.).

Mēs paši tuos aužam. Ar švēģeren[e]s mums ir stelles, pie Segleniek' Mild's, tur. Ir, ir, stell's pašiem

sāv's ir. Tikai pašlaik dieg nav. Lupatiņ's ir sagriezt's, a dieg ta nekur nav vairs. Lin jau nav. Nē, mēs jau kur tie gad, kā kādreiz bi kolektīvs. Kadreiz ka bij.

Kaņep's jau bij pie sou·hoz[a]. Tuos priekš laikam jau nuodev valstei. Tuos audzināj. Tas jau bij kalnuos. Vot, te kur bij kaņep dārzs, mums skaitījās, tur sēj. Tagad jau i tā eļļ kuo sauc, tā jau i kaņep eļļ, ja?

Mēs taisijam. Vārijam pūp[a]s un tad sagrauzdēj biškiņ, ta stukā iekšā. Bumbas mēs saucam. Nu sīpuoliņ klāt, salīt klāt. Smeķīg bij dikt. Būt kaņep's, būt iztaisijs vēl bumb's. Mēs po pros·tomu runājam. Ar tuo sien nau bij's vaļ's, kad tīrities.

Es paliek vien pat. Par tuo pie manim nāc te. Jān[a], tā nāc adīt, sēdēt, skatijās televizor. Tad mēs ab's strapājamies. Nāk, Emmas tantiņ, iztaisiet tuos bumbuļus. A mēs biezpien, uol's, zōdā, bišk ķrējum klāt, milt's. Un tad eļļā vāram tād's kalāč's. Tad vien juon nebij eļļ, tad viņ man atnez eļļ. Milt nebij, ta milt's atnesa, trīslitr bank piebāzus. Ka jau izcep, ta ēd. Es pien aiznes kādreiz, uol's aiznes, krējum aiznes. Guotiņ ir. Teliņš ir. Nu tēļ mēs vienmēr nuoduod. Sēešmit piec gād. Tikai raģi tuo, ka tas dārzs ir, gribās jau padzīvuot te. Jau jabrauc i pruojam, pie bēniem, bērniem jau ar gribās padzīvuot, kamēr tu vaidzigs.

Meitenei ir sāv mašīnīt, pa div stund, pa div ar pus, pa trīs stund, kā kuru reiz. Ka jau lietiņš nav, ta jau. Mums jau vairak i nu tuo Svētuk. Tāds i. Vot, te, ka iztaisīs tagad, tais mums pašlaik trakt caur Kartūzi, līdz Verbulānei jau ir ceļš. Vot, mūs tas prostransveņņik vēl nav. Šuodien jau tur ruok. I savest ir akmeņ, uz riņķ, ta būs lāb. Hotj sniegs, hotj kas būs. A tagad, ka vējš jau, te aizpūš. Mēs braucam te taisn[i].

(Verbulāna) aiz mums septiņ vai astuoņ kilometr. Igauņ tur ir. Ar māz palikušies. Jermakouskā dzīvuo latvieši, Svētukā dzīvuo pulk, vot, Lejas Svētuk. Jūs brauciet jau caur Lejas Svētuk, pār pa tilt nuo Jermakouskas? Un ta bij tilts, un ta bij ciems. Nu vo, tur arī ir. Tur nuo mūs[u] paš[u] Bulān[u] ir cilvēk[i].

Ka jau Vasarsvētk, kād tād, asobai kapu svētk[i] nau. Vasarsvētkuos, a tā iet, Lieldien[a]s kad ir. Vasarsvētk[i] — tie jau abi·zateļna salasās kapuos. Vęcie vairs cilvēk ār nau, mēs jau vairs ar tuo nezinam, mēs jau tuo nemācijamies.

Jān[i]s jau varēj pastāstīt — vot, te sākas mūs[u] zēm, te i tiltiņš, te i Vitner, tur kadreiz bij zaimiks 'zemes īpašums' — kadreiz bij kol·hozam stāvēji luop[i], aitas. Tu[r] jau kād[a]s deviņ[a]s māj[a]s bij. Cilvēk dzīvuoj[a], agrākējie. Tur bij Vilk zaimiks, Vitner zaimiks, bij tā i nuosaucās. Tas bi jau pie Bulānas. Puoguļ (?) — bij vien māj, tād zaimik ar. Te jau grūt ir.

Mums vecmamm bij nuo Latvij's, nuo Kurzem's. Viņ bij Apsīšu. Familij Apsīt, a tā viņ nezināj. Bij izsūtīt, a par kuo, ar ne·kad (nestāstīja). Viņ jau nuomīr ātrāk, man palik astuoņpadsmit gād, ka mammiņ nuomir, a viņ ātrāk nuomir. Ta jau tā nerunājamies a bērniem. Viņ jau caurām naktīm, caurām dienam bij darbā. Mēs jau sen gulējam, kad viņ atnāk nuo dārb.

Mums jau i tāl pļava, nu, vot, kur jūs brauciet, tagad jau nekur tirumā nau. Bet kadreiz i. Vot, te

aiz kapiem ir, kur tagad tuos klag's krauj, tur vienam ir. A tā visur ir tāl.

Te divdesmit vien sotka, kart'peļ, sīpuoli.Tas vēl nav ne·kur liels. Putriniek, saulgrieziš, vis vien. Ta kart'peļ gribās vairāk tiem luopiem. Cūk's jau ar tur. Te jau nau kur nuopirkt tie kombinkorm. Ta jau jatur uz kart'pel.

Trešuo gād, šuogad čābisk 'slikti' pa visam būs kart'peļ. Pēr nebij, aizpēr nebij. Kalnā smuk, a dārzuos nau. Šūduojam un vis, jau mēsls, cik pa ziem, tik vis: ir pruom uz dārz. Šuogad pa·visam man liekās, ka čābisk. Dziļ ūzar, savedām mēs tuos sūd's ar visiem, un, kā jau izēd, uzgriez vairāk māl augšā. Pa dziļāk, jā. Nekas nākuošgād būs smukāk. Kalnā pēr bij dikt smuk: kart'peļ — tād liel, lakst smuk. Šuogad dārzā, es nezin, kur tās zāl's ņemās. Šitās zāl's laikam nuo tiem mēsliem.

Agrāk vairāk bij, a tagad neiet. Mēs ar neietu. Nu, vot, uz devītuo maiju mēs gājām. Nu ir latvieši, ir krievu. Vairāk jau ir japielīdzinājas jau pie visiem. Mēs kād divpadsmit cilvēki (koris). Krievi jau māz nāk. Kriev jau nau te, tagad te visus viņ māc latvisk. Skuolotāji kas i, viņi i latvieši, divi krievu skuolotāji, viņi nenāk pie mums kuorī. Viņ sapruot, jau tā. Viņiem jau vīri ari latvieši. Sapruot jau pulk. Sapruot vis, kuo runā, tikai nerunā.

* * *

Emma Runce (68 g. v.). Vecētēvs no Rīgas, vecāmāte dzimusi Lejas Bulānā.

Man vien·ād teic — nuo kūmam un nuo bērem nevar atteikt, a kāzās, viņ teic, tad iet, kā tu grīb.

Es teic, nu kā tad var atteikties. Nu ta aizgājam pie Paulīn's tant's, tā mān tānt i un krustmāt. Tad, vot, aizgājam un nuokristīja. Viņ jau mums tā kristītāj i. Es teic, ka vīņ nuomīrs, tad vairs ne·vien nebūs. Un tāpatīs nuodzied dziesmiņ, un kūm stāv blakus. Tur tie kūm's — ta krustmāt un tuo krusttēv. Uz šķīvīt uzlej ūdeni, lej tuo ūdenīt uz galv un tuo krustiņ aizliek pie pier's, pie krūtem, divus. Es teic — mums tā liel krustmeit — skrien jau uz kājām, a mazuos bēn's ka kristī, tad jau paturēj uz ruok. Un, ta ka pabeidz kristīt, tad tūlitās lik gultā un tīn vaļā, lai iet kājiņam, lai skrien ātrāk, taisij vaļā kājiņ's. Ģērb kā kurš uz tuo skaistākuo, a spicītem, te bij tād aburciņ sataisīt un ta spicīt's, un ta pa vīd vēl bij bizīt ar bantīt. Apģērb jau uz tuo skaistākuo.

Man mamma te ir dzīm's, man tik vecaistēs nuo Rīg's ir. Vecāmamma nuo šejienes. Vecaimammai mamma. Es tuo vairs nezin. Es neuzprasīj viņiem, ne. Varbūt kādreiz prasīj un vairs neatmin. Vecaistēs? Nu, vot, krustmātei, tā meit vīņ vēl ir. Vis's cit's mās's i nuomiruš:, vien pati palik'sies. Bij piec's mās's, seš's mās's, vien nuomir. Piec's mās's un sestais brāl's, i tas dzīv bi. Ar trīsdesmit septītā gadā paņēm. A tā bij vienpadsmit bēn savai mātei un tēvam. Tie mīr'ši, piec dēļi i mīrši un vien meiten.

Ait's ar, pulk. Pašlaik ir tikai trīs. Pašiem pietiek. Bet nezin, kā rudenī, kā tuo sien sagādās, vai būs, ar kuo izturēt ait's. Guov ir, telīt ir. Un Rob's nuopirk zirg. Kā tas spēks būs sagādāt tuo barīb. Varbūt ja

kād vien atstāsim. Atkal atnezīs jēriņ, tad atkal ies uz priekš. Un varbūtās ne·maz ne vairs, kā būs priekš kuo adīt — cimd's un zeķ's. Mums jau i ratiņ tād speciāl. Ar kāstuvītēm, kāstuvīt's ir. Sakāš un ta savērp. Pa ziem tad tas dārbs ir — kāst un vērpt. Kad nāk pausarī jau agrāk's dien's, tad akal sāk adīt. Div reiz gadā (cērp aitas).

Mācījās, kā iskapti vajag siet iekšā iekš kāt. Ka neiesien riktīg, viņ jau plēš, pulk grūtāk ir pļaut.

Kriev kāt pie mums. Apakšā tāds saliekts. Pie mums tais tuos kriev kāt's. Pras jau daudz. Šuogad pat nuo Jerm'kousk bij atbraukuš, vai nau kāds kāts lieks iztaisīts, — jasāk pļaut. Mežā cērt kuok's. Bērz[a], apš kuoks — tas ir pulk vieglāks, bet viņš jau ātr akal lūst, viņš tāds trausls.

Cirviem nuo tād resnākiem. Grābekļ's viņš ar tais pats. Zariņ's ar nuo bērs, tie ir stingrāk[i]. I to nupatīs, mūs meit grāb sien un bij atbraukuš nuo Jerm'kousk, un mān mazmeitiņ paņēmus ar grābt, viņai ne·kad sāv laik nebij ruokā tas grābekļ's. Viņ netur viņ ruokā. Viņ vaig vairāk ruokā turēt, tuo grābekl. A vīņ kā laiž, tā taisn zemē. Un nu kā rauj. Trīs[u]s zariņ's tikai atvēd mājās. Vis[u]s izlauz's bij. Tulzn's bij šite te, īpaš šite te bi. I šite te uz plaukstiņiem bij tād's tulzn's. Rob's teic — tu ar tik ticīg tā grāb. Es jau ar teic, lai. Man mamm vie·nād[i] teic, ka pirmie kaķēņ vie·nād[i] esuot slīcinajam. Vis tas ir jamācās. Un tā es uz sāvs meit's meitiņ's teic — iemācīsies, pamuocīsies un iemācīsies. A, ja ne·kuo nedar, tad ne·kas nenāk. Nu, pilsētās, tur jau nu atkal var izdzīvuot, bet tāduos ciemiņuos — jau nestrādās, tad tev nekas nav. Vis ir jamāk; nu vienreiz tev neiznāk, uotrreiz tad iznāks. Pastāstīs un...

* * *

Roberts Cinis (61 g. v.), Milda Vitnere (62 g. v.)

— A kuo tu nāc māja? A kuo tu mān nepasauc? Kur tu — buodē bij[i]?

— A kuo — kan·torā bij. Es jau atdev atslēg[u].

— Es duomāj[u], ka tu buodē ir.

— Jā, tur tukš: kā išaut plint.

— Maizīt[i] atved, cik i bij. Gads jau nāk riņķī, vis tas lielas cen[a]s, ta sanāk. Vis ir tīrs.

* * *

Tagad šitās ziemas, tagad gadi trīs četri jau nav dikt[i] aukst[a] ziem, īpaši, vot, pērnuo ziem bij. Čēesmit grādu, vot, kād[a]s pār[i]s dien's bij aukstums, a tā divdesmit grādu, piecpadsmit. Tā vis ziem, lab[a] ziem[a] bij.

Kādreiz tas bi līdz pie-ēsmit grādu aukstums, sēešmit, salst nuost.

A bērza malk[u] kurina, jā. Malka i, cik grib[i].

* * *

Nu, rati, tā sauc, jā. Redevāns. Uz ratiem vēl tas redevāns. Tas ir sak[a]s, aizjūgs tas ir zirgam. Riteņ[i], as, tā rumba. Tie ir rat[u] buom[i] vai drogi, četr kuok[i],

vot, tie drog^{i}. Tie ir spieķ^{i}. Tā ir rēpe 'dzelzs apkalums riteņiem'. Sak^{a}s, sedulk^{a}, uzsienamais, gruož^{i}.

Sav zirg te māz kam vēl? — Runcim i savs zirgs. Uzsienamais? Ka tuo sedulk uzliek, uzsien, lai tās sak^{a}s nekrīt uz kakl, viņ^{a}s uzsien.

Zirgu vārdi — nu kād^{u} jau ieduod tuo vārdu. Krieviski vis^{a} tā padarīšanc iet. Tas ir vis krieviski, jā. Krievu vārd^{i}.

Dulls zirgs, karsts vai kā. Uz paromu 'prāmi' kad brauc pār^{i}, viņš ir bailīgs. Ir jau tādi ar, kas nevelk vezum^{u}, viņš krīt gar zēm^{i}. Viņam ir atkal tād kā ārsts — klūgu maktīgu nuolauž un duod par ribām.

Nu vot, tiem pašiem zirgiem nuosaukums, viņš jau vis pa krieviski: Rižka, Čalka, Ancs, Bucs, Burnīts, Buncs. Nu guovs — ir jau ar tie kriev vārd un ... Pirmaļ^{a}, Raiba.

— Es, piemeram, skatuos, kādā dienā ir dzim^{i}s.

— Vot, šuodien i pektdien, značit, var Piektaļ vai Pieču var saukt.

— Pirmdien — Pirmaļa, uotrdien — Uoce, [trešdien] Trese, ceturtdien — Cķul^{e}, [piektdien] Piač^{a} un [sestdien] Sķstaļ^{a}, svētdien — Svķtaļ^{a}.

— Pēc katr dien sanāk.

— Jā, pec krās's ar: Sarķe, Raib^{e}, Plaņķe, Melluža.

— Bet zirgu jau nesauks — Mellož^{e}.

— Zvaigzn^{e}, Lauc^{e}.

— Zirgs, piemēram, nu krāsa, brūns, lauk^{u} pier^{i}.

— Vārdu jau viņam duod, es atminuos, mums lejā vectēvam bi tāds pelēks un tumšākiem ābuoliem. Viņ^{u} sauc^{a} pa Bēr^{i}. Vai viņam tiešām tā bi tā krās^{a}, es nezin.

* * *

Nu saka, tie ciedr^{i}, ķiedr^{i} Latvijā nav, viņi ir ievesti nuo Sibirijas. Čiekur^{i}, nuo tiem čiekuriem laupa ārā, kuļ viņ^{u}s ārā. Čiekuri hapa·dobje tāds kā.. Priedem jau ar čiekur^{i}, tik viņ^{i} ir lielāk^{i}, tie ir lielāk^{i} čiekur^{i}, tie riekst^{u} čiekur^{i}. Katram riekstam ir virsū tāds — čaumal, ne čaumal, kā viņ^{u}, kas katr riekst apsedz. Ka riekst iekš tuo čiekur^{u} iekšā, viņam, tam katram riekstam virsū tas, kā tuo nuosauc? Uog^{a}s? Tagad tās sprādzens. Tās jau nav. Sēn^{e}s? Nez vai šuogad sēn^{e}s būs vai ne·maz nebūs? Ir jau kād gād^{i}, ka viņ^{a}s nav. Celmen^{e}s un gruzd^{e}s, un bek^{a}s aug, villen^{e}s un sviesten^{e}s. Kād^{a}s vēl tev tās sēn^{e}s? Gruzd^{e}s ir, tād's, tik liel's kā cķpur's aug. Paš^{a}s tās garšīgās, ka viņ^{a}s tād maziņ's, vot, tik lieliņ's. Tād's iedzķltķn's ir baltās gruzd^{e}s ar^{i}. Nu, sāl^{a}, uz ziem^{u} sāl^{a}, konservē ar garšviel^{u}.

* * *

Redz, agrāk jau te bij māja pie māj, a tagad, vot, ku tas māj^{a}s ir bīš^{a}s, vot, prigoni — laidar^{i}-bīš^{i}, tur vis: a mēsliem un tās nātr^{e}s aug piec metr garumā.

Redz, nu katram, piemēram, mēs te div dzīvuo, nu kuo mēs, nau jau iespējams apkuopt tik daudz.

Nu tā mājas, var teikt, tukš^{a}s nav. Kadreiz bīš^{a}s māj^{a}s, viņ^{a}s ir noplķst^{a}s, kur aizvķst's. Te jau n^{u}o šejien^{e}s pulk māj's ir aizvķst's uz Jerm'kausku i^{r} aizvķst^{a}s, vēl šur tur, uz Kartūz^{i}. Nu jau daudz maz, a te jau bij pirm's tuos gad^{u}s, nu gād^{u}, teikt, nemaz

daudz atpakaļ, gad piec apakaļ te, lietᵘs nuolīst, no šejieni netiek ārā. Mašīnᵃs ta bija, bet, ka mašīnᵃ brauc, a traktuor jabrauc līdz. Traktuoruos jau ir tas kāpurnieks, kā latviets nosauc, tas ķēdainais, tas jau var iet pa liet un pa snieg.

* * *

Vis tie mazbērn kriev, latvisk ne·viens nerunā.

Es jau nezin, es viņiem nezin cik reiz teic's, bet viņiem neintersē. Skuolā ta viņ nemācās. Vai nu būt slikt, ka viņ runāt pa latvisk? Vien meit mācās 19 gād, mazdēlam, tam jau 14 nāk, uotrais atkal 13, 10 gad vienai ir. Ne·viens latvisk nemāk.

Visiem kriev vārd.

* * *

Milda Blanka (Sedlanka) (65 g. v.).

Stell's ir. Mums ir div stāu. Es jums parādīš. Šķēri un iekšaudiņ saucās tās lupatiņ's, kuo mēs sitam iekšā. Tā i ķemme. Tur ir tād kamlād, ar kuo piesit. Izsit caur a spuoliti, piesit. Izsit caur akal, piesit, vot, tā vis laik iet uz vien pus, uotr. Pamin's ir. Apakšā min viņ's. A tuo kamlād piesit. Nuomin, atverās vaļā šitā teitan, izlaiž caurⁱ, palaid kājᵘ vaļā, piesit. Min ar uotr kāj, atveras uotr kārt vaļā. Te tad saiet dzijiņ, šitā te. Te sit akal caur, a kamlādiņ piesit un aiz·iet. Spienīzerīts, spienīzers (diegu uztin) uz puķzied, dudk. Caur vid viņ ir. Sagriež šitāds puļķīš:, uz tuo tin lupatiņ's virsū, liek atspuolitē iekšā. Nītis ar ir, jā. Nu ·varbūt teic kadreiz, es nē. Man mammiņ neaudᵃ. Man te nāburdzit, ku mans tēvs dzīvuoj, tā man iemācij aust. Emmiņ jau ar auž. Mums dzijᵃ jau ir spuolītes un kamuoli, vis kas. Mēs jau viņ's tinam uz šķērkuokiem. Ir jau tāds šķēr kuok. Nu tād salikt it tād, luokanⁱ. Viņ man ar i. Tur pajumtē ieliek un šitā te tin. Viņš tā ta te sanāk tāds krustnisk tāds. Un tin uz viņ. Sašķērē, cik aršin's vajag. Un tad ņem nuost un velk uz stellēm virsu. Kad uzvelk uz stellēm, tad nītē un tad ķemmē iekšā. Un tad velk augšā un sāk aust. Ir kuok ķemm's, ir dzelž ķemm's. Tād's viņ's ir. Katrā strīpiņā liek iekšā. Zuobiņ, mēs sakām, un ta iztaisam tād' puļķīt', šinī pusē liek dzīj un nuo šituo pus zvejuo ārā. Āķīt, un zvejuo ārā, pa sešdesmit dziiņ, un uotr pa sešdesmit. Pasmiņ, saucās, te biškiņ dāž var redzēt. Te viņš ieverās te un te vairs neredz. Un tad šejienei. Pāsmai tie ir. Tā ķemme ir septiņ puosmi. Septiņ puosmi vai pāsmi, kā nu viņ's sauc. Es vairāk ne·kuo nav audus. Ne·kuo vairāk nevaidzēj. Drēbīt's pirk buodē. Kādreiz jau mums te ciemā auda nātnus audeklus, nātnas biks, krekl bij. Es tuo nezin, tad es bij bērns vēl. Karš beidzās. Kar laikā es jau strādāj. A, ka karš beidzās, ta jau ar dikt švaki bij. A mamma neļāv, un es ta vēl nemācēj aust. Es ne·sen tik iemācījuos. Man nāburdz te iemacīja.

JĀNIS ROZENBERGS

VAI BIJA VĒRTS TIK TĀLU BRAUKT?

«Viņš jau ir labi kodis garozā.»

Tieši tā to man pateica pēc apsveices maza, sirma, salikusi večiņa ar latviešiem raksturīgu palīku, plānu ērgļa deguntiņu un ar gaišu, labsirdīgu smaidu sejā un acīs — Paulīne Cine, lejasbulāniešu garīgās dzīves satvara kopēja un sargātāja, kurai uz muguras jau 92. gads un tāpēc bez sava ķeģīša vairs ne paiet, pat ne soli paspert.

Paulīnes mātei bijuši 11 bērni, tostarp sešas māsas, kurām visām (arī teicējai) 1937. gadā saņēma ciet vīrus, un neviens no viņiem vairs nav atgriezies dzīvs Lejas Bulānā. Arī teicējas brāli Pēteri apcietināja, kā pati Ciņu māmuļa teica: «Vilki apēda. Re, ka vilki uzkrita un noēda cilvēku!»

Kopš 1937. gada, kad tika apcietināti visi vīriešu dzimuma skolotāji, Ciņu Paulīne ar labu vārdu — vienalga, vai tas pelnīts vai nepelnīts, — izvada mirušos bulāniešus aizsaulē. Kā viņi paši saka: «uz Lielajiem bērziem». Ar viņas atsaucību un gādību arī neviens jaunpiedzimušais bērns, ja vien paši vecāki to vēlas, nepaliek bez sava kristāmā vārda. Nekristītam, ja viņš nomiris jauns vai vecs, uz kapa neliek krustu, tātad viņa kapa vieta arī netiek īpaši iezīmēta.

Runājot par mirušajiem, Paulīne it kā pie sevis piebilst: «Nevar jau cilvēku — vai tas bijis labs vai slikts — iemest zemē kā kādu koka gabalu.»

Šo savu necilo darbu Paulīne Cine dara ne jau amata vai naudas dēļ, bet gan pienākuma pēc, sava sirdsaicinājuma un dzīves sūtības labad. Un vienkārši tāpēc, ka lejasbulāniešiem bijis tāds no paaudzes uz paaudzi pārmantots, pierasts paradums — ikvienu jaunpiedzimušo sagaidīt šai saulē ar dievvārdiem un tāpat ikvienu dzīves ceļa nobeigumā izvadīt ar dievvārdiem.

Tagad kļūstot aizvien vecākai un fiziski nevarīgākai, Ciņu māmuļai ir vienīgi sirdēsti, ka nav izdevies atrast labu sava svētīgā mūžadarba aizstājēju. No pieciem Paulīnes bērniem — Almas, Elvīnas, Roberta, Jāņa, Jēkaba — zināma cerība ir vienīgi viņas vecākā meita Elvīna, kas dzīvo netālu kaimiņos. Pašu Paulīni aprūpē jaunākā meita Alma, pie kuras teicēja dzīvo. Almai, tāpat kā mātei, arī ir pieci bērni: Marija, Nellija, Jānis, Vilis un Valdis.

Jāteic, ka Ciņu mātei piemīt latviešu zemniekam raksturīga šķietami panaiva, toties stipri reālistiska un tieša attieksme pret pašu Dievu un ticības lietām vispār. Lūk, pašas Paulīnes atzinums: «Tādami (ticēdami) mēs nepievilsimies, es tā domāju. Ja arī nebūs tas Dies, mēs neko arī nepazaudēsim. Bet, ja viņš ir, tad viņš teiks, ka mēs nebūsim ticējuši. Viņš teiks: «Eit jūs no manis, es jūs nepazīstu!» Un tad tas tur iedzen tamā raudāšanā un zobu trīcēšanā, tamā pazušanā.»

Te ir gan ko redzēt, gan ko pārdomāt. Folklorists Jānis Rozenbergs pie Kalniņu Viktora mājas.

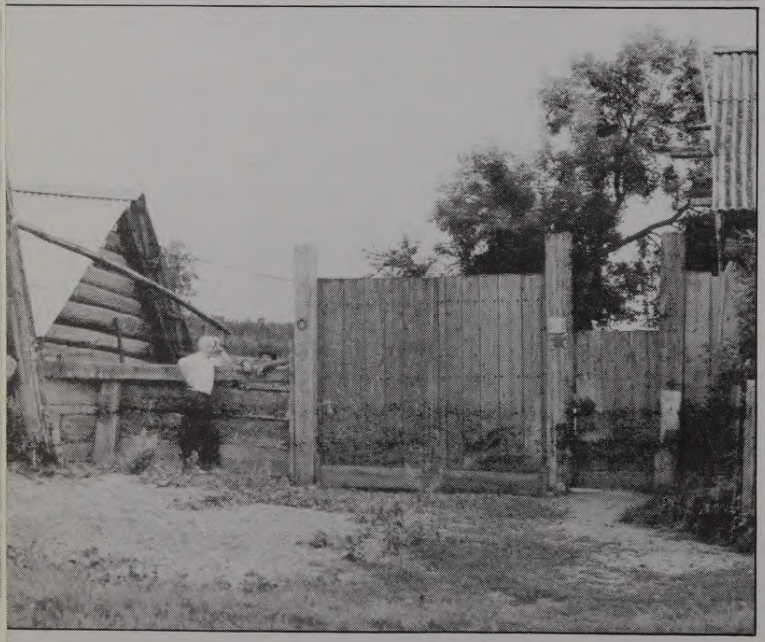

Stāstot par Lejas Bulānas latviešu ģimenēm, kas ir bagātas ar bērniem, it īpaši jau senāk, Paulīnes māte sarunvalodas kontekstā sava atzinuma tēlainam apstiprinājumam un savas domas loģiskam noslēgumam neviļus pateica vēl dažus sakāmvārdus un parunas.

«Par tiem bērniem ir tas teiciens: pulka bērnu, pulka bēdas. Un — tā bērnu maize ir diezgan augstu plauktā. Tas jau nu tikai priekš kādiem palaidniekiem, labi bērni jau neliek tik augstu. Tie liek, lai ēd, cik grib. Tāds tas sakāms vārds ir, ka bērnu maize ir diezgan augstu plauktā!

Jā, bērni ir tā lielākā, tas jau vispirmais ir, visdārgākā manta un lielākā. Un pulka bērnu, pulka bēdas, maz bērnu, bez bēdām. Vot. Bez prieka. Vot, kad maz bērnu, bez bēdām un bez prieka ar! Jā, kā tad nē: mazs bērns klēpi spiež, liels — sirdi. Jā, ābols tālu no ābeles nekrīt. Nu, kādreiz jau iedzimst ar.»

Vēl minams kāds piemērs — no teicējas Emīlijas Kadakas (1922) sarunām izlobīts sakāmvārds.

Vispirms jau E. Kadaka pastāstīja mums par tik nepatīkamo atgadījumu ar kādu žurnālisti no Rīgas. Bijusi viņa te, Bulānā, atbraukusi, tikusi labi uzņemta, izguldināta, paēdināta un iepazīstināta ar lejasbulāniešu dzīvi. Taču, kad atgriezusies Rīgā, tad uzrakstījusi necienīgu reportāžu, kur cēlusi neslavu bulāniešiem, aizskārusi viņu pašlepnumu, savā augstprātībā nedibināti apgalvodama, ka šejienes bērni esot slikti audzināti, neprotot godbijīgi apieties ar tādu svētumu kā mello maizīti, turklāt skraidot pa ielām apkārt noskrandušās bikšelēs.

No kreisās: Ciņu Vilma un Ciņu Alliņa ar folkloristu Jāni Rozenbergu un žurnālisti Aiju Cālīti.

Savu patiesa sašutuma pilno stāstījumu teicēja E. Kadaka nobeidz ar šādu vienkāršu lietas būtības paskaidrojumu: «Bērni paliek bērni. Paņēmām līdz. Un abiem puišeļiem bij bikses šitā te noplīsušas. Viņi gāja pa visu ielu. Lielām meitām blakus gāja. Nu, mēs neapsmējām viņus... Caurumam visi smej, ielāpam neviens (nesmej).»

Teicēja Paulīne (Paula) Kazaka (1919) savukārt pavēstīja mums par kādu gan pusnopietnu, gan

Un atkal Ciņu Paulīne.
Arī dziesmu ziņā neviens viņu nepārspēj.

pusanekdotisku notikumu, kas atgadījies Lejas Bulānas dzīvē 20. gadu otrajā pusē:

«Papriekš jau mums bija tā komūna. Nu, vot, kamēr no cilvēkiem dabūja, ko ēst... (tikmēr visiem bija labi). Jā, un nodzīvoja, tad viņiem nebij vairs. Vot, viena sieviete teica: «Kas kāposts par barību, par ēšanu!» A vēlāk pašai bij jāiet ar lielāko grūtību, kam bij, prasīt. A komunārs bij! Vot, no citas bļodas paņemt, tad labi paēst.»

Lūk, sakāmvārda pamats, respektīvi, pats sakāmvārds kā tāds: «No citas (*var.* svešas) bļodas paņemt (*var.* paēst) labi (*var.* viegli)!»

Un vēl kāds atgadījums, kas likumsakarīgi ierosināja viena cita sakāmvārda aktualizēšanos. Kad bulāniešu dziedātāju kopa ekspedīcijas nogalē sarīkoja rīdzeniekiem par godu dižo atvadu koncertu pie Ciņu mātes trīsarpus stundu garumā, tad sievām, kādu pasvešāku dziesmu dziedot, viens pants neviļus «izkrita». Taču tas nepagāja secen Ciņu māmuļas ausīm, un viņa par to atgādināja nolaidīgajām dziedātājām. Tad Runču Emma (1924) uz to atteica: «Gudrs nekā neteiks, muļķis nesapratīs — domās, ka viss.» Runču Emma, Būdu Vilma, Blanku Elvīna, Ciņu Roberts, Kalniņu Viktors u. tml. Bulānieši vēl joprojām lieto šo vecmodīgo vārda un uzvārda pakārtojuma veidu, kas kādreiz senāk bija pazīstams arī Latvijā.

Pieminamas arī dažas Lejas Bulānā dzirdētās mīklas, ko lika mums, ekspedīcijas dalībniekiem, atminēt teicēja Vilma Būda (1926).

«Mazi melni vīriņi tai mājā iekšā, ne logu, ne duru. Četri brāļi cietumā, piektais iet atpestīt viņus. Simtacis kaudzi met. Tās vienas mīklas atminējums — zeķes adīšana. Simtacis kaudzi met — tas ir sietiņš, kur sijā miltus. Un tā: Dienu karājas, nakti lien caurumā. Krampis (durvju aizbultēšanai). Ā, tagad gandrīz, ka ir dienu jāliek (krampis durvīm priekšā). Mums bij vēl: Simt kažoki mugurā, ne adatu, ne dūrienu. Tā laikam bij — kāpostgalviņa, jā! Tā kā par sīpolu vēl bij, es jau ar aizmirsis. Kas tagad var viņas visas atminēt? Man tagad liels tas asinsspiediens, es dikti aizmirsīga ir. I redze zūd, i... Tāda migla acīs ir... No asinsspiediena jā. Sirds man a dikti švaki strādā. Sirdsvaina ir. Tagad jau ar tām kāju zālēm — stipras tās zāles dzer — i visas iekšas es ir samaitājis.»

Vēl kāds cits fragments no teicējas Mildas Krastiņas (1914) tālās bērnības atmiņu stāstījuma:

«... Mēs ar Annu, tagad nomirusi, māsa bij. Atsauc abas šite te, pretim mēs tanī mājā dzīvojām. Te arī bija pulka bērnu, ar atsauca mūs uz to eglīti. Mēs ar Annu dziedam abi divi. Tad dod... Nu, mēs nebijām nemaz cukuru redzējuši, kāds viņš ir — tas graudu cukurs... Un viņiem tas bij, akurāt tanīs kazāku laikos. Es nezinu, kur viņi bija dabūjuši to cukuru. Mēs dziedam abi divi ar Annu. Dziedājām un nocērt mums to cukuru un iedod tādus gabaliņus, iedod. Aizskrien uz māju. Tēvs guļ. «Nu, ko jūs,» viņš teica, «dziedājāt ar?» — «Dziedājām.» — «Ko jums iedeva par dziedāšanu?» Es atkal tāds mazs biju vēl. Es viņai (māsai) bieži vien vēl smēju, kad liela biju: «Iedeva

mums tādu baltu, baltu, baltu kā sniegu, salds, salds, salds kā medus.»

... Mēs to dziedājām:

Še tava saime kopā lasās,
A ķēniņš, kas guļ silītē.
Pēc tevīm grēcinieki prasās
Un visās malās gavilē.
Ko mūsu tēvi gaidījuši,
Tas ir mums visiem rokā dots.
Mēs redzam, ko tie ticējuši,
Virs zemes miers un Dievam gods.

To tad mēs nedziedājām — «Ak, eglīte, ak, eglīte». To gan — «Es skaistu rozīt' zinu» un «Jūs, bērniņi, nāciet.»

«Tātad kas tas ir:

Balts, balts, balts kā sniegs, bet salds, salds, salds kā medus?» — «Graudu cukura gabals.» Un šoreiz tiešām nav svarīgi, vai šāda vai tamlīdzīga mīkla mums Latvijā jau sensenis bijusi plaši pazīstama vai ne. Nozīmīgāks šeit ir kāds cits faktors, proti: te, Lejas Bulānā, noteiktā situācijā tā ieguvusi svaigu, pirmreizīgu skanējumu.

Šādus un tamlīdzīgus, sava laika skarbās, pat nežēlīgās dzīves īstenībā sakņotus stāstījumus mēs Lejas Bulānā dzirdējām itin bieži. Tajos vairākkārt ieklausoties, turklāt vēl pašu teicēju dzīvā un tēlainā vēstījumā, svešiniekiem, kam nav tuvāk pazīstami turieniešu dzīves apstākļi senāk un tagad, var neviļus šķist, ka viņš dzird it kā kādas garākas pasakas vai leģendas jeb mītiskas ievirzes piedzīvojuma īsāku fragmentu jeb nogriezni. Vēlāk to visu analizējot un pārdomājot, var rasties apjausma, ka, šādas notikumu un piedzīvojumu atsevišķas daļas, īsus fragmentus veiksmīgi sasaistot un savirknējot zināmā sižetiskā secīgumā, ar laiku var rasties un varbūt arī radusies ne viena vien sadzīves pasaka ar latviskāku kolorītu. Un tādējādi, no malas raugoties un iztēlē abstrahējoties, mēs paši it kā ielūkojamies tā vai cita folkloras žanra sacerējuma varbūtējā cilmes procesā, rašanās un attīstības dinamikā.

Paši stāstītāji vairs tā īsti netic tam, ko viņi runā. Parasti viņi tā arī saka: tā jau pie mums runā; tā jau te stāsta veci ļaudis; iespējams, ka tas varētu būt noticis arī Bulānā; liekas, ka tā tas bijis pie mums. Ne mazāk būtiska ir teicēju attieksme pret stāstāmo notikumu un parādību patiesību vai nepatiesību, arī pašā stāstījuma veidā, manierē jaušams zināms folkloriskums, zināmas folkloriskuma pazīmes. Stipri līdzīgi stāstījumi jau agrāk bijuši izplatīti un pazīstami arī citās latviešu apmetnēs Sibīrijā. Taču tā jau pati par sevi ir īstai folklorai raksturīga parādība.

Savāktā folkloras materiāla statistika liecina, ka dziesmu folklora ir pats dzīvīgākais, produktīvākais un noturīgākais latviešu folkloras žanrs arī Lejas Bulānā, tāpat kā tas ir šeit pie mums Latvijā.

Bulānas ekspedīcijā pavisam iegūtas 126 dziesmas, resp., dziesmu varianti, kas visi ierakstīti 11 audiokasetēs. Visas šīs dziesmas ar ļoti retiem izņēmumiem tika dziedātas. Starp šiem 126 dziesmu variantiem ir 62 klasiskās tautasdziesmas, 59 ziņģes, kā arī piecas rotaļas ar tautasdziesmu vai ziņģu tekstu un melodiju pavadījumiem.

Varētu domāt, ka Bulānas ekspedīcijas guvums tautasdziesmu jomā nav sevišķi liels. Taču jāņem vērā, ka folkloru, t.i., tautas dziesmas, vāca tikai divi ekspedīcijas dalībnieki, turklāt tikai vienu nedēļu. Bez tam no visaugstākā Lejas Bulānas saimnieciskā uzplaukuma laika (ap 1914./15. gadu) ar apmēram 250 atsevišķām saimniecībām (turienieši tās dēvē par «zaimkām») un ar pāri par 3000 pierakstītiem iedzīvotājiem pašlaik ir palikušas vairs tikai 70–80 ciemata mājas ar mazāk nekā 200 iedzīvotājiem. Tādēļ var droši apgalvot, ka Lejas Bulānā ekspedīcijā savākto dziesmu skaits ir samērā prāvs salīdzinājumā ar nelielo ciemata iedzīvotāju daudzumu.

Tā kā katrai Lejas Bulānā iegūtai dziesmai un ziņģei, tās tekstam un melodijai, ir daudz lielāks svars un vērtības mērs, nekā šeit pie mums Latvijā tās pašas dziesmas vai ziņģes vairāk vai mazāk variētam tekstam un melodijai, tad, šķiet, nebūs lieki minēt, ka Ciņu mājas palievenī 9. augusta vakarā un naktī Lejas Bulānas dziedātāju kopa (tovakar sanāca 10 sievas) dižajā sadziedāšanās reizē, kas ilga trīsarpus stundas, nodziedāja un noziņģēja 52 dziesmas: 26 klasiskās tautasdziesmas, 21 ziņģi un 5 rotaļu pavadījuma tekstus.

Lejas Bulānas dziedātāju kopa un tās dziesmu repertuārs: Jūla Kalniņa (1911), Alma Cine (1928), Alīda Melbārde (1928), Emīlija Kadaka (1923), Emīlija ..., Emma Runce (1924), Paulīne Cine (1900), Paulīne Kazaka (1919), Elvīna Blanka (1926), Elvīna Briede (19...).

1. Kad mīļā ar man' runājās
2. Daudz svešas zemes pārstaigājis
3. Mīlēju, kuru skaistu ieraudzīju
4. Man tumšā naktī jāiet
5. Ozolīti, zemzarīti
6. Tie zēni iet un meklē
7. Šie ir tie puišu zagļi
8. Viņš iet šurpu, viņš iet turpu
9. Sliņķis gāja sevim lūkāt sievu
10. Es biju jauna maitiņa
11.–28. Jāņu dziesmas
29. ... vilciens, vilciens ātri steidzās
30. It mazu, mazu bērniņu
31. Projam, projam prieka laiki
32. Vīra māte bēdājās
33. Ak vai, kā vecam klājas
34. Maziņš biju, neredzēju
35. Aiz upītes jēri brēca
36. To, meitiņ, ko tev teikšu
37. ... rit lielas, spodras asaras
38. Aiz kalniņa dūmi kūp
39. Stāstīšu par kādu dižu
40. Kam bij man tevi redzēt
41. ... es neticu vairs it ne vellam
42. Dzērāj puika bēdājāsi
43. Trijjūgs dodās aši
44. Saule aiz mežiem jau nogrimusi
45. ... kad tas jaukais ziedu laiks
46. Rozes sen jau novītušas
47. ... tik jauki tur vasaras laikā
48. Kad zem saulītes stariem

49. Visi mani radi raud
50. Uz kariņa aiziedams
51. ... vecītis daudz vētras pārcietis (Vecais mētelis)
52. Cīrul's augstu gaisā

Var rasties dibināts jautājums: vai bija vērts tik tālu braukt pēc latviešu tautasdziesmām un citiem dzejas un ieražu folkloras materiāliem? Jā, neapšaubāmi bija vērts! Jau tāpēc vien, lai uzzinātu un savām acīm un ausīm pārliecinātos, ka kaut kur Austrumsibīrijā, daudzināto Sajānu priekškalnē, atrodas iedzīvotāju nacionālā sastāva ziņā laikam pats latviskākais ciems bijušajā KPFSR, tagadējā Krievijā. Un nebūs vairs daudz arī tādu ciemu, kur nav nevienas mūra ēkas un kuras iedzīvotāji dzīvotu no resniem ciedru priežu baļķiem guļbūvē cirstās mājās. Tikai dažas nesen taisītas vai pašlaik ceļamas mājas tiek būvētas stāvbūvē un no ārpuses apšūtas ar spundētiem dēļiem.

Tā varētu mūžu nodzīvot un nezināt,

■ ka lejasbulāniešiem ir pašiem sava Lielupe (turienes prāvākās upes sākotnējais nosaukums ir Kebeža), kas tek no Sajānu kalniem un kuras straume ir tik neganti spēcīga, ka dažam labam vārgākam rīdzeniekam upes seklākajās vietās krietni vien jāpiepūlas, lai stingri noturētos uz kājām. Un turieniešiem vēl ir arī sava Vecupe (Lielupes vecās gultnes, vecā tecējuma vieta), Linupīte (tur senāk mērkti lini), Sarkanupīte (Sarkanā upīte, tajā vienmēr ir rāvains ūdens), Būdu upīte, gan arī Būdu kalns un Būdu grāvis, Gerev(i)ņas kalns, Ābolu kalns, Tomaņu kalns, Mācītāja kalns, Vinteras kalns, Kļaviņu kalns, Alkšņa kalns, Mengota kalns, Putnu kalniņš un vēl vesela virkne citu kalnu, kas savulaik nodēvēti pēc to saimnieku vārdiem, kam attiecīgie dabas objekti agrāk piederējuši kā apstrādājama un kopjama zeme. Pat Čuhņu kalns, tāpēc ka igauņi kādreiz saukti par čuhņiem. Igauņu apdzīvotais ciems Augšbulāna atrodas apmēram 7 km attālumā no Lejas Bulānas apmetnes. Ir arī Bitlūžu grava, Vendes grava, Vendes dzirnavas un daudz citu vietvārdu ar latviskiem nosaukumiem;

■ ka lejasbulānieši senāk savām govīm likuši tādus pašus vecus vārdus kā kādreiz Latvijā, piemēram, Oča, Treša, Cekula, Pieča, Sestaļa, Svētaļa u. tml.;

■ ka Lejas Bulānā neaug liepas un ozoli, toties tur ir daudz bērzu, apšu, papeļu, kārklu (bet nav alkšņu), un taigā (tā atkāpusies no ciema ap 100 km attālumā) aug slavenās ciedru priedes;

■ ka Lejas Bulānā aug tik neiedomājami daudz balandu un citu nezāļu cilvēka augumā. Ka viņiem ir gan parastās nātres, tikai stipri garākas, gan dzelzs nātres, no kuras nejauša pieskāriena tu spēji atlec sāņus kā bites dzelts;

■ ka lejasbulānieši audzē dārzos un visur citur brīvās vietās daudz saulespuķu un putrinieku. Jā, parastos ķirbjus viņi skaisti dēvē par putriniekiem. Šos

Kalniņu Viktors kara gados ir aizstaigājis arī līdz Latvijai.

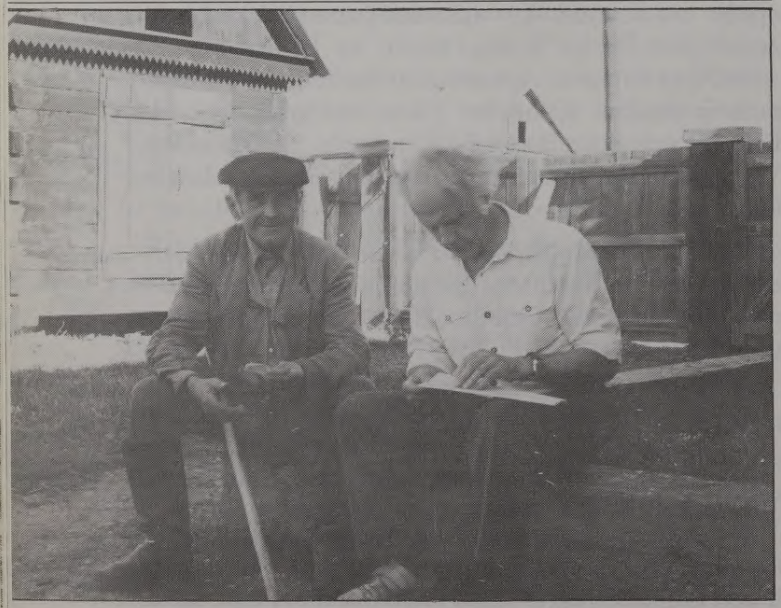

putriniekus viņi pārcērt divi daļās, un pie tiem augu dienu sētā mielojas cūkas, aitas, vistas, zosis un cita dzīva radība;

■ ka pa Lejas Bulānas ciema četrām ielām (uz pēdējās gan vairs palikušas tikai divas mājas) savā nodabā brīvi pastaigājas teļi, aitas ar jēriem, cūkas ar raibu sivēnu bariem, vistas, pīles, zosis, arī suņi, kas neaprej iebraucējus no Rīgas; niknie suņi ir piesieti pie ķēdes un mitinās blīvi apžogotā pagalmā suņubūdā;

■ ka mums Latvijā parasto ozollapu vietā lejasbulānieši Jāņu vainagu pamatnes veido no zemeņu lapām vai no smalkiem, lokaniem bērzu zariņiem, iepinot vainagos arī dažādus lauku un meža ziedus, kā arī dārza puķes;

■ ka lejasbulāniešu namamātes pazīst divas Jāņu siera šķirnes: parasto Jāņu sieru, kādu sien arī Latvijā, un īpašo Jāņu sieru — saldpiena jeb saldo sieru, kura taisīšanai izmanto teļa kuņģi nevis kā izejvielu, bet gan kā palīglīdzekli saldpiena sarecei. Kā novērtēja Ciņu māmuļa, šis siers esot tāds čālīgs, acains, taisni čikstot vien, kad to ēdot;

■ ka Lejas Bulānā vismaz vēl daļēji saglabājies teicamais paradums uz ceļa laipni sveicināt, it īpaši no rītiem, katru iebraucēju, katru svešinieku. To labprāt dara arī bērni — mazas meitenītes un zēni, pusaudži jau retāk;

■ ka Lejas Bulānā senāk darbojusies vienīgā evaņģēliski luteriskās latviešu draudzes lauku baznīca

No kreisās: Kadaku Emīlija, Blumberģu Emīlija, Runču Emma un Ciņu Paulīne dzied ekspedīcijas dalībniekiem 1991. gada vasarā.

Ciņu Roberts ir atvedis Kalniņu Jūliju un Ciņu Paulīni.

(iesvētīta 1886. gadā) visā bijušajā plašajā Jeņisejas guberņā. Šai nelielajā koka baznīcā, 20. gados ierīkojot ciema klubu un bibliotēku, tika nojaukts zvana tornis, daļēji pārbūvēti logi un iekštelpas. Bijušās baznīcas telpās arī pašlaik atrodas ciema klubs, taču ir ierosināts ēku restaurēt kā kulta celtni;

■ ka Lejas Bulānas latviešu apmetnei, tāpat kā visām citām latviešu kolonijām Sibīrijā, gan cariskās Krievijas laikā, gan atrodoties KPFSR sastāvā, ir bijuši saimnieciskās un sabiedriskās dzīves attīstības kāpumi, kā arī lejupkritumi, pēdējie — sevišķi padomju varas gados pēc varmācīgas lauku vienlaidu kolektivizācijas ieviešanas;

■ ka arī Lejas Bulānā, līdzīgi kā Latvijā, ir daba, ir paši cilvēki mazpamazām izmainās, pārtop, diemžēl ne vienmēr uz labo pusi. Tā, piemēram, lejasbulānieši gaužas, ka beidzamajos gados arī laiks esot pārgrozījies: agrāk bijušas karstākas, noturīgākas vasaras un aukstākas, sniegiem bagātākas ziemas; turpretī tagad vienu dienu esot ļoti karsts, otru — pavisam auksts. Jaunatnei arī Lejas Bulānā piemītot it kā apsēsta tieksme pamest laukus un lielākas peļņas un labāku dzīves apstākļu dēļ doties uz pilsētu. Tie, kas mācoties tālāk pilsētas skolās, laukos parasti vairs neatgriežoties. Stipri esot sarucis lauku darbu svētīgais tikums, pagrimstot arī sadzīves tikumiskās normas un zūdot pienākuma un atbildības apziņa. Lielas bēdas un postu ļaudīm nodarot pastiprinātā dzeršanas kāre. Cilvēki kļūstot arī aizvien nekārtīgāki un nolaidīgāki, negribot pat uzpost savas mājas apkārtni un dzīvojamās telpas. Jaunatnei zūdot interese par latviešu tautas tradīcijām, viņa vairs nemīlot arī dziedāt tautasdziesmas. Jāteic, ka Lejas Bulānā dziedāšanas prasmi uztur, glabā un kopj vecākās, daļēji vēl arī vidējās paaudzes sievas.

Tur, Lejas Bulānā, mēs, folkloristi, tā pa īstam apzinājāmies, ka patiesam latvietim, kaut arī tas dzīvotu tālu ārpus savu vectēvu etniskās dzimtenes, tautasdziesma, plašākā nozīmē folklora vispār, ir kaut kas vairāk, kaut kas būtiski nozīmīgāks nekā tikai viens no daudziem tautas nacionālās kultūras izpausmes veidiem. Tautasdziesma latvietim ir it kā likteņa dota etniskās identitātes noteiksmes mēraukla. Nedaudz pārspīlējot, var teikt: kamēr vien vēl būs trīs pēdējie latvieši, divi no viņiem dziedās klasiskās tautasdziesmas un sentimentālās ziņģes un trešais stāstīs jautras anekdotes vai šaušalīgus spoku stāstus.

No nule sacītā liekas nepārprotami skaidrs, ka folkloristiem bija vērts braukt ciemos pie latviešiem uz Lejas Bulānu. Taču pats svarīgākais atzinums: to nedarīdami, mēs tā arī nezinātu, ka kaut kur Austrumsibīrijā, kādā nelielā, pakalniem, mežiem, birzēm, purviem un upēm norobežotā ciemā, mājo vēl tik daudz labu, simpātisku, mīļu un atsaucīgu latviešu māmuļu, kas labprāt ar tevi, svešinieku, ātri iedraudzējas, stāsta savas grūtās dzīves likteņstāstus vai arī tāpat vien sarunājas un dzied stundām ilgi. Un sirmā, gadu nastas saliektā Ciņu māte viena pati jau atsver visus garā ceļa un negulēto nakšu sagādātos grūtumus.

Māsas Kazakas, Pauline un Milda.

Īpašas apceres vērts ir jautājums par lejasbulāniešu latviskās mentalitātes vai etniskās identitātes noturīguma priekšnosacījumiem. Tas nozīmē apzināt un noteikt tos ārējos un iekšējos faktorus, kas gandrīz pusotra gadsimta laikā ir sekmējuši saglabāt lejasbulāniešu samērā augsto latviskās identitātes dzīvīguma pakāpi. Taču šai apcerē nav iespējams šo sarežģīto problēmu sīkāk iztirzāt, turklāt tas nav arī mans nolūks. Pagaidām var pieminēt tikai kādu svarīgu ārējo faktoru, norādot, ka lejasbulāniešiem viņu latviskās identitātes stabilitātei par labu ir nākusi jau pati ģeogrāfiskā vide. Proti: turienes daudzie pakalni, gravas, meži, purvi, upes, kas veido kopumā ļoti norobežotu, stipri noslēgtu Lejas Bulānas apmetnes tuvāko vai tālāko apkārtni. Arī abi tuvākie ciemi atrodas apmēram 7 km attālumā abpus Lejas Bulānai. Līdz ar to lejasbulāniešiem iznāca krietni retāk (īpaši senāk) satikties ar citu etnisko grupu, respektīvi, etnosu, pārstāvjiem.

Vilma Būda (1926): «Vai! ka mēs piederētum pie Latvijas, ta jau mēs būtu riktīgi latvieši, a tagad jau mēs tik redz, vot, ka jūs atbrauciet pie mums. Ja jau paziņo, ka latvieši brauks, — vai Dieviņ! ... Nu, mums (skolā) stāstīja, kad ir Latvija un kad tur viss ir latviski, un kad no turieni mēs esam tikuši šite; vot, tie latvieši skolotāji, viņi jau ar visi ir no Latvijas. Nu, un ta viņi stāstīja mums. Bet mēs jau to nekad nedomājām, kad, vai mēs aizbrauksim tur vai viņi atbrauks pie mums.»

LEJASBULĀNIEŠU LATVISKĀS SARUNVALODAS IZTEIKSMES ĪPATNĪBAS

šite
šitie divi
šito
šitenī
pa krieviski
pa latviski
palikās
ap tiem gadiem 'tajos gados'
vei, kur te, kalnā augšā
dikti dziļi
dikti grūti
dikti lieli
visriņķī puros un te puros, un tur puros, un tanī malā atkal puros
te bijis mežs, uz vietas cirtuši māju
viena māja, vei, kur stāv
nosaucās, nu, kā pa latviski... hūtors
vai, tur jau nenāca pie simta, vai
tur bija vairāk mājas
pulka nomiruši
tāpēc, ka ēst tur nebij ko
Kirchenšteins bija vēl par to valdnieku tur
pa latviski ar nemācēja riktīgi
nu mums jau te bija galīgi visi latvieši
briesmīgi skaisti
dūšīgs ciems
smuks ciems

smuki redzēt no šito pusi
kad no to kalnu skatās
(mājas) *rindiņā*
māja pie mājiņas bija
visas gruntītes bija pillas
turpat pie pakaļas
bode
skuķes
pienu no mums nevāķ vairs
mums tur nedzirdās neviens rads
Cēsijā 'Cēsīs'
bija viņš pie mūsim
mums tādi rupi zirgi
maziņāki zirgi
jums ir dumš cūks, mums ir gudrs
ak kungs un dies
vai dieniņās
bišķiņ maksājam nalogus
audām tikai prastas grīdas drēbes
grīdas segas, jā, no lupatiņām
viens otram paprašņā
nesen izcepu maizīti
beidzamā pļaviņa
bērni maziņi
mājiņas bija smuki apkoptas
ka jau pa miršanu, tad ko tur var darīt
(siens) *jāved klātim* (pie kaudzes vietas)
vasara ar nav slikta
medu šūpā 'sviež, met'
kas jau labi vecāks nāk
par Annu nokrustīja 'nosauca'
re, ka vilki uzkrita un noēda cilvēkus
Minusinskā esot (brāli) *nomaitājuši*
no tām dzīvām (māsām) *mēs piecas augām*
visām tos vīrus saņēma trīsdesmit septītā gadā
es audzināju kādu teļuku vai kādu buļļuku
bērnus sapravīt uz skolu
kulakoļa ārā
laida samagonku
tad aizgāju uz akordeonu 'sāka spēlēt akordeonu'
ja mēs savus vaidus 'bēdas' *vairāk vairojam*
kara laiki uznāca
ar tiem (kartupeļiem un kukurūzu) *to dzīvību vilka*
krievi... tuvējos ciemos bija vēl pie maizes
tas pēdīgais mācītājs
divdesmit sestā vai septītā (gadā)
pulkstens 'zvans' *bija... apzvenīja nomirušos*
gāja no vākiem ārā
Dievvārdus zvanīja astoņos, lai sapravās
jā, jā! mēs ir luteri
nolaisti kapi, neviens nekopj
tā saaudzis ar zālēm, ka briesmas
sēta nav riņķī (apkārt kapsētai)
nāca... trūcīgie gadi, kara laiki
raudzījis mūsu kapus
es vienādi saku uz meitām
kad tās nu visas apmira
es jau ir izprasījies cik vai necik jau
tas teica vienādi
es uz tevi ir dusmīgs
(mācēja) *pa veco rakstu drusku lasīt*
kas jau saķēra vēl skolu pa veco druku, tie lasa

eksāmenu nodevu
tad sāka nākt 'dzimt' *bērni*
šitie lupatnieki 'grīdas celiņi'
riktīgi nolēma
gāja tiem vecākiem atprasīt to atvēlību
rudens pusē... ka tā rocība ir pillāka
tur paturēja brokastis
brauca uz laulību
bij nogreznots
to es taisni neatminu
vai te tivāk kur
ka bišķīt vairāk iedzer, ar laikam bišķīt sit (galvā)
tas prostais šņabis
knapi atminu vairs
tās raizes pulka ir noņēmušas atmiņu
gāja tamās kāzās
tur turēja pusdienas
kad jau bij tāda notes krustīšana
nu viņi (teļi) *jau iet riņķī* 'apkārt'
tur jau var paēsties
piecpadsmitā maijā bij tas likums 'paradums' (cirpt ganos pirmoreiz jērus)
ka metās jauks laiks
divi skuķeļi
prosts tāds
mellā maizīte
nemāk to latviešu rakstu izlasīt
viņš jau, redz, ir tas latviešu raksts
bet Paulīna jau māk abus (veco un jauno) *rakstus* (lasīt un rakstīt)
pa divam
ko ar var gribēt no mums, veciem ķēmiem
ko vairs no veciem čakārņiem var gribēt
pieradis pie upīša ūdeņa
dabūjām ēst nolaisto pieniņu 'vājpienu'
maizes kumāsiņš
mazās zemenītes 'spradzenes'
viņš ar neriktīgi runā
ne pa krieviski, ne pa latviski riktīgi
laukumiņš 'bērnu dārzs'
ka tagadīs nāks pie mums biežāk
bij skolotājene Zīna
pārveda visu uz krievu valodu, es paliku otro gadu sēdēt
negriež vērā
bij tie akļi 'asās usnes' *dikti iekšā* (labības kūlīšos)
man bij tā lonīte 'aldziņa' *maza*
es sajaucos 'sajaucu'
mēs aizbizotu kā tie dunduri
būtu visi vienā pulciņā
tie mūs smuļī 'apmāna'
brauc jau... kungs uz kunga galā
kur viņi atronas
lai nu Dievs viņiem neatdara ar to pašu, ko viņi citiem darīja
tā viņš aizgāja uz Lielajiem bērziem 'kapu kalniņā' *un netika uz to Latviju*
viņa par cūku iztaisījās
izģērbies par cūku
vells, tas izģērbās par cūku
i lielās meitas muka, i zēni muka
viņš neatskārš, kur viņu ved

un otrs mums bij unkuls
agrāk jau bij pulka vecenītes, kas ārstēja
(palīdz tam), *kam asins sakrītās*
vot, tev ar manīm sakrīt tās asins, vot
vot, i rozes novārdoja, i to krampi
tad uznāk lopiem tie vīveles
es vienreiz aiziet
nekāds slimums viņam (teliņam) *nav*
es jau nav ne pirmais, ne beidzamais (bērns)
nē, mēs neredzējām — agrākie stāstīja
tie agrākie cilvēki
tad jau cilvēki bija kudā
bija papriekš latvietis, potom krievs
sušilka... uz sušilkām bija jāiet
es daže skatos pa ķeļevizoru
prosts tāds, tāds iskustvennij nieciņš 'odere' *iekšā*
strādāja tanī radio zavodā
zaimi 'aizņēmumi' *bija lieli*
tēvs bija par storožu kalnā
par koņaku strādāja
par bērnu nogubīšanu
vot 'lūk'
a 'bet'
i 'un', 'arī'
razvedka
hūtors
pastuhs
pašņa
(siena, labības) *klaģis* 'kantains kaudzes krāvums uz lielām, resnām kārklu vai bērzu meijām'
centraļnijs, centraļnaja 'centrs', 'rajona centrs'
tabaks piecdesmit sotki
nalogs
(krievu) *slovārs*
pļotkas
izsauc te to zagataviķeļ
visu piegruzīja
tur tos lietuviešus izseļīja
tur tāds gorods ir iztaisīts
tas priekšnieks bija igaunis, upravļajuščijs
pašportas, pašportes
noņēma 'nofotografēja' *mūs*
noņemties 'nofotografēties'
dzimumpapīrs 'dzimšanas apliecība'
nedeva to pajoku
ar visām zemēm zastāvēja ēst (arbūzus)

* * *

LATVIEŠU VALODAS APGŪVES JAUTĀJUMS

Paulīne Kazaka (1919): «Atbrauca krievs viens. Viņš tač mācījās, un viņš runāja, viņam gribējās latviešu valodu. Tas bij mēneša laikā — viņš runāja pa latviski... Viņš sacīja: «Man patīkas latviešu valoda,» un tik prasīja: «Kā to sauc? Kā to?» — un tik pierakstīja, un viss... Te viena mūsu saime dzīvo. Krietni liela saime ir. Vaicari. Viņš paņēma igaunieti no Suitukas, tur... Tur ar ir igauņi... A tie bērni runā pa krieviski, pa igauniski, pa latviski. Trīs valodas. Tādi maziņi, un visi jau māk. Visi māk runāt. Labi jau nu ir...

Nē! Vēl šo baltu dienu mēs nemākam riktīgi pa krieviski. Barmačījam, kā mākam.»

UNA BALODE

LATVIEŠU ĢIMENES GODI UN TRADĪCIJAS

Šī raksta mērķis ir dot ieskatu par to, kā bulānieši rīko savus ģimenes godus mūsdienās un kā to darīja viņu senči pirms gadu desmitiem. Raksta avoti — ekspedīcijā pierakstītie teicēju stāstījumi, Minusinskas novadpētniecības muzeja materiāli un nedaudzās literatūrā atrastās norādes. Dokumenti par aprakstāmajām ieražām pagaidām nav atrasti. Tas apgrūtina norišu seno elementu izzušanas un mainīšanas, jauno rašanās un attīstīšanās laika datēšanu.

Ar vārdu «tradīcija» (no latīņu valodas «traditio» — tālāknodošana) šajā rakstā saprotam uz Sibīriju pārceļojušo latviešu vēsturiski radušos paradumus, rituālus, idejas un vērtības, uzvedības normas, kas ilgu laiku saglabājušās viņu vidē un tiek nodotas no paaudzes uz paaudzi. Tradīcijai raksturīga saudzīga attieksme pret agrāk izveidojušos dzīves veidu, jo tā uztver to kā pagātnes kultūras mantojumu. Tāpēc, cenšoties izprast Sibīrijas latviešu garīgo pagātni, iepazināmies ar tām tradīcijām, kas saistītas ar viņu svētkiem, godiem, sadzīvi. Daļu no šīm tradīcijām Lejas Bulānas mūsdienu latviešu priekšteči bija paņēmuši līdzi no Latvijas.

Bulāniešu svētku un godu rituālus nosacīti var iedalīt divos lielos ciklos: gadskārtu ciklā, kas ir vesela gada garumā, un ģimenes ciklā, kas aptver cilvēka dzīvi no šūpuļa līdz kapam. Ģimenes ciklā ir trīs svarīgākie godi — krustības, kāzas un bēres, par kuriem tad arī sarunājāmies ar Lejas Bulānas sievām un vīriem.

Ziņas, ko varējām gūt no viņiem, galvenokārt attiecas uz XX gadsimta pirmo pusi un vidu. Tikai nedaudzi stāstītāji atcerējās notikumus, kas risinājušies XIX gadsimta beigās un kurus tiem stāstījušas mātes un vecmāmiņas. Vecākās teicējas Paulīne Cine un Jūlija Kalniņa dzimušas 1900. un 1911. gadā, bet pārējie desmit teicēji — šā gadsimta 20. gados. Arī rakstītie avoti[1], kas sniedz ziņas par dzīvi Lejas Bulānā XIX gadsimta otrajā pusē, vēstī par latviešu apģērbiem, mājokli, ēdienu, nodarbes veidiem, taču nestāsta par to, kā tika svinēti svētki un ģimenes godi. Kā to darīja Lejas Bulānā XIX gadsimta otrajā pusē, mums atliek tikai iedomāties. Taču mēģināsim ielūkoties svētku rituālos, kuri vēl nesen bija dzīvi Lejas Bulānā.

KĀZAS

Visjautrākās un tradīcijām visbagātākās no cilvēka mūža godiem bija kāzas. Pirms pašām kāzām parasti bija īsāks vai garāks sagatavošanās laiks, kas ietvēra

[1] Яковлев Е. К. Этнографический обзорь инородческого населенія долины Южного Енисея и объяснительный каталогъ этнографическаго отдела музея. — Минусинск, 1900, стр. 160—171.

Raksta autore ar Lejas Bulānas dvieli.

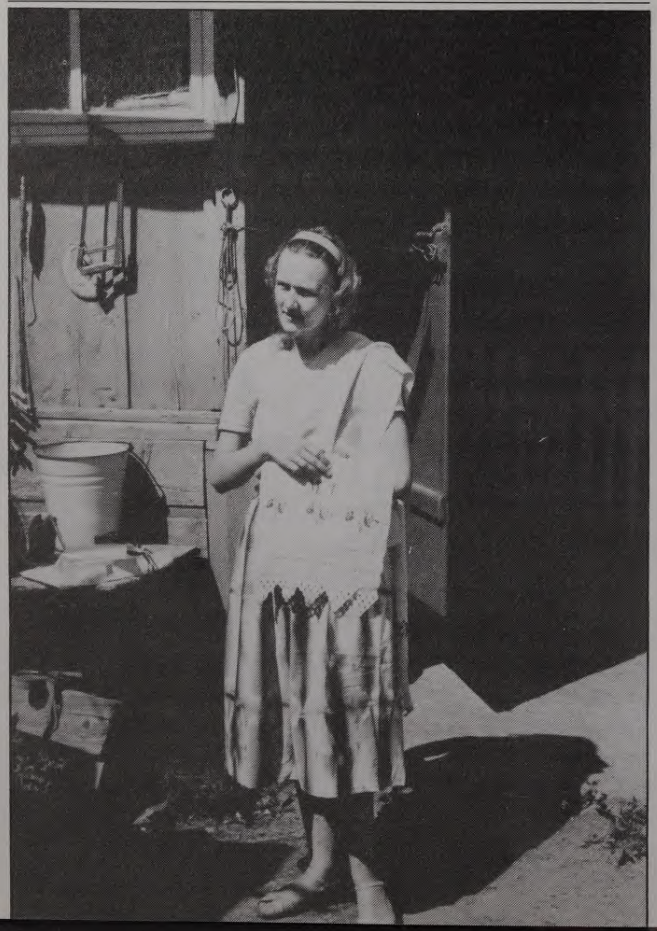

sevī līgavas nolūkošanu, precībās un derībās braukšanu, pūra vešanu un gatavošanos kāzu godiem.

Līgavas nolūkoja turpat Bulankas ciemā. Tā kā XX gadsimta sākumā Lejas Bulānā dzīvoja ap 800—900 iedzīvotāju, tas liekas pilnīgi normāli. Jūlija Kalniņa teica: «Iepriekš kara jau te tās krievietes tā neņēma. Tad jau ņēma latvietes, igaunietes ar ņēma, jo mēs ar igauņiem esam viena ticība.»

Līgava un līgavainis visbiežāk bija viena ciema ļaudis, jau iepriekš noskatījuši viens otru. Arī vecāki parasti bija savā starpā pazīstami. Tādēļ atkrita garie precību, derību un vietraugu braucieni. Taču vienu reizi precībās brauca. Parasti tas bija jau agrāk norunāts, un šīs precības bija gan rituāls, gan spēle, gan tīri praktiska abu pušu tikšanās, kur norunāja visu par gaidāmajām kāzām un meitas pūru. Precībās brauca pats līgavainis — «brūtgāns», viņa vecāki un vedējtēvs, kas parasti bija puiša krusttēvs, dažkārt arī viņa draugi. Ida Putniņa atcerējās arī «preču māti» — kas jau iepriekš vedusi sarunas par kāzām un braukusi līdzi precībās.

Iebraucot sētā, precinieki tūdaļ nesacīja savu patieso nolūku, bet uzsāka aplinkus valodas. Par šo norisi mums pastāstīja Aleksandrs Melbārdis: «Sadraudzējas savā starpā, sarunājas, tad gāja vecāki no vīra puses runāties uz meitas mājām. Prasīja, vai jums ir kāda telīte, vistiņa pārdodama vai zosīte. Un tie vecāki jau arī visu zināja, bet štukus tādus dzenāja. Nepārdos un viss, jo nav, vai sacīja, ka pašiem vajag. Tā nu zobojās tikmēr, kamēr labi — došot ar. Tad gāja istabā un lika buteli galdā.» Precībās sa-

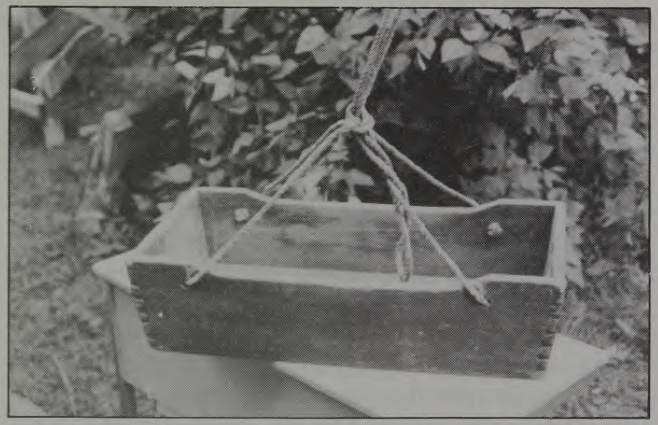

«Šūpo mani, māmuliņa...»

Siena laiks Ciņu Roberta saimniecībā.

runāja visu par kāzām: kad un kur svinēs, kādus viesus aicinās, ko liks galdā un kas par ko maksās, kas meitai līdzi nāks pūrā un kad to vedīs uz vīra mājām.

Gandrīz katrā ciema mājā mēs redzējām agrāko laiku pūra lādes, ko šeit dēvē par «pūra kastēm» un, kā teica Paulīne Cine: «Šitādu kasti uz kāzām tā pielocīja, ka ar celi bij' jāspiež cieti.» Iekšā lika pašu austās segas, palagus, ar mežģīnēm un izšuvumiem rotātus linu dvieļus, galdautus un dažādas aditas lietas: cimdus, zeķes, rotātus tabakas makus, austas vai pītas prievītes un jostas. Daļu no šī pūra kāzu laikā izdalīja dāvanās. Lielāko daļu no šīm mantām gatavoja pašas meitas. Protams, palīdzēja arī mātes

un vecāsmātes. Viena no teicējām stāstīja: «Man nebija laika ne aust, ne adīt — bija jābrauc meža darbos. Toties vecāki bija bagāti un man visu pūru nopirka.» Tas gan bija nesenā pagātnē — t. s. kolhozu laikos, kad cilvēkus dzina darbos. Bet par to, ka bulānietes bija lieliskas audējas, liecina audumu kolekcija Minusinskas novadpētniecības muzejā, kas savākta Lejas Bulānā XIX gadsimta beigās. Papildus meitu pašu gatavotajam pūram vecāki viņām pūrā deva daļu no mājlopiem. Turīgākie deva zirgu, vairākas govis, teles, arī aitas, cūkas un vistas. Milda Vitnere gan teica, ka nevajagot dot pūrā cūku — tā «izrokot visu dzīvi» — un vistas, jo tās nākamo laulību kā «perekli izputinot». Daži īpaši turīgi vecāki kā pūra tiesu jaunajiem esot palīdzējuši pat celt māju.

Pūru uz vīra mājām aizveda jau laikus pirms kāzām. Pakaļ brauca līgavainis un viņa draugi. Sievas māte par velti vis pūru nedevusi — prasījusi izpirkumu: lai liekot uz katras kastes stūra naudu, bet vidū pudeli degvīna. Tikai tad ļāvusi celt kasti ratos.

Līdz 1937. gadam, kad Lejas Bulānā vēl darbojās luterāņu baznīca, jauno pāri līdztekus ciema padomes reģistrācijai laulāja baznīcā. Trīs svētdienas pirms kāzām mācītājs jauno pāri uzsauca. Vēlāk, kad Bulānā baznīcu likvidēja, brauca laulāties uz tuvējo ukraiņu ciemu Poltavku. Kad arī tur baznīcu likvidēja, laulības reģistrēja tikai ciema padomē.

Parastais kāzu laiks bija rudens, jo, kā teica Anna Artklēbere: «Tad bija pie kā pieķerties — gan labība novākta, gan lopi kaujami.» Taču svinēja jau visādi — gan ziemā, gan vasarā, gan pavasarī, kā nu kuram sanāca.

Svinamo dienu skaitu noteica katras mājas turība. XX gadsimta sākumā bagātie saimnieki esot svinējuši savu bērnu kāzas pat veselu nedēļu. Taču parasti kāzas ilga 2—3 dienas. Kolhozu gados saruka arī šis svinību laiks. Emma Leimane to atceras šādi: «Vai tad bija laiks priecāties. Arī rocība nebij diez kāda. Šovakar iesāka, rītā vēl pasvinēja un visas kāzas.» Latvijā XIX gadsimta beigās — XX gadsimta sākumā bija pazīstami divi kāzu veidi — «īsās» un «garās» kāzas. «Ja svinēja «īsās» kāzas, tad kāzu dienas rītā līgavainis ieradās līgavas mājās. Tur pasniedza nelielas brokastis, un, saņēmuši vecāku svētību, abi jaunie devās uz baznīcu. Pēc laulāšanas jaunais pāris devās uz vīra mājām, kur tad arī svinēja divas vai trīs dienas. Ja rīkoja «garās» kāzas, tad vai nu līgavainis brauca pakaļ līgavai, vai biežāk gan abi jaunie satikās jau pie baznīcas. Pēc laulāšanas kāzinieki brauca uz līgavas mājām, kur atkal turpināja svinības vēl dienas divas vai trīs. Šeit jāpiezīmē, ka ne jau visi kāzinieki viesojās abās mājās — līgavas mājās pārsvarā bija viņas radi, līgavaiņa mājās — viņa radi. Līdzi no vienām mājām uz otrām brauca tikai gados jaunākie kāzinieki. Pat līgavas vecāki atvadījās no meitas pašu sētā. Tas izskaidrojams ar lielajiem attālumiem starp abām mājām, ja līgava bija nolūkota patālāk.» Arī Lejas Bulānā pazina abus šos kāzu variantus. Vecākās teicējas vēl atcerējās «kāzas uz abiem galiem», bet Milda Vitnere pasacīja pavisam precīzi: «Pie brūtes bija izvedības, bet riktīgās kāzas

sākās pie brūtgāna.» Laika gaitā izplatītākas kļuva «īsās» kāzas. To noteica gan materiālie apstākļi, gan tas, ka līgava un līgavainis bija viena ciema ļaudis un mājas atradās tuvu cita citai.

Lejas Bulānā kāzās vidēji bija ap 100 viesu. Līgava un līgavainis laikus gāja no mājas uz māju, uzaicinādami ciemiņus uz savām kāzām. Pie tam uzaicinājums bijis īsts tikai tad, ja līgava un līgavainis uzaicinātajiem snieguši arī roku, — tā man stāstīja Ida Putniņa. Kāzās aicināja radus, draugus un kaimiņus. Par vedējtēvu puisis parasti ņēma savu krusttēvu, bet vedējmāte bija meitas krustmāte. Ja līgavai un līgavainim nebija īsto brāļu un māsu, tad brūtes māsu un brūtgāna brāli izvēlējās no neprecēto radinieku vidus.

Lai saklātu kāzu galdu, kāva kādu bullīti vai cūku. Iepriekš iekrāja sviestu, medu. Sagādāja dzērienus — vai nu «bodes šņabi», vai «pašlaisto». Alu Bulānā it kā nebrūvējuši: neviens teicējs neatcerējās, ka agrāk tas būtu darīts. Lai pagatavotu cienastu, jau 2—3 dienas pirms kāzām strādāja uzaicinātās saimnieces, kuras šeit sauca par «strapkām» (no krievu valodas «стряпать»). Ja kāzas bija īpaši lielas, tad «strapājās vai pa nedēļai iepriekš», — atcerējās māsas Kazākas. Galdā likuši dažādus gaļas ēdienus — gan siltus, gan aukstus, sautētus kāpostus, sieru, medu, cepuši dažādas maizes. Goda vietā uz galda iepretim jaunajam pārim saimnieces nolikušas «brūtes kukuli» — tas bijis apaļš un augsts izcepts maizes klaips, ko vēl greznojuši ar ziediem un miršu zariņiem. Šo kukuli jaunā sieva dalījusi pēc mičošanas. Tā kā Latvijas latviešiem nav bijusi šāda tradīcija, tad domājams, ka «brūtes kukulis» ienācis bulāniešu kāzās no apkārt dzīvojošām slāvu tautām, kur šī rituālā maize ir plaši pazīstama.[1]

Sētu un istabas kāzām īpaši saposa. Gan līgavas, gan līgavaiņa mājās izrotāja «brūtes kaktu» — to vietu, kur sēdēja jaunais pāris. Gar sienu kāra dvieļus, telpu rotāja vai nu ar dabīgiem, vai mākslīgiem ziediem. Ja vien bijis iespējams, saveduši arī eglītes. Citos gadījumos iztikuši ar «pihtītēm», t. i., ar lapeglēm. Eglītes likuši arī pie pagalma vārtiem — tā to atcerējās vecākā no mūsu stāstītājām Paulīne Cine. Arī kāzu brauciena zirgi ceļam uz baznīcu saņēmuši savas rotas — loku rotājuši ar lentēm, ziediem, piekāruši «pulkstenīšus» — zvaniņus. Tālākā pagātnē zirgus esot rotājuši arī ar egļu zariņiem. Ida Putniņa atcerējās, ka zirgiem uz muguras klājuši vilnas segu. Īpaši turīgi saimnieki kāzu aizjūgā jūguši divus vai pat visus trīs zirgus.

Līdzīgi kā Latvijā, arī Bulānas līgavas un līgavaiņi XIX gadsimta beigās un XX gadsimta sākumā vairs gandrīz nevalkāja tradicionālo tautastērpu un ģērbās pēc tā sauktās pilsētnieku modes. «Līgavai bija gara kleita vai kostīms, pie tam ne vienmēr baltā krāsā: tas varēja būt zils, brūns, pelēks vai sārts,» tā stāstīja

[1] Чижикова Л. М. Свадебные обряды русского населения Украины // Русский народный свадебный обряд. — Л.: Наука, 1978, стр. 166. Реммлер В. В. Традиционные элементы в свадебной обрядности украинцев Западной Сибири (по материалам Омской области) // Современная духовная культура народов Сибири и Севера. — Омск: Изд. ОмГУ, 1989, стр. 148.

Tamāra Vende (tagad Salahova) 1977. gada Jāņos.

Jūlija Kalniņa. «Līgavai galvā lika baltus «šleijerus», t. i., plīvuru un miršu vainadziņu.» «Kā tad. Mirtes kronis visādā ziņā. Mirtes tak no pasaules sākuma bijušas brūtes puķes,» sacīja Milda Vitnere. «Protams, kara laikā ne katra meita varēja atļauties tādu greznību. Tad plīvuru aizņēmās uz vienu dienu no kādas vecākas sieviņas, kura to glabāja kā atmiņu no jaunības dienām. Mirtes bija arī nevainības simbols. Tāpēc atraitnes, precoties otrreiz, miršu vainagu vairs nelika. Bet gadījās, ka arī jaunu meitu sievas baznīcā aprunāja, ka tai nu gan miršu kroņa vietā derētu vērmeļu kronis,» zināja teikt Anna Artklēbere. «Cik nu kuro reizi taisnības sievu valodām, kas to lai zina. Līgavaiņa parastais apģērbs bija tumšas krāsas uzvalks un miršu pušķis pie atloka: jaunam puisim kreisajā pusē,» — tā stāstīja māsas Kazākas. Kāzu dienas rītā vedējmāte un brūtes māsas palīdzēja līgavai saģērbties. Agri no rīta klāt bija līgavainis ar savu «draudzi». Taču līgavas mājas vārti bija cieši aizdarīti un viņas brāļi un citi radinieki apsargāja vārtus. Lai sargi izskatītos iespaidīgāki, šāva gaisā ar salūtpatronām. Šāva arī līgavaiņa pavadoņi. «Mums te tāda lone, ka, brūtgānu sagaidot, šāva. Nelaida iekšā — sūtīja visādas vecenes līgavas vietā. Īstā līgava bija jāizpērk. Visbiežāk jau šņabi lika galdā,» stāstīja Anna Artklēbere. Bet Aleksandrs Melbārdis atcerējās, ka agrāk līgavas izpirkums bijusi «kāda nebūt tur naudas summa». Jūlija Kalniņa vēl zināja stāstīt, ka līgavaiņa «draudzi» griezuši riņķī pie līgavas mājas vārtiem un likuši vēl vizināties pa ciemu. Šaušana, viltus līgavu vešana, arī novilcinātais brauciens pa ciemu ir rituāli,

Alus gan nav pašu darināts, bet atvests «no rajona», jo — vai tad var Jāņos iztikt bez alus?

Jāņu vakaru ciemā ievada bērzu meiju vezumi. Arī visi vārti tiek appušķoti.

kuru apslēptā nozīme ir aizbaidīt un apmānīt ļaunus garus, sajaukt viņiem pēdas. Taču gan šaušana pie mājas vārtiem, gan vizināšanās pa ciemu ir raksturīgāka slāvu tautām — krieviem, ukraiņiem. Dzīvodami kaimiņos, latvieši šīs tradīcijas būs pārņēmuši no viņiem.[1]

Kad līgavainis un viņa pavadoņi beidzot iekļuva līgavas sētā, visus viesus aicināja pie brokastu galda. Jauno pāri sēdināja goda vietā — izrotātajā «brūtes kaktā». Vecāki deva savu svētību, un kāzu brauciens devās uz baznīcu. Bieži vien vecāki nebrauca līdzi uz

[1] Чижикова Л. Н. Указ. соч: — Стр. 171.
Реммлер В. В. Указ. соч. — Стр. 149.

baznīcu. Uz laulāšanos līgava brauca vienos ratos ar savu krustmāti, bet līgavainis sēdēja sava krusttēva ratos. Pēc laulāšanas jaunais vīrs sēdināja sieviņu savos ratos un viss kāzu brauciens devās uz līgavaiņa mājām. Tur priekšā bija tie viesi, kas nebrauca uz līgavas mājām un baznīcu. Tuvākie radi saveda ciema kukuļus — gan saceptas maizes, gan šņabi. Par dāvanām teicēji stāstīja divējādi — vecākās sievas teica, ka radi esot veduši dāvanas, tuvākie pat kādu telīti vai aitu, citi traukus, gultas drēbes, bet jaunākās stāstītājas neatcerējās, ka būtu notikusi kāda lielā apdāvināšana. Acīmredzot kolhozu laiks ietekmēja cilvēku turību un arī dāvināšanas iespējas.

Pirmie jaunā pāra sagaidītāji vīra mājas pagalmā bija līgavaiņa vecāki. Dažas teicējas stāstīja, ka vīramāte sagaidījusi vedeklu ar sālsmaizi un pagalmā zem kājām klājusi grīdceliņu. Citas iebilda, ka sālsmaize esot aizgūta no krieviem un agrāk nekas tāds neesot darīts. Kāpēc klāta «grīddrāna», sievas nezināja teikt. Man šī izdarība atsauca atmiņā tos latviešu kāzu aprakstus, kuros teikts, ka vīramāte vedeklas pirmajiem soļiem pagalmā paklājusi villaini, lai nesadusmotu mājas garus par svešinieces pirmajiem soļiem, arī lai izrādītu labvēlību līgavai.

Tad visus viesus aicināja pie galda. Jaunais pāris apsēdās goda vietā, viņiem blakus — vedēji un vecāki. Ēda un dzēra, kā jau kāzās. Lai būtu lustīgāk, jau laikus aicināja muzikantus. «Visbiežāk ņēma tos ar pijolēm un garmoņām, bija arī viens ar basi,» atcerējās Paulīne Cine. Vaicātas par dančiem kāzās, sievas nosauca «valci, poļku, krakovjaku, elenderi» un, protams, pieminēja, ka pirmo deju dejojis jaunais pāris. Bez uzaicinātajiem kāzu viesiem gandrīz katrā kāzu namā ieradās «čigāni». Māsas Kazākas pat teica, ka tas pāris, kura kāzās nav bijuši «čigāni», nedzīvos laimīgu dzīvi. ««Čigānos» gājēji saģērbās ērmīgi un tā, lai viņus nepazītu. Tad gāja uz kāzu namu, kur dziedāja un dancoja, «lai viņus uzgostētu»,» sacīja Aleksandrs Melbārdis. Saprotams, ka «čigānus» pacienāja, viņus tikai nesēdināja pie galda, bet cienastu pasniedza stāvot. Bieži vien par «čigāniem» pārģērbās kāzu viesi, lai vieglāk būtu nozagt līgavu. Līgavu centās zagt ap pusnakti, pirms mičošanas. Ja neizdevās nozagt līgavu, zaga līgavaini, jo zaguši esot izpirkuma pēc. Tāpēc viens no vedēju uzdevumiem bija nosargāt jauno pāri. «Vedējmāte kraulēja (sargāja — *U. B.*) līgavu, vedējtēvs — līgavaini, jo viņiem tad ar jādod tā butele izpirkuma, ja nozog. Bet zadzēji bija naski — vasaras laikā pat pa logu līgavu izcēla,» stāstīja māsas Kazākas.

Tieši pusnaktī rīkoja mičošanu. Kad es vaicāju, ko nozīmē šī mičošana, tad Milda Vitnere atbildēja, ka ar to brīdi līgava tiek pārvērsta par sievu. Viņai noņem vainagu. Parasti to dara vedējmāte. Vainagu uzliek līgavas māsai, bet jaunajai sievai galvā liek aubi. Diemžēl nevienu aubi mēs vairs nevarējām apskatīt — tagad mičošana kāzās nenotiek, bet vecās aubītes kaut kur esot noklīdušas. Spriežot pēc aprakstiem, aubīte bijusi apaļas vai ovālas formas, «viscaur rotāta ar mežģīnēm un skaistu puķi vidā — kā viens pīrāgs». Lai stingrāk turētos, to lika uz cieta pamata, piemēram, kartona. Aubi gatavoja vedēj-

māte. Arī līgavainim mičošanā noņēma miršu pušķi un piesprauda to viņa brālim. Kāzinieki norises laikā dziedāja īpašas mičošanas dziesmas — vienu līgavai, otru līgavainim. Jauno pāri sēdināja uz diviem blakus noliktiem krēsliem, kurus pārklāja ar segu. Uz šiem krēsliem viņus arī «urrāja» — vispirms meitas meta gaisā līgavu, puiši — līgavaini, pēc tam jauno sievu meta gaisā sievas, bet vīri — jauno vīru. «Urrāja» arī jaunā pāra vecākus.

Pēc mičošanas jaunais pāris deva viesiem tēju un jaunā sieva sadalīja «brūtes kukuli». Kāzas vēl turpinājās, bet jaunais pāris pēc kāda laika gāja gulēt. Ar guldināšanu saistītas tradīcijas Bulānā neviens neatcerējās. Gultu jaunajam pārim klāja pašu mājās, «kur jau nu bij' rūme», bet viesi vēlāk gāja gulēt uz savām mājām.

Otrā rītā atkal visi viesi sanāca kāzu namā modināt jauno pāri. Kas bijuši slinkāki, tie esot modināti, bet čaklākie cēlušies paši. Daži no stāstītājiem, piemēram, Aleksandrs Melbārdis, atcerējās modināšanas tradīciju, kas saucās «podu dauzīšana». «No rīta iet un pārbauda — kas tur un kā tur. Tad iet istabā un dauza podu — vai nu veselu, vai pušainu. Nu taisni istabas vidū! Un visi tad skatās, kāds tas pods būs,» stāstīja Aleksandrs. Kad vaicāju citām sievām par kāzu rīta izdarībām, viņas atbildēja izvairīgi — jā, esot tādas ākstības notikušas, bet tās jau atkal būšot no krieviem noskatītas. Es līdzīgu tradīciju atradu Sibīrijas ukraiņu rituālu aprakstā.[1]

No rīta jaunā sieva sacepa veselu kaudzi pankūku, ko izdalīja atnākušajiem viesiem. Taču par velti vis nedeva — «... viens telēķis pilns ar bliņām, otrs tukšs, ja gribi bliņu, — met tukšajā telēķī naudu,» stāstīja Ida Putniņa. Tā arī savākuši dāvanas tiesu jaunajam pārim. Ja kāda jaunā sieva nav pratusi pankūkas izcept, tā maksājusi saimniecēm vai kādām radiniecēm, bet kaunā jau nedrīkstēja krist. Latvijā šāda pankūku cepšana nav pazīstama, tāpēc domājams, ka tā aizgūta no apkārt dzīvojošajiem krieviem un ukraiņiem.[2]

Līgavaiņa vecāki saņēma dāvanas no jaunās sievas: vīramātei dāvināta vilnas sega, citiem vīra radiem — krekli, cimdi, zeķes, kāda kleitas drēbe. Taču ar laiku šī senā dāvināšanās un veltīšanas tradīcija zaudējusi savu seno saturu. Jaunākās stāstītājas jau zināja teikt, ka apdāvina abus vecākus: līgava — vīra radus, bet līgavainis — sievas vecākus un radus.

Otrajā dienā kāzas turpinājās gan ar ēšanu, gan dančiem. Muzikanti spēlēja, ja vien no rīta kāzu viesi bija uz «garmoņām» salikuši naudu. Nekādu īpašu pārbaudījumu jaunajam pārim nebijis. Vienīgi Anna Artklēbere atcerējās, ka sievas esot tīši kaisījušas istabā gružus, lai pārliecinātos, ka jaunā sieva būs čakla un tos saslaucīs. Jaunākos laikos, tāpat kā pie mums Latvijā, arī Bulānā ieviesušies dažādi «pārbaudījumi» — jaunais pāris zāģē malku, mazgā lelles utt. Ida Putniņa zināja stāstīt, ka otrajā kāzu dienā jaunais pāris un citi viesi vizinājušies izgreznotos

[1] Реммлер В. В. Указ. соч. — Стр. 151.
[2] Turpat, 151.–152. lpp.

Lejas Bulānas vislatviskākā māmiņa 1977. gadā.

pajūgos pa ciemu. Taču arī šo tradīciju es saistu ar slāvu ietekmi.[1]

Otrajā dienā ap pusdienas laiku viesi posās uz mājām. Visi uzreiz jau nebrauca prom, «lai jau tā sirds tai līgavai tā nesāp,» sacīja Paulīne Cine. Tuvākajiem radiem sagatavoja ciemakukuļus.

XIX gadsimta otrajā pusē pēc nedēļas parasti rīkoja atkāzas. Taču Bulānā vairs tikai Paulīne Cine atcerējās, ka tādas rīkotas, un arī tikai tad, ja bijusi rocība.

Parasti svarīgos dzīves brīžos, kāds ir arī kāzas, cilvēki ir zīlējuši, kāda būs turpmākā dzīve. Milda Vitnere atcerējās, ka vecākās sievas teikušas — ja pirmā kāzu diena esot vējaina, tad būšot vējīga sieva, ja esot otrā diena vējaina, — tad vējīgs vīrs. Bet, ja kāzās ir slikts laiks, tad arī dzīve noiešot šā tā. Paulīne Cine pa jokam piebilda, ka, ja līstot lietus kāzu dienā, tad brūte, meitās būdama, nav suņus labi barojusi.

BĒRNA GAIDĪŠANA, RADĪBAS, RAUDZĪBAS

Ja notikumi risinājās dabiski, tad parasti pēc kāzām sekoja grūtniecība. Lai bērniņš piedzimtu vesels, grūtniecei bija jāievēro dažādi aizliegumi un norādījumi. Ugunsgrēka laikā nedrīkstēja ar rokām

[1] Реммлер В. В. Указ. соч. — Стр. 149.

Cepures pušķošanu pazīst arī Lejas Bulānas latvieši. Tas pieder pie kāzu tradīcijām.

Kāzas 60. gados.

pieskarties kailai miesai — bērniņam uz miesas būšot ugunszīmes. Nedrīkstēja kāpt pāri žogiem, strikiem un nestuvēm. Aizliegts bija lūrēt cauri šķirbām, lai bērnam nebūtu vāja redze. Sajūtot maitas smaku, nedrīkstēja likt roku priekšā mutei vai teikt «fui!» — tad bērnam vēlāk smirdēšot mute pēc maitām. Tāpat nedrīkstēja skatīties uz kropliem cilvēkiem vai brīnīties par viņiem, grūtai sievai neieteica iet uz bērēm. Ja nu tas tomēr bija jādara, tad nedrīkstēja skatīties uz mironi, lai bērniņš nepiedzimtu ar dzeltenu ādas krāsu. «Smagai» sievai nav brīv sist čūsku, arī viņas vīrs nedrīkst to darīt, citādi bērnam būšot «čūskas vaina» — viņš lodās kā čūska un mēliti vien šaudīs. Pret šo kaiti esot tikai vienas zāles — čūskas ādu liek ūdenī, kad bērniņu mazgā, un pāris pilienus iepilina arī bērniņam mutē. Šos aizliegumus Lejas Bulānā arī mūsdienās uzskata par nopietniem un vērā ņemamiem.

Kad tuvojās dzemdību laiks, sieva aicināja vecmāti. Ciemā esot bijušas vairākas pratējas, kas saņēmušas bērniņus. Viena no tām esot saņēmusi pat 200 vai vairāk bērnus. Mūsdienās gan neviena no viņām vairs nav starp dzīvajām. Bet sievām, ar kurām mēs sarunājāmies, visām bērni bija saņemti mājās. Parasti dzemdēja istabā, bet Jūlija Kalniņa teica, ka esot gājuši arī uz pirti. Vecmāte esot likusi atpīt matus, lai «ceļš vieglāks», lai «visas dzīsliņas raisās vaļā», stāstīja Alīda Melbārde. Vecmātes zinājušas īpašus vārdus un zālītes, bet šīs zināšanas līdz ar viņām pašām aizgājušas aizsaulē. Vecmāte arī griezusi un apsējusi nabas saiti, bet «otro pusi» tūdaļ norakusi — ja vasara, tad varēja aprakt ārā, taču visbiežāk kāpusi rakt pagrabā.

Tūlīt pēc dzemdībām vecmāte mazgāja bērniņu. Pavisam maziņiem smēla ūdeni no akas, vēlāk jau mazgāja upes ūdenī. Pirmo reizi mazgājot, ūdenī ielika sāli un maizi, lai allaž būtu pārticis, jo «... maize un sāls — tas jau tas cienīgākais uzturs,» teica Paulīne Cine. Ūdeni pēc mazgāšanas nolēja kādā nomalītē, klusākā vietā, kur neviens nestaigā pāri, lai bērniņam neceltos nekādas vainas. Tā to darīja līdz pat tam laikam, kad bērns bija nokrustīts. Nomalē lēja arī to ūdeni, kurā mazgāja bērna drēbītes. Līdz krustībām drēbītes nenesa žāvēties ārā, lai vējš tās nepurina un bērns nebūtu vējīgs, un tam neceltos nekāds ļaunums. Mildas Vitneres vecāmāte neļāvusi bērnu mazgāt pirms un pēc saules — tad guļot mierīgāk. Arī drēbītes nevajagot mazgāt, ja saule vēl nav uzlēkusi.

Drēbītes bērniem parasti šuva no kādiem veciem krekliem, palagiem. «Tas tāpēc, lai bērns dikti neplēš drēbes, lai viņš māk piesargāt,» skaidroja Milda Vitnere. Agrāk bērnus Bulānā esot tinuši jostās — no palagiem sataisītās garās strēmelēs. Sākuši tīt no pleciem un notinuši stingri, klāt pietinot arī rociņas. To atcerējās gan tikai pašas vecākās stāstītājas — Paulīne Cine un Jūlija Kalniņa.

Kad bērns bija saģērbts, sauca iekšā tēvu, vēlāk parādīja arī citiem mājiniekiem. Tad mazo bērniņu lika šūpulī. Bulānā esot bijuši divējādi šūpuļi — uz līksts un uz «pederes». Taisīti no koka, biežāk no bērza. Lai šūpulīti pakārtu, pie griestiem uztaisīja

īpašu šūpuļa riņķi. Putniņu mājās mēs vēl šo riņķi griestos atradām, kaut gan bērni jau augot gultiņās labi sen. Par šūpulīti Paulīne Cine mums piekodināja: to nekad nešūpot tukšu — citādi bērniņš tukšu vien runāšot, jo «esot tak tādi cilvēki, nu taisni vai ar rokām var sagrābstīt, kā melo».

Pati māte likās gultā un pirmās dienas visus mājas darbus padarīja kāds no mājiniekiem. Ja blakus bija pašas māte, tad varēja sagulēt kādu dienu arī ilgāk. Bet, ja darbi paliek nedarīti, — gribi negribi, jāceļas un jādara, — skumji secināja Anna Artklēbere. Taču sešas nedēļas bija jāpiesargājas — nedrīkstēja neko smagu celt, bija «jāglabā veselība», jo tieši šādā laikā «tur viss ir nokārtojies» — to Bulānas sievas ir paturējušas prātā no savām vecmāmiņām un ielāgo arī šodien. Jaunā māmiņa sešas nedēļas nedrīkstēja iet ārpus mājas pagalma ļaudīs. Arī to Bulānā ievēro vēl šodien, un kā nu ne — ja kāda rādās uz ielas bez laika, vecākās sievas to aprājot: «Kuš, cūka, gulēt migā atpakaļ!» — laikam tāpēc, ka visu šo laiku sievu uzskata par «netīru».

Arī ciemos pie jaunās mātes un bērniņa vis kuru katru nelaida.

Raudzībās nāca tikai sievietes un arī tikai tuvākās radinieces vai draudzenes. Viņas parasti nesa cienastu — sacepa pankūkas ar ievārījumu, nokāva vistiņu, pagatavoja kotletes vai cepeti. Daža atnesa arī kaut ko no drēbēm. Rauguļos nācējas palīdzēja apdarīt mājas darbus vai vienkārši pakavēja nedēļniecei laiku. Arī vecmāte vēl veselu nedēļu nāca mātei palīgā. Par savu darbu vecmāte saņēma atalgojumu: kleitas drēbi, lakatu, miltu maišeli vai kaut ko citu no produktiem. Naudu parasti neņēmušas.

Māsas Kazākas izstāstīja arī tādu paražu: ja otrā rītā pēc dzemdībām kāds ienāk istabā, kur guļ sieva ar bērniņu, tad skatījās, kas ir nācējs. Ja ienāca sieviete un piedzimusī bija meitene, ienācējai noņēma no galvas lakatu — to valkāšot mazā, un lakats bijis jāizpērk. Tāpat vīrietim noņēmuši cepuri, ja jaundzimušais bijis zēns. Šis paradums pazīstams arī Latvijā.

Taču vispār centās līdz krustībām mazo nerādīt svešiem cilvēkiem, jo baidījās, ka viņu var noskatīt ar ļaunu aci. «Esot bijuši tādi cilvēki ar ļaunām acīm — viņi reizēm pat paši to nav zinājuši un nevienam ļaunumu nav vēlējuši, bet acis tomēr darījušas ļaunu. Bērni, no ļaunas acs noskatīti, kļuvuši nemierīgi, staipījušies un nerrojušies, stipri raudājuši. Tad varējušas līdzēt tikai vecenītes, kas bērnus apvārdojušas un nomazgājušas. Dažus paņēmienus mums izstāstīja arī Ida Putniņa. Vajagot ar ūdeni apmazgāt galdam visus četrus stūrus, to ūdeni savākt trauciņā un caur sietu uzspricēt bērniņam. Kādu pilienu iepilināt arī mutē. Vai arī nomazgāt ar ūdeni bērniņam seju un to ūdeni ieliet durvju gropē, tad, durvis virinot, arī ļaunums izdeldēsies. Arī mūsdienās ciemā esot sieviņas, kas varot līdzēt, piemēram, Jūlija Kalniņa. Es pati biju klāt, kad jaunā māmiņa atnesa zīdainīti, kas visu nakti bija neganti raudājis.

Ja bērns bija piedzimis vārgs, raudulīgs un vārdošana nelīdzēja, tad centās pēc iespējas ātrāk viņu nokrustīt. Kā teica Paulīne Cine: «Ja to bērniņu laikus

pakristī, tad viņš tūlīt ar sāk pravīties (veseļoties — *U. B.*). Tā kristība jau ir dikti vajadzīga, jo tad Dievs pieraksta savā derībā to vārdiņu.» Tāpēc līdz krustībām bērnu nesauca nodomātā vārdā, lai to velns nepieraksta savā derībā.

KRUSTĪBAS

Laiks krustībām nebija īpaši noteikts, taču parasti tās rīkoja, kad bija pagājušas sešas nedēļas un visbiežāk svētdienā. Agrāk krustīja baznīcā, tagad aicina uz māju Paulīnes tanti, jo viņa ciematā ir tikpat kā mācītāja vietā. Tāpat centās sagatavot kādu cienastu un tad aicināja krustvecākus. Kad vaicāju, cik krustvecāki tika aicināti, Paulīne Cine sacīja: «Tas riktīgais likums jau ir, ka puikam ir divi krusttēvi un viena krustmāte, bet meitiņai divas krustmātes un viens krusttēvs.» Arī citi ciema ļaudis sacīja to pašu. Krustvecāki nenāca uz krustībām tukšām rokām. Mazajam nesa dāvanas: drēbītes, apavus. Vārdu parasti izvēlējās vecāki paši, kāds viņiem bija tīkams, nekādu likumību vārda izvēlē neesot bijis. Tikai agrāk vairāk likuši latviešu vārdus, bet mūsdienās — krievu, — skumji secināja Anna Artklēbere. Jautāju, vai krustībās bijuši kādi īpaši ēdieni. Paulīne Cine atcerējās, ka vispirms kūmām esot bijis jānoēd sīpols, lai bērns «augtu kā skriemuls» (tāds, kas var mudīgi paskriet, veikls — *U. B.*). Un pie galda jāsēd cieši — lai bērnam cieši augtu zobi.

Bulānas māmiņas savus bērnus cenšoties barot līdz gada vecumam ar savu pienu, bet agrāk esot devuši krūti pat līdz divu gadu vecumam. Kad nodomāja bērnu nošķirt no krūts, tad esot visādi mānījušies, ka «cicis pazudis, pele aiznesusi», vai arī nosmērējuši ar sodrējiem un teikuši — kā nu tādu melnu ēdīs.

No tādām ļoti senām tradīcijām, kas saistītas ar bērnu audzināšanu, Paulīne Cine man zināja izstāstīt par «saru pēršanu». «Uz to miesiņu bērniem reizēm izaug tādas pumpiņas, un tad teica, ka vajag pirtī tās pumpiņas izpērt, izpačāt. Sakūra pirti un bērniņu ar lapu slotiņu pēra, un vēl sacīja, ka perot sarus.» Parasti esot pēruši apmēram mēnesi vecus bērnus vai arī vecākus, kad jau tās pumpas uzmetušās. Arī Latvijā ir zināma «saru pēršana», tikai pirms pirtī pēršanas bērnam visu miesu nozieda ar pašķidri iejauktu rudzu miltu mīklu un tad pēra ar lapu slotiņu.

BĒRES

Cilvēka dzīves ritums noslēdzas ar pēdējiem godiem viņa mūžā — bērēm. Paulīne Kazāka stāstīja, ka tajos laikos, kad Bulānā vēl bijusi baznīca «ar lielo pulksteni (zvanu — *U. B.*)», tikko kāds nomiris, tuvinieki gājuši uz baznīcu un ar «lielo pulksteni» trīs reizes zvanījuši. Tad visi ciemā zinājuši, ka kāds miris.

Pirmais, ko darīja tuvinieki, bija miroņa mazgāšana. Ja paši šo darbu nevarēja veikt, sauca talkā kādas vecenītes, kas aizgājēju par maksu gan nomazgāja, gan apģērba. Mazgāja istabā — mironi lika

vai nu uz soliem, vai galda, sasildīja ūdeni, ko ielēja kubulā un novietoja zem soliem. Pēc mazgāšanas ūdeni savāca un nolēja kādā klusākā vietiņā, nomalītē, kur citi pāri nebradāja. Arī miroņa mazgājamās ziepes saglabāja. Citi teicēji jau vairs nevarēja man paskaidrot, kāpēc tā jādara, bet Paulīne Cine un Milda Vitnere zināja teikt, ka tās palīdzot nodzīt no miesas kaites, līdzot arī pret «miroņkauliņiem» — cietiem izaugumiem uz rokām un kājām. Jūlīte Kalniņa gan teica, ka agrāk miroņa mazgājamās ziepes esot liktas mironim līdzi zārka spilvenā. Šādi ticējumi bija zināmi arī Latvijā.

Vecāki cilvēki jau laikus sagatavoja sev zārku, krustu un atlika mirstamās drānas. Kā teica Aleksandrs Melbārdis, «te pulkiem bij tādu, kam mājās zārks jau gatavs». Mirstamās drānas izvēlējās jaunākiem cilvēkiem gaišākas, vecākiem — tumšākas. Bieži vien arī vecās sievas vēlējās, lai viņas apglabā laulājamā kleitā (tās gan parasti nebija baltās kleitas, jo tolaik kāzās vilka arī citas krāsas tērpus).

Pirms aizgājēju guldīja zārkā, zārka vietiņu apsvētīja. Dažiem pēc viņu vēlēšanās blakus ielika dziesmu grāmatu.

Līdz bērēm mirušo aiznesa uz pirti vai klēti. Vasarā, lai saglabātu ap mironi vēsumu, zem zārka lika granti, tam apkārt nātres. «Vasaru bargajā laikā (negaisa laikā — *U. B.*) mironim lika klāt magnētus, lai nepaliek zils,» sacīja Paulīne Cine. Pēdējo nakti pirms bērēm mirušo ienesa istabā. Pie zārka aizdedza sveces, un sanākušie bērinieki skaitīja lūgsnas, dziedāja, taču ne visu nakti. «Tie krievi gan sēž un raud visu nakti,» sacīja Jūlija Kalniņa.

Otrā rītā mirušo veda uz kapiem, parasti ap 12 vai 2 dienā, jo mironim neesot labi, ka rokot vakara pusē. Latvijā teiktu — tāpēc, ka Veļu māte pēcpusdienā aizdara savus vārtus —, bet Bulānā to vairs neatceras. Tiklīdz mirušo iznesa no mājas, bija jāizjauc zārka vieta — sagāza solus, noņēma rotājumus. Ida Putniņa atcerējās, ka zārka vietā tūlīt iedzinuši naglu: lai «tik drīz neviens nenāktu pakaļā». Arī Emma Leimane atcerējās, ka dzinuši naglas, tikai nevis zārka vietā, bet tur, kur mironis mazgāts. Krievi tūlīt pēc miroņa iznešanas no mājas izmazgājuši grīdas. Latvieši tā nav darījuši, tikai «dažreiz izlējuši kādu spaini ūdens no pakaļas». To var izskaidrot ar to, ka ūdens simbolizē dzīvību, un šī rituāla jēga — ar šo «ūdeni — dzīvību» it kā aizskalot nāves klātbūtni.

Uz kapiem mirušo agrāk veduši ar zirgu, bet tagad ved ar mašīnu. Ir palicis nemainīgs rotāšanas veids — agrāk ratus vai ragavas izklāja ar segām, tagad izklāj mašīnu. Tiesa, reti kuram vēl ir vilnas segas, tāpēc mašīnu izklāj ar grīdceliņiem. Pie kapu vārtiem lika eglītes vai priedītes. Arī šī tradīcija vēl mūsdienās plaši zināma visā Latvijā, un tās skaidrojums saistīts ar egles kā dzīvības koka simboliku. Ziedu laikā Bulānā bēru gājienam pa priekšu kaisīti ziedi, taču tas varētu būt jaunāku laiku ieradums. Daudzi arī uz zārka seguši vilnas segu, bet bagātākie arī zārku kapā laiduši ar visu segu, sacīja Alīda Melbārde. Zārka laišanai kapā bijuši noausti īpaši bēru dvieļi. Tagad visā ciemā tie vairs palikuši tikai Jūlijai Kalniņai, un visi iet no viņas aizņemties.

Arī mācītāja vietā tiek aicināta Paulīne Cine. Viņa zinot gan dziesmas, gan lūgšanas.

Ciņu Roberta bēres 1989. gada rudenī. Vispirms zārks stāvēja nelaiķa mājās. Tur sievas ilgu laiku dziedāja, kamēr sanāca visi piederīgie un bēru viesi, vairāk nekā 100 cilvēku. Tad procesija devās prom pēdējā gaitā no mājām uz kapsētu. Krustu nes Blanku Roberts.

Kad kaps aizbērts, kopiņas kājgalī iesprauduši krustu, ko rotājuši ar dvieli un cimdu pāri. Kad vaicāju, kāpēc krusts kājgalī, man nezināja atbildēt. Latvijā vecāki ļaudis noteikti atcerētos, ka to dara tāpēc, lai mirušajam, Pastardienā augšāmceļoties, būtu aiz kā pieķerties.

Kapos bēriniekus necienāja, arī tos ne, kas nebija lūgti uz mielastu, jo tā neesot pieņemts. Uzaicinātie radi un draugi devās atpakaļ uz bēru māju, kur bija klāti galdi. Parasti nokāva kādu cūku vai teļu un ātrumā «sastrepāja galdus», ko nu kurš varēja atļauties. Mielasts parasti ilga vienu vakaru. Bija ticējums, ka mirušais vēl ir klāt, ka viņš pēdējo reizi atvadoties no tuviniekiem un draugiem. Ja bērēs kāds sācis par daudz lustēties, viņu apsaukuši, ka nelaiķis to visu redzot. Taču paradums likt uz bēru galda šķīvi nelaiķim neesot bijis.

Ar bērēm bija saistīti dažādi māņi un aizliegumi. Tā, piemēram, tuvinieki nedrīkstēja nest zārku, krustu, nebija ļauts rakt kapu vai «šķipelēt (aizbērt — *U. B.*) to cieti».

Taču visā ciemā vēl aizvien runā par Minnas Runces bērēm. Viņai bija četri dēli, un pirms nāves viņa teikusi, lai zārku nes viņas dēli, kaut arī tas nebija atļauts. Pēc dažādām pazīmēm zilēja arī to, vai drīz nesekos vēl kāds mironis, — ja nelaiķis ilgi nestinga, tad teica, ka viņš kādu paņems līdzi. Ja iebruka izraktais kaps, tad sacīja, ka drīz vēl kādu raks. Ciema ļaudis zināja teikt, ka burvjiem un ļauniem cilvēkiem esot grūti nomirt. Ja tie ilgi mokoties, tad esot jālauž griesti. Bulānā esot bijusi viena ragana,

Zārku visu ceļu nes atvērtu.

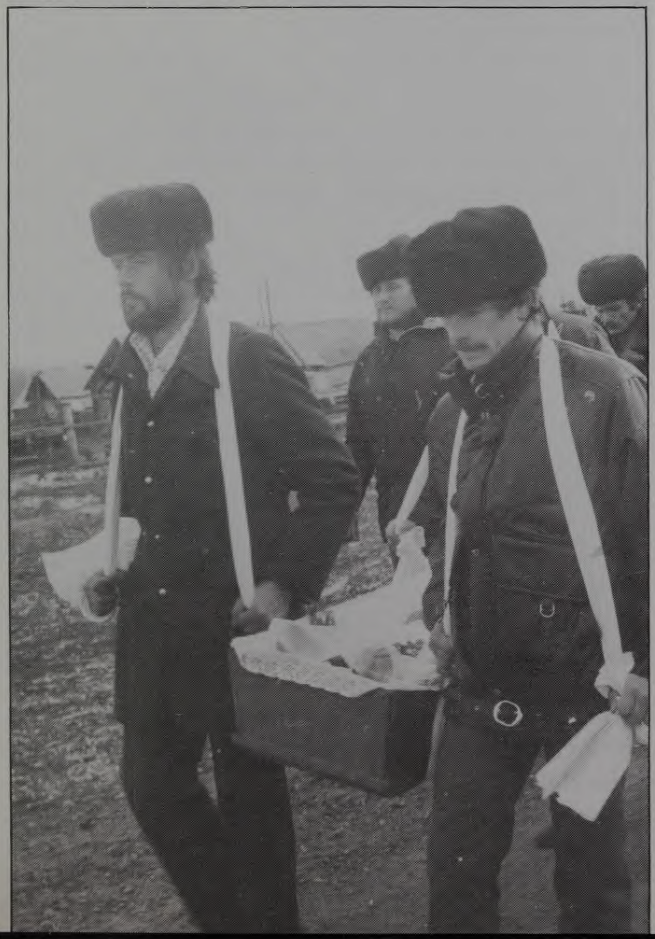

Bēru procesija noteiktā kārtībā dodas uz kapiem.

Ciņu Paulīnei šīs bēres bija īpaši smagas, jo nelaimes gadījumā bija gājis bojā viņas mazdēls. Vecmāmuļai, kas daudzus aizvadījusi mūžībā, tagad nācās pavadīt arī šo auklējumu.

kura pirms nāves aizvesta uz Jermakovsku un nevarējusi tur nomirt. Tādēļ cēluši griestiem trīs dēļus laukā.

Ik gadu mirušos piemin mirušo piemiņas dienā. Tad kapos, ko bulānieši sauc par Lielajiem bērziem, sanāk ciema ļaudis un Paulīne Cine notur dievvārdus, pieminot aizsaulē aizgājušos.

Tā tiek svinēti latviešu ģimenes godi tālajā Sibīrijas ciemā Lejas Bulānā. Daudzkas no Latvijas līdzi paņemtajām senajām tradīcijām laika ritumā ir atmests, citām ir aizmirsts skaidrojums, zudusi izpratne par tām. Klāt nākušas agrāk svešas norises vai vismaz to elementi, kas aizgūti no visapkārt dzīvojošajiem Sibīrijas krieviem, varbūt arī no citiem etnosiem.

Lejas Bulānā ir risinājies parastais etniskais process, kādam pakļautas nelielas no pamatetnosa atdalījušās grupas, kas dzīvo svešā etniskā vidē un kurām pietrūkuši kontakti ar dzimteni. Šis process turpinās, jo ciemā cilvēki noveco un mirst. Nav vairs kam svinēt kāzas un krustības, jo jaunie no ciema aizbrauc uz lielajām Sibīrijas pilsētām. Ir tikai bēres. Kamēr tapa raksts, aizsaulē aizgājusi arī viena no manām teicējām Emma Leimane. Bet varbūt nevajag to dramatizēt, labāk ieklausīties filologa un folklorista Pētera Šmita vārdos: «Ja jau zināma kultūra ir pārdzīvojusi savu laiku un ir tikusi arī atmesta, tad tām pārmaiņām ir bijuši savi iemesli. No senatnes pētīšanas mēs gan varam smelties daudz pamācības, bet nevis kādu paraugu jeb ideālu mūsu nākamai dzīvei.»

Vasarā būtu arī dārza un lauku puķes. Tagad ir tikai veikalā pirkti metāla, plastmasas un papīra bēru vainagi. Pie daudzām kapu kopiņām vēl ilgi stāv šādi sarūsējuši un noplukuši vainagi.

Kāpēc tieši tagad, kad varētu beidzot dzīvot? Ir pagājušas represijas, karš, bads, pāri spēkiem ejošs darbs bez atalgojuma. Un tieši tagad, «labajos laikos», jāzaudē tuvs cilvēks, kura dzīve tikko iesākusies. Vecie paliek. Kāpēc? Arī 90 gadu vecumā cilvēks uz to nespēj atbildēt.

ANETE KARLSONE

MATERIĀLĀ KULTŪRA UN MĀJAMATNIECĪBA LEJAS BULĀNĀ

Šodien etnogrāfus (un ne tikai viņus) interesē, kā Bulānas latvieši dzīvo XX gs. 90. gadu sākumā, ko glabā savā atmiņā par iepriekšējo paaudžu dzīvi šajā ciemā, cik liela nozīme latviskās identitātes saglabāšanā ir materiālajai kultūrai, tai videi, ko ap sevi veido paši cilvēki. Uz dažiem no šiem jautājumiem tad arī tika meklētas atbildes zinātniskās ekspedīcijas laikā 1991. gada augustā Bulānā un oktobrī N. Martjanova Minusinskas novadpētniecības muzejā, strādājot ar materiāliem no Lejas Bulānas latviešu kolonijas. Latviešu darināto un lietoto priekšmetu kolekcija muzejā savākta galvenokārt līdz 1900. gadam. Gandrīz par katru eksponātu ir pierakstītas, lai arī trūcīgas, tomēr mūsdienās ļoti vērtīgas ziņas par tā darināšanas vietu, darinātāju, priekšmeta lietojumu, bieži vien minot arī vietējo latvisko nosaukumu. Pārsvarā tās ir tekstīlijas, kas sniedz liecības par Lejas Bulānas iedzīvotāju apģērbu pagājušā gadsimta beigās.

Lejas Bulāna ir krievu sādžas tipa ciems ar vairākām mālaini smilšainām ielām, aiz kuru platajām grāvmalām rindojas pārsvarā guļbūves mājas ar augstiem dēļu žogiem starp tām. Ielām īpašu nosaukumu nav. Tās tiek sauktas vienkārši kārtas skaitļa vārdos — Pirmā, Otrā, Trešā un Ceturtā iela. Pirmā iela pašlaik ir visgarākā un vairāk apdzīvotā, bet katra nākamā ir ar mazāku māju skaitu, un Ceturtajā ielā jau ir vairs tikai divas mājas. Ciema galvenā sabiedriskā dzīve noris Pirmajā ielā. Tajā atrodas skola, bibliotēka (bulānieši saka: «lasāmmāja»), klubs (bijusī luterāņu baznīca, tikai tagad jau bez torņa), bērnudārzs («laukumiņš»), kolhoza kantoris un, protams, veikals. Šeit tas ir ne tikai vieta, kur iegādāties preces, bet arī vieta, kur diezgan regulāri ciema iedzīvotāji var satikties un apmainīties ar jaunākajām ziņām.

Gandrīz visas ciema mājas, kā jau teikts, ir guļbūves, kuras greznojas ar dažnedažādi kokā grieztām logu apmalēm un zili krāsotiem slēģiem. Uz palodzes aiz balti krāsotā loga rāmja garāmgājēja skatus nereti piesaista kāda koši ziedoša istabas puķe. Daļai no dzīvojamām mājām, ieskaitot arī pēdējā laikā celtās, ir divi «gali», t. i., katrā mājas galā dzīvo sava saime, tai ir atsevišķs pagalms, dārzs un kūts. Parasti mājas priekšā ielas pusē ir neliels iežogots puķu dārziņš un arī soliņš pie tā.

Pārējā vide, kurā darbojas mājas iedzīvotāji, tiek norobežota no ielas ar augstu dēļu žogu, kurā ir lielie iebraucamie vārti un blakus tiem — mazie vārtiņi. Šāds māju un sētu ārējais izskats raksturīgs arī pārējiem Sibīrijas ciemiem un pilsētiņām, kuras gadījās redzēt pa ceļam. Bulānā arī pagalmu plānojums bieži vien raksturīgs Sibīrijas krievu ciemiem — mājas durvju priekšā «tīrais pagalms», tālāk, ar sētu atdalīts,

Lejas Bulānas Pirmā iela ar skolasbērniem. Pirmā iela ir visgarākā, un tajā noris ciema sabiedriskā dzīve.

«melnais pagalms» kūtij un lopiem. Starp tiem — pirtiņa. Tālāk, blakus mājai, — sakņu dārzs. Tajā audzē saulespuķes, kartupeļus, tomātus, zirņus, burkānus, kāpostus, ķirbjus (Bulānā tos sauc par «putriniekiem» un izbaro lopiem), sīpolus, arbūzus, tabaku u. tml. Kartupeļus stāda un norok bez zirga palīdzības, ar rokām. Gūtmaņu Juris (19... g.) zināja stāstīt, ka senāk esot gan ar zirgiem dzinuši vagas un stādījuši, bet tagad jau tā vairs nedarot. Uz jautājumu «Kāpēc tad ne?» tikai atmet ar roku un nosaka: «Tā jau tāda kartupeļu niekošana.»

Vienas saimes (ģimenes) apdzīvotā māja vai mājas gals sīkāk dalās priekšnamā vai nelielā gaitenītī un parasti divās istabās. Starp tām atrodas liela maizes krāsns ar muti priekšējā istabā. Dažkārt tā ir daļēji arī virtuve, bet vasarā biežāk ēdiens tiek vārīts uz plīts pirtiņas priekšējā kambarī. Gultas atrodas abās istabās. Tāpat kā lauku mājās Latvijā tās ir dažādas — gan koka ar augstiem, izgrieztiem galiem, gan no dzelzs stienīšiem, gan dažādu konstrukciju divāni. Gan koka, gan dzelzs gultas pa dienu rotā vairāku baltu spilvenu kaudze galvgalī. Nereti tiem ir pašu tamborētas mežģīnes. Gar gultas malu nokarājas palags arī ar baltu tamborētu mežģīni, kurai ir smaili robota mala. Pašaustas, svītrainas vilnas segas ir tikai nedaudzās mājās, un savu «pūra deķi» gultas pārsegšanai lieto vairs tikai Ciņu Paulīne (1899). To kādreiz audusi Bulānas vienīgā vēvere — Zaura vedekla. Vārdu viņai vairs neatceras, bet uzvārds tāpat bijis — Zaura. Arī Kazāku māsām Paulīnei (1919) un Mildai (19...) pašaustās segas izmantotas gultas

klājumā, bet tās vairs nav goda vietā. Abas segas audusi viņu māte Matilde Kazāka, dz. Cine (1895 — 1949). Kalniņu Jūlijas (1911) māte arī audusi segas gan pašu ģimenes vajadzībām, gan citiem. No mātes aust iemācījusies arī Kalniņu Jūlija pati. Viņas kādreiz austajai segai saglabājies vairs tikai stipri novalkāts un izbalējis gals. «Kad bija jauna, uzsedza svētkos, kad vecāka, — ikdienā. Tagad sedz kartupeļus. Agrāk tās krāsas bija zaļš, rozā un vijolīšu.» Tagad krāsu svītras segā vairs tikai knapi nojaušamas. Ielocītajā gala vīlē, atrodot neizbalējušos sākotnējās krāsas dzijas galiņus, tomēr ir iespējams kaut vai uz papīra atjaunot segas kādreizējo izskatu tās «jaunībā». Par segu aušanu Kalniņu Jūlija vēl atcerējās: «Villainajiem deķiem tās strīpas pats sadomā un auž. Auda jau dažādi: ar piecām strīpām, ar trīs strīpām un tā, ka viducis tukšs, strīpas galos.

Viena no Lejas Bulānas jaunākajām mājām Pirmajā ielā, kura šeit redzama vēl nepabeigta. Tāpat kā lielai daļai citām ciema mājām, tai ir divi «gali» —, t. i., katrs mājas «gals» paredzēts savai saimei ar atsevišķiem pagalmiem, dārziem un kūtīm.

Ielas pusē gandrīz katras mājas priekšā ir neliels, iežogots puķu dārziņš un arī soliņš pie tā, kur piesēst, lai aprunātos ar kaimiņiem («nāburgiem»), paziņām vai radiem.

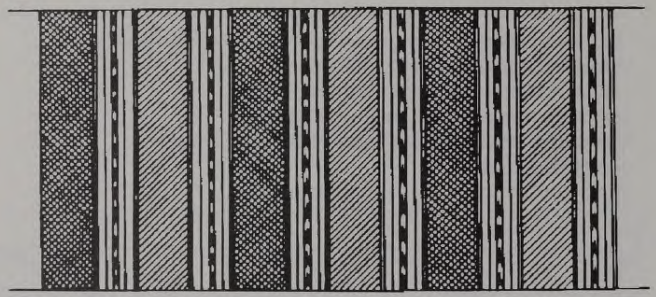

Mamma pelnījās, ņēma citiem aust. Par deķi ņēma puspudu (8 kg) miltus. Villu (deķim) nesa citi — kas jau pasūtīja. Viņi paši bija nopervējuši, kādas vajag. Kādus grib, to arī noteica. Kad pasūtīja, tad pa divi trīs uzreiz. Pats sev jau vismaz divus deķus uzreiz taisīja. Iekšā visiem auda villu. Šķērus lika baltus — tos jau te neredz, villa apklāj. Auda četrās nītēs un četrās paminās. Dubulti uzreiz auda (t. i., dubultplatu, uz šaurām stellēm audekls tiek austs it kā pārlocīts — *A. K.*).»

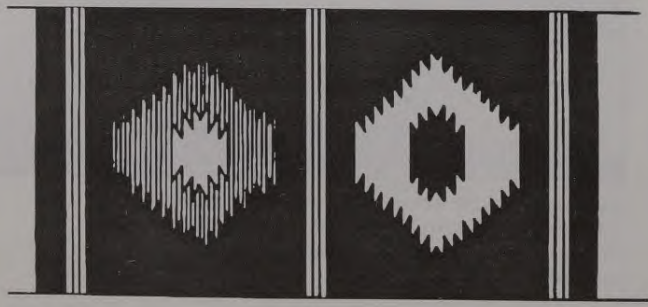

Ciņu Elvīra (1904) arī zināja stāstīt, ka gan viņas māte, gan pati audusi gultas segas («deķus»), bet tagad vairs nekas no tiem neesot saglabājies. «Deķi» esot bijuši «ar tīru viduci — mellu vai pelēku, kādu nu kurš izaudis», t. i., vienkrāsainu, bez krāsu joslām. Galos esot bijušas «strīpas», kas līdzīgas kā «grīdas deķiem», un Ciņu Elvīra norādīja uz košo, pašausto vilnas grīdsegu, kas kā celiņš stiepās pāri visai istabai. Grīdsegas («grīddeķi», «grīddrānas», «grīddrēbes») mūsdienās Lejas Bulānā ir košākā un lielākā pašausto tekstiliju daļa. Bieži vien tās ir vienīgās, kas no mājās lietotajiem audumiem nav pirktas veikalā.

Raksturojot ciemā darinātās grīdsegas, tās var iedalīt divās lielās grupās:

1) lupatu grīdsegas jeb, kā teica Blanku Elvīna: «lupatnieki — tie jau no vecām pinkām». Par iekšaudiem tām izmantotas strēmelēs sagrieztas kokvilnas lupatas, kas nokrāsotas tumšākās un gaišākās krāsās;

2) vilnas grīdsegas, sauktas arī par «villainajiem deķiem» (Ciņu Alma). Iekšaudi tām ir no rupjas vilnas dzijas, kas gan krāsota spilgtās, košās krāsās, gan izmantota nekrāsota — dabīgā aitu melnā krāsā.

Abu veidu grīdsegas auž pēc vieniem mēriem. Platums tām ir no 63 cm līdz 77 cm, biežāk 74—75 cm. Paulīne Kazāka: «Platumu ņēma 7,5 pāsmu. Tie, kas ņēma aust (citiem), negribēja platu aust, jo maksāja par aršīnu tikpat (neatkarīgi no platuma — *A. K.*). Agrāk par aršīnu (70 cm) maksāja 50 kap.» Garums ir no 350 līdz 487 cm. To «mēra pēc istabas», jo pārsvarā grīdsegas stiepjas gandrīz no sienas līdz

sienai. Novietojot tās vienu otrai blakus, ar grīdsegām nosedz lielāko daļu istabas grīdas (ko neaizņem mēbeles).

Aušanas tehnika visām grīdsegām arī ir vienāda (izņemot tās, kurām ir ielasītie raksti). Tā ir abpusējais, skujainais trinītis, kur «skuju» veido nītējums. Pat velku blīvums parasti lupatu un vilnas grīdsegām ir vienāds — 6 velki 1 cm. Lupatu segām dažreiz tas tomēr nedaudz retāks — 4 velki 1 cm. Velki ir no linu, kokvilnas vai kaņepāju diegiem jeb, kā saka ciemā, — no «paskaņiem», t. i., vīrišķajām kaņepēm. Abu grupu grīdsegas būtiskāk atšķiras tikai ar audu materiālu, kompozīciju un krāsām.

Lupatu grīdsegas parasti ir gaišās krāsās. Gaišs ir gan pamats starp svītru joslām, gan pašas svītras. Krāsu salikums katrā nākamajā joslā parasti ir savādāks. Kopīga visām lupatu segām ir svītru grafiskā iedalījuma shēma. Līdzīgi kā gultas segās un vilnas grīdsegās, arī lupatu grīdsegu krāsu joslās bieži vien ievietoti divi pretēji savīti kontrastainu krāsu pavedienu pāri, kas veido skuju. Atšķirībā no līdzīgiem Latvijas audumos ieaustiem parasti tikai melnbalti savītiem pavedieniem Lejas Bulānā šīs «skujas» bija dažnedažādās krāsās.

Vilnas grīdsegas var iedalīt divās apakšgrupās:

1) ar ieaustām krāsu svītrām,

2) ar ielasītiem, ieaustiem ģeometriskiem rakstiem.

Pirmās ir senākas, un tajās vēl skaidri samanāma saikne ar kādreizējām gultas segām. Uz šo radniecību ar gultas segām norāda arī grīdsegu izmantošanas veids bērēs. Vairākas kopā sašūtas grīdsegas veido platu segu, kas bēru mašīnā paklāta zem zārka. Lai arī vilnas grīdsegu spilgtie krāsu toņi pirmajā brīdī liekas sveši un nepierasti, kopējā noskaņā tomēr ieskanas arī kaut kas no Piebalgas brunču strīpainuma, tikai grīdsegām atbilstošos izmēros.

Svītrainajām, tāpat kā lupatu grīdsegām svītru grafiskā iedalījuma shēma ir līdzīga. Gandrīz uz centimetriem vienādas ir košo svītru un melnā pamata joslas dažādu audēju austajās grīdsegās. Turpretī krāsu salikumi reti kad atkārtojas un arī tad tikai atsevišķās joslās. Vienas grīdsegas ietvaros svītru daudzveidība var būt bagātāka vai ne tik bagāta, t. i., noteiktā secībā periodiski var atkārtoties divas, trīs, četras vai pat sešas dažādu krāsu joslas. Vai arī krāsu salikumi joslās mainās, ne reizi neatkārtojoties visā priekšmeta garumā. Lejas Bulānas grīdsegās vēl redzams tas viena veida priekšmetu daudzveidīgās kopības modelis, kas kādreiz pastāvēja arī Latvijā, piemēram, viena novada brunču strīpainumā vai rūtainumā. Kādas draudzes vai lielāka apvidus ietvaros brunči dažkārt bija ļoti līdzīgi, bet tomēr katrai meitai vai sievai tie bija nedaudz atšķirīgi.

Paulīna Kazāka par svītrainajām grīdsegām stāstīja: «Krievi pēc šitiem deķiem bija kā traki, it sevišķi pēc tās ar tām skujām («skujas» — krāsu joslās ieaustās, savītās pavedienu šķipsnas — *A. K.*). Kas no latviešiem brauca no šejienes prom, pārdeva savas (grīdsegas) krieviem par 3—4 rbļ. metrā.» Savukārt Ciņu Elvīra stāstīja, ka senāk esot bijis gadījums, kad ciemā iebraukuši ļaudis viņiem nozaguši

Pagalma iekšējā dzīve norobežota no ielas ar augstu dēļu žogu, kurā ir lielie iebraucamie vārti un blakus tiem — mazie vārtiņi.

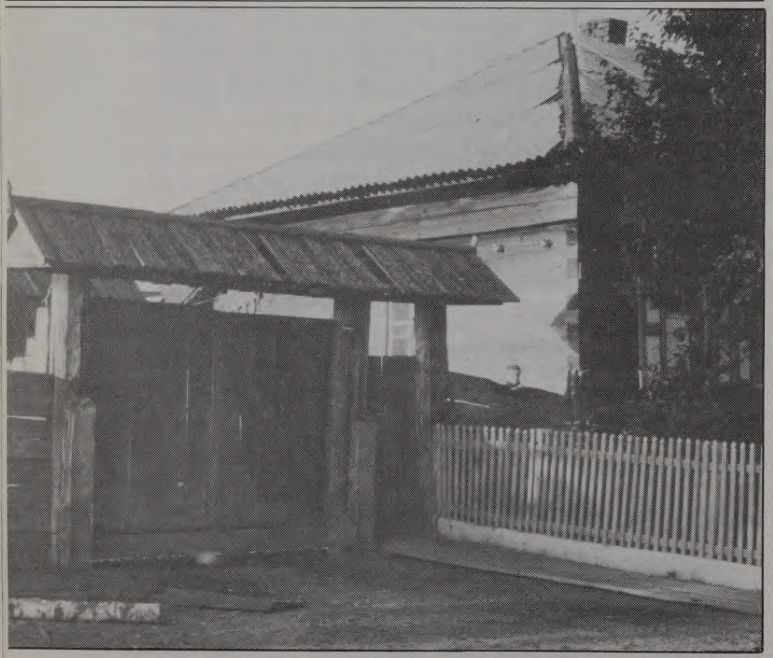

grīdsegas: «Grīddrēbes bija zilas un sarkanas, tikko noaustas. Atbrauca kolektīvā (kolhozā — *A. K.*) strādāt no Krasnovskas. Pirms viņu braukšanas atpakaļ grīddrēbes pazuda. Vīrs bija pakaļ uz Krasnovsku un atņēma. Tur grīddeķi jau bija sašūti par gultas deķiem.»

Grīdsegas ar ielasītajiem rakstiem Bulānā sākuši aust tikai pirms kādiem 20 gadiem. Kāda no ciema sievām bijusi Motorskā (netālā pilsētiņā) un no turienes atvedusi drēbes gabalu ar tādu rakstu. No tā tad arī noskatījusies un saaudusi grīdsegās. Tālāk jau sievas, cita no citas skatoties, šādas grīdsegas saaudušas vai pus ciemam. Gūtmaņu Augustīne (19...) ielasītos rakstus sauc par «rozītēm», un viņas māte Ciņu Elvīna saka: «Tās auž ar kādām sešām atspolēm. Tur jau tā kā spēlēties jāspēlējas.» Pati Elvīna rakstainos jau vairs nevar izaust, acis nerādot: «Es tik vienkāršu — laid atspoli cauri un tik aud.» Toties tagad sarežģītākās grīdsegas auž viņas meita Augustīne un mazmeita Irma, kas strādā par skolotāju un tikko kā mācās aust. Gūtmaņu mājās stāv pēdējā ziemā un pavasarī noausts, vēl nesagriezts audekls ar vairākām grīdsegām. Visās grīdsegās katra nākamā «roze» ir citādā krāsu salikumā, tāpat kā savādāka ir katra nākamā svītru josla svītrainajā grīdsegā.

Bez šiem aprakstītajiem grīdsegu veidiem Lejas Bulānas mājās sastopamas arī dažas rakstaini (audu rakstotā audumā ar saikli) austas grīdsegas. Tās aust mācījusi Irma Lukeviča. Dzimusi Bulānā, bet šeit aust nav mācējusi. Vēlāk «aizprecēta» uz Latviju un tur iemācījusies aust, pat vadījusi aušanas pulciņu vai

Sakņu dārza žogs. Dārzu josla parasti stiepjas paralēli ielai un atrodas aiz mājas «tīrā» un «melnā» pagalma.

Gadās, ka aka ir pagalmā, bet vinda iet pāri žogam. Tieši tā ir Kalniņu Jūlijas pagalmā.

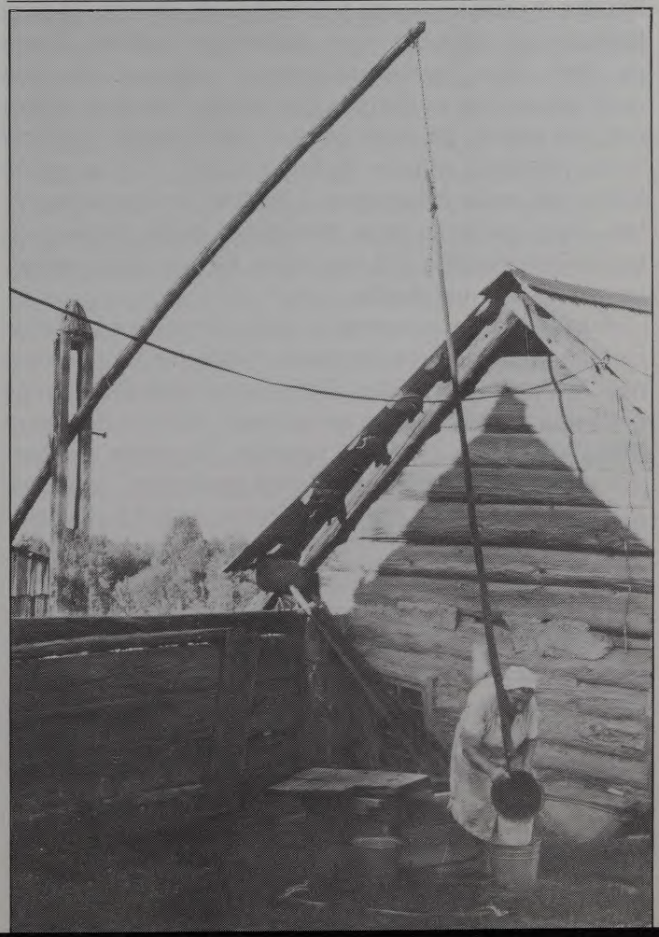

kursus. 1978. gadā atgriezusies uz gadu atpakaļ Bulānā un cauru ziemu pa vakariem mācījusi ciema sievām jaunas aušanas tehnikas. Ciņu Elvīna: «Bulankā viņa neko neauda. Pēc tam atbrauca un par velti samācīja ciema sievām aust. Vienu istabu dabūja ar četrām stellēm un tad mācīja aust ar astoņām pamināmiem.»

Ciņu Alma: «Pie Kalniņ Jāniša dibenistabā bija četras stelles. Uz katrām stellēm kaut kas cits.» Gājušas mācīties tikai dažas sievas; citas vīri neesot laiduši. «Pa dienu nostrādājās un vakarā gāja aust. Septiņos (pulksten 19^{00}) bija jābūt skolā (aušanas — *A. K.*), un līdz vienpadsmitiem divpadsmitiem katru vakaru auda. Gāja visu nedēļu, izņemot sestdienas. Citreiz sarunāja un gāja arī svētdienā.» Pēc Lukeviču Irmas

aizbraukšanas kādu laiku vēl mācījusi arī Anna Rasiņa, kas tagad dzīvojot Kandavā.

Par citiem senāk pašu mājās darinātiem audumiem var uzzināt pārsvarā vairs tikai no veco sievu stāstījuma. Tikai dažās mājās ir saglabājies arī pa auduma galam no kāda linu dvieļa vai galdauta. Paulīne Kazāka: «Galdadrēbes bija no liniem. Tādām kļetkām un puķītēm — ar rūtītēm un rozītēm. Diegs pa virsu gāja. Apmēram astoņas paminas. Dvieļus auda skujainus ar četrām paminām. Paminas vajag mīt pēc kārtas, pa divas reizē — vienu jaunu un vienu vecu (iepriekš mīto).» Kalniņu Jūlija: «Ko uz galda klāja, citi auda rakstainus. Lielākas un mazākas rūtes. Diegi pa virsu gāja. No liniem auda pelēkus un tad balināja baltus. Kā vērt nītēs, kā paminas piesiet, uz papīra bija uzrakstīts.»

Aušanas amata prasmi no paaudzes paaudzē Lejas Bulānā mātes un vecāsmātes tālāk nodeva savām meitām un mazmeitām. Pārsvarā auduši tikai savas ģimenes vajadzībām un tuvākajiem radiem. Ne vienā mājā vien varēja dzirdēt stāstām, ka māte meitām vai arī tā māsa, kurai tas labāk padevies, saaudusi grīdsegas pārējām māsām. Tomēr esot bijušas sievas, kas ņēmušas arī svešiem aust. Tā, piemēram, Kazāku māsas stāstīja, ka viņu mamma Matilde Kazāka (dz. Cine) audusi arī citiem: «Auda vienkāršu, skujainu, trinītu. Nātnu un deķus. Kam jau vajadzēja, nesa savu materiālu un par nātniem audekļiem aršīnā maksāja 15—20 kap. Bodē jaciņa tajā laikā maksāja 20 kap. Vēlāk, kad auda, maksāja 50—70 kap., līdz pat rubļam par aršīnu. Par deķiem maksāja pudu līdz divi pudi miltu. Tad viens puds rudzu miltu maksāja 40 kap., bet kviešu — 80 kap. līdz 1,20 rbļ.»

Senāk stelles bijušas vai katrā mājā. Tagad ciemā palikušas tikai kādas septiņas. Kam pašiem stelles nav bijušas, gājuši pie kāda kaimiņa («nāburga») vai radinieka un uz viņa stellēm sev kaut ko nedaudz noauduši. Ciemā senāk bijis arī savs vēveris. Uzvārds viņam bijis Zaurs. Šis vīrs bijis vienīgais, kas aušanu esot īpaši mācījies. Mācekļu Zauram neesot bijis un stelles arī bijušas tikai vienas. Kalniņu Jūlija zināja stāstīt, ka Zaurs ar saimi (ģimeni) izsūtīts no Latvijas, vēl pirms viņa bijusi dzimusi, t. i., pirms 1911. gada. Vēlāk, ap 1919. gadu, viņas tēvs Mārcis Kalniņš (1860—1940) uztaisījis tādas stelles kā Zauram. Tad nu šīs divas tāda veida stelles ar četriem stabiem bijušas vienīgās Bulānā. Kalniņiem bijušas arī vēl otras stelles, kas vēlāk atdotas radiniekiem, bet tās jau bijušas tādas pašas kā citiem.

Visas Bulānas stelles gatavotas turpat uz vietas, jo no Latvijas līdzi tādu gabalu jau stelles neviens nav vedis. Steļļu taisītāji Lejas Bulānā bijuši dažādi cilvēki. Bieži vien gadījās, ka neviens vairs nezināja pateikt, kas bijis steļļu izgatavotājs. Tās gājušas no rokas rokā. Kas braucis atpakaļ uz Latviju, tas savas stelles kādam atstājis. (Stāstot tiek īpaši uzsvērts, ka nevis pārdevis, bet vienkārši — atstājis.) Visas ciemā esošās stelles neizdevās redzēt, bet, spriežot pēc redzētajām, kā arī sievu stāstītā, tās pārsvarā bijušas līdzīgas. Vienīgi par stellēm, kas atrodas pie Tobiasiem, zināja teikt, ka tās esot mazākas nekā pārējās. Tās savai sievai esot taisījis Skipanaitu Pēteris (pirms

trim gadiem vecais vīrs esot miris). Skipanaiti it kā esot bijuši leiši, jo Pētera māte tā jocīgi runājusi. Pats Pēteris un viņa sieva latviski labi runājuši, un tāpēc viņi tiek saukti par latviešiem. Pēc stāvu konstrukcijas un detaļām šīs stelles no pārējām īpaši neatšķiras. Mazāks tām ir steļļu jeb sānu koku garums — tikai 116 cm (citām stellēm šie izmēri ir 130—140 cm). Platums turpretī ir apmēram tāds pats kā pārējām ciema stellēm — attālums no viena sānu koka līdz otram ir 113 cm. Stāstot par stellēm, tiek pieminēts, ka krieviem bijušas mazas un vieglas stellītes. Aužot tās uz augšu vien lēkušas, un krievi auduši tikai ļoti šaurus audeklus.

Nevienā no ciema mājām stelles pa vasaru nebija istabā. Tās parasti izjauktā veidā glabājās nojumē, istabas vai pirtiņas augšā vai arī sānu koki pakarināti pie mājas sienas, ārpusē zem jumta. Auduši jau tikai pa ziemas laiku. Šis darba ritms turpinās arī mūsdienās. Ciņu Elvīna: «Te ir sašķērēts 36 aršīnas, bet pagaidām nav iekšaudi. Kad beigs kartupeļus rakt, tad liks stellēs iekšā un audīs grīdas drānas. Pervētie iekšaudi palikās, bet mellā grunte nav,» — un tāpēc viņa pa brīvākiem brīžiem arī vasaras laikā nojumē vērpa melno aitas vilnu parupjā dzijā.

Steļļu taisītājus bieži vairs neatceras, toties katrā mājā zina stāstīt, ka vērpjamos ratiņus Bulānā taisījis tikai viens meistars. Vecās sievas stāsta, ka tad, kad viņas bijušas mazi bērni, esot tāds balts vecītis bijis. Cita pati viņu redzējusi, bet cita par viņu zina tikai no mātes stāstītā. Arī Melbāržu Alīda pati netika ratiņu meistaru redzējusi, bet zināja stāstīt, ka ratiņus taisījis Zandals. Viņš laikam esot atbraucis no Latvijas. Mācekļi viņam neesot bijuši, strādājis viens pats. Ratiņi bijuši dārgi, un cilvēki maksājuši par tiem galvenokārt naudā. Tas esot bijis to vērts, jo Zandals bijis labs meistars. Dažreiz samaksa bijusi arī «graudā». Kazāku māsas stāstīja, ka pirms kara par ratiņu maksājuši 2 pudi miltu. Arī daudzās mājās vēl sastopamie ratiņi paši liecināja, ka viņu izgatavotājs bijis labs meistars. Laika gaitā meistara uzvārds ļaužu mutēs ieguvis dažādu skanējumu. Ciņu Elvīna, piemēram, stāstīja, ka ratiņus taisījis Zanders: «Visu Bulanku ar ratiņiem sataisīja. Viņu arī izkulacīja (ieskaitīja «kulakos»). Aizgāja laikam uz Pālovku.» Vēl viņa zināja teikt, ka «krievi taisījuši stāvus rateņus, bet latvieši — gulus». Vai arī Kazāku Paulīnes teiktais: «Krieviem ratiņa nav. Viņi ar vertjošku (vārpstiņu — *A. K.*) — es tā nemāku. Un, ja nu krieviem ir, tad vairāk stāvie ratiņi.» Vēl Kazāku Paulīne stāstīja, ka tad, kad meitas tikko sākušas mācīties vērpt un pavediens iznācis nelīdzens, tad teikuši: «Tev jau kundziņi un gaspažas sanāk. Vajag lēnāk un līdzenāk. Kad pirkstainos cimdus, pirkstainīšus ada, vajag ļoti līdzenu.» Arī Putniņu Ida, dz. Blanka (1931), stāstīja: «Mēs jau no dzīpariņiem adījām (cimdus). Krievi nemāk cimdus adīt. Viņiem no lupatām sašūti vai, ja adīti, tad no rupjas dzijas — pirksta resnumā. Tad jau var tā, kā man svāķ stāstīja, ka adot trīs pāri dienā.» Savukārt par cimdu rakstiem Kazāku Paulīne stāstīja, ka «tagad jau ada visus ar rozītēm. Agrāk nemaz rozītes nemācēja, tik vienkāršus rakstus ar divām dzijām — pa divām acītēm, ar kubiciņiem.»

Ciemā austās grīdsegas šai gadījumā pārtapušas savā sākotnē — segā, kas grezno cilvēka pēdējo braucienu uz kapu kalniņu.

Arī citās mājās, rādot košos, puķainos vai zvaigžņainos cimdus, tika teikts, ka šie raksti esot no igauņiem noskatīti. (Kaimiņu ciems — Augšbulāna jeb Verbulāna ir igauņu kolonija. Pusceļā starp abiem ciemiem senāk esot bijušas kopīgas dzirnavas, kur abu ciemu ļaudis satikušies. Sievas un meitas noskatījušās cimdu rakstus, bet puiši — līgavas.)

Bulānā adītos cimdus var iedalīt divās grupās:

1) ar klājošu laukuma rakstu, kas vienāds gan cimda virspusei, gan delnai. Ja nemaina valniša daļu, tie parasti ir tikai divkrāsaini. Biežāk — no baltās un dabīgās, nekrāsotās aitu melnās dzijas. Valnītī ieadītas vairāku krāsu svītras, un tas parasti ir sviķeļainajā adījumā — pamīšus divi labiski un divi kreiliski valdziņi stabiņos viens zem otra. Sastopami arī varianti, kad mijas divi labiski un viens kreilisks valdziņš;

2) cimdi ar «rozītēm» jeb cimda virspuses rakstu veido vairāku, atsevišķu raksta elementu kompozīcija. Dažkārt arī delnas daļā šiem cimdiem ir tas pats raksts vai arī — tā ir klājošā, vienkāršā rakstā. Retāk delnas daļa ir vienkrāsaina (melna). Krāsainie raksti tiek adīti nekrāsotas — dabīgi melnas (retāk baltas) dzijas pamatā. Valniši cimdiem nereti veidoti viļņaini, bet ir arī parastajā, t. i., sviķeļainajā adījumā. Šīs grupas cimdos redzami apmēram vieni un tie paši raksta elementi, tikai nedaudz atšķirīgā salikumā.

Par lejasbulāniešu apģērbu senākās ziņas var iegūt no Minusinskas muzeja materiāliem. Tā kā speciāli muzeja vajadzībām pēc N. Martjanova lūguma tika

izgatavotas nelielas lupatu lelles ar apģērba paraugiem, ir iespējams iegūt priekšstatu par veselu apģērba ansambli, nevis tikai par atsevišķām tā sastāvdaļām. Tā kā šis lelles muzeja kolekcijā bijušas jau pirms 1900. gada, kad izdots pirmais, lielākais muzeja katalogs (tajā ir šo leļļu apraksti), tad domājams, ka tās attēlo senāko Lejas Bulānas iedzīvotāju ģērbšanās veidu. Pēc katalogā publicētā apraksta un pašām lellēm spriežot, latviešu apģērbs Lejas Bulānā XIX gs. beigās nav daudz atšķīries no zemnieku apģērba Vidzemē tajā pašā laika posmā. Šie tērpu ansambļi pārstāv jau to periodu, kad «tradicionālo» tautas tērpu ar krāsainajiem (svītrainajiem vai rūtainajiem) brunčiem un baltajām villainēm goda apģērbā sievietēm nomaina tumšāk vai gaišāk pelēkas, vienkrāsainas vadmalas kārta. Materiāla un stila ziņā līdzīgs apģērbs redzams arī vīriešiem. Etnogrāfiem ļoti vērtīgi ir tas, ka leļļu apģērbi rāda gan svētku, gan ikdienas tērpu. Spriežot pēc pārējām līdzīga veida lellēm, lejasbulāniešu apģērbs atšķīries no apģērba blakus esošajās igauņu un ukraiņu kolonijās. Vienīgi atliek tikai nožēlot, ka šajā gandrīz gadsimtu ilgajā laika posmā nav saglabājušās visas no kādreiz pagatavotajām latviešu apģērba lellēm.

Par savu vecāku un vecvecāku ģērbšanās stilu atmiņas glabā mūsdienu Lejas Bulānas vecākā paaudze. Ciņu Elvīna: «Agrāk vienai sievai vēl bija saglabājusies viņas laulājamā kleita, ar kuru laulāja baznīcā. Tumši brūnā krāsā ar nošuvītēm brunču apakšējā malā. Mala zemi slaucījusi. Bija arī tāda īsa jaka — knapā jaka — šaura, šaura ar tādu taļļiņu

Gūtmaņu māja Pirmajā ielā. Uz sētas saulītē izklāts košais, pagājušā ziemā austais audekls ar vienu svītrainu un septiņām rakstainām grīdsegām. Ekspedīcijas dalībnieces, saimniecei piepalīdzot, cenšas izkārtot tā, lai visu krāsu salikuma bagātību varētu redzēt vienlaikus.

Kalniņu Jūlijas stelles, kuras taisījis viņas tēvs Mārcis Kalniņš pēc vēvera Zaura steļļu parauga.

Šādas stelles ar četriem stabiem ciemā tad bijušas tikai divas — Zauriem un Kalniņiem.
Stelles no nojumes — šķūnīša tika atnestas un saliktas mājas priekšā, lai pilnībā varētu redzēt to kopskatu.
Šo steļļu apjoma izmēri: platums no viena sānu koka līdz otram — 112 cm, sānu koku garums — 331 cm.

un aizmugurē saņemta. Piedurknes garas un šauras. Vēlāk tā sieva palikusi resna un tā kleita vairs nav derējusi, bet, vienalga, teikusi, lai tad, kad viņa nomiršot, velkot mugurā. Viņai citi teikuši: «Bet tu taču esi resna. Tev tā kleita vairs neder.» Tas nekas. Lai mugurā griežot pušu. Neviens jau neredzēšot, ka mugurā pārgriezts. Tā arī izdarījuši. Brunči gan vairs neesot bijuši saglabājušies, bet jaku uzvilkuši.» Arī Kazāku māsas stāstīja, ka agrāk bijušas «knapās jakas ar izgriezumiem un bez. Brunči bijuši ar 9 un 12 gabaliem (katrs apmēram 10 cm platumā). Krumpainie brunči agrāk bijuši ar garu šleifi. Šuva pēc auguma — kurš resnīgāks, kurš tievāks.»

Kalniņu Jūlija savukārt atcerējās, ka «brunči un jakas bija no gaiši brūnas vilnas. Jaku sauca — knapā jaka: viducis piežmiegts un apakšā — aborka — ielocītes. Priekšā pogas. Apkaklīte — stāva, apmēram 3 cm. Rokas plecos augstāk, tālāk viss gluds, un (piedurkņu) galos pogas nebija.» Arī šīs kleitas (brunči ar jaku) bijušas laulājamais apģērbs un pēc tam vilktas mugurā, guldot zārkā.

Apģērbs šūts arī no linu auduma. Tas balināts, un no tā bijušas galvenokārt miesai pieguļošās apģērba daļas. Ciņu Elvīna: «Agrāk linus sēja. Tos mīstīja un sukāja. Auda nātnus kreklus, bikses. Tādu nevilka, kā no stellēm ārā, — vārīja un balināja. Vasarā visādi mocījās, kamēr balts tika.» Vai arī Kalniņu Jūlijas teiktais: «Diegus nebalināja. Balināja tik audeklē. Klāja uz zāli, sārmā mērcēja, saulītē lika. Maijā, aprīlī, tad balināja. Kad sniegs sāk kust, tad ar labi balo.» Kaņepāji apģērbam nav izmantoti. Ja auduši, tad no tiem vienīgi maisus vai likuši grīdsegām velkos.

Par vīriešu apģērbu sava tēva paaudzē Ciņu Elvīna atcerējās: «Vīri, kad braukuši mežā, vilkuši pastalas, kurās savilkuši kārtīgi zeķes un līdz ceļiem notinuši ar autiem. Kažoki un svārki tikuši sajozti ar platām jostām. No Kučbāres, kur zeltu sijājuši, atveduši drēbi (jostām). (Pārjautāta, vai vienkāršu audumu, teicēja uzsvēra, ka nevis audumu, bet drēbi.) Vienkāršu zilu vai sarkanu. Platu (rāda ar rokām — apmēram 20—25 cm). Bijušas jau arī pašu austas jostas.» Ciņu Elvīna pati un arī viņas māte kādreiz audusi jostas, bet, kādas tās īsti bijušas, to neatceras. Arī to neatcerējās — vai tās austas stellēs vai bez tām. Arī Kalniņu Jūlija zināja stāstīt par austām jostām un grožiem: «Jostas auda vienkāršas. Auda arī grožus. Kad kāzām auda, — nopervēja. Jostas biezas neauda, groži bija par tām stiprāki, galos ādas piešūtas. Groži bija vienā krāsā, — kas jau nu kuram patika. Citi bija no lina, bet vairāk no villas. Tie labāk noņēmās (piekodās krāsa — *A. K.*) un tālāk spīdēja. Nekrāsoja diegus, bet gatavu.

Vasarā jau nejozās. Agrāk (ar jostām) kažokus joza. Tagad ar vairs nejožas — sapogā un iet. Kad dabūja drēbi, tad no tās taisīja jostas. Zilas un brūnas. Kad plānāka drēbe, tad visus 60—70 cm izmantoja. Jostu apjoza, apņemot no priekšas uz muguru un atpakaļ. Bet jozās jau dažādi — kā nu kurš. Galus jostām gan atstāja. Krieviem bija savādākas jostas. Vienā krāsā. Tās vairāk auda no lina. Krievi auda bez stellēm, latvieši — stellēs. Bet latvieši jostas jau daudz neauda.»

Putniņu Ida arī stāstīja, ka atceras senāk redzējusi jostas «ar bumbulīšiem galos, vienkrāsainas, arī izšūtas». Pēc šī apraksta tās gan vairāk līdzinās krievu jostām Sibīrijā un citviet. Blanku Elvīna savukārt par apģērbu senākos laikos atcerējās: «Agrāk auda sev ko nēsāt uz muguras. Uz muguras vairāk no liniem un villas auda. No kaņepēm apģērbam nekas negāja. Mugurā bija tikai paššūts un pašausts. Jostas vīriešiem bija platas, ap 20 cm. Gali drusku līdz gurnam karājās. Tā kā drusku atceros, ka tās, kas no drēbes, bija sarkanas, bet kādas bija pašaustās, — neatceros. Mūsu laikā jau tā vairs neauda. Tas jau bija agrāk darīts.»

Apģērba sastāvdaļa, ko agrāk lietoja, bet kas tagad nebija saglabājusies vairs nevienā mājā, bija lielie plecu lakati. Ciņu Elvīna: «Lielie lakati tagad vairs nav modē. Tos izārdīja un salika grīddrēbēs. Senāk bērnu ietina lielā lakatā. Tagad vairs nevajag, jo bērnu ieliek ratenos. Pirmie rateni bija koka riteniši un kāds kurvīts virsū. Nāburgos (kaimiņos) viena dzīvoja, kūma skaitījās. Tai bija tādi rateni kā tagad, bet agrāk Bulankā citiem nevienam nebija.

Lakati bija vadmalas. Nopervēja (nokrāsoja) sarkanus vai rozā, citreiz atstāja baltus. Izauda arī rūtainus kā bodē. Mella un iezilgana grunte (pamats) bija. Gluži kā bodes krāsa. Ko auda iekšā, — pervēja, bet pervi pirka bodē. Mello un zilgano salika svītraini.Tos nepervēja. Kāds aitai bija, tādu lika. Agrāk bija mellas un zilganas aitas. Tagad zilganās vairs nav.» Putniņu Ida: «Kamēr strādāja, bērnu satina lakatā un pakāra noliektā, mazā bērziņā. Agrāk lakatus auda paši. Šķēri bija villas, vadmaliņa. Viducis un maliņa 10 cm — mells, kantītes baltas — 15 cm plati. Mello nepervēja. Kara laiks bija. Bārkstis lakatam piesēja no lieka, apmēram 10 cm.

Lakatu apņēma ap pleciem, stūri ap roku sasēja, bērniņš — viducī.

No baltas villiņas lakatus arī adīja. Tos ziemā galvā sēja.»

Arī Kazāku Paulīne stāstīja, ka «lielos lakatus auda ar rāmi — kad šķērē, liek dzijas, lai rāmīts būtu».

Kalniņu Jūlija turpretī pieminēja lielos lakatus, stāstot par vadmalas velšanu: «Senāk auda vadmalas. Dzijas jau nebija tādas kā Latvijā fabrikās vērptās. Paši vērpa. Uz tirgiem prom nedeva, tikai paši priekš sevis. Paši noauda vadmalu. Tad savārīja linsēklas, izkāsa un to zupu ūdenim lēja klāt, lai ātrāk veļās. Tik siltu, kā rokas cieš. Vadmalu iemērcē, uzliek uz galda redeles, grūsta uz priekšu un atpakaļ, satin un pārtin. Kad gluds palicis, kad to audumu vairāk neredz, tad labi izskalo un uz bomīša cieši uztin, lai notekās.

Rudens villa ātri veļās, pavasara villa — lēnāk. Talkas bija — gāja viens otram velt.

Deķus nevēla. Senāk lielos lakatus auda. Tos tik drusku pavēla. Tos auda trinītē, vienkārtnī neauda.»

Mājās austie audumi senāk bija vajadzīgi arī līgavas pūrā. Ciņu Elvīna, kas pie vīra izgāja 1927. gadā, stāstīja, ka viņai «pūrā bijusi 1 govs, aita ar jēru, «deķīši», paladziņi, kāds dvielits. Viss nātnu, viss pašausts. Kleitas — tās bija pirktas. Deķi bija villaini, dubulti austi, t. i., austi vienā gabalā. Vīram bija pāris zirgu un kuļama mašīna.»

Stelles Gūtmaņu māju pagalmā saliktas speciāli apskatei. Šāda veida bija arī pārējās sešas no septiņām ciemā redzētajām stellēm. Vienīgi kustīgu sēžamā dēļa piestiprinājuma konstrukciju citur nevarēja redzēt. Attālums no viena sānu koka līdz otram — 99 cm, sānu koku garums 131 cm. Stelles kādreiz esot bijušas Gūtmaņu Jura tantei Knospenei. Tās taisītas no priedes viduča koka.

Gūtmaņu Augustīne sien «stellēm» «āzīšus» pie «ripuļiem» (trīzuļiem). Priekšplānā (aiz rokas ar mikrofonu) — «kamlāde», kurā paredzēts likt «ķemmi».

Savukārt Blanku Elvīna par pūra sastāvu stāstīja: «Līgavai pūrā bija jābūt gultas drēbītes, gotiņa. Tagad jau tā vairs nav. Reti kurš paliek uz vietas — dodas, kur vieglāk dzīvot.»

Arī Kalniņu Jūlija atcerējās, ka «brūtei pūrā līdzi bija jābūt gultas drēbes, govs, aitiņas, cūciņas. Pūru aizveda uz vīra mājām priekš kāzām. Ja kāzas svētdien, tad sestdienas vakarā aizveda.»

Vienotas tradīcijas Bulānas mūsdienu vecākās paaudzes latviešu sieviešu apģērbā varēja vērot ciema klubā, kad tās sanāca kopā uz tikšanos ar ekspedīcijas dalībniekiem. Šajā godu reizē ģērbšanās stilā tās bija ļoti vienotas. Visas ciema vecākā gadagājuma sievas bija vilkušas adītas jakas un galvās bija uzsieti lakati. Lakatu sējumi bija dažādi: citai vienkārši zem zoda, citai — cieši apņemot ap pieri, malās ielokot, sasiets zem zoda. Bija arī tādi sējuma veidi, kad lakata stūri, aizmugurē krustojot, apņemti ap kaklu un priekšā sasieti. Vai arī — garākie stūri saņemti uz aizmuguri un virs īsākā stūra sasieti mezglā.

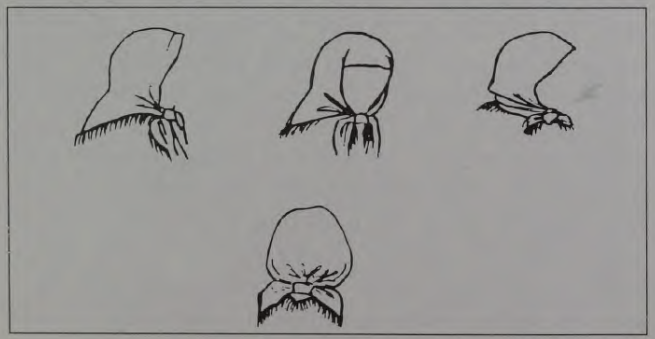

Ciņu Elvīna saka: «Juris taisīja atspoli no bērza. Šitas atspolis bez dibena, un tad malā caurumiņu nemaz nevajag.» «Senējam atspolim» abi gali uz vienu pusi līki un malā ir caurumiņš pavedienam. Klēpī Ciņu Elvīnai ir «pēnīzers». Vienā malā tam ir robiņi striķītim. «Agrāk bija ar striķīšiem, tad iztaisīja ar nagliņām (sastiprināmu).»

Viens no Lejas Bulānā taisītajiem latviešu «gulus» ratiņiem, kas tagad atrodas skolas muzejā. Arī citās mājās redzētie ratiņi bija šim ļoti līdzīgi. Atsevišķo daļu nosaukumi Lejas Bulānā ir tādi paši kā Latvijā: kājas, pamina, spārns, spole, skriemels, skrūve, krūte, ritens u. c.

Lakatu audumi dažādi — pārsvarā vilnas, bet bija arī kokvilnas. Visi lakati puķaini — baltā vai sarkanā pamatā ar dažādu puķu zīmējumiem gar malu. Vidus — vienkrāsains. Brunči — no puķainas kokvilnas vai arī no tumša, vienkrāsaina vilnas auduma. Turpretī adītās jakas — dažādās krāsās un dažādā adījuma rakstā. Interesanta nianse attiecībā uz apģērba izvēli — princips ģērbties tāpat kā pārējām. Tā, piemēram, viena no sievām jaku bija vilkusi tikai tāpēc, ka redzēja arī citas ciema sievas ejot uz klubu šādi ģērbušās. Jaunākās paaudzes sievas un meitas ģērbušās dažādi un staigā ar kailu galvu.

Jautātas par to, no kurienes senāk skatījušies tērpu «modi», kas noteicis ģērbšanās stilu, vecākās sievas stāstīja, ka tas nācis no pilsētas. Iepriekšējās paaudzes apģērbs skaitījies vecmodīgs. Ja kādam gadījies braukt uz pilsētu, tad tur noskatīts, kā cilvēki ģērbjas. Vēlāk, pārbraucot mājās, taisīts pakaļ. Un tālāk jau bulānieši cits no cita noskatījušies.

Ekspedīcijas laikā Lejas Bulānā etnogrāfu uzmanību piesaistīja bišu dravas pie vairākām ciema mājām. Īpaši Kalniņu Jūlijas un Viktora plašais bišu dārzs ar seniem, no tēvu tēva pārmantotiem bišu kopēja piederumiem. Tovasar bišu dravā Kalniņu māju pagalmā bija 16 «kociņi» — tā bulānieši sauc savus bišu stropus. Biškopības amata prasme pārmantota no Jūlijas mātes brāļa Jāņa Kalniņa («nu jau labs laiks kā miris. 95 gadi bija, kad mira»). Viņam esot bijuši 25 «kociņi». Katrā pa trīs rindas iekšā, katrā rindā astoņi rāmji. (Sētā redzamajos bišu stropos bija divas rindas ar rāmjiem.) Pēc ārējā izskata

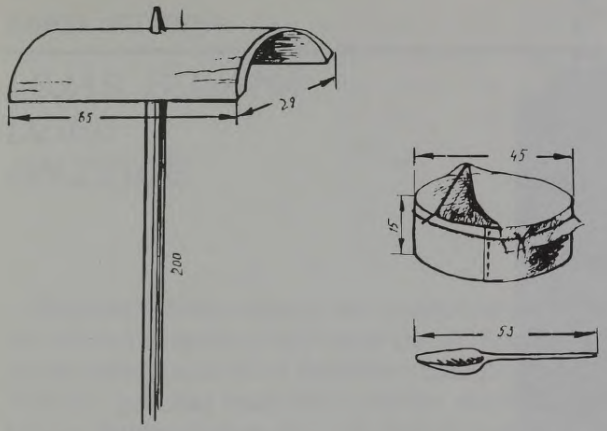

«kociņi» ir tādi paši stropi kā mūsdienās Latvijas laukos. Toties «laipiņa» bišu saimes spieta saņemšanai Latvijā laikam vairs nav pazīstama. Arī katrā Bulānas ciema bišu dravā tā nebija redzama.

Kalniņu Jūlijas mājās «laipiņa» ir apmēram 2—3 m augsta kārts ar nelielu liektu jumtiņu galā. Tas izdrāzts no 65 cm gara, vidēji resna bluķīša puses. Bluķīša diametrs bijis 29 cm. «Laipiņa» — pats jumtiņš kārts galā esot no ciedra koka. «Laipiņu» izliek bišu dravā tad, kad bites var sākt spietot. «Ar bišu puķi (melisi) pasmērē laipiņu, un tad bites neiet prom. Viss spiets sametas uz laipiņas.» Spietu saņemšanai šajās mājās ir īpaša koka karote un lielas vāceles, kas arī mantotas no onkuļa Jāņa Kalniņa. Tādas kā sieti, ar audekla dibenu un audekla pārsegu virspusē (∅45—52 cm). Pēc spieta salaišanas vācelē virsējo brūno audeklu nosien ar auklu un vāceli noliek vēsumā, lai bites nomierinās. Audekli ļaujot bitēm labāk elpot, un tās nesmokot.

Raksturojot mājamatniecību Bulānā kopumā vairāku paaudžu garumā, ļoti trāpīgi pateica Putniņu Jēcis (Jēkabs) (1924): «Mana tēva paaudze vēl visu mācēja taisīt. Gan — ko kājās vilka, gan — ko zirgam lika, gan — ko zemi ara. Visu prata. Mēs, kā puikas būdami, to visu vēl redzējām un, ja tagad vajadzētu, varētu uztaisīt. Jaunie toties tagad nekā vairs nemāk. Viss tikai bodē pirkts!» Senāk Bulānā ar dažādiem amatiem cilvēki nodarbojušies daudz, bet speciāli mācītu amatnieku bijis maz. Tie visi bijuši latvieši. Izņēmums esot tikai pirmie māju cēlāji sādžā — tie it kā bijuši krievi. Bet, atgriežoties pie «sadzīves amatniecības», biežāk jau bijis tā — ja kāda lieta bijusi vajadzīga, tad vai nu gājuši skatīties pie kāda, kurš to mācējis pagatavot, vai arī mēģinājuši paši izdomāt, kā pie tādas tikt, labi izpētot kādu līdzīgu priekšmetu. Īpaši tas attiecas uz kokamatniecību. Tomēr pārsvarā mājās izgatavoti tikai tie priekšmeti, ko nevar iegādāties veikalā.

Lai arī tagad Lejas Bulānā cilvēku veidoto vidi, lietu pasauli nevar saukt par latvisku, ar spilgti izteiktām nacionālām iezīmēm, šī apziņa cilvēkos, ka «es esmu latvietis», tomēr dzīvo. Diemžēl vērojama tendence latviskajām iezīmēm no cilvēku apkārtējās, materiālās vides izzust reizē ar seno amatu un darba paņēmienu aizmiršanu. Tie netiek uzskatīti par daļējiem etniskās identitātes nesējiem, bet tikai par savu laiku pārdzīvojušu un novecojušu tehnoloģiju.

BAIBA PŪTNIŅA

LEJAS BULĀNĀ DZIED UN ZIŅĢĒ

Bulānas liktenis noteicis arī tradicionālās kultūras un valodas īpatnību veidošanos ciemā. Saplūstot vienuviet trimdiniekiem no dažādiem Latvijas novadiem, virsroku guvušas atsevišķu valodas dialektu, rakstības un folkloras īpatnības. Zīmīgi, ka bulāniešu dzīvesveidā un kultūras mantojumā labi saglabājušās pagājušā gadsimta beigām un šā gadsimta sākumam raksturīgās iezīmes gan etnogrāfijā, gan valodā, gan dziesmu repertuārā un tā izpildījumā. Kā mēs, par pagājušo gadsimtu runājot, pieminam Sudrabu Edžu vai Jurjānu Andreju, tā te vēl šodien runā par Kadaku Juri, Ciņu Paulīni, Kazaku Mildu un nevis otrādi. Kā Kurzemē te saka «pulka gād» (daudz gadu), «es nav» (es neesmu), «māsēns» (māsīca), «viš» (viņš, viņa). Sieru te gan «sien», «medūdeni» (medalu) «taisa», bet pašu medu nevis «sviež», bet «šūpā». Par čaklu cilvēku te saka, ka viņš esot «rūķīgs» un «rūķējas» (čakli strādā). Nenoliedzami, ka valodā daudz te ienācis slāvismu — gan «pastuks» (gans), gan «pasilkas» (pakas), gan «dinnis» (melone), gan «izpitāt» (pābaudit), gan «boļņica» (slimnīca), par mums pazīstamiem «vot» un «davai» nerunājot. Atšķirībā no runātā vārda dziedātais vārds ir daudz labāk saglabājis nacionālo identitāti. Pateicoties melodijai un ritmam, dziesmās daudz tīrāku un bagātāku sastopam mūsu valodu, kurai gan dziedājumā zūd savdabīgā dialekta pieskaņa, ko dzirdam ikdienas sarunvalodā ciemā.

Bulānā kā tiešā, tā pārnestā nozīmē dzīvo pēc vecā kalendāra — nesteidzīgāk kā Latvijā, dabas apritē, ciema iedzīvotājiem Bulānu uztverot kā savu mazo pasauli un esamības izpausmes centru. Ne velti viņi pārmet Latvijas latviešiem, ka tie visus svētkus svinot «pa krieviski», jo bulāniešiem Jāņi joprojām tiek svinēti 7. jūlijā, arī Ziemassvētki divas nedēļas vēlāk nekā pie mums. Šo laika plūduma nesteidzību mēs izjutām, arī klausoties Bulānā dziedātajās dziesmās, kuras Latvijā vairs reti kurš atceras un vēl retāk pulkā dzied.

Dzīve sādžas tipa ciemā noteikusi to, ka ne tik vien darbus mīlējuši talkā darīt, bet arī svētkus pulkā svinēt un dziesmas kopā dziedāt. Ekspedīcijas laikā tikai dažas teicējas piekrita dziedāt atsevišķi, pārējās gaidīja kopdziedāšanas vakaru ar kaimiņienēm. Pat visu laiku lielākā dziedātāja, 91 gadu vecā Ciņu Paulīne, noteica: «Nav jau man vairs vienam tā... Kopā ar citiem, tad ir vieglāk.» Tāpat kā Latvijā, arī te lielākās dziedātājas ir sievietes. Vecākās paaudzes vīriešu te maz, te vainīgas 1937. gada izsūtīšanas, taču arī palikušie kopdziedāšanās nepiedalās, kaut dažs jaunībā labprāt spēlējis kādu mūzikas instrumentu — vijoli, cītaru, basi, garmošku, jaunākos laikos arī akordeonu.

Pēc Bulānā stāstītā un dziedātā sapratām, ka te, tāpat kā pie mums, dziedāšana kā ikdienā, tā svētku reizēs gājusi mazumā. Pirmajā mūsu iepazišanās dienā kāda no Bulānas sievām teica: «Es neko neprotu dziedāt. Neviens neiet kopā dziedāt. Kad nomiris, pavada, tad padzied. Vai Lieldienās, Vasarsvētkos, tad uz kapiem aiziet, padzied.» Bet, kad pēc kādām dienām bijām kļuvuši mazliet tuvāki viens otram, nāca atmiņā arī dziesmas un ne tikai šis, mirušo piemiņai domātās.

Teicējas ar prieku atceras, ka senāk arvien ir daudz dziedāts: «Kad agrāk jaunībā sapinām ievu ziedamā laikā kroņus, — kalniņā uzgāja un tad trīs rindas gāja pa ielām ziņģēdami līdz pāri pusnaktij, un tad gāja gulēt. Jaunie jau visu ko izdarīja.» (Ciņu Paulīne.) Kazaku Paulīne stāsta: «Un mājā dziedādams. Braukšs braucām ar zirdziņiem i ziņģējām. Brigādē nostrādājušies, vakarā visi jau ienāk tajā stanā, istubā.»

Līdzīgi kā Kurzemē bulānieši nošķir dziesmas no ziņģēm, ar dziesmām saprotot garīga, bet ar ziņģēm — laicīga satura dziesmas: «Tēvs dziedāja, un māte dziedāja... Mēs tās laicīgās saucam par ziņģēm, a tās garīgās — par dziesmām. Dieva dziesmas. Skolā mācīja — bija dziedāšanas stunda, kad mācīja Dieva dziesmas, kad atkal tās laicīgās. Mūsu mammiņa iemācīja Ziemassvētku dziesmu «Kas par spožiem Ziemassvētkiem». Un tēvam bija atkal, tēvs jau mīlēja ar diezgan krietni iemest, kad bija iemetis, tad ziņģēja «Ak, zelta jaunība, Stāv allaž piemiņā...» Vot, tā tēvam bija mīļākā.» (Ciņu Paulīne.)

Lejaskurzeme ir tā Latvijas daļa, kur vēl šodien teicējas labi zina Stendera laika ziņģes. Šīs ziņģes dzied arī Bulānā, tikai atšķirīgs ir to izpildījuma veids — te tās dzied tercu divbalsībā vai pat trīsbalsīgi, līdzīgi kā Latgalē. Vecākās Bulānas sievas zina daudz rotaļu ar dziedāšanu, kuras Latvijā galvenokārt nāk no Vidzemes. Bulānā mēs pierakstījām gan garīgās dziesmas, gan tautasdziesmas, bet vismīļāk bulānietes mums dziedāja sentimentālās ziņģes. Zināmā mērā to var skaidrot gan ar dziesmu tematiku, kas tuva šiem cilvēkiem un viņu likteņiem — šķiršanās no Dzimtenes, karā iešana, laimīga un nelaimīga mīlestība —, gan ar šo dziesmu sērīgajām un vienkāršajām melodijām, kuras viegli iegaumējamas un skaisti daudzbalsīgi saskaņojamas. Mūsu racionālajam prātam var palikt neizprotams līdzpārdzīvojums «zārciņā ar zelta ķepiņām» guldītai, «aiz mīlības pārdzīvojumiem» mirušai nonnei, bet tai pašā laikā mēs ik dienas varējām apbrīnot bulāniešu sirds skaidrību, vienkāršību, neviltoto sirsnību un atklātību.

Kā Latvijā, tā arī šeit teicējas vislabāk atceras savā bērnībā un jaunībā dzirdētās un pierakstītās dziesmas. Savulaik vai katrai bulānietei bijusi sava dziesmu klade, bet 1937. gads līdz ar visu rakstīto vārdu latviešu valodā tās ir iznīcinājis. Šobrīd ciemā palikusi viena dziesmu klade, kuru 40. gadu sākumā rakstījusi Lukeviču Valija un kura pēc viņas pāragrās nāves jau ilgus gadus glabājas pie viņas māsas Melbāržu Alīdas. Pēc šīs klades kaut daļēji iepazināms bulāniešu dziesmu repertuāru 40. gados, kā arī varējām salīdzināt ar pašlaik dziedātajām dziesmām. Tas ir visai līdzīgs atbilstošajam laika posmam Latvijā, jo vienīgi plašāk pārstāvētas vecāku laiku ziņģes un

populāras tā laika krievu dziesmas. Stāstot par kādu no kādreizējām Bulānas dziesmu kladēm, teicēja Kadaku Emīlija skaidri atbildēja arī uz latviešu folkloristikā joprojām strīdīgo jautājumu par to, kas ir tautasdziesmu un daļēji arī ziņģu autors: «Kad mēs jaunas meitenes bijām, skolā gājām. Latvijā ir Krastiņu Marija. Viņai bij liela grāmata, tāda, vot, viņai bij viss sarakstīts, ar to mēs gājām uz kultūrnamu. Un, kā nācām mājā, gājām uz klubu, mēs vienmēr dziedājām, ziņģējām. Viņa tagad Ukrainā aizbrauca, aizveda sev to grāmatu līdz. Vot, un viņa aiznesa uz to drukātavu. Un palūdze, lai ņem nodrukā. A viņai atbildēja tā, ka katrai tai dziesmai jābūt, kas viņu ir satulkojis. Nu a kas viņu sacerēja? Mēs visi kopīgi. Nezinu, kas, jā... Vot, un tā viņa palika pikta un tā, vot, pēdīgi vēl aizgāja.»

Lai dziesmu melodiju un tekstu analīze būtu pārskatāmāka, tās aplūkosim pēc žanriem: vispirms tautasdziesmas cilvēka mūža ritējumā — šūpuļa un bērnu dziesmas, jauniešu sadzīves un precību dziesmas, kāzu, bēru dziesmas. Sekos pārskats par dziesmām gadskārtu ieražās, tad rotaļu un deju dziesmas. Noslēgumā — ziņģes to klasiskajā izpratnē. Ja tradicionālajā rituālā tautasdziesmu vietā lietotas ziņģes vai garīgās dziesmas, tad tās iekļautas šo tradīciju kontekstā.

Bērnu dziesmas

Bulānas uzplaukuma gados, viensētu laikos, mātes saviem bērniem daudz dziedājušas, turpretim grūtajos pēckara gados un verdziskajos kolhoza laiku darba apstākļos vairs nav bijis ne prieka, ne spēka dziedāt. Ciemā pierakstījām divus dažādus mums labi pazīstamās šūpļa dziesmas «Aijā, žūžū, lāča bērni» variantus. Vienu no tiem dziedāja Ciņu Paulīne (1900):

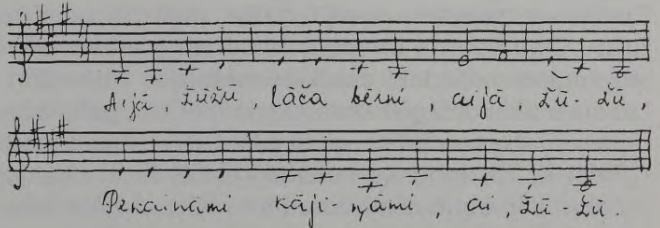

otru — ar tekstu «Čuči, guli, lāču bērniņš» — Kadaku Emīlija (1922):

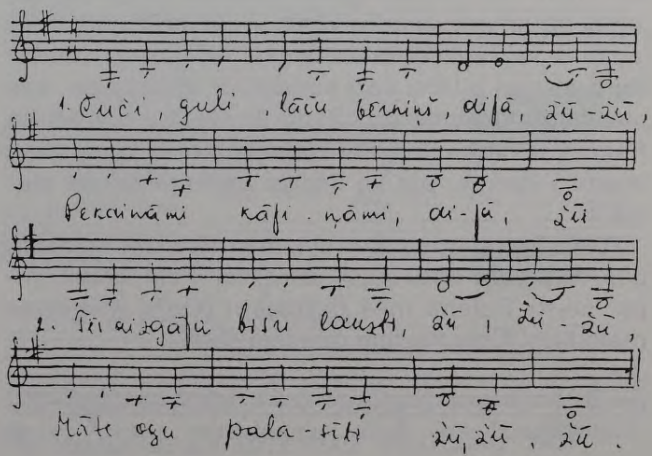

Melodijas ziņā abi varianti tikai nedaudz atšķiras no Latvijā dziedātā klasiskā varianta, taču pat visplašākajā šūpļa dziesmu izdevumā — J. Vītoliņa «Bērnu dziesmās» — šādi pieraksti nav atrodami. Interesanti te arī refrēna izmantojumi: Ciņu Paulīne dziedāja divējus — «aijā, žūžū» un «ai, žūžū», Kadaku Emīlija — trejādus — «aijā, žūžū», «aijā žū» un «žū, žūžū». Ciņu Paulīne dziedāja arī Latvijā pierasto tekstu, turpretim Kadaku Emīlijas melodijas variantam Latvijā ir tikai daži pieraksti: ar tekstu «Čuči, guli, lāča bērns» šī dziesma 1891. gadā pierakstīta Lejasciemā (LTMM II, 70. lpp.) un Lubānā (LTMM II, 81. lpp.), un tikai vienā pierakstā atrodam «Tēvs aizgāja bišu lauzt» (FS 1700, 5256), ko pierakstījis V. Stelbergs Veselavā. Jau no šiem diviem piemēriem vien var izdarīt secinājumus par īstai tautas mūzikai piemītošās improvizācijas dzīvīgumu Bulānas teicēju dziedājumā, kā arī par senisku vārdu — šai gadījumā «bišu lauzt» — saglabāšanos dziesmās. Arī «Latvju dainās» šai dziesmai ir tikai daži varianti ar «bišu lauzt», kas pierakstīti Vidzemē (LD 2105 9). Varētu domāt, ka Kadaku Emīlijas dziedātā varianta pirmsākumi meklējami Vidzemē, par ko liecina analogie teksta pieraksti.

«Lāča bērnu» melodijas zināmā mērā bija radniecīgas, turpretim otrai šūpļa dziesmai «Pelīt' brauc, ratiņ' čīkst» Bulānā mēs dzirdējām pilnīgi atšķirīgas melodijas. Ciņu Paulīne dziedāja šādi:

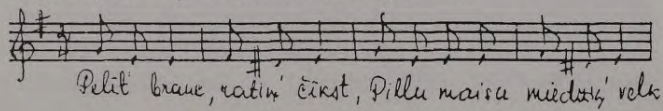

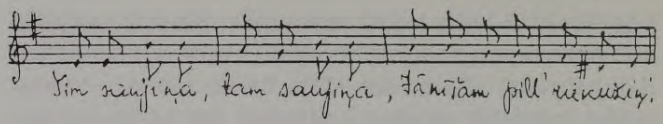

Atšķirībā no Latvijā pierakstītā varianta (B. dz., 167. lpp.) Vērgalē, kur teicēja ievadtoni dzied kā dabiskā minora 7. pakāpi, Ciņu Paulīne stabili dzied šo pakāpi paaugstinātu kā harmoniskajā minorā. Zināmā mērā to varētu skaidrot ar ziņģu ietekmi, kur parasti tiek izmantots harmoniskais minors, bet tikpat labi tā varētu būt arī slāvu folkloras ietekme.

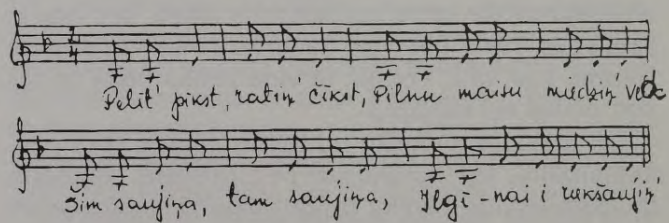

Elīzes Timmas (1923) dziedātā melodija plašāka apjoma, tā īpatna ar kvintas lēcienu melodijas sākumā, kas Latvijā fiksētajos pierakstos nav raksturīga šūpļa dziesmām. Analoga pieraksta šai dziesmai Latvijā publicētajos materiālos neatrodam, visai attālu radniecību var saskatīt vienīgi ar Vīgneru Ernesta 1888. gada pierakstīto melodijas sākumu «Aijā, bērniņ, pūpās» (B. dz, 163. lpp.) un tai līdzīgu ar tekstu «Pele brauc, rati čīkst», kas 1954. gadā pierakstīta Gaujienā (FS, 1910, 230).

Abos «Pelīt' brauc» Bulānas variantos atrodam savdabīgus dialektu sinonīmus vārdam «riekšava». Ciņu Paulīne dzied par «riekužiņu», bet Timu Elīze — par «riekšaujiņu». «Riekužiņu» Latvijā var dzirdēt Kurzemes pusē — Kuldīgā (B. dz., 150. lpp.), Kabilē (LD 2077,4), Skrundā (LD 2077,4), arī Vidzemē Meirānos (LD 2077,3), Koknesē (LD 2077,1), bet vienīgais šīs dziesmas pieraksts ar «riekšaujiņu» «Latvju dainās» iesūtīts no Taurkalnes bijušajā Jaunjelgavas apriņķī.

Bulānā, bērniem vakarā iemiegot, dziedāta arī brīnum jauka Dieva dziesma, kuru no savas bērnības vēl atcerējās Ciņu Paulīne:

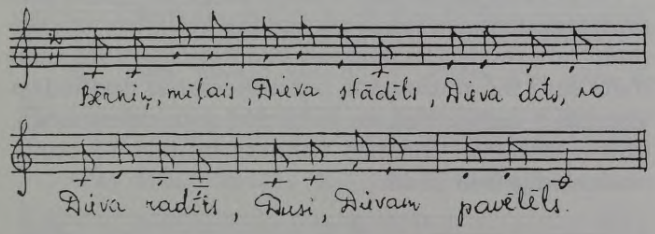

Jauniešu sadzīves un precību dziesmas

Jaunas meitas un puiši senāk bijuši tie lielākie dziedātāji. Kazaku Paulīne stāsta: «Jā, ta kopīgi iet pa ielu un tās rotaļas iet. Vakaros pavasarī, tad ielās gāja ziņģēdamas. Un puiši, meitas. Ta spēlēja ar garmošku, dancojām.»

Latvijā senāk liela dziedāšana bija ganos bērniem un jaunām meitām, bet puišiem pieguļā, turpretim Bulānā jau izsenis ganos parasti gājis kāds pavecāks vīrs, agrāk kājām, vēlāk uz zirga. Tad agri no rīta viņš pūtis taurē, lai visi izdzītu uz ielas savus lopus. Īpašas ganu dziesmas neesot bijušas, tāpat kaut ko uzziņģējuši ganos. Arī ūjināšanas vai īpašu saucienu, lopus mājās dzenot, nav bijis.

Skumjās sērdieņu dziesmas labi izteic bulāniešu sūro likteni un dzīves gājumu. Tāpat kā Latvijā šeit dzied «Maziņš biju, neredzēju», bet dziesmai «Dziedāj' tautu tīrumā» bulānieši izveidojuši lokālu variantu, izmantojot Latvijā pazīstamās dziesmas «Dar' man, tēvis, pastaliņas» melodiju, kura vidū paplašināta ar vienu taktu, jo dziesmai pievienots neparasts teksta atkārtojums trešās rindas sākumā:

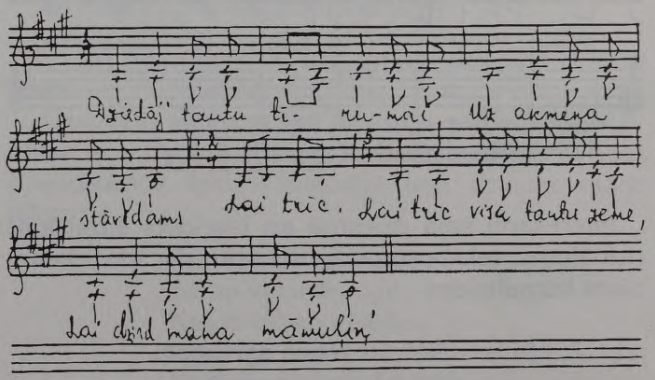

Šī dziesma Bulānā ļoti iemīļota, to mums dziedātāju grupa nodziedāja abos kopdziedāšanas

vakaros. Pie teksta īpatnībām gribētu atzīmēt, ka teicējas dziedāja divējādi — gan «māmuliņ», gan «māmuļiņ», un trešajā pantā interesanti bija dzirdēt senāku darbības vārda formu «nepūšaiti, auksti vēji».

Līdzīgi šai dziesmai īpatns atkārtojums katra panta 4. rindas vidū Bulānā izveidots dziesmai «Kur tu skriesi, vanadziņi?», tikai šajā gadījumā melodiskais periods netiek paplašināts, bet uz Latvijā dziedātā plašā locījuma pamata pievienots vēl viens vārds, pēdējo takti sadalot sīkākos nošu garumos:

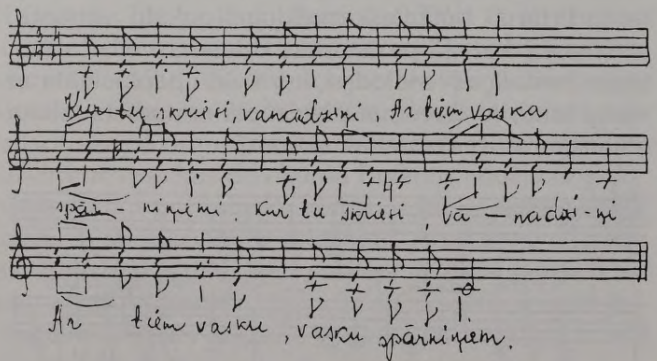

Interesanti šajā dziesmā arī izveidots sižetiskais risinājums, teksta turpinājums seko par trim dzelteniem kumeliņiem:

2. pants Skriešu liepas apraudzīti,
Vai ir lielas izaugušas.
3. Ir gan lielas, ir gan kuplas,
Zari mirka Daugavā.
4. Trīs zariņus es nolauzu,
Tos iemetu Daugavā.
5. No Daugavas izpeldēja
Trīs dzeltaini kumeliņi.
6. No priekiem nezināju,
Kuram lekti mugurā.
7. Tam es lekšu mugurā,
Kam tie zelta segli bija.
8. To pie rokas dancināju,
Kam tie zīda iemauktiņi.
9. No pakaļas tas tecēja,
Kam tērauda pakaviņi.

No precību dziesmām Bulānā dzied arī mums labi pazīstamās melodijas «Dzērājpuika bēdājās» un «Visi mani radi raud». Pārsteidzoši bija klausīties, kā Ciņu māte savā 92. mūža gadā bez aizķeršanās nodziedāja visgarāko «Latvju dainās» publicēto garo dziesmu «Ej, bāliņi, lūkoties». Bulānas variantā tai bija 11 panti, un melodija bija šāda:

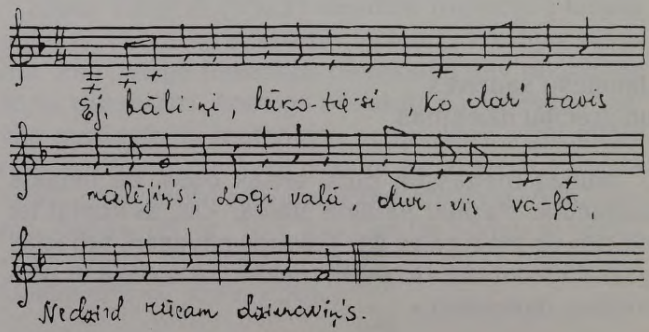

Dziesmu pabeidzot, teicēja kārtējo reizi pārliecināja mūs par to, ka šī nav dziesma, bet ziņģe: «Vot, kad jūs ziņģēsiet, tad jau var atkārtot to, ja vēlās, bet mēs dziedam bez atkārtošanas. Tā jau ir smuka ziņģe.»

Kāzu dziesmas

Kāzu tradīcijas aprakstītas U. Balodes rakstā, šeit pakavēšos tikai pie tradicionālajām mičošanas dziesmām Bulānā, kas pēc jebkuras klasifikācijas ir visīstākās ziņģes. Jaunajai sievai veltīto dziesmu mičošanas laikā dzied arī dažkārt Kurzemē (sal. K. dz., Nr. 1250—1256):

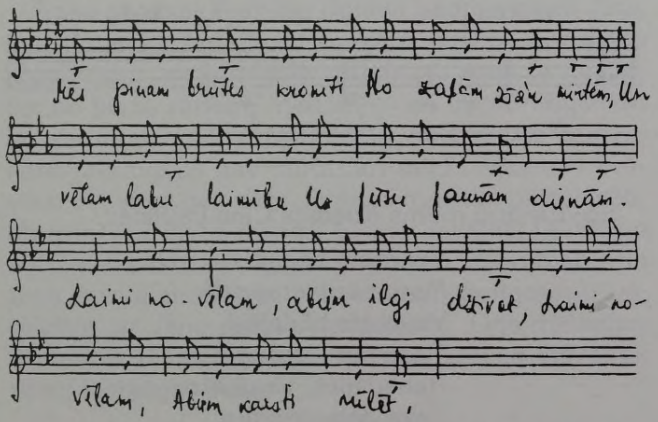

Mēs pinam brūtes kronīti no zaļām zīžu mirtēm,
Nu vēlējam daudz laimību uz jūsu dzīves ceļa.
Smukais, zaļais brūtes miršu kronīts,
Smukais, zaļais brūtes miršu kronīts.

Lai pin tās mirtes, lilijas, vijoles, rozes baltās
Un kas vien jauks un patīkams zied jūsu dārzā koši.
Smukais, zaļais brūtes miršu kroni (-īts).
Laimi novēlam: abiem ilgi dzīvot!
/Laimi novēlam: abiem ilgi dzīvot!/
Viņš ne kā visudaiļākais pēc tevīm ilgi gājis
Un nu kā visumīļākais pie tevīm ir piestājis.
Laimi novēlam: abiem ilgi dzīvot!
Laimi novēlam: draugu karsti mīlēt!
Nu laimējās šim jauneklim tev' ņemt par līgaviņu,
Tad atdod viņam savu sird' un māsai savu kroni.
Brūtes kroni, māsiņ, tev noņemsim,
Brūtes kroni māsai galvā celsim.
Tev, māsiņ, brūtes kronīti no galvas tagad ņemsim
Un sievas aubi svarīgu — to tajā vietā celsim.
Nu ardievu, jaukais meitu laiciņ,
Nu ardievu, košais puķu vaiņags!

Šo un nākamo dziesmu mums dziedāja teicēju grupa.

Jaunajam vīram veltītā dziesma gan laikam ir zināma tikai Bulānā. Visiem zināmās studentu himnas «Gaudeamus igitur» melodijā tiek dziedāts šāds teksts:

Brāļi, rindā stājieties
Še ap vecu draugu,
Kas iz sevim vēlējies
Līgaviņu jauku.
Viņš gan šķietas laimīgs būt,
Bet to pats vēl nesaprot,
Cik daudz pazaudējis.

Saki, draugs, kam atstāji
Jaukās puišu dienas,
Kurās visi priecīgi,
Kurās visi brīvi?
Mīlēt meitas varēji,
Dažas pat noskūpstīji,
Tomēr brīvs arvienu.

Agrāk tu pat varēji
Dučiem skaitīt brūtes,
Visas mīlēt varēji,
Annas, Trīnes, Grietas.
Tagad tik ar vienu vien
Jādzīvo ir katru dien,
Vai tu to iespēsi?

Viss ir tikai sievas vērts,
Maz tam prieku dienas,
Sieva tā kā lietuvēns
Moca to ik dienas.
Ej vai krogā, baznīcā,
Sieva visur pakaļā,
Vaļā vairs netieci.

Pēd'joreiz vēl paceļam,
Tev' no rindas izslēdzam.
Un vai tas mums gaužām žēl,
Tev' no rindas slēdzam.
Pēd'joreiz vēl paceļam,
Tev' no rindas izslēdzam,
Ej un dzīvo laimīgs!

Pat ciema vecākā iedzīvotāja neatmin, ka kāzās būtu notikusi vedēju un panāksnieku apdziedāšanās, bet vienu no apdziedāšanas dziesmām, veltītu vīramātei, tomēr zināja: «Maz jau kad viņu dziedāja. Tad jau atkal tā vīramāte bija naidīga, ka tā, nu, to rungu piesola.»

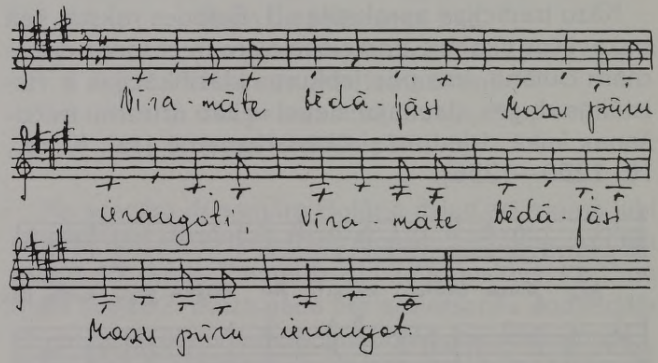

Šo dziesmu mums dziedāja Ciņu Paulīne:

Vīramāte bēdājāsi,
Mazu pūru ieraugoti,
Vīramāte bēdājāsi,
Mazu pūru ieraugoti.
Nebēdājies, vīramāte,
Tava daļa nezudīsi:
Sutināta bērza runga
Mana pūra dibenāi;
Ar to tevi pamielošu
Pirmā kāzu vakarāi.

Bēru dziesmas

Latvijā mirušo galvenais pieminēšanas laiks ir rudens, turpretim bulāniešiem tie ir Vasarsvētki, kad, kapos sanākot, tiek pieminēti aizgājēji un kopā dziedāts, parasti jau garīgās dziesmas. Arī bērēs dziedātas tikai garīgās dziesmas, pēc baznīcas aizliegšanas mācitāja funkcijas uzņemoties kādam no vecākiem ļaudīm. Šobrīd šo pienākumu joprojām veic 91 gadu vecā Ciņu Paulīne, pārzinot gan dievvārdus, gan bērēs dziedamās dziesmas.

Gadskārtu ieražu dziesmas

Gada skaistākie svētki Bulānā kādreiz bijuši Jāņi, kad tāpat kā Latvijā ar meijām pušķoti vārti, vīti kroņi, tiesa, ne no ozolu zariem, jo ozoli te neaug, bet no bērza zariem, meitām — no dārza magonēm un zemeņu lapām. Ugunskuri kurināti uz zemes, kārtsgalā uguns nav kurta, arī miežu alus nav brūvēts, bet siers gan siets. Dzēruši medalu, paštecināto un svinējuši divas dienas. Līgojot ievērots rituāls un secība — sākot ar Jāņu sagaidīšanu, Jāņu mātes un tēva apsveicināšanu, vēlējumiem, aplīgošanu un, beidzot, ar Jāņu dienas pavadīšanu. Līgo melodijas Bulānā ir divas — vienu no tām Latvijā visvairāk dzied Piebalgas pusē:

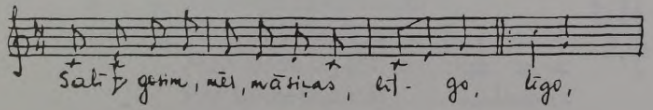

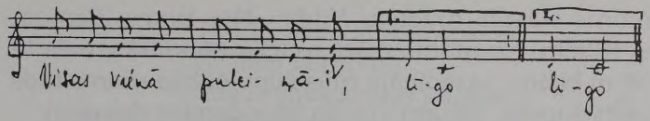

Šo melodiju mums dziedāja Krastiņu Milda (1914), piebilzdama: «Tā vienādi tā pirmā līgošana bija. Vēlāk jau tur līgo, ko iedomājas. Nu tās sievas pa priekšu sāka. Vēl, ka bišķu iemeta, ta līgoja visas.» To, ko vēlāk «iedomājas» Bulānas līgo vakarā, to mums šajā pašā melodijā vēl ilgi dziedāja gan šī teicēja, gan arī Ciņu Paulīne.

Otru, minorīgo melodiju līdz ar garum gariem tekstiem mums dziedāja Kadaku Emīlija (1922):

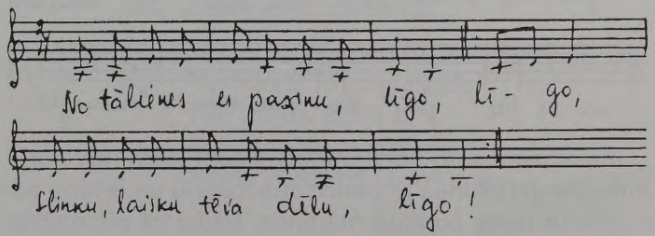

Šī melodija ir pierakstīta dažādos Latvijas novados, bet šobrīd visvairāk tiek dziedāta Vidzemē.

Ziemassvētki te agrāk bijuši vairāk baznīcas svētki — tad dedzinātas «piktītes», dziedātas garīgās dziesmas un gatavotas bērniem dāvanas. Bulānā labi pazīst tradicionālās Ziemassvētku dziesmas «Ak, eglīte, ak, eglīte», «Es skaistu rozīt' zinu», «Jūs, bērniņi, nāciet». Tā par savas bērnības Ziemassvētkiem

mums stāstīja Krastiņu Milda: «Mēs pirms Ziemassvētkiem, tur mums māte mācīja kādreizās, mēs te bērni bijām, sasēdināja mūs šūpulē, bija mums tāds balts šūpulis. Sēžam visi un šūpodamies dziedam:

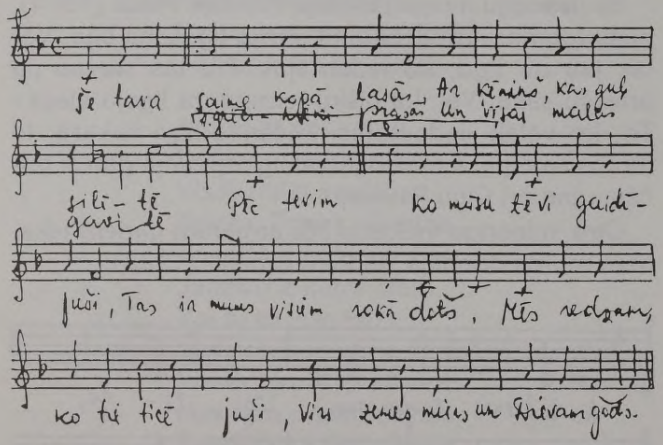

Maskošanās un budēļu gājieni šajā laikā nav notikuši. Pārģērbšanās ar jautru dancošanu un iešanu no mājas uz māju notikusi Mārtiņos, līdzīgi kā pie mums Ziemeļvidzemē. Īpašu dziesmu mārtiņbērniem nav bijis, bet, ja līdzi bijis muzikants, tad dancojuši lustīgi.

Rotaļas un deju dziesmas

Šis žanrs Bulānā ir sevišķi iemīļots. Nosaukšu arī Latvijā pazīstamās rotaļas, kurās iet arī Bulānā, — «Ai, ai, garausīt», «Gailits saka uz vistiņ'», «Stāsti manim, Daugaviņa», «Skrodels sēž uz aku», «Guļu, guļu, miegs nenāk». Te arī divas Bulānas danču vakaros spēlētās deju dziesmas nošu materiālā:

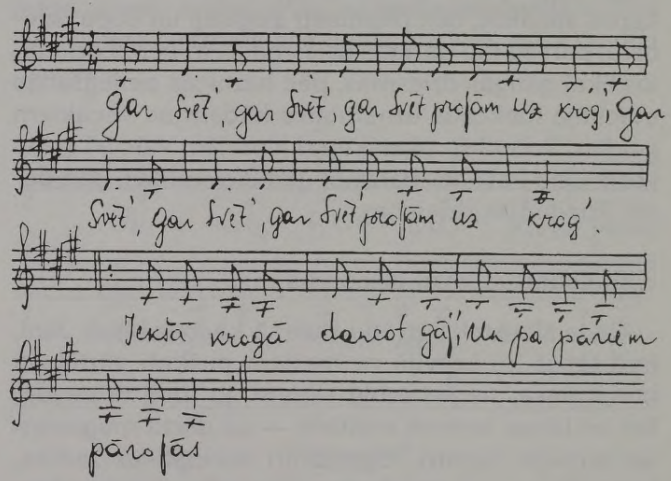

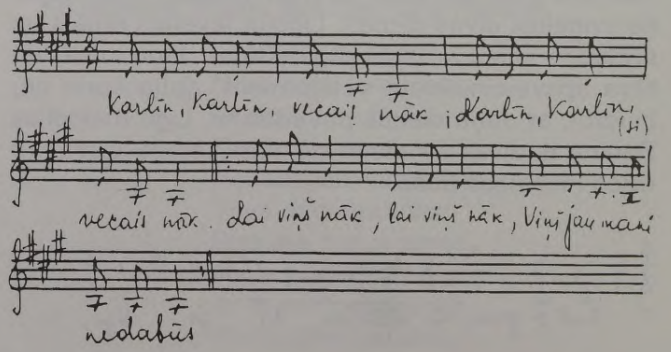

Ziņģes

Ziņģes to klasiskajā izpratnē ir Bulānā visvairāk dziedātās dziesmas. Tā kā ziņģēm parasti ir visai daudz pantu un dziesmu klade Bulānā palikusi tikai viena, tad visvairāk ziņģu dzirdējām divos kopdziedāšanas vakaros. To uzskaitījumu var atrast J. Rozenberga apcerējumā, šeit minēšu tikai vienu Bulānai raksturīgu lokālu ziņģes variantu, ar tekstu par Sibīrijas trimdinieku likteņiem, ko 1990. gadā Jurim Zalānam dziedājusi Ciņu Paulīne melodijā, kas 1961. gadā Liepājas rajonā ekspedīcijā pierakstīta ar tekstu «Mēs karojam ar Turciju Pret ticīb's naidnieku»:

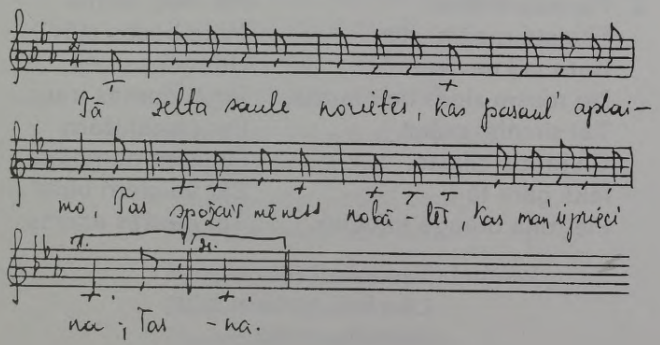

2. Es augu tā kā rozīte
Iekš zaļā dārziņa,
Man sirds bij ļoti priecīga,
Par bēdu nezināj'.

Te ātri nāca lielais vējš
Ar lielu bargumu,
Tas manus ziedus laupīja
Uz īsu brītiņu.

Man rokas, kājas saslēgtas,
Es guļu cietumā,
No galvas man bij nodzīti
Pus' mati dzeltainie.

Uz Sibīrij' man jāaiziet,
Tur auksti vēji pūš,
Tur būs man ogles jāsijā
Līdz pašai miršanai.

Uz Sibīrij' man jāaiziet,
Kur augsti kalni ir,
Tur izzudīs un pazudīs
Mans vārds no Dzimtenes.

Ardievu paliec, tēs un māt',
Ardievu, mīļā brūt',
Uz Sibīrij' man jāaiziet,
Kur augsti kalni ir.

Lai būtu pilnīgāks pārskats par Bulānā dziedātām ziņģēm, šeit tiek sniegtas vēl dažu ciemā populārāko ziņģu melodijas.

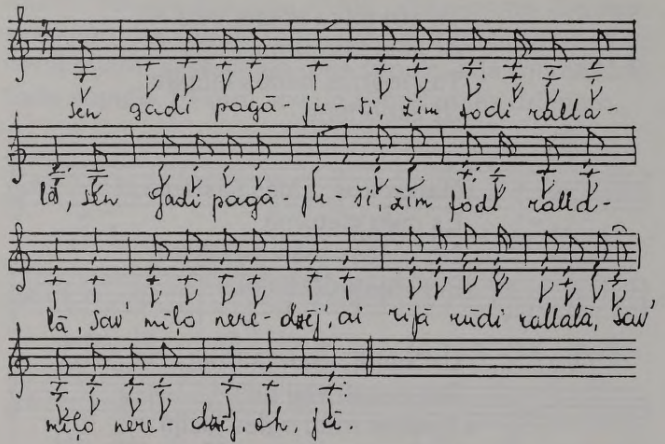

2. Un pēc, kad ieraudzīju,
Pie lodziņ' sēdēja.

Viņš prasīj' man vien' bučiņ',
To māte izdzirdēj'.

Mans bērns, vai tu jau mīli,
Gan pēc to nožēlos.

Kad citas jaunas meitas
Pa dančiem, ballēm ies,

Bet tu kā jauna sieviņ'
Pie šūpļa sēdēsi

Un dziedās' aijiņ, kušiņ,
Čuč', mazais Oskarīts!

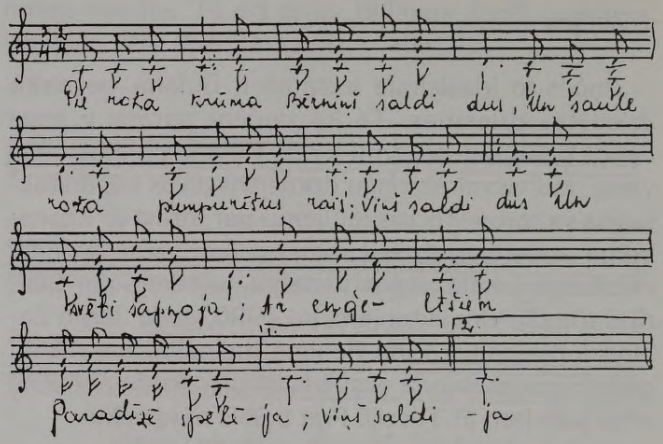

2. Pie roža krūma
Skaista meitiņ' stāv,
Kam vēl neviens
No rozēm zieds nav lauzts,
Tai sirsniņ' pukst
Un krūtis cilājas,
Iekš gara tā
Pie mīļā drauga kavējas.

Pie roža krūma
Māte bēdās stāv,
Un rudens vēji
Viņai domas trauc.
Par pagājušām
Dienām domājot,
Pār vaigiem birst
Tai gaužas asaras.

Tas roža krūmiņš
Līks bez ziediem stāv,
Un rudens vēji
Viņam lapas rauj.
Tās lapas
Drebēdamas nobira
Un klusu kapu
Viegli apsedza.

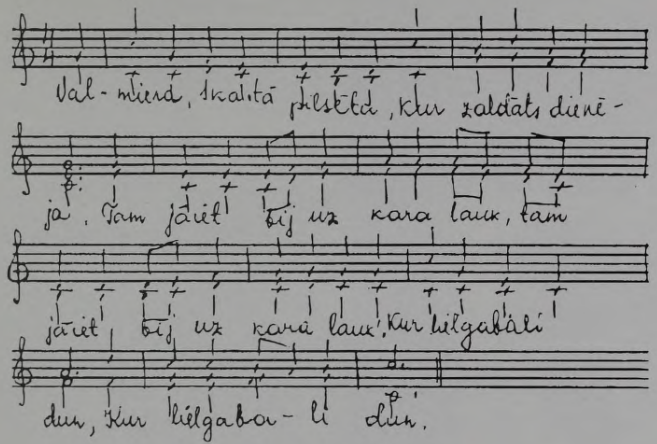

2. Un, kad viņš gāj' uz šaušanu,
Tad mīļā gauži raud.
Neraudi, mana mīļākā,
Man palikšan' nav šeit.

Līdz viņš šos vārdus runāja,
Te nāca viena lod',
Viņš pakrita un žēli sauc,
Man palikšan' nav šeit.

Mans mīļais biedri, paklausies
Uz manu lūgšanu,
Noraksti manai mīļākai,
Kad sašauts esmu es.

Bet biedris atbild skumīgi:
Man nav ne tint's, ne spalv'.
Iemērcē manās asinīs,
Lai mīļā tās vēl redz.

Nāc, mīļais biedri, paklausies
To manu lūgšanu:
Noraksti maniem vecākiem
Un saki ardievas.

Es esmu grūti ievainots
Un tālāk nespēj' iet,
Dievs, sargi visus latviešus,
Kas sargā tēviju.

Noslēdzot šo nelielo apceri par tautas mūzikas dzīvi Bulānā, jāteic, ka tā ir tikpat senatnīgi vienkārša, sirsnīga un tieša kā bulānieši paši. Tās daudzkrāsainajā audumā savijies pa dzīparam no visiem Latvijas novadiem, un joprojām Bulānas dziesmas un ziņģes spēj cienīgi pārstāvēt mazo Latviju plašajā pasaulē.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SAĪSINĀJUMI

LD — Barons K., Visendorfs H. Latvju dainas. — Jelgava; Pēterburga, 1894 — 1915, 1.—6. sēj.

FS — Latviešu Folkloras krātuves materiāli. Pirmais skaitlis norāda manuskripta, otrais — dotās vienības numuru.

B.dz.— Vītoliņš J. Latviešu tautas mūzika. Bērnu dziesmu cikls. Bēru dziesmas. – R., 1971.

K.dz — Vītoliņš J. Latviešu tautas mūzika. Kāzu dziesmas. – R., 1968.

LTMM II — Jurjāns A. Latvju tautas mūzikas materiāli. II burtnīca. – R., 1903.

VALENTĪNA TURLAJA

LATVIEŠU SKOLAS JEŅISEJAS GUBERŅĀ NO XIX GADSIMTA VIDUS LĪDZ 1937. GADAM

Viens no nozīmīgākajiem latviešu garīgās dzīves rādītājiem ir izglītība. Latvieši vienmēr ir bijuši pazīstami kā augstas saimnieciskas un gara kultūras nesēji. Arī nokļūstot svešumā, viņi neaizmirsa, ka prāta tumsība ir tikpat liela nelaime kā bads un trūkums. Jeņisejas guberņā pirmo pamatakmeni izglītības dzīvē lika Lejas Bulānas kolonijas dibinātājs, enerģiskais un nesavtīgais mācītājs Kosmanis[1], jo tā laika skolu lietas bija visciešākā sakarā ar baznīcu. Viņš rūpējās par skolu atvēršanu latviešu kolonijā. 1864. gadā izdodas atvērt pirmo latviešu skolu, kurā par pirmo skolotāju darbojās izsūtītais kurzemnieks Ādolfs Trejs[2].

1864. gadā nodibinātā kolonijas skola atradās nepiemērotās pagaidu telpās, kamēr uzkrāja līdzekļus skolas nama celšanai uz iemērītā zemes gabala ciema vidū. 1865. gadā uzbūvēja jaunu skolas ēku, kura bija reizē arī lūgšanas nams. Pēc 1865. gada par skolotāju strādāja M. Strauss[3]. Sākumā no 60—80 bērniem tikai kādi 10—15 apmeklēja skolu, turklāt ļoti nekārtīgi. Valdīja uzskats, ka «skolas nevajag un bērnus skolā nesūtīsim»[4]. Vecāki mājās iemācīja bērnus lasīt, mazāk — rakstīt, jo šis laiks bija saimniecību organizēšanas periods un tāpēc ievērojama daļa cilvēku palika analfabēti.

Situācija stipri mainījās pēc 1890. gada, kad par skolotāju sāka strādāt Jānis Driķis[5]. Viņam ir milzīgi liela loma kultūras dzīves veidošanā kolonijā. Skolotājs panāca, ka 1894. gadā tika uzbūvēts jauns skolas nams, jo vecā skolas ēka, skolēnu skaitam pieaugot, bija kļuvusi par šauru. Bulānieši kļuva par skolas draugiem, un skolēnu skaits ar katru gadu strauji pieauga. 1896./97. skolas gadā Lejas Bulānā bija pavisam 270 bērnu vecumā no 8 līdz 16 gadiem. Skolā mācījās pavisam 135 bērni, pārējos vecāki mācījuši mājās, un tikai 14 no visiem bērniem nav bijuši ne ar kādiem līdzekļiem piedabūjami pie mācīšanās.[6] Vienam veikt šo skolas darbu bija grūti, tāpēc J. Driķis dabūja sev palīgu, bet vēlāk arī trešo skolotāju Jāni Sviestiņu, kas nodarbojās ar latviešu koloniju izpēti un vēlāk strādāja par skolotāju Ventspilī.[7]

1905. gadā Lejas Bulānas divklasīgo ciema skolu valsts pārņēma savā pārziņā un uzturēšanā, jo līdz tam skola atradās baznīcas draudzes pārziņā.[8]

[1] Krasnais V. Latviešu kolonijas. — Melburna, 1980, 285. lpp.
[2] Latvija. — 1912, Nr. 69.
[3] Sibīrijas Ciņa. — 1916, Nr. 5.
[4] Turpat.
[5] Krasnais V. Latviešu kolonijas. — LNJS izd., 1938, 301. lpp.
[6] Baznīcas Vēstnesis. — 1898, Nr. 9.
[7] Krasnais V. Latviešu kolonijas. — LNJS izd., 1938, 301. lpp.
[8] Latviešu Avīžu «Baznīcas un skolas pielikums». — 1922, Nr. 121.

Lejas Bulānas skolas ēka gadsimta sākumā.

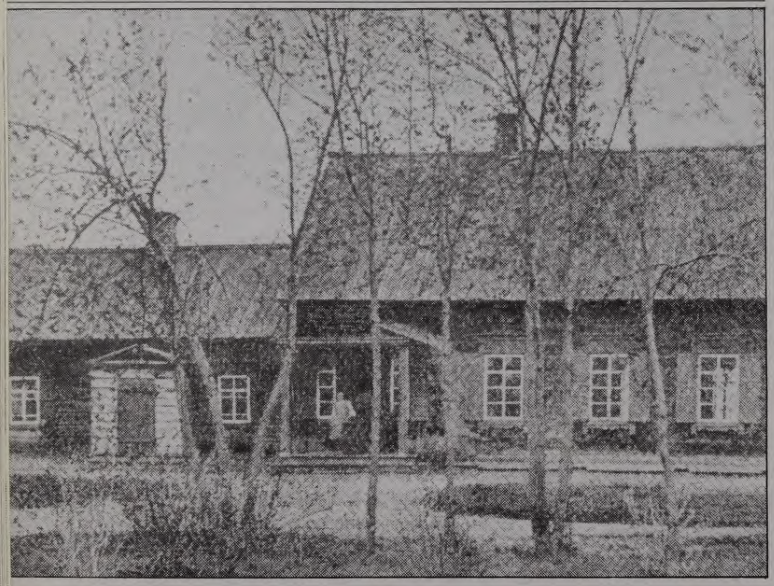

Jāpiezīmē, ka Lejas Bulānas skolotājs un kolonistu garīgais vadonis J. Driķis sava mūža vakaru pavadīja dzimtenē, Augšzemgalē. Pēc 33 Lejas Bulānā nostrādātajiem gadiem 1923. gada pavasarī viņš izšķīrās par atgriešanos Latvijā.[1] To veicināja arī komunistu nākšana pie varas, jo J. Driķis bija viens no tiem, kas uzstājās pret komunistu ideoloģiju. Ne velti uz skolotāju vairākas reizes no paslēptuves tika šauts un nemitīgi draudēts ar viņu izrēķināties fiziski. Viņš visu savu darba mūžu centās tuvināt latviešu kultūrai un tautas centieniem vairāku tūkstošu kilometru attālumā no Latvijas dzīvojošos kolonistus.

1907. gadā vienklasīgā ministrijas skola tika atvērta Suhonojā jeb Sibīrijas Alūksnē Ujāru rajonā[2]. Valsts skolas ierīkošanai piešķīra 300 rbļ., mācību līdzekļu iegādei, grāmatām un skolotāja algai — 70 rbļ. Bez tam vēl skolas nama celšanai valsts iedeva mežu celtniecības materiālu ieguvei un piešķīra 15 desetīnas derīgas zemes. Kolonistiem bija jārūpējas par skolas apkuri, apgaismošanu un apkopšanu. No sākuma visās jaunatvērtajās latviešu skolās valsts nosūtīja strādāt krievu skolotājus, jo paši kolonisti skolotāju kadru jautājumu nespēja atrisināt. Bet drīz vien krievu skolotāji atteicās no šī amata un aizbrauca projām, par iemeslu minot latviešu valodas nezināšanu. Latvieši bija spiesti meklēt savus skolotājus. Bieži gadījās arī tā, ka kolonisti savā izvēlē vīlās, jo skolotāji neattaisnoja viņu

[1] Jaunatnes Draugs. — 1927, Nr. 1.
[2] Dzimtenes Vēstnesis. — 1913, Nr. 83.

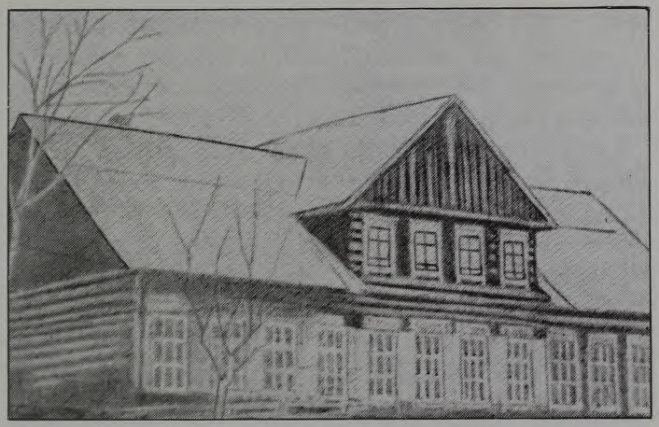

Tā pati skola 30. gados.

Skola 1990. gada vasarā no upes puses.

cerības, pievēršot skolai maz uzmanības. Skolu stāvoklis uzlabojās, kad par skolotājiem sāka strādāt pašaizliedzīgi darbinieki, kā, piemēram, skolotājs K. Ginters[1] Suhonojas skolā, skolotājs O. Eglītis Kamenskas kolonijā. Latviešu kolonistu dzīve tika atspoguļota arī Latvijas preses izdevumos, kur bieži vien izskanēja lūgums pēc skolotājiem. Tā, piemēram, uzzinājis no ziņojumiem laikrakstos, ka Ujāru rajona Kamenskas kolonijā trūkst skolotāja, 1908. gada rudenī tur ieradās jauns un enerģisks skolotājs Oskars Eglītis[2]. Veselu gadu viņš nostrādāja privāti bez jebkādas atlīdzības, atstājot kolonistos labu

[1] Dzimtenes Vēstnesis. — 1913, Nr. 83.
[2] Krasnais V. Latviešu kolonijas. — LNJS izd., 1938, 316. lpp.

iespaidu. Pateicoties viņam, 1910. gadā atvēra vienklasīgo ministrijas skolu uz tādiem pašiem principiem kā Suhonojas skolu[1]. Ar skolotāja neatlaidību un gādību 1913. gadā kolonijas bērni tika pie plaša un ērta skolas nama.

1911. gadā skola tika atvērta Borisovas kolonijā Ujāru rajonā, kur pirmais skolotājs bija politiskais izsūtītais Edvards Baldiņš, vēlāk arī Bērziņu Anna[2]. Tai pašā gadā atvēra skolu Taimenkas kolonijā Ujāru rajonā, kur par pirmo skolotāju strādāja pazīstamais rakstnieks Augusts Melnalksnis, vēlāk Zariņš.

1912. gadā skola tika nodibināta Ostrovska kolonijā Manas rajonā, kā arī Lejas Lebedjevā Kanskas apriņķī, kur iedzīvotāju nacionālais sastāvs bija dažāds.[3] Par pirmo skolotāju no sākuma strādāja kāds krievs, bet vēlāk latvietis — Baldiņš.

1914. gadā arī Grjaznaja Kirzā Manas rajonā atvēra skolu, kas aptvēra vairākas kolonijas.[4]

Latviešu skolu skaits pieauga. To veicināja arī bēgļu laiki, kas aptvēra posmu no 1915. gada pavasara līdz Latvijas pavalstniecības optācijas noslēgumam 20. gadu vidū. Galveno uzmanību Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomiteja (turpmāk LBACK) pievērsa tieši ar skolu saistītajiem jautājumiem. Bēgļu skolas Krievijā tika atvērtas, balstoties uz 1914. gada 1. jūlija privātskolu likumu.[5] Šis likums paredzēja, ka skolas uzturētājam ir tiesības noteikt mācību programmu un mācību valodu. Tikai ticības mācība un krievu valoda bija visām bēgļu skolām obligāti mācību priekšmeti. Tā kā bēgļu skolu uzturētājas bija Bēgļu apgādāšanas komitejas, tad visa noteikšana par skolām, ieskaitot mācību valodu un programmu, bija to rokās. Tādējādi tika panākts, ka latviešu bēgļu skolās varēja mācīt latviešu valodā.

Latviešu bēgļi kolonijās ienesa zināmas pārmaiņas. Viņiem pirmajā vietā bija skola, tāpēc koloniju skolās strauji pieauga skolēnu skaits. Kolonijās, kur vēl nebija skolu, tika atvērtas bēgļu skolas, tur varēja mācīties arī vietējo kolonistu bērni. Tā, piemēram, līdz 1916. gada rudenim Jeņisejas guberņā darbojās deviņas valsts latviešu skolas ar 13 skolotājiem, kurās mācījās gan kolonistu, gan arī bēgļu bērni[6]. Skolu darbību kavēja pastāvīgs skolotāju trūkums. Tomēr jau 1916./1917. gadā Jeņisejas guberņā darbojās desmit valsts un divas Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas uzturētas latviešu skolas[7].

Pateicoties latviešu bēgļiem, arī Jeņisejas guberņas centrā Krasnojarskā tika nodibināta skola.[8] Bēgļi arī ierosināja izveidot ceļojoša skolotāja amatu. Šāds skolotājs mācītu ne vien mājās palikušos skolēnus

[1] Latvija. — 1912, Nr. 69.
[2] Dzimtenes Vēstnesis. — 1913, Nr. 83.
[3] Turpat.
[4] Krasnais V. Latviešu kolonijas. — LNJS izd., 1938, 320.—321. lpp.
[5] Šilde Ā. Latvijas vēsture. — Stokholma: Daugava, 1976, 48. lpp.
[6] Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas ziņojums. — 1917, Nr. 60.
[7] Krasnais V. Latviešu kolonijas. — LNJS izd., 1938, 323. lpp.
[8] Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas ziņojums. — 1917, Nr. 60.

un mājas bērnus, bet arī pusaudžus un pieaugušos. Diemžēl trūkst ziņu, vai tas ir realizēts dzīvē.

Pēc LBACK Jeņisejas guberņas pilnvarotā A. Melnalkšņa ierosinājuma 1916. gada 29. un 30. maijā Krasnojarskā notika Sibīrijas latviešu bēgļu komiteju un sabiedrisko darbinieku apspriede. Dienas kārtībā bija ietverts arī jautājums par bēgļu un kolonistu kultūras līmeņa celšanu. Tika nolemts papildus atvērt skolas Jeņisejas guberņā — Baranovkā un Kamenskā Borisovas kolonijā, tāpat arī par katra bēgļu bērna apmācīšanu maksāt 2 rbļ. mēnesī kā papildu algu valdības skolotājiem.[1] Pats svarīgākais ieguvums tomēr bija latviešu skolu izveidošana. Latviešu bēgļu skolas tika uzskatītas par vairāk latviskām nekā tautskolas dzimtenē. «Bēgļu skolas programma saistās ar vispārējo latviešu nacionālās tautskolas atdzimšanu. Ir pareizi, ka ar bēgļu skolām saistās mūsu latviešu skola vispārīgi. Tāpēc mūsu bēgļu skola jāuzskata kā mūsu nākošās nacionālās skolas paraugs.»[2]

LBACK, pielikdama visus savus spēkus latviešu bēgļu kultūras līmeņa stiprināšanā, lielā mērā ir glābusi ne tikai bēgļu, bet arī vietējo kolonistu latvietību.

Skolu organizēšanā atpalika tā latviešu daļa, kas nāca no Austrumlatvijas, proti — latgalieši. Latgaliešu kolonijā Vitebskā Novoselovskas rajonā skola tika atvērta tikai 1925. gadā, bet Aleksandrovskas kolonijā — 1927. gadā,[3] kaut gan Tautas izglītības komisariāts bija pieņēmis nolikumu par nacionālo mazākumtautu skolām jau 1918. gada 31. decembrī.[4] To vadībai pie Tautas izglītības nodaļu nacionālā mazākuma apakšnodaļas izveidoja nacionālās sekcijas. Jeņisejas guberņas TIN nacionālā mazākuma apakšnodaļā ietilpa piecas sekcijas: tatāru, čuvašu, igauņu, latviešu un ebreju. Sekcijas galvenais uzdevums bija rūpēties par izglītības darbu latviešu kolonijās.

1920./21. mācību gadā latviešu sekcijās darbojās desmit I pakāpes skolas, divas svētdienas skolas, trīs bibliotēkas, četras lasāmmājas un piecas kultūras un izglītības iestādes.[5]

Vienotā darba skola Krievijā, kas tika nodibināta tūlit pēc revolūcijas, bija divpakāpju, ar tiešu pāreju no vienas pakāpes otrā. Tika izveidota deviņgadīgā skola ar piecgadīgu pirmo pakāpi bērniem vecumā no 8 līdz 13 gadiem un ar četrgadīgu otro pakāpi bērniem no 13 līdz 17 gadiem. 1920. gada beigās un 1921. gada sākumā KK(b)P CK apsprieda jaunās vienotās darba skolas sistēmas reorganizāciju.

Deviņgadīgās divpakāpju skolas vietā izveidoja trīspakāpju skolu ar četrgadīgu pirmo pakāpi, trīsgadīgo otro pakāpi, 8. un 9. klasi izdalot atsevišķi jau kā vidējo mācību iestādi. Mācības obligātas visiem bērniem vecumā no 8 līdz 15 gadiem.[6]

---

[1] Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas ziņojums. — 1916, Nr. 24.

[2] Jaunais Vārds. — 1916, Nr. 47.

[3] Krasnais V. Latviešu kolonijas. — LNJS izd., 1938, 331. lpp.

[4] KNVA. — 93. f., 1. apr., 39. l., 84. lp.

[5] Turpat. — 43. l., 16. lp.

[6] Viksna D. Latviešu kultūras un izglītības iestādes Padomju Savienībā 20.—30. gados. — R.: Zinātne, 1972, 88. lpp.

20. gadu sākumā Jeņisejas guberņā bija tikai I pakāpes skolas, vēlāk, 20. gadu vidū, izveidojās arī divpakāpju skolas. Lūk, neliels ieskats svētdienas skolas darbībā. Viena no šādām skolām 1920. gada janvārī tika atvērta Kamenskas kolonijā, kuras sākotnējā programmā bija ietverti šādi priekšmeti: matemātika, dabaszinātne, ģeogrāfija, lopkopība, higiēna, biškopība, krievu valoda un politika. Skolas atskaitē ir teikts, ka kolonijā visi latvieši ir izglītoti šādos jautājumos, un līdz ar to par skolas uzdevumu kļuva sniegt iedzīvotājiem praktiskās dzīves zināšanas, ieinteresēt viņus kultūras dzīves attīstībā.[1] Par vadītāju kļuva skolotājs A. Goldimīds, pēc kura iniciatīvas arī tika atvērta šī skola. Šīs skolas darbā piedalījās arī skolotāji Zariņš, Kauliņš, Ulmanis, Eglītis un Lepins. Skolu apmeklēja 25 cilvēki, mācības notika lekciju veidā. Tas rāda, cik liela uzmanība šai laikā tika pievērsta kolonistu izglītošanai, kultūras dzīvei un tās apgaismošanai.

Šai laikā, pateicoties skolotājiem un sabiedriskajiem darbiniekiem, kolonisti uzturēja diezgan dzīvus sakarus ar dzimteni, izrakstot laikrakstus un grāmatas. Taču pamazām šie sakari tika pārtraukti, īpaši strauji tas notika 20. gadu sākumā, jo šai laikā koloniju dzīvē sākās jauns posms.

1921./22. mācību gadā Jeņisejas guberņā darbojās jau 12 latviešu skolas, kurās strādāja 13 skolotāji un mācījās 850 skolēnu (sk. 1. un 2. tabulu). Vislielākais skolu skaits bija Krasnojarskas apriņķī, kur darbojās septiņas latviešu skolas ar 490 skolēniem un 10 skolotājiem.

Minusinskas apriņķī bija trīs latviešu skolas ar 250 skolēniem, bet Kanskas un Ačinskas apriņķī katrā darbojās tikai viena latviešu skola. Nepatiesas šķiet statistikas ziņas par Minusinskas apriņķa skolām, jo viens skolotājs taču nevarēja strādāt trīs skolās ar 250 bērniem. Kritiski jāvērtē arī Jeņisejas guberņas Tautas izglītības nodaļas latviešu inspektora Pudiņa sniegtās statistikas ziņas, kurās noapaļots latviešu skolēnu skaits visos apriņķos. Šis materiāls liecina arī par to, ka stipri trūka latviešu skolotāju.

1. tabula

Nacionālās mazākumtautību skolas Jeņisejas guberņā 1921./22. mācību gadā[2]

LATVIEŠU SKOLAS					
Apriņķi	Skolu skaits	Strādā	Nestrādā	Skolotāji	Skolēnu skaits
Kanskas	1	1	—	1	40
Krasnojarskas	7	7	—	10	490
Minusinskas	3	3	—	1	250
Ačinskas	1	1	—	1	70
Kopā	12	12	—	13	850

Skolu tīkla attīstību nelabvēlīgi ietekmēja 1922. gada lēmums par skolu pāreju uz vietējo, pagasta budžetu. Sibīrijas apgabala komitejas Latsekcija izvirzīja uzdevumu visām pagasta valdēm: laikus ietvert visas, gan darbojošās, gan arī jaunatvērtās skolas pagasta budžetā.[3]

[1] KNVA. — 93. f., 1. apr., 43. l., 53.—54. lp.
[2] Turpat.— 103. l., 2. lp.
[3] Sibirijas Cīņa. — 1924, Nr. 19.

2. tabula

Krasnojarskas apriņķa latviešu skolas[1]

Skolu tipi	1924./25. māc. g.	1925./26. māc. g.
I pakāpes lauku skolas	6	5
Septiņgadīgās lauku skolas	—	1
Kopā	6	6
Divgadīgās lauku skolas	1	1
Trīsgadīgās lauku skolas	2	2
Četrgadīgās lauku skolas	—	—
Piecgadīgās lauku skolas	3	2
Septiņgadīgās lauku skolas	—	1
Kopā	6	6

Tādējādi gandrīz visas lauku skolas tika noņemtas no valsts apgādes un bija jāuztur vietējiem ciema iedzīvotājiem. Šim nolūkam ieviesa speciālu nodokli. Sabiedrības attieksme pret šo lēmumu kolonijās bija dažāda. No sākuma lielākā daļa vecāku atteicās maksāt šo nodokli, jo 20. gadu sākumā padomju varas veiktā pārtikas repatriācijas un tirgus ekonomikas politika bija novedusi kolonistus pie ekonomiskā kraha. Tāpat arī kolonisti bija neapmierināti ar pāreju uz darba skolām un ar skolotājiem, kas politizēja mācību procesu un atteicās no tradicionālām mācību metodēm. Tādēļ daudzas skolas uz kādu laiku pārtrauca savu darbību. Pārtraukums bija radies gan ekonomisko grūtību, gan valsts varas rīkojumu dēļ. Tā, piemēram, 1922./23. mācību gadā Lejas Lebedjevas latviešu skolā mācības tika pārtrauktas sakarā ar pāreju uz vietējo budžetu un skolas neiekļaušanu valsts skolu tīklā[2]. Tādējādi latviešu skolu pastāvēšanas un attīstības jautājums tagad bija atkarīgs gan no vietējiem iedzīvotājiem, gan no pagasta valdēm un rajonu Izpildkomitejām (turpmāk RIK). Pamazām lielākā daļa kolonistu samierinājās ar uzlikto skolas nodokli, cenšoties dažādi atrisināt ar skolu saistītos jautājumus un atjaunot to darbību. 1923./24. mācību gadā izstrādātajā Jeņisejas guberņas TIN darba plānā bija paredzēts atvērt vēl piecas latviešu skolas.[3] Ar tirgus saimniecības attīstību, nodokļu ievākšanas normalizēšanos un zemnieku ekonomiskā stāvokļa uzlabošanos pieauga arī kolonistu atbalsts skolām. Skolu skaits sāka atkal pieaugt. Tā, piemēram, 1925. gadā skola tika atvērta Lejas Sineros Manas rajonā[4] un Vilku gravas kolonijā Karatūzas rajonā[5].

Tādējādi skolu pastāvēšanas jautājums pamazām tika atrisināts. Tas izpaudās arī vietējā budžetā, no kura, piemēram, Krasnojarskas apriņķī 1924./25. mācību gadā skolām un skolas darbinieku algām tika atdots 41%.[6] Par pārējo — skolu remontu, mācību līdzekļiem, grāmatām un skolu apkalpošanu bija

[1] KNVA. — 137. f., 1. apr., 64. l., 10. lp.
[2] Sibīrijas Ciņa. — 1924, Nr. 19.
[3] KNVA. — 93. f., 1. apr., 288. l., 32. lp.
[4] Sibīrijas Ciņa. — 1926, Nr. 11.
[5] KNVA. — 93. f., 1. apr., 333. l., 2. lp.
[6] Sibīrijas Ciņa. — 1924, Nr. 42.

Jaungada sarīkojums Lejas Bulānas skolā.

jāgādā pašiem kolonistiem un ciema padomēm, kas bieži vien nebija savu uzdevumu augstumos. Daudzas skolas atradās pabērna lomā — trūka skolas namu, skolotāji netika atalgoti, kā arī kolonisti neveica savus pienākumus pret skolu. Tā, piemēram, Taimenskas skolas skolotājs Upits 1923. gadā raksta[1], ka, neraugoties uz iedzīvotāju sapulces lēmumu, skolai nepietiek malkas apkurei un apgaismošanai. Skolniekiem bija jāiet mežā gādāt kurināmo, lai neapsaldētu ausis klasē un guļamistabā.

Skolotāju algām caurmērā vajadzēja būt 24 rbļ. mēnesī. Šis algas jautājums zināmā mērā bija atkarīgs no rajona Izpildkomitejām, kam vajadzēja rūpēties par algas izmaksāšanu. Tā, piemēram, Ujāru rajona izpildkomitejas attieksme pret skolām bija labvēliga, skolotāji regulāri saņēma algu — 22 rbļ. 45 kap. mēnesī, turpretim Manas rajona izpildkomiteja naudu izmaksāja neregulāri, pie tam ļoti maz — no 30 kap. līdz 5 rbļ. mēnesī[2]. Dažkārt skolotāji vairākus mēnešus nesaņēma algu un viņiem bija jāpārtiek no tā, ko atmeta viens otrs kolonists. Kāds latviešu skolotājs no Minusinskas apriņķa vēstulē apraksta skolotāju trūcīgo materiālo stāvokli. «Nav iespējams vairs nopirkt markas vēstulēm, par laikraksta izrakstīšanu nemaz nerunājot. Skolotājs, kuram vajadzētu sīki pārzināt politisko stāvokli un valdības rīkojumus, lai varētu iepazīstināt ar tiem sabiedrību, mēnešiem nedabū redzēt nevienu laikraksta numuru.»[3] Skolotāju

[1] KNPA. — 1. f., 1. apr., 591. l., 16. lp.
[2] KNVA. — 93. f., 1. apr., 211. l., 3. lp.
[3] Sibīrijas Cīņa. — 1922, Nr. 15.

Pavasarī kopā ar audzinātāju (50. gadi — ?).

Ačinskas latgaleešu pedtehnikuma direktors izsneedz studenta kartiņu labakam tehnikuma treecneekam P. Vimbam, kuram peešķirta P. Stučkas stipendija

Skolas saimneeciba nostiprinas

(L. Bulankā, Karatuzes raj.).

KJ skolas saimneeciba pamazam nostiprinas. Skolai jau ir savs zirgs, 1 tele, 4 leelas cūkas un 5 siveni.

Skolā eerīkots kopgalds, no kura jau saņem siltas pusdeenas 46 skolneeki. Ar produkteem kopgalds puslīdz apgādats — trūkst tikai taukveelu, bet ari šo trūkumu drīz izbeigsim, jo barojam 1 cūku. Pagaidām izpalīdz kolektivs „Cīņa", pa [illegible] kooperatīvs, izsneegdams zivis un citus produktus. Turpretim otrs kolektivs — „Sarkanais Oktobris" skolai šaī ziņā ne ar ko nav palīdzejis, neraugotees uz to, ka ši kolektiva bērni ēd pee skolas kopgalda.

Skolas saimneecibai ir tikko likts pamats un tapēc pirmā gadā jūtami dažadi trūkumi. Peeliksim visu enerģiju, lai šo saimneecibu un kopgaldu nostāditu vajadzigā augstumā.

J. Āboltiņš.

Paaugstinatā tipa nacskolām jamāca mātes valodā

(No R. Sibirijas Novadizglītibas Nodaļas rīkojuma.)

Sakarā ar Kr.ZFPR Izglītibas Tautkomisariata lēmumu, visās paaugstinatā tipa nacskolās (te eetilpst galv. kārtām KJ un Fabr.-rūpnicu skolas) ne vēlak par 1932-33. mācibas gadu japāreet pee preekšmetu pasneegšanas mātes valodā. Aizbildinašanos ar mācibas līdzekļu trūkumu nedrīkst uzskatit par šķērsli nacmazakumu skolu darba pārkārtošanai. Nacmazakumu skolotaju uzdevums teeši sava skolas darba praktikā sastādit mācibas grāmatas mātes valodā.

Rajonizglītibas nodaļām jau dota vesela rinda norādijumu par to, kas darams nacmazakumu paaugstinatā tipa skolu pārkārtošanā.

Starp citu rajonizglītibas nodaļām nekavejoši jasper atteecigi soļi jau darbojošos nacmazakumu KJ skolu stāvokļa uzlabošanai: internatu organizeša[illegible] skolu kopdzīvju telpu rem[illegible] mazturigo nodrošinašana ar s[illegible]pendiju, regulara produktu p[illegible]gādašana u.t.t. Sevišķi jārau[illegible] uz to, lai nacmazakumu KJS [illegible] Fabr.-rūpnicu skolu pasneed[illegible] bērnus apmācitu viņu mātes v[illegible]lodā.

Lai sekmigak komplektetu n[illegible]mazakumu paaugstinatā t[illegible] skolas ar pasneedzeju kadre[illegible] kreevu skolās esošeem nac. s[illegible]lotajeem japāreet strādat sa[illegible] nacskolās.

Sakarā ar nacmazakumu [illegible]augstinatā tipa skolu pavairo[illegible]nu 1932-33. m. gadā rajonizg[illegible]tibas nodaļām jauzskaita sk[illegible] darbineeku kadri, japraktizē sp[illegible]jigako I pakāpes skolotaju [illegible] virzišana darbam KJS un Fa[illegible]rūpnicu skolās, eepreekš kom[illegible]dejot tos uz atteecigeem sa[illegible]tavošanas kurseem.

No avīzes «Sibīrijas Cīņa».

algas jautājums tā arī palika nenoregulēts. Atalgojuma ziņā dažādos rajonos bija liela starpība, lai gan darba apjoms bija stipri līdzīgs.

Lielākā daļa latviešu koloniju skolotāju tiešām strādāja neciešamos apstākļos. Par to algu, ja to vispār saņēma, nebija iespējams pat dzīvību izvilkt, ja skolotājam nebija citas blakus nodarbošanās un ienākumu. Tādēļ daļa skolotāju, neizturēdami šādus dzīves apstākļus, aizgāja meklēt sev citu nodarbošanos vai arī pārcēlās tuvāk pie pilsētas centra. Skolotāji, nokļuvuši kolonijās, tika atrauti no jebkādas kultūras dzīves, tādēļ daudzi, pabeidzot pedagoģisko tehnikumu vai augstskolu, devās strādāt uz krievu skolām, kas atradās tuvāk centram. Tā tas notika ar skolotājām Traubi un Eglavu, vēlāk gan viņas tika pārceltas uz Borisovas latviešu skolu.[1] Dažkārt skolotāji bēga no darba, iepriekš izkrāpjot naudu no ciema iedzīvotājiem. Tā izdarīja Ačinskas apriņķa skolotājs Auziņš, kas iepriekš izmānījis naudu avīžu pasūtīšanai, aizbēga no darba.[2]

Tas vēl vairāk pastiprināja kolonistu neuzticību pret skolotājiem. Latviešu skolotāju kadru trūkumu veicināja arī 1920. gadā noslēgtais Latvijas un Krievijas miera līgums, kura rezultātā daudzi skolotāji atgriezās Latvijā.

Jautājums bija pārāk nopietns, jo no kolonijām varēja aizplūst pēdējie kultūras nesēji.

Tikpat sāpīgs jautājums bija skolas telpu trūkums, nepietika arī mācību piederumu un grāmatu dzimtajā valodā. Šo jautājumu risināšanai tika sasauktas bezpartijisko konferences, kuras organizēja Jeņisejas guberņas Izpildkomitejas Nacionālo lietu nodaļa[3]. Šajās konferencēs tika ietverti arī jautājumi par skolu un skolotāju uzturēšanu, par līdzekļu vākšanu literatūras iegādei. Lai kaut daļēji novērstu mācību grāmatu trūkumu skolās, iedzīvotājiem to iegādei bija jāsavāc līdzekļi pašaplikšanās ceļā[4]. Tāpat arī daudzās kolonijās izveidoja skolu atbalsta pulciņus. Sievietes pārdeva adījumus un citus rokdarbus un iegūtos līdzekļus atdeva skolas vajadzībām, galvenokārt mācību grāmatu iegādei. Pašaplikšanās nodoklis tika uzlikts arī tad, kad cēla jaunu skolas ēku, kā arī citām skolas vajadzībām. Tā, piemēram, Taimenskas kolonijā 1929. gadā trūcīgo zemnieku sapulce noteica pašaplikšanās nodokli jaunas skolas ēkas celšanai.[5] Pēc periodisko izdevumu ziņām var secināt, ka tomēr liela daļa kolonistu atbalstīja šo pašaplikšanās kampaņu, cenšoties uzlabot latviešu skolu darbu.

Divdesmito gadu vidū, kad parādījās pirmās mācību grāmatas krievu valodā, kas atbilda vienotas darba skolas prasībām, tās sāka pārstrādāt un piemērot arī latviešu skolu vajadzībām. Komunistiskās audzināšanas akadēmijas latviešu studentu grupa, pamatojoties uz P. Blonska lasāmās grāmatas «Krasnaja Zorjka» principiem un daļēji izmantojot tās saturu, sastādīja lasāmo grāmatu «Darbs» latviešu skolu

---

[1] LVA. — 133. f., 2. apr., 39. l., 35. lp.
[2] Sibirijas Ciņa. — 1925, Nr. 13.
[3] Turpat. — 1922, Nr. 30.
[4] Turpat. — 1925, Nr. 8.
[5] Turpat. — 1929, Nr. 2.

jaunākajām klasēm[1]. Tādējādi latviešu skolu apgāde ar grāmatām nedaudz uzlabojās: 1924./25. mācību gadā dzimtajā valodā bija 15% mācību grāmatu, krievu valodā — 40%, turpretim 1925./26. mācību gadā dzimtajā valodā — jau 30%, krievu valodā — 50%.[2] Tomēr joprojām lielākais daudzums mācību grāmatu bija krievu valodā. Neraugoties uz neskaitāmajiem bezpartijisko konferenču lēmumiem, jautājums par latviešu mācību grāmatām netika atrisināts, un visas latviešu skolas pastāvēšanas gados bija izjūtams mācību grāmatu trūkums. Taču politisku un ideoloģisku apsvērumu dēļ mācību grāmatu sūtīšanu no Latvijas nepieļāva. Pateicoties latviešu izdevniecības «Prometejs» darbībai Maskavā, latviešu skolu apgāde ar mācību grāmatām latviešu valodā 30. gados nedaudz uzlabojās.

Spriežot pēc mācību plāniem un metodēm, visi mācību priekšmeti tika pasniegti sarunu vai lekciju veidā. Piemēram — Lejas Lebedjevas latviešu skolas darbības pārskats par 1923./24. mācību gadu.

Skolā mācījās 22 skolēni un bija četras klases jeb grupas. Skolā tika pasniegti šādi mācību priekšmeti:

1. klasē: krievu valodā — lasīšana un rakstīšana;
latviešu valodā — lasīšana un rakstīšana.

2. un 3. klasē: krievu valodā — sarunas, lasīšana, rakstu darbi;
latviešu valodā — lasīšana, pareizrakstība, reizināšana, ģeogrāfija, dziedāšana, zīmēšana.

4. klasē: krievu valodā — nopietnāka satura gabalu lasīšana un to iztirzāšana, rakstu darbi, gramatika;
latviešu valodā — lasīšana, rakstu darbi, gramatika, rēķināšana, Krievijas vēsture, ģeogrāfija, dziedāšana, brīvā zīmēšana un pirmie jēdzieni politiskās zinātnēs.

No mācību grāmatām skolā bija krievu un latviešu lasāmā grāmata («Мир в рассказах для детей» un «Vālodzes šūpulis»)[3]. Nozīmīga vieta bija ierādīta mācību priekšmetiem krievu valodā. Kad 1925./26. mācību gadā Jeņisejas guberņā atvēra divas septiņgadīgās skolas — vienu latviešu Kamenskas kolonijā, otru, apvienotu ar igauņiem, Ostrovskas kolonijā —, tur iestāties varēja tikai tie, kas bija pabeiguši I pakāpes skolas visas četras klases[4].

Mācības starp latviešu skolām nebija saskaņotas. Katrā skolā tās noritēja pēc skolotāja ieskatiem. Tādēļ 1924. gadā Jeņisejas guberņas tautas izglītības nodaļa ierosināja dibināt skolotāju pulciņus[5]. Šā pulciņa uzdevums bija skolotāju darbības saskaņošana kā skolas, tā ārpusskolas darbā, iepazīšanās ar dažādiem zinātniskiem pētījumiem, kolektīvi tos izvērtējot, kolektīva grāmatu, žurnālu un avīžu iegādāšanās.

[1] Viksna D. Latviešu kultūras un izglītības iestādes Padomju Savienībā 20.—30. gados. — R.: Zinātne, 1972, 121. lpp.
[2] KNVA. — 137. f., 1. apr., 64. l., 12. lp.
[3] Sibirijas Ciņa. — 1924, Nr. 8.
[4] Turpat. — 1925, Nr. 38.
[5] Turpat. — 1924, Nr. 5.

Lejas Bulānas skolēni (30. gadi).

Šādu pulciņu noorganizēja Taimenskas, Borisovas, Kamenskas un Balajas koloniju skolu skolotāji. Šā pulciņa vadību un kontroli uzņēmās Krasnojarskas apriņķa Izglītības nodaļa un Politiskās izglītības nodaļa[1]. Tomēr šā pulciņa darbība neatrisināja jautājumu par skolotāju darba saskaņotību.

20. gadu vidū pastiprinājās skolotāju politiskā audzināšana, viņu veidošana par padomju skolotājiem, kas spēs iepotēt bērnos un kolonistos jaunās, komunistiskās dogmas. «Sibīrijas Ciņā» latviešu studentu kolektīva priekšsēdētājs J. Balodis raksta, ka skolotājam jābūt koloniju kultūras un saimnieciskās dzīves veidotājam. «Tagadējais skolotājs nav iedomājams kā senais «skolotājkungs». Viņam ir jābūt jaunam skolotājam un, ja tas tāds vēl nav, tad darbā tam jāizveidojas tādam. Latviešu kolonijās vajadzēja skolotāju, jauno padomju skolotāju.»[2]

Skolai bija jāsagatavo jaunie komunisma cēlāji, tai bija jāpierāda, ka sociālistiskā kultūra ir daudz labāka par veco. Skolotāja galvenais uzdevums kļuva komunistiskās ideoloģijas uzspiešana visās dzīves jomās. Tieši vecajiem pedagogiem, kas savā sirdī nesa ticību Dievam, bija ļoti grūti pakļauties jaunajām prasībām. Tādēļ uz kolonijām tika sūtīti jauni kadri. Dažreiz jau pirmā kursa studentus sūtīja strādāt par skolotājiem, solot, ka vēlāk varēs atsākt studijas. Tādējādi latviešu skolās darbu uzsāka jaunā tipa skolotāji, kas kolonistu vidū lielu atbalstu neguva. «Kolonisti naidīgi skatās uz šiem skolotājiem. Skolotāji dzīvo kā notiesāti trimdinieki, viņu vienīgais draugs — kaķis, kura netrūkst nevienā skolā.»[3]

Lai labāk veiktu izglītības darbu un lai izaudzinātu jauna tipa skolotājus, tika organizēti skolotāju kursi. 1924. gadā Tautas izglītības komisariāta latviešu centrālais birojs organizēja Maskavā divu mēnešu kursus lauku skolotājiem,[4] kuros iepazīstināja ar «sociālistiskām» metodēm pedagoģijā, lasīja dažādas lekcijas par sabiedriski politiskiem, lauksaimnieciskiem un citiem jautājumiem. 1925. gadā atvēra Sibīrijas latviešu skolotāju kvalifikācijas celšanas kursus Novosibirskā, kā arī latviešu skolotāju sagatavošanas kursus Ļeņingradā[5]. Tur atradās arī vienīgā mācību iestāde, kas sagatavoja latviešu skolu darbiniekus. Tas bija Ļeņingradas Latviešu pedagoģiskais tehnikums. 1924. gadā Jeņisejas guberņas Jaunatnes savienības latsekcijas sekretārs Eglīts ziņoja, ka uz dažādām mācību iestādēm šinī gadā aizsūtīti pavisam 15 jaunieši[6]. Šajā pašā mācību gadā Jeņisejas guberņai Latviešu pedagoģiskajā tehnikumā iedalīja trīs vietas[7]. Lielākā daļa jauniešu tika sūtīti mācīties uz partijas skolu Krasnojarskā, kur 1924. gada rudenī bija izveidots latviešu sektors. Tā uzdevums bija sagatavot politiski izglītotus darbiniekus Sibīrijas latviešu kolonijām[8]. Liela uzmanība tur tika pievērsta

[1] Sibīrijas Ciņa. — 1924, Nr. 5.
[2] Turpat. — Nr. 8.
[3] Turpat. — Nr. 16.
[4] Turpat. — Nr. 14.
[5] Turpat. — 1925, Nr. 18.
[6] Turpat. — 1924, Nr. 1.
[7] Turpat. — Nr. 21.
[8] Turpat. — 1925, Nr. 23.

tieši politiskai un komunistiskai audzināšanai, jo komunisti uzskatīja, ka «cilvēks bez politiskas izglītības ir padomju valstij skaudīgs draugs». Tādēļ vislielākais stundu skaits — 164 stundas — bija atvēlēts partijas vēsturei, ļeņinisma un Kominternes jautājumiem.

Piecos gados no Jeņisejas guberņas bija nosūtīti mācīties uz Rietumu tautu komunistisko universitāti desmit latvieši, uz Maskavas un Ļeņingradas Valsts universitāšu Strādnieku fakultāti — divpadsmit latvieši, uz Latviešu pedagoģisko tehnikumu — tikai 8 latvieši, bet visvairāk latviešu, t. i., 28 cilvēki, bija nosūtīti uz padomju partijas skolām[1]. Daudzi jaunieši partijas skolās stājās tikai tādēļ, lai varētu mācīties un tādējādi tiktu projām no taigas, jo iestāšanās partijas skolās nesagādāja nekādas grūtības. Tā, piemēram, jauniete Vilma Tālmane lūdza, lai Tautas izglītības nodaļa viņu nosūta mācīties: «Pirmām kārtām gribētu uz Strādnieku fakultāti, bet, ja tur nevar, tad uz kādu pedagoģisko tehnikumu, taču šaubos, vai pietiks zināšanu, lai tur iekļūtu. Ja citur netiktu, tad kaut uz partijas skolu.»[2] Jaunajai varai vajadzēja nevis latviešu skolotājus, bet gan politiskos darbiniekus, kas propagandētu komunistisko ideoloģiju latviešu kolonijās. Bet vienlaikus skolās bija izjūtams liels latviešu skolotāju kadru trūkums. Katru gadu uz piešķirtajām vietām dažādās mācību iestādēs jauniešus nosūtīja ar partijas vai komjaunatnes latviešu sekciju rekomendācijām, un tādējādi pārsvarā tur nokļuva KP un KJS biedri. Tie, kas vēlējās mācīties, dažkārt tikai šā motīva vadīti iestājās attiecīgajās organizācijās, bet nereti pēc to pabeigšanas no komjaunatnes izstājās un kļuva atkal bezpartijiskie.

1929. gadā Rietumu nacionālo mazākumtautību komunistiskajā universitātē sagatavošanas kursos un 1. kursā tika piešķirtas desmit vietas latviešiem un desmit latgaliešiem[3]. Kandidāti uz šīm vietām bija jāizvēlas no KP un KJS biedriem. Sagatavošanas kursos pieņēma strādniekus un zemniekus, ne jaunākus par 20 gadiem un ne vecākus par 31 gadu, kuriem bija ne mazāk kā divu gadu partijas stāžs un trīs gadu darba stāžs rūpniecībā vai lauksaimniecībā.

Sagatavošanas kursi notika neklātienē, t. i., darba vietās; tie ilga 37 nedēļas pa 13 stundām nedēļā. Katra kandidatūra tika apstiprināta trūcīgo zemnieku sapulcē. Stājoties bija jāiesniedz šādi dokumenti: KP Latsekcijas iesniegums, autobiogrāfija, komjauniešu vai partijas šūniņas ieteikuma raksts, vietējās komjauniešu šūniņas vai rajona izpildkomitejas rekomendācija, trūcīgo zemnieku sapulces protokola izraksts, ārsta apliecība. Bija jāprot lasīt un rakstīt latviešu vai latgaliešu valodā, jāzina visas četras aritmētiskās darbības. Tāpat bija nepieciešams zināt partijas vēsturi un taktiku Popova grāmatas apjomā, kā arī visus pēdējos partijas CK kongresu, konferenču un plēnumu lēmumus, orientēties politikā[4]. Tādā pašā kārtībā notika uzņemšana arī strādnieku fakultātēs, padomju partijas skolās un pedagoģiskajos tehnikumos. Turklāt 75% jauniešu bija jābūt no strādniekiem un

[1] KNVA. — 137. f., 1. apr., 18. l., 39. lp.
[2] KNPA. — 10. f., 1. apr., 219. l., 72. lp.
[3] Turpat. — 677. l., 43. lp.
[4] Turpat. — 677. l., 43. lp.

Kādreiz Bulānā bijis daudz vairāk skolēnu nekā tagad.

Bulānas skolas 17 skolēni 1989. gada rudenī kopā ar divām skolotājām, māsām Vasiljevu Irmu un Gūtmaņu Veru. Bērni no kreisās 1. rindā: Kovtunu Fedja, Zaicevu Vilmīne, Kalniņu Lela, Tomaņu Irīna, Vasiljevu Nataša, Zaicevu Ļena, Foguļu Nataša, Pooļu Nastja, Ciņu Igors, Kovtunu Vaņa, Droņu Fedja, Brūderu Serjoža, Braueru Vaļera; 2. rindā: Kalniņu Ļena, Zaicevu Vera, Droņu Nellija, Leimaņu Alliņa.

trūcīgajiem zemniekiem un tikai 25% varēja būt vidējie zemnieki-aktīvisti[1]. Tādējādi dažāda profila izglītības iestādēs veidojās latviešu padomju inteliģence, kas bija sagatavota sociālistiskās jauncelsmes un darbaļaužu masu audzināšanas uzdevumu sekmīgai veikšanai.

20. gados notika arī Vissavienības izglītības darbinieku kongresi. 1925. gada janvārī Maskavā notika pirmais Vissavienības skolotāju kongress, kurā kā delegāts no Jeņisejas guberņas piedalījās latviešu skolotājs Jirgensons[2]. Pēc šā kongresa viņš aicināja skolotājus radīt jaunu laikmetu lauku skolas dzīvē, nostādot to uz stingriem pamatiem. Ko viņš domāja ar šo jauno laikmetu? Viņa izpratnē tas bija sociālisma celtniecības darbs, kas bija jāveic latviešu kolonijās. Par šā darba rezultātiem plaši tika runāts 2. Viskrievijas latviešu politisko darbinieku kongresā, kas notika Ļeņingradā 1927. gadā[3]. Tajā piedalījās skolotāji, latviešu mācību iestāžu pārstāvji — politiskās audzināšanas instruktori, kā arī politiskās izglītības darbinieki, kas risināja latviešu politiskās izglītošanas organizatoriskos un metodiskos jautājumus. Tādējādi 20. gados skolu darbs tika virzīts uz vienu mērķi — politiski ietekmēt latviešus, pārvēršot tos par padomju tipa cilvēkiem, kas būtu uzticīgi komunistiskajai partijai. Pārskatot latviešu skolotāju personiskās lietas, var secināt, ka par skolotāju varēja strādāt tikai politiskās izglītības darbinieks un padomju varas atbalstītājs, kā arī politiskās organizācijas biedrs. Skolotāju darbā tie bija galvenie kritēriji. Tā, piemēram, skolotāja Alfrēda Bērziņa darba anketā ir jautājumi par partijas piederību, politisko izglītību, darba stāžu, attieksmi pret padomju varu. Pēdējā ailē ir šāds ieraksts: «... atzīst, atbalsta, pakļaujas.»[4] Tādēļ lielākā daļa skolotāju bija partijas un komjaunatnes biedri.

Vienlaikus ar pārmērīgo skolu politizēšanu Jeņisejas guberņas izpildkomitejas Nacionālo lietu padome par vienu no galvenajiem uzdevumiem izvirzīja paplašināt skolu tīklu un nekādā veidā nepieļaut tā sašaurināšanos. 1924./25. mācību gadā visā Sibīrijas apgabalā darbojās 30 latviešu skolas ar 36 skolotājiem un 1430 skolniekiem. Skolotājiem bija šāds kvalifikācijas līmenis: zemākā, t. s. 4 klašu izglītība bija 29%, nepabeigtā vidējā — 46%, vidējā, t. s. 7 klašu izglītība — 20%, nepabeigtā augstākā — 5% skolotāju[5]. Jeņisejas guberņā tai laikā darbojās 14 latviešu skolas. Avotu trūkuma dēļ diemžēl nav iespējams raksturot visas Jeņisejas guberņā darbojošās skolas. Bagātīgs materiālu klāsts ir vienīgi par Krasnojarskas rajona skolām. 1924./25. mācību gadā darbojās sešas latviešu I pakāpes skolas ar 283 skolēniem un deviņiem latviešu skolotājiem. 1925./26. mācību gadā skolēnu skaits palielinājās līdz 326 skolēniem, un tai pašā mācību gadā tika atvērta viena septiņgadīgā skola Borisovas kolonijā[6]. Skolotāju

[1] KNPA. — 10. f., 1. apr., 677. l., 43. lp.
[2] Sibīrijas Ziņa. — 1925, Nr. 16.
[3] KNVA. — 93. f., 1. apr., 156. l., 16. lp.
[4] Turpat. — 3 apr., 36. l., 4. lp.
[5] NAPA. — 2. f., 1. apr., 1020. l., 100. lp.
[6] KNVA. — 137. f., 1. apr., 64. l., 10. lp.

kvalifikācijas līmenis ar katru mācību gadu uzlabojās[1]. Šīs statistikas ziņas rāda arī skolotāju partijas piederību. Lielākā daļa skolotāju bija komunisti un komjaunieši, tas liecina par skolotāju kadru politizēšanu.

1926./27. mācību gadā Krasnojarskas rajonā darbojās septiņas latviešu skolas, starp tām divas divplūsmu skolas un viena septiņgadīgā skola, kurās strādāja 17 skolotāji: no tiem 15 latvieši, viens latgalietis un viens krievs[2]. Divplūsmu skolu atvēršanu pamatoja ar to, ka vecāki pieprasījuši, lai nacionālā mazākuma skolās būtu divplūsmu skolotāji, t. i., latviešu skolās krievu skolotājs krievu bērniem un krievu skolās latviešu skolotājs latviešu bērniem. Dažās latviešu skolās par skolotājiem strādāja cilvēki, kas nemaz neprata latviešu valodu. Tā, piemēram, Ačinskas rajonā krievu skolotājs mācīja latviešu bērnus, kaut gan bērni nemaz nezināja krievu valodu[3]. Tas notika tādēļ, ka trūka latviešu skolotāju, vai arī rajona tautas izglītības nodaļas vadītāju nolaidības dēļ. Daudzi latviešu bērni mācījās krievu skolās, jo dažās latviešu skolās nebija internāta un lielā attāluma dēļ viņi bija spiesti apmeklēt tuvāk esošo skolu. Tā tas, piemēram, bija Grjaznajas Kirzas kolonijas apkaimē[4].

Lai arī formāli mācības notika dzimtajā valodā un krievu valodu uzskatīja par svešvalodu, tomēr daudzus mācību priekšmetus mācīja krievu valodā. Tā, piemēram, 1926./27. mācību gadā Borisovas un Kamenno-Gornovskas latviešu skolās tika konstatēts, ka sekmes lasīšanā krievu valodā bija augstākas nekā dzimtajā valodā[5]. Tas izskaidrojams tādējādi, ka krievu mācību grāmatas bija izdotas lielā daudzumā, bet mācību grāmatu dzimtajā valodā katastrofāli trūka. Šo jautājumu centās atrisināt Ļeņingradas latviešu pedagoģiskā tehnikuma studenti, uz atsevišķām lapiņām izdodot lasāmo materiālu latviešu skolām[6]. Tā kā trūka mācību grāmatas, daudzās nacionālo mazākumtautību skolās skolotāji pamazām pārgāja uz krievu valodu, kā tas notika ar poļu skolām. Šai laikā rajonu tautas izglītības nodaļas lielu vērību pievērsa krievu valodas zināšanām. Par to liecina arī šāds piemērs: poļu zēnu, kas bija mācījies krievu valodu, septiņgadīgajā skolā uzņēma uzreiz, bet latviešu zēnu, kas bija mācījies dzimtajā valodā un krievu valodu apguvis tikai kā svešvalodu un tāpēc prata to sliktāk, skolā nepieņēma.[7]

1927. gadā Krasnojarskas apgabala nacionālo mazākumtautību sanāksmē tika runāts par skolu darba pāreju uz dzimto valodu, par krievu valodas stundu skaita samazināšanu, kā arī tika izstrādāts plāns skolu celtniecībai[8]. Jeņisejas guberņas TIN inspektors Briedis uzsvēra, ka dzimtā valoda ir jāizmanto sociālisma attīstībai, ka ar tās palīdzību var labāk novadīt sociālisma idejas. «Valoda ir līdzeklis,

[1] KNPA. — 10. f., 1. apr., 325. l., 8. lp.
[2] KNVA. — 137. f., 1. apr., 81. l., 234. lp.
[3] NAPA. — 2. f., 1. apr., 1014. l., 22. lp.
[4] KNVA. — 1386. f., 1. apr., 41. l., 66. lp.
[5] Turpat — 1205. f., 1. apr., 90. l., 12. lp.
[6] Turpat. — 13. lp.
[7] Turpat. — 56. lp.
[8] Turpat. — 117. l., 4. lp.

lai labāk saprastos ar tautas masām.»[1] Arī preses izdevumos izskanēja aicinājumi, lai skolās mācības noritētu mātes valodā. Skolotājs J. Plikauss raksta, ka «skolotājs ir tas dzīvais piemērs, kuram seko un no kura mācīties ir gatavi skolnieki, tāpēc viņu valodai jābūt tīrai no vietējiem sagrozījumiem, rusicismiem»[2].

Bet cik tas bija reāli? Joprojām skolu plānos krievu valodai bija ierādīts liels stundu skaits, mācību grāmatas lielākoties bija tikai krievu valodā. Dzimtās valodas saglabāšana skolās bija nepieciešama propagandas nolūkos, bet praksē jau bija vērojama rusifikācijas tendence. It īpaši tā pastiprinājās 30. gadu vidū. Latviešu izglītības darbinieku pūles nacionālās skolas saglabāšanā un attīstīšanā varēja tikai šo vispārējo procesu bremzēt, uz laiku aizkavēt, īslaicīgi pat panākot latviešu skolu skaita pieaugumu, kā, piemēram, 20. gadu beigās. 1927./28. mācību gadā Krasnojarskas rajonā darbojās jau deviņas latviešu skolas, kurās strādāja 21 skolotājs[3]. Skolēnu skaits sasniedza 500, no tiem 167 bija latgalieši. Skolas darbojās tikai «no sniega līdz sniegam, kamēr lopus turēja kūtīs un kamēr bērniem nebija darba», citādi skola ir aizmirsta un uz to neviens ne paskatās, ne par to padomā[4]. Reti kurās skolās mācības turpinājās no oktobra līdz maija vidum. Arī šai laikā nebija simtprocentīga skolēnu apmeklējuma, jo trūka apavu, silto apģērbu un bija arī tādi vecāki, kas vienkārši nelaida bērnus uz skolu, attaisnojoties ar apģērba un apavu trūkumu. Īstais iemesls bija cits. Vecāki negribēja, lai bērni stājas pionieru un komjauniešu rindās, tāpat arī neuzticējās jaunajām padomju skolām un skolotājiem. Pret šādiem vecākiem padomju varas pārstāvji izvērsa represijas, viņi tika saukti pie administratīvās atbildības, kā tas notika ar Lejas Bulānas iedzīvotāju Putniņu[5]. Arī skolotāju pārslogotība ar sabiedrisko darbu traucēja skolu darbu, jo bieži gadījās, ka skolotājam bija jāaizbrauc un tad skola uz vairākām dienām tika slēgta. Skolas darbu kavēja arī tas, ka skolu telpās notika sanāksmes, pašdarbības kolektīva mēģinājumi, dažādi vakari un skolēniem, kuri visu nedēļu dzīvoja skolā, mācīšanās tika traucēta. Internāti nebija paredzēti, jo skolas cēla pēc tipveida projekta krievu ciemiem[6]. Tādēļ daudzas skolas atradās nožēlojamā stāvoklī. Tā, piemēram, visa Borisovas skola bija izvietota vienā 15 × 12 aršinu jeb 90,8 m^2 lielā telpā un 6 × 6 aršinu jeb 10,7 m^2 istaba bija atvēlēta internātam, kurā dzīvoja kopā zēni un meitenes. Nāras bija izvietotas trīs stāvos. Gaisa daudzums klasē bija 3,4 m^3, internāta telpās — tikai 2,6 m^3. Šajā skolā mācījās 86 skolēni[7]. Gandrīz visās skolās bija nepieciešams remonts un ēku paplašināšana, jo skolēnu skaits ar katru gadu pieauga, tāpat arī visām latviešu skolām trūka inventāra, mācību līdzekļu, piederumu un mācību grā-

[1] NAPA. — 2. f., 1. apr., 4109. l., 246. lp.
[2] Sibirijas Ciņa. — 1926, Nr. 38.
[3] KNPA. — 10. f., 1. apr., 192. l., 1. lp.
[4] Sibirijas Ciņa. — 1927, Nr. 7.
[5] LVA. — 1339. f., 1. apr., 267. l., 14. lp.
[6] KNPA. — 10. f., 1. apr., 325. l., 8. lp.
[7] KNVA. — 1205. f., 1. apr., 90. l., 91. lp.

matu. Tomēr, neraugoties uz visiem trūkumiem, izglītības līmenis latviešiem un igauņiem bija augstāks nekā citām tautībām. 1926./27. gadā Jeņisejas guberņas Krasnojarskas rajonā 95% latviešu bija lasīt un rakstīt pratēji, 5% — analfabēti, izņemot latgaliešus, no kuriem 95% bija analfabēti, 5% — lasīt un rakstīt pratēji[1].

Kā interesants fakts atzīmējams, ka Ujāru rajonā tatāru skolā sakarā ar nacionālo pedagogu trūkumu strādāja latviešu skolotājs un tatāru bērniem mācīja arī latviešu valodu[2]. Par mazākumtautību pedagogu deficītu liecina arī tas, ka 1926./27. mācību gadā šai rajonā pavisam bija 11 mazākumtautību skolotāju; deviņi no tiem bija latvieši. Tas vēlreiz rāda, ka latviešiem izglītības līmenis bija relatīvi augstākā pakāpē.

Divdesmito gadu beigās sāka parādīties tāda tendence kā turīgo zemnieku (t. s. kulaku) bērnu izstumšana no sabiedrības, kas īpaši plaši izvērsās 30. gados.

20. gadu beigās varas iestādes un partijas organizācijas sāka pievērst pastiprinātu uzmanību uz augstākajām un vidējām mācību iestādēm nosūtāmo cilvēku sociālajam stāvoklim. Kaut arī skolotāju nepietika un mācību iestādēs, kā, piemēram, Ļeņingradas latviešu pedagoģiskajā tehnikumā, vietu bija pietiekami, tomēr turīgo zemnieku bērnus šajās mācību iestādēs neuzņēma. Presē izskanēja bažas par to, ka par skolotājiem strādājot gadījuma rakstura cilvēki, t. i., kulaku bērni. Viņi ejot mācīties tikai tādēļ, lai iegūtu izglītību un ieņemtu labāku stāvokli sabiedrībā[3]. Uz Latviešu pedagoģisko tehnikumu centās sūtīt tikai jauniešus no trūcīgās un vidējās zemniecības, uzskatot, ka vienīgi viņi spēšot veikt revolucionārā skolotāja darbu. Laikraksta korespondencēs asi tika nosodīti turīgo vecāku jaunieši, kuri mēģināja iestāties šajās mācību iestādēs. Tā, piemēram, rakstā «Mūsu augstskolas nav priekš budžu jaunatnes» autors vēršas pret Elzu Muižnieci un Zelmu Līciņu[4], kuras bija nolēmušas iestāties Latviešu pedagoģiskajā tehnikumā. 20. gadu beigās sākās represiju vilnis pret turīgo latviešu zemnieku bērniem, lai vēlāk salauztu un iznīcinātu arī viņu vecākus — spītīgos latviešu zemniekus.

Izvērtējot latviešu skolu darbību XX gs. 20. gados, jāsecina, ka, pateicoties latviešu izglītības darbinieku pūlēm un vietējās sabiedrības atbalstam, šajā laikā latviešu skolu skaits pieauga pat relatīvi straujāk nekā krievu skolu skaits. Vienlaikus palielinājās arī skolēnu un skolotāju skaits. Visi šie faktori, kā arī dažādie valdības pieņemtie rīkojumi un lēmumi, kuros bija paredzēts uzlabot skolu materiālo bāzi un skolotāju sociāli ekonomisko stāvokli, pirmajā mirklī var radīt iespaidu, ka nacionālās mazākumtautību skolas bija nokļuvušas valdības uzmanības centrā, ka to turpmākā attīstība bija nodrošināta.

---

[1] KNVA. — 1205. f., 1. apr., 122. l., 247. lp.
[2] Turpat. — 89. l., 169. lp.
[3] Sibirijas Ciņa. — 1928, Nr. 20.
[4] Turpat. — Nr. 31.

Taču īstenībā nacionālo skolu, to skaitā arī latviešu skolu attīstībā izšķiroša nozīme bija attiecīgās tautības nacionālo izglītības darbinieku un vietējā rajona vadības, kā arī KK(b)P nacionālo sekciju nostājai nacionālās skolas jautājumā.

Latviešu skolu attīstību Sibīrijā 20. gados sekmēja mūsu izglītības darbinieku entuziasms, vietējās sabiedrības un KK(b)P Sibīrijas latviešu sekcijas atbalsts. Tās, tāpat kā visa KK(b)P, skolu uzskatīja par līdzekli komunistiskās partijas politikas realizēšanai. Tādējādi latviešu skolas pamazām kļuva par padomju skolām, latviešu skolotāji — par sarkanajiem revolucionārajiem skolotājiem un komunistiskās partijas vai komjaunatnes biedriem.

XX gs. 30. gadi bija Sibīrijas latviešu skolu pastāvēšanas pēdējais posms. Šis gadu desmits iesākās ar piespiedu kolektivizāciju, turīgās zemniecības masveida deportācijām. Kā dabīga piedeva zemniecības iznīcināšanas (proletarizēšanas) pasākumiem bija jau iesāktā šķiriskuma principa pastiprināta realizēšana skolās.

Sibīrijas TIN vadošo darbinieku viedokļi par šo principu realizāciju un iespēju turīgo zemnieku jeb kulaku bērniem mācīties skolās sākotnēji bija dažādi. Tā, piemēram, 1930. gadā Sibīrijas TIN inspektors Manajevs uzskatija, ka turīgo zemnieku bērnus nevajag izslēgt no skolām, bet tikai no internātiem. Cits TIN inspektors — Briedis — pieļāva turīgo zemnieku bērnu mācīšanu padomju skolās, bet ar noteikumu, ka viņi ir jāpāraudzina komunisma garā[1]. Inspektori ieteica arī neoficiālus paņēmienus, kā izslēgt no padomju skolām turīgo zemnieku bērnus, lai neizraisītu vietējās sabiedrības pretreakciju, izslēgšanu pamatojot ar huligānismu un kontrrevolucionāru darbību. Tika pieņemts un praksē īstenots Sibīrijas TIN inspektora Poļakova ierosinājums par to, ka turīgo zemnieku bērni skolās drīkst mācīties tikai tad, ja, sakomplektējot skolu no trūcīgās un vidējās zemniecības bērniem, ir palikušas brīvas vietas. «Viņi ir jāpāraudzina, atraujot no ģimenēm, kā arī izvedot atkulakošanu.»[2] Bet tas faktiski nozīmēja šo turīgo zemnieku bērnu atstāšanu bez izglītības, jo arī izsūtījuma vietās skolu nebija.

Kolektivizācijas procesa gaitā 30. gadu sākumā laukos tika veidotas Zemnieku jaunatnes jeb Kolektīvistu jaunatnes skolas, ko uzskatīja par augstākā tipa nacionālajām skolām. Tās organizēja vietās, kur bija komūnas, jo to uzdevums bija sagatavot komunārus, nevis viensētniekus[3]. Mācību programmā vislielākais stundu skaits tika atvēlēts lauksaimniecības kolektivizācijas jautājumiem, tās nepieciešamības pamatošanai un ieviešanai latviešu kolonijās. Liela uzmanība šajās skolās bija pievērsta skolēnu sociālajam sastāvam, jo tās mērķis taču bija sagatavot jaunos kolhozniekus. Tādēļ nostāja pret turīgo zemnieku bērniem bija kategoriska: «Nevienu kulaku bērnu, vienalga, par ko viņš izliktos, mēs kolektīvistu jaunatnes skolās ielaist nedrīkstam.»[4] Šīs skolas darbojās uz valsts

[1] NAPA. — 2. f., 1. apr., 4109. l., 377.—378. lp.
[2] Turpat. — 401. lp.
[3] Turpat. — 348. lp.
[4] Turpat. — 352. lp.

rēķina. 1930. gadā Krasnojarskas apvidū darbojās Elizabetes latviešu latgaliešu Zemnieku jaunatnes skola. Tā kā tajā pietrūka skolēnu, tad no 54 uzņemtajiem bērniem 4% bija arī turīgo zemnieku bērni[1]. Tāpēc 1931. gada skolēnu uzņemšanas noteikumos stingri tika uzsvērts, ka pieņem tikai kolektīvistus, kalpus, trūcīgos un vidējos zemniekus, ne vecākus par 19 gadiem, un ar 3.—4. klašu zinībām[2]. Vēl viena šāda skola darbojās arī Lejas Bulānā, kurā bija 205 skolēni un 8 skolotāji[3]. Šie skaitļi periodiskajos izdevumos bija stipri vien palielināti, jo arhīva dokumenti liecina citu.

1932. gadā visā Rietumsibīrijā darbojās divas šāda tipa latviešu skolas ar 110 bērniem, 1933. gadā — trīs skolas ar 169 bērniem[4]. Acīmredzot šie skaitļi periodikā tika pārspīlēti, lai popularizētu šādas skolas un dibinātu tās arī citās kolonijās. Taču, spriežot pēc avīžu materiāliem, lielākā daļa kolonistu neatbalstīja šīs skolas, arī no rajonu izpildkomitejām un ciema padomēm tās guva mazu atbalstu. Tādēļ 30. gadu preses izdevumi ir pilni ar aicinājumiem stāties šajās Zemnieku jaunatnes skolās, izskan arī naidīga attieksme pret tiem, kas kavē šo skolu attīstību.

30. gadu sākumā tika izvirzīts uzdevums — pārkārtot skolu darbu, balstoties uz KK(b)P CK 1931. gada 5. septembra un 1932. gada 25. augusta vēsturiskajiem lēmumiem, jo partija uzskatīja, ka «skola ir viens no svarīgākajiem posmiem sociālistiskās bezšķiru sabiedrības izveidošanā»[5]. Šie lēmumi noteica noteiktus uzdevumus padomju skolas politiskajā darbā — sagatavot izglītotus un vispusīgi attīstītus sociālisma cēlājus, kuri «spētu un būtu cienīgi izcīnīt pēdējās cīņas par komunisma nodibināšanu».[6]

Liela uzmanība tika pievērsta mācību un audzināšanas metodikas uzlabošanai latviešu padomju skolās. Skolu programmā pirmajā vietā bija nevis mācības, bet gan komunistiskā, politiskā, internacionālā un antireliģiskā audzināšana.

Tā, piemēram, I pakāpes skolā bērnam bija jāiemācās sociālisma celtniecības mērķi un uzdevumi, kompartijas vēsture un taktika, jāiemācās izprast padomju cilvēka darbdienas uzdevumus[7].

Šie mācību un audzināšanas metodiskie jautājumi tika apspriesti Vissavienības latviešu kultūras un izglītības darbinieku apspriedēs.

30. gadu sākumā turpinājās skolotāju pārkvalificēšana. Tika organizēti I pakāpes skolu skolotāju pārkvalificēšanas kursi, kuru galvenais uzdevums bija politiskā un komunistiskā audzināšana. Kursu mācību plāns bija šāds: sabiedriski politiskais cikls — 32 stundas, politiski pedagoģiskais — 35 stundas, pedagoģijas pamati un prakse — 16 stundas, metodikas cikls — 35 stundas, lauksaimniecības kolektivizācijas — 57 stundas un kopā — 175 stundas[8]. Tādējādi vislielākais stundu skaits bija lauksaimniecības

[1] Sibīrijas Ciņa. — 1930, Nr. 17.
[2] Turpat. — 1931, Nr. 16.
[3] Turpat. — 1933, Nr. 57.
[4] NAPA. — 61. f., 1. apr., 1522. l., 31. lp.
[5] Sibīrijas Ciņa. — 1933, Nr. 54.
[6] Turpat. — Nr. 5.
[7] Turpat. — Nr. 31.
[8] Turpat. — 1930, Nr. 37.

kolektivizācijas ciklā. Tas bija nepieciešams, lai skolotājus ietekmētu kļūt par aktīviem kolektivizācijas atbalstītājiem latviešu kolonijās. Līdz 30. gadiem partijas skolas gatavoja politiski izglītotus darbiniekus, bet tagad tām vajadzēja sagatavot kolhozu un kooperācijas darbiniekus[1]. Bija vajadzīgi darbinieki, kas veiktu partijas politikas izskaidrošanas darbu zemniecībā, uzrādītu turīgos zemniekus un viņu atbalstītājus, tos, kuri vēršas pret kolektivizāciju. Skolotājiem vajadzēja parādīt veco saimniekošanas metožu nelietderīgumu un kolektīvās saimniekošanas priekšrocības. Tātad visu partijas realizēto pasākumu priekšgalā kolonijās vajadzēja stāvēt latviešu lauku skolotājiem. Daļa skolotāju centās izvairīties no šiem uzdevumiem, veicot tikai savu tiešo darbu. Daži skolotāji, pieaugot šīm prasībām, mēģināja aiziet no darba, bet to izdarīt nebija nemaz tik viegli. Tā, piemēram, 30. gadu sākumā par aiziešanu no darba bija paziņojuši skolotāji J. Krampis un Cimermanis no Kamenno-Gornovskas skolas, Krustiņsons un Auziņš no Taimenskas u. c.[2]. Par aiziešanas iemeslu visi minēja vēlēšanos mācīties, lai varētu iestāties augstskolā. Lai tiktu projām no skolotāja darba, īstos cēloņus jau oficiāli nevarēja uzrādīt.

Daļai jauno skolotāju, kuri pārsvarā bija ar zemāku izglītību un aktīvāk iesaistījās iepriekšminēto uzdevumu veikšanā, saasinājās attiecības ar vietējiem iedzīvotājiem, jo tautas attieksme pret politisko un antireliģisko audzināšanu bija negatīva. Iedzeršanu laikā vecāki pat piekāva šos skolotājus, pieprasot, lai māca tā, kā uzskata par vajadzīgu vecāki, nevis komunistu varas iestādes[3].

Arī preses izdevumi liecina par skolotāju aiziešanu no darba. «Starp latviešu skolotājiem ir daudz tādu, kuri tikai domā par aizbraukšanu, tādā veidā izvairoties no kolektivizācijas.»[4]

Ievērojama daļa latviešu skolotāju bija neapmierināta ar padomju varu, ar sociālisma celtniecību un it īpaši ar kolektivizāciju. Varas iestādes izrēķinājās ar nepakļāvīgiem latviešu skolotājiem. Viņus apvainoja kontrrevolucionārā darbībā, uzskatot par šķiras ienaidniekiem. Daudzi no viņiem tika atbrīvoti no darba, arestēti un notiesāti.

Tā, piemēram, no darba tika atlaists skolotājs Liniņš, kuru apvainoja kontrrevolucionārā darbībā[5]. Skolotājam bija lopi, viņam aizliedza strādāt skolā, jo, pēc komunistu uzskatiem, viņš sevi jau ir diskreditējis kā padomju cilvēks. «Tādiem cilvēkiem nekas nav kopīgs ar padomju varu.»[6]

Tādā veidā komunistiskā ideoloģija un propaganda panāca latviešu skolu un skolotāju «politisko izaugsmi». Par to liecina arī vēstule Staļinam no Lejas Bulānas latviešu skolotājiem[7], kurā tiek cildināta Staļina loma skolu izaugsmē, stāstīts par Lejas Bulānas nepilno vidusskolu, norādot uz skolas trūkumiem un skolotāju zemo izglītību. Vēstules beigās viņi raksta,

[1] Sibīrijas Ciņa. — 1931, Nr. 10.
[2] KNVA. — 1205. f., 1. apr., 122. l., 164. lp.
[3] NAPA. — 2. f., 1. apr., 4109. l., 348. lp.
[4] Sibīrijas Ciņa. — 1930, Nr. 22.
[5] NAPA. — 2. f., 1. apr., 4109. l., 352. lp.
[6] NAVA. — 61. f., 1. apr., 1565. l., 66. lp.
[7] LVA. — 1339. f., 1. apr., 267. l., 5. lp.

ka «paliks uzticīgi komunistiskās partijas un padomju valdības nosprausto uzdevumu īstenotāji: audzinās idejiski pārliecinātus sociālisma cēlājus, kas būtu uzticīgi Ļeņina–Staļina partijas lietai»[1]. Tāpat skolotāji apņēmās palīdzēt kolhoziem izpildīt piecgades plānus, izvēršot stahanoviešu kustību.

Tālaika politiskajā situācijā latviešu skolotāji bija kļuvuši par sīku zobratiņu lielajā totalitārajā varas mehānismā. Tie, kas bija pieņēmuši komunistiskās dogmas, strādāja ar pārliecību, bet pārējo priekšā bija izvēle — aiziet no skolotāja darba vai pielāgoties padomju sistēmai, nonākot arvien lielākā diskomfortā ar savu sirdsapziņu.

Skolotāju kadru trūkumu nespēja kompensēt Ļeņingradas Valsts Hercena pedagoģiskā institūta Latviešu un latgaliešu nodaļa, kā arī pedagoģiskais tehnikums, kas tika izveidots 1931. gadā Ačinskā, kur mācības notika latgaliešu dialektā[2]. Tehnikumu vadīja I. Meikšāns, un mācību ilgums tajā bija četri gadi. Kontingents galvenokārt tika komplektēts no Sibīrijas latviešu ciemu jaunatnes. Tā, piemēram, 1933. gada aprīlī 1. kursā bija divas studentu grupas, kurās mācījās 69 studenti, 1934. gada janvārī — jau trīs studentu grupas ar 58 studentiem.[3]

Lai novērstu lielo pedagoģisko kadru trūkumu, katru gadu Ačinskā tika rīkoti piecu mēnešu skolotāju kursi[4], kuros varēja mācīties tikai strādnieki, kolektīvisti, trūcīgie un vidējie zemnieki. Tā, piemēram, 1932. gadā šajos kursos bija 15 latviešu un 25 latgaliešu skolotāji, 1933. gadā — 16 latgaliešu skolotāji.[5]

Lai mazinātu skolotāju aizplūšanu no skolām, centās uzlabot skolu materiālo bāzi un — vispārēja rūpniecības un pārtikas preču deficīta apstākļos — arī skolotāju materiālo apgādi. 1931. gadā Rietumsibīrijas novada izpildkomitejas prezidijs pieņēma lēmumu par skolotāju apgādāšanu ar pārtiku un rūpniecības precēm[6]. Skolotāji kopsaimniecībās bija jāapgādā no kopsaimniecību pārtikas fondiem pēc vietējā rajona rūpniecības strādnieku normām. Visus kalpotājus sadalija kategorijās, un izpildkomiteja noteica diferencētas preču iegādes normas. Apgādes normas katrā rajonā bija dažādas. Tā, piemēram, 1933. gadā Karatūzas rajona izpildkomiteja noteica šādas normas skolotāju nodrošināšanai ar pārtiku: 3 kg gaļas, 400 g sviesta, 15 *l* piena mēnesī un 250 kg augļu, dārzeņu un kartupeļu gadā[7]. Grūtāk bija ar rūpniecības preču apgādi, īpaši grūts stāvoklis bija ar apaviem. Dažos rajonos, lai varētu iegādāties rūpniecības preces, pat no skolotājiem prasīja pretī lauksaimniecības produkciju. Bija vietas, kur skolotājus ar pārtiku un rūpniecības precēm nemaz neapgādāja.

30. gados īpaši svarīga loma latviešu izglītības tīkla organizēšanā un vadīšanā bija latviešu kultūras un

---

[1] LVA. — 1339. f., 1. apr., 267. l., 5. lp.

[2] Viksna Dz. Latviešu kultūras un izglītības iestādes Padomju Savienībā 20.—30. gados. — R.: Zinātne, 1972, 128. lpp.

[3] NAVA. — 47. f., 1. apr., 1865. l., 50. lp.

[4] Sibīrijas Ciņa. — 1932, Nr. 15.

[5] NAVA. — 47. f., 1. apr., 1865. l., 52. lp.

[6] Sibīrijas Ciņa. — 1931, Nr. 114.

[7] KNVA MF. — 819. f., 1. apr., 9. l., 52. lp.

izglītības biedrības «Prometejs» skolu metodiskajai sekcijai, kuras vadītājs bija Stūrītis. Viņš sarakstījās ar skolām, pārbaudīja skolu darbu, sniedza tām metodisku palīdzību, kā arī vāca statistikas ziņas par visām skolām. Rietumsibīrijā 1930./31. mācību gadā darbojās 21 latviešu I pakāpes skola un divas septiņgadīgās skolas jeb t. s. nepilnās vidusskolas.[1] 1931./32. mācību gadā bija 25 latviešu I pakāpes skolas, kurās mācījās 1361 skolēns, un 30 latgaliešu I pakāpes skolas ar 1484 skolēniem[2].

30. gados «Prometejs» varēja sniegt latviešu skolām arī jūtamu materiālo atbalstu — apgādāja ar programmām, mācību grāmatām, uzskates līdzekļiem, metodiskiem norādījumiem u. c. Tas rūpējās, lai latviešu un latgaliešu skolu skolotāji varētu paaugstināt savu kvalifikāciju, organizēja vietēja rakstura kursus, lekcijas, nosūtīja mācīties ar partijas organizāciju ieteikumiem uz Latviešu pedagoģisko tehnikumu, strādnieku fakultātēm un Rietumtautu komunistisko universitāti.

Pateicoties «Prometejam», 30. gados uzlabojās latviešu skolu apgāde ar mācību grāmatām latviešu valodā. 1933./34. mācību gadā laida klajā 18 mācību grāmatas[3]. Starp tām bija «Ābece», ko bija sastādījuši M. Keipenvarliks un E. Krūkle, «Latviešu valodas mācība pirmmācības skolai», «Lasāmgrāmata», «Literatūras hrestomātija» u. c.[4] Jāpiezīmē, ka grāmatu saturs atbilda tā laika valdošās politikas gaisotnei. Par to liecina arī «Prometeja» skolu metodiskās sekcijas vadītāja Stūrīša vēstule literatūras skolotājai Eglavai, kurā viņš paziņo, ka sakarā ar pēdējiem notikumiem Pelēkā dzeja ir izņemta no apgrozības un tādēļ visa tā daļa programmā ir jāizstrīpo[5].

1933. un 1935. gadā «Prometeja» skolu metodiskā sekcija kopā ar aktīvu un bērnu un jaunatnes periodisko izdevumu redakciju organizēja t. s. latviešu un latgaliešu skolu konkursus. Šiem konkursiem bija ievērojama loma skolu darba aktivizēšanā. Sakarā ar konkursu daudzās skolās uzlabojās mācību un audzināšanas darbs, izvērsās sacensība par tīrību un kārtību, par klašu labiekārtošanu, mācību līdzekļu izgatavošanu utt. Konkursā tika vērtēta ne tikai skola, skolotāji, skolnieki, bet arī viņu vecāki. Tā, piemēram, vecākus vērtēja pēc šādiem kritērijiem: «Par atsevišķas guļvietas ierīkošanu bērniem, par atsevišķu dvieli, zobu birstīti un zobu pulveri bērnam, par bērna barošanu no atsevišķa trauka, par vietas un apģērba tīrību, kā arī kulturālu ieražu ieaudzināšanu (pieradināt bērnus mazgāt rokas pirms ēšanas, mazgāt kājas pirms gulētiešanas, katru rītu tīrīt zobus, apkopt virsdrēbes un apavus, kārtīgi sasukāt matus, katrā piektdienā vai sestdienā iet pirtī un mainīt veļu); par tīra, atsevišķa stūrīša iekārtošanu bērnam mājās, bērnu literatūras un preses pasūtīšanu, par skolas uzdevumu pārbaudi, par sistemātiskiem sakariem ar skolu u. c.[6] 1933./34. mācību gadā organizētais konkurss noslēdzās 1935. gadā ar latviešu skolu

[1] LVA. — 1339. f., 1. apr., 12. l., 4. lp.
[2] NAVA. — 61. f., 1. apr., 1194. l., 31. lp.
[3] Sibīrijas Cīņa. — 1933, Nr. 116.
[4] Turpat.
[5] LVA. — 1339. f., 1. apr., 253. l., 21. lp.
[6] Sibīrijas Cīņa. — 1935, Nr. 2.

teicamnieku salidojumu Borisovā un Lejas Bulānā[1]. Salidojuma laikā notika sacensības, izstādes, dažādi konkursi. Otrajā vietā ierindojās Borisovas nepilnā vidusskola, kurai tika piešķirta 2500 rbļ. liela prēmija, skolas direktoram Šustiņam — 300 rbļ., skolotājai Zībergai — 100 rbļ., labākajai mātei Vimbai — 50 rbļ. liela prēmija[2]. Izdevumus sedza «Prometejs». Šie svētki kļuva par nozīmīgu notikumu koloniju sabiedriskajā dzīvē, tiem gatavojās visu mācību gadu.

Tika organizētas arī sociālistiskās sacensības starp latviešu un krievu skolām, kā, piemēram, starp Borisovas skolu un Kļukvennojas krievu skolu[3]. Protams, šiem pasākumiem, tāpat kā citiem šāda veida konkursiem un sacensībām, skolu dzīvē bija arī zināma negatīva nozīme, jo vietumis sākās neveselīga tiekšanās pēc tā, lai uz papīra atspoguļotos tikai priekšzīmīgi rezultāti, tiktu izskaistināti vai noklusēti fakti. Visu šo pasākumu rezultātā nostiprinājās skolu tīkls, tā materiālā bāze, nodrošinājums ar skolotāju kadriem un mācību līdzekļiem. 1935./36. mācību gadā pēc uzskaites tautas izglītības nodaļas dokumentos Krasnojarskas novadā darbojās 16 latgaliešu pamatskolas un viena nepilnā vidusskola, astoņas latviešu pamatskolas un divas nepilnās vidusskolas,[4] kurās mācījās 1338 skolēni, no tiem 542 latgalieši (sk. 3. tabulu). Latviešu skolu attīstība bija sasniegusi savu augstāko attīstības pakāpi.

Taču 30. gadu vidū Krasnojarskas novada vadības attieksme pret nacionālajām skolām, kas līdz šim pārsvarā bija neitrāli novērojoša, pārauga klaji negatīvā. Aizvien vairāk latviešu skolas kļuva atkarīgas

3. tabula

Skolu un skolēnu skaits[5]

Tautība	Skolu skaits		Skolēnu skaits			Kopā
	Pamatskolas	Nepilnās vidusskolas	1.—4. klase	5.—6. klase	8.—10. klase	
Latvieši	8	2	580	216	—	796
Latgalieši	16	1	492	50	—	542
Igauņi	13	3	368	371	—	739

no krieviskām kopsaimniecību valdēm, kas nebija ieinteresētas šo skolu attīstībā. Tādēļ 30. gadu vidū parādījās daudzi mēģinājumi samazināt nacionālo mazākumtautību skolu skaitu, kas pirmām kārtām skāra latgaliešu skolas.

Ar 1936. gada 7. augusta Krasnojarskas novada izpildkomitejas prezidija lēmumu Nr. 3026[6] sākās latgaliešu skolu reorganizēšana un pāriešana uz mācībām krievu valodā, to pamatojot ar literatūras trūkumu dzimtajā valodā. Taču, neraugoties uz šo lēmumu, 1937./38. mācību gadā Krasnojarskas novadā vēl darbojās 13 latgaliešu skolas ar 712 skolēniem[7]. Arī Ačinskas pedagoģiskā tehnikuma 1937./38. mācību gada absolventu sadalē no 11 absolventiem 10 tika norīkoti uz Krasnojarskas

[1] Sibīrijas Ciņa. — 1936, Nr. 5.
[2] Turpat.
[3] Turpat. — 1933, Nr. 20.
[4] KNVA. — 1383. f., 1. apr., 44. l., 1.—3. lp.
[5] Turpat. — 25. lp.
[6] Turpat. — 8. lp.
[7] Turpat. — 65. lp.

novadu[1]. Šai pašā gadā Krasnojarskas novada rajonu TIN vaditāju sapulcē inspektors S. Južanovs paziņo, ka latgaliešu pedagoģiskais tehnikums nav vajadzīgs, jo latgaliešu pamatskolās pēc pedagoģiskiem kadriem neesot pieprasījuma[2].

Arī latviešu skolas vēl turpināja pastāvēt. To mācību programmā izglītības darbinieki bija pratuši saglabāt latviešu kultūras vērtības. Tā, piemēram, dziedāšanas stundās skandināja latviešu tautasdziesmas «Cielava baltgalve», «Aiz kalniņa dūmi kūpa», «Guli, guli ganu meita», dejoja arī latviešu tautas dejas «Sudmaliņas», «Jandāliņu» u. c.[3]

1936./37. mācību gadā Lejas Bulānā pat atvēra vakarskolu, kurā mācijās 25 cilvēki[4]. Šī skola bija domāta jauniešiem, kas strādāja, tādēļ tā darbojās tikai četrus ziemas mēnešus.

Rajona izpildkomitejas nacionālā mazākuma priekšsēdētājs Timermanis plānoja arī Borisovas nepilno vidusskolu reorganizēt par pilno vidusskolu[5]. Tomēr šo ideju realizēt neizdevās.

Latviešu nacionālām skolām ilgi pastāvēt vairs nebija lemts. Pārkrievošanās centieni nomāca latviešu skolu dzīvi, apslāpējot katru nacionālo domu un pasākumu. Nacionālo mazākumtautību skolu pastāvēšanas jautājums kļuva aizvien sāpīgāks. 1936./37. mācību gadā Krasnojarskas novadā vēl darbojās divas nepilnās vidusskolas, septiņas pirmās pakāpes skolas, viena trīsgadīgā un divas divgadīgās skolas (sk. 4. tabulu).[6]

4. tabula

Latviešu skolas 1937. gadā

Nr. Rajons	Atrašanās vieta	Skolas tips	Skolēnu skaits
1. Karatūzas	Lejas Bulāna	nepilnā vidusskola (7 klases)	176
	Vilku grava	divgadīgā	26
2. Ačinskas	Lādogas	četrgadīgā	51
	Graņičnaja	četrgadīgā	45
	Komūna «Gaismas stars»	divgadīgā	10
3. Ujāru	Borisova	nepilnā vidusskola	170
	Suhonaiska	četrgadīgā	43
	Kamenno-Gornovska	četrgadīgā	63
	Taimenska	četrgadīgā	38
4. Manas	Ostrova	četrgadīgā	24
	Grjaznaja Kirza	četrgadīgā	43
5. Ribinska	Lejas Lebedjeva	trīsgadīgā	27

Taču tiek meklēti ieganstī latviešu skolu skaita samazināšanai un to reorganizēšanai. Drīz vien Krasnojarskas novada TIN 1937. gada atskaitē tiek

[1] NAVA. — 61. f., 1. apr., 304. l., 2. lp.
[2] Turpat. — 1323. l., 29. lp.
[3] LVA. — 1339. f., 1. apr., 263. l., 48. lp.
[4] Turpat. — 283. l., 1. lp.
[5] Turpat. — 2. apr., 33. l., 24. lp.
[6] Turpat. — 1. apr., 292. l., 17. lp.

rakstīts: «Iedzīvotāji pauž uzskatu, ka nepieciešams pāriet visās skolās uz pasniegšanu krievu valodā, jo bērniem ir grūti vienlaikus apgūt divas valodas.»[1] Tādējādi ar pavisam vienkāršu pamatojumu latviešu skolu darbību izbeidza. Vēl neilgu laiku tās tomēr ir pastāvējušas, jo 1937./38. mācību gada sākumā vairākas skolas «Prometejam» lūdza palīdzēt ar pedagoģiskajiem kadriem. Tā, piemēram, Borisovas skolai bija vajadzīgs direktors, vietnieks, fizikas un matemātikas, kā arī latviešu valodas skolotājs, Lejas Bulānai — vēsturnieks[2]. Tāpat arī 1937./38. mācību gada nacionālo mazākumtautību skolu statistikā vēl ir atspoguļota latviešu skolu darbība. Īsā laikā notika skolu reorganizācija un to apvienošana ar krievu skolām. 1938./39. mācību gadā bija pilnībā pabeigta skolu pāreja uz krievu mācību valodu. 1937. gada nogalē sākās plaši latviešu izglītības darbinieku aresti. 1937. gada decembrī tika arestēts Borisovas nepilnās vidusskolas direktors Riekstiņš, skolotāji Alksnis, Pētersons, Irbiņš, Gailītis un skolas saimniecības vadītājs Vindedze, skolotāji Sīlis un Puzuls no Taimenskas pamatskolas. 1938. gada janvārī arestēja Ačinskas pedagoģiskā tehnikuma bijušo direktoru Lustiku un pasniedzēju Grāveru, apvainojot viņus par tautas ienaidniekiem[3]. 1938. gada sākumā vairāku koloniju skolās notika latviešu grāmatu dedzināšanas akcijas, kā, piemēram, Borisovas nepilnajā vidusskolā. Tur iznīcināja bagāto skolas bibliotēku, kurā bija liela daļa grāmatu no Latvijas. Dzimtā valoda palika tikai sadzīvē, bet skolu sienās sāka skanēt sveša valoda.

Tādējādi XX gs. 30. gados latviešu skolu dzīvē ienāca padomju sistēma ar pilnīgi citu mācību saturu, metodēm un formām, pārmērīgu skolu politizāciju un nomācošu rusifikāciju. Tā bija dziļi pārdomāta un plānota komunistiskās partijas politika, kuras rezultātā iestājās latviskā garīguma deficīts.

No LU studentes diplomdarba

[1] KNVA. — 1383. f., 1. apr., 202. l., 9. lp.
[2] LVA. — 1339. f., 2. apr., 39. l., 42. lp.
[3] NAVA. — 859. f., 1. apr., 277. l., 33. lp.

AIVARS BEIKA

SIBĪRIJAS LATVIEŠI 30. GADU POLITISKĀ TERORA APSTĀKĻOS

Politiskais terors, kas PSRS trakoja 30. gados, bija loģisks turpinājums lielinieku politikai, kuru viņi realizēja jau varas sagrābšanas un nostiprināšanas laikā.

Jau 1919. gada 11. aprīlī pēc Dzeržinska ierosinājuma VCIK pieņēma lēmumu par piespiedu darba nometnēm, «darba skolu», ko var uzskatīt par Gulaga dzimšanas dienu, jo pirmo reizi likumdošanas ceļā noteica koncentrācijas nometņu pastāvēšanu, kaut pašas nometnes radās jau 1918. gada vidū. Turpmāk tās kļuva par politiskā terora neatņemamu sastāvdaļu.

Nedaudz vēlāk, 1919. gada 20. jūnijā, ar VCIK dekrētu rajonos, kur bija kara stāvoklis, Viskrievijas Ārkārtējā Komisija (VĀK) ieguva tiesības pārņemt no vispārējās tiesvedības lietas un vainīgos sodīt līdz pat nošaušanai par plaša diapazona politiskiem un ekonomiskiem «pārkāpumiem». Sibīrijā ārkārtējais stāvoklis saglabājās līdz 1920. gada beigām.

Līdz 1921. gada 19. decembrim VĀK bija tiesības kontrolēt visu personisko korespondenci. Pēc tam tikai korespondenci, kuru sūtīja uz ārzemēm, bet iekšējo korespondenci ierobežotā apjomā.

Lai apspiestu zemnieku sacelšanos pret padomju varu, 1920. gada 25. augustā Sibīrijas Revolucionārā komiteja slepenā pavēlē uzdeva izveidot guberņu un apriņķu «troikas», kuru sastāvā iekļāva attiecīgā administratīvā iedalījuma VĀK un revolucionārās komitejas vai padomju izpildkomitejas (kur tās bija izveidotas) priekšsēdētājus un kara komisāru. To uzdevums bija bez žēlastības izrēķināties ar padomju varai nepakļāvīgajiem. «Ja izrādītos», — draudēts pavēlē arī pašiem «troiku» dalībniekiem, — «ka troika paviršī vai nepietiekamas revolucionāras izturētības dēļ nav izmantojusi visus spēkus un līdzekļus cīņai ar sacēlušamies, tad tā atbild ar visu likuma bardzību par nepietiekami enerģisku Padomju varas aizstāvību.»[1]

Šie un vēl citi dekrēti un pavēles tieši skāra arī tos vairāk nekā 47 000 latviešus, kuri šajā laikā atradās Sibīrijā.

Jau 1919. gada beigās pēc Sarkanās Armijas atgriešanās Sibīrijā apcietināja piecus Latviešu Nacionālās Padomes locekļus, nošāva bijušo Barnaulas kara apgabala komandieri ģenerālmajoru Reini Bisenieku, virsniekus Vīlupu, Mūku, Jansonu, ierēdņus Krastiņu un Vimbu.

Daudzi latvieši nokļuva padomju cietumos un koncentrācijas nometnēs. Tikai 1920. gada aprīlī vien, pēc nepilnīgām ziņām, Krasnojarskas cietumā bija septiņi, bet 1. koncentrācijas nometnē — 17 latvieši.

[1] Krasnojarskas novada Valsts arhīvs (KNVA). — 49. f., 1. apr., 2. l., 5. lp.

Karikatūra. L. Bulānas oportūnisti: «Mēs saviem ciema ļaudīm pāri darīt neļausim.»

1921. gada 17. oktobrī, pēc Latvijas vēstniecības Maskavā ievāktajām ziņām, no 892 Krievijā apcietinātajiem Latvijas pilsoņiem izdevies atbrīvot tikai 219. Bet šīs ziņas nebija pilnīgas un apcietināto skaitā nav latviešu kolonistu, kas bez pavalstniecības optācijas neskaitījās Latvijas pilsoņi.

1922. gada februārī Latvijas konsuls Omskā E. Leķis ziņoja vēstniecībai Maskavā, ka no bēgļu vilciena Novonikolajevskā (Novosibirskā) izsēdināti un apcietināti līdz 40 latviešu virsnieku, bet Omskas 2. koncentrācijas nometnē ir līdz 30 no bēgļu vilciena izsēdinātu latviešu. Astoņpadsmitgadīgais Voldemārs Viducis apcietinājumā sašauts.

Smagi cieta arī Sibīrijas latviešu zemnieki, jo, kā 1922. gada janvārī rakstīja konsuls E. Leķis, «pārtikas nodoklis no zemniekiem tiek piedzīts bez žēlastības. Lai neatstātu ģimeni bez apgādnieka, zemnieki atdod visu, jo provincē «čekas» ir un paliek vienīgais patvaldnieks un priekš tām iestādēm nekādi dekrēti nav rakstīti.»[1] Pārtikas repartīcijas un pārtikas nodokļa savlaicīga neizpildīšana noveda koncentrācijas nometnēs un cietumos arī latviešu zemniekus.

Realizējot politisko teroru, Krievijas varas iestādes maz rēķinājās ar cilvēku pilsonību, ārvalstu diplomātisko misiju protestiem.

1921. gada 13. septembrī Maskavā Latvijas vēstniecībā tika iesniegta vēstule ar lūgumu to nodot Latvijas Satversmes sapulces priekšsēdētājam J. Čakstem. Vēstules autors raksta par šausmīgo stāvokli, kurā atrodas Latvijas pilsoņi Krievijā, kas «ierēdņu noziedzīgo rīkojumu dēļ tiek mērdēti mitrajos pagrabos, «minimuma» ēdiena porcija ir stipri par mazu, lai uzturētu cilvēka dzīvību. No provinces cietumiem atsūtītie atklāj tādas ainas, no kurām klausītājiem burtiski jānobāl un kuras atgādina viduslaiku inkvizīcijas šausmas un mežonības. Viss tas prasa, lai par to visu tiek kliegts, lai visa tauta zin, kas notiek blakus valstī zem sarkanā karoga, nakts tumsas un biezu mūru segas.»[2]

[1] Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA). — 2574. f., 2. apr.
[2] LVVA. — 2574. f., 2. apr., 26. l., 40. lp.

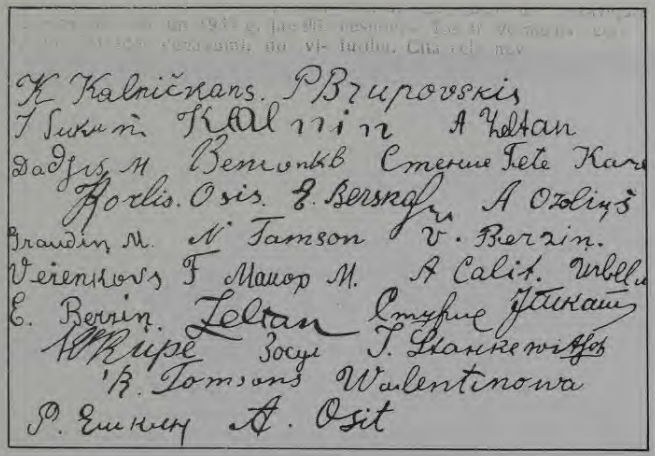

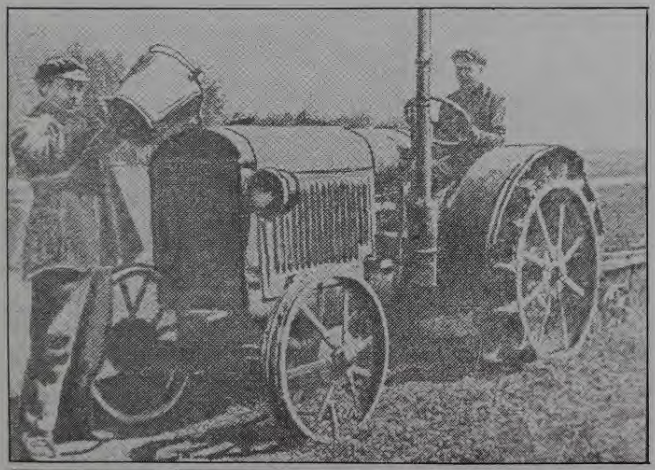

No avīzes «Sibīrijas Ciņa».

Латышская газета „Сибирияс Цинь".

Sibirijas Zihna

Ilustrets latwju kolonistu nedejas laikraksts.

Lai dsihwo strahdneeku un semneeku weenibal

REDAKZIJAS UN KANTORA ADRESE:
город Новосибирск, Сибирский Краевой Комитет ВКП(б), газ. „Сибирияс Цинь".

Abonetshanas maksa:
par 17 mehn. 150 kap.
„ 6 „ 85 „
„ 3 „ 15 „
[illegible]

ЦЕНА ОБЪЯВЛЕНИЙ:
строка петитом 40 коп.
впереди текста 80 „

DESMIT GADU
JUBILEJAS NUMURS
1918 — 1928

WK(I)P Sibirijas Nowadkomitejas Latsekzijas isdewums.

Nr. 15 (396).

Pirmdeen, 16. aprilî 1928. g.

10 gadi.

skolas, lasammajas, stradneekus un kalpotajus pilsētās organizet klausišanos.

„Sibirijas Cīņas“ redakcija.

„SIBIRIJAS CĪŅAS“ LASITAJEEM

Paziņojam saveem lasitajeem, ka ar šo numuru „SIBIRIJAS CĪŅAS“ izdošana teek pārtraukta.

Norēķinašanos ar abonenteem izdarīs „Sojuzpečatj“ Reetumsibirijas pārvalde Novosibirskā.

„SIBIRIJAS CĪŅAS“ redakcija.

Redaktora v[illegible]: M. Šuman.
Зам. редактора: М. Шуман.

[illegible] Сибирь.

VALSTS

No avīzes «Sibīrijas Cīņa».

Latvijas konsuls Omskā E. Leķis 1922. gada 15. jūlijā, ziņojot vēstniecībai Maskavā par politiskajām represijām un nelikumībām pret latviešiem Sibīrijā, norādīja: «Konsulāta sarakstei ar Sibīrijas revolucionāro komiteju par apcietinātiem latviešiem līdz šim bija tikai viens mērķis... radīt iespaidu, lai augstākais soda mērs netiktu pieprasīts un izpildīts.» Atsevišķos gadījumos to arī sasniedza. Tā, piemēram, 1922. gada 30. jūnijā VCIK ar telegrammu pieprasīja nāves soda izpildes atlikšanu sešiem latviešiem Sibīrijā un izmeklētāja slēdziena kopijas izsūtīšanu.

Diemžēl latvieši bija arī lielinieku politiskā terora realizētāju pusē. Krasnojarskas guberņas VĀK komisijā cīņai pret kontrrevolūciju, spekulāciju un amata noziegumiem no pieciem cilvēkiem trīs bija latvieši: komisijas priekšsēdētājs J. Lepse, locekļi J. Bankovičs un Vīgants. Vienā no sēdēm šī komisija notiesāja latviešu brāļus R. un J. Šīronus un F. Rubeni par pretpadomju darbību — katru uz 5 gadiem ieslodzījumā.

Bet Ačinskas apriņķa milicijas priekšnieks Eduards Stasēns 1920. gada 22. oktobra naktī piedzēries milicijā nošāva piecus apcietinātos. No rīta atnākušais vietējais milicis (arī apriņķa VK(b)P komitejas loceklis) bija konstatējis, ka viens no E. Stasēna šautajiem apcietinātajiem ir vēl dzīvs. Milicis dzirdējis, ka ievainotais vaidējis: «Piebeidz mani.» Paņēmis cirvi un sašķaidījis ievainotā galvu.

Paskaidrojumā par naktī notikušo E. Stasēns raksta: «Atzīstu savu vainu pret republiku, bet tikumiski neciešu no tā, ka iznīcināju piecus neliešus. Labprāt

stāšos tās varas tiesas priekšā, ko uzskatu par savu, un labprāt izcietīšu jebkuru sodu, bet visu laiku jutīšu, ka par pieciem parazītiem un proletariāta revolucionārās iekārtas grāvējiem ir kļuvis mazāk. Vienīgā mana vēlēšanās, lai mani tiesā Čeka kā revolūcijas pats uzticamākais un kaujinieciskākais sargs.»[1]

Pēc šāda «varoņdarba» guberņas revolucionārais tribunāls ir izdevis izziņu, ka neiebilst līdz E. Stasēna lietas pilnīgai noskaidrošanai viņa strādāšanai guberņas čekā.

1923. un 1924. gadā, kad: 1) jaunās ekonomiskās politikas apstākļos izmainījās tiesiskā bāze; 2) rietumu sabiedrība rīkoja skaļus demaršus; 3) koncentrācijas nometnēs ierīkotās darbnīcas nespēja konkurēt ar brīvo darbaspēku, — daļu šo nometņu klusi slēdza.

Sekoja pirmais politiskais atkusnis līdz 1928. gadam, kad turīgo zemnieku paraugprāvas ievadīja lielo kolektivizācijas procesu, kas savukārt radīja Gulagu. Izveidojās Apvienotās valsts politiskās pārvaldes (AVPP)[2] darba labošanas nometnes (DLN), kur sākumā novirzīja ar trīs un vairāk gadiem sodītos, un Iekšlietu Tautas komisariāta (IeTK)[3] darba labošanas kolonijas (DLK). 1934. gadā AVPP iekļāva IeTK sastāvā un visas nometnes nonāca IeTK pakļautībā.

Uz šīm nometnēm tika sūtīta zemniecības izglītotākā, spējīgākā daļa, kuru padomju historiogrāfijā apzīmēja par kulakiem jeb budžiem.

Jau 1928. gada sākumā, motivējot ar labības valsts iepirkuma plāna nepildīšanu, Sibīrijā sākās turīgo zemnieku aresti un tiesu paraugprocesi. Vieni no pirmajiem apcietināto skaitā iekļuva arī Krasnojarskas apvidus Ujāru rajona Borisovas ciema latviešu kooperatīva «Ausma» priekšsēdētājs Bambītis, zemnieks Liepiņš, Nikoļskas ciema patērētāju biedrības priekšsēdētājs Šepers un virkne citu turīgo latviešu. Kooperatīvu «Ausma» apsūdzēja par to, ka tas ar savu darbību traucējis valsts iepirkuma iestādēm veikt savu uzdevumu, jo iepircis labību par zemniekiem izdevīgākiem noteikumiem.

Ekonomiskā un politiskā terora procesam attīstoties, turīgo zemnieku individuāli aresti 1930. gada ziemā pārauga turīgās zemniecības masveida deportācijās. Šī pasākuma idejiskā sagatavošanā piedalījās arī VK(b)P Sibīrijas novada pirmais sekretārs Roberts Eihe, kas 1930. gada 27. janvārī novada partijas aktīva sanāksmē norādīja: «Pēc mūsu domām, tādi budži sūtāmi uz ziemeļiem — uz Narimu un Turučanskas koncentrācijas nometnēm. Otru budžu daļu varēs izlietot darba kolonijās... Mēs taisīsim Tomskas–Jeņisejas ceļu, taisīsim caur neapdzīvotiem taigas rajoniem. Lai iet uz turieni budži, lai pastrādā, lai pavada dažus gadus, citus neizsūcot, bet pēc tam mēs palūkosimies, kas būs no viena vai otra budža iznācis.»[4]

Pirmā deportācija Sibīrijā notika 1930. gada februārī un martā. Izsūtāmos iedalīja trīs kategorijās.

---

[1] KNVA. — 448. f., 2. apr., 165. l., 34.—35. lp.

[2] ОГПУ — Объединенное государственное политическое управление.

[3] НКВД —Народный комиссариат внутренних дел.

[4] Sibīrijas Cīņa. — 1930, 2. febr.

Pirmās kategorijas turīgos zemniekus nosūtīja uz koncentrācijas nometnēm, otrās kategorijas zemniekus uz koncentrācijas nometnēm vai tālākām specpārvietoto nometnēm, trešās kategorijas — uz specpārvietoto nometnēm. Pēdējās veidoja ne tuvāk par 35—50 verstīm no apdzīvotām vietām.

Katra deportētā ģimene varēja ņemt līdzi pārtiku diviem mēnešiem, 1 zirgu ar aizjūgu (tas bija iespējams tikai tiem, kurus transportēja tikai ar pajūgiem); 3 izkaptis, 2 sirpjus, 2 lāpstas, 1 zāģi, 2 cirvjus, pa trīs ģimenēm 1 arklu, pa četrām ģimenēm — 1 ecēšas, pa divdesmit saimniecībām — 1 kalēja un 1 galdnieka instrumentu komplektu. Zvejas piederumiem ierobežojumu nebija. Bet šo noteikumu ievērošana bija atkarīga no to cilvēku subjektīvās rīcības, kas šo pasākumu veica. Dokumenti liecina, ka deportācijas laikā tā realizētāji, dažādu motīvu vadīti, patvarīgi bija paplašinājuši izsūtāmo ģimeņu skaitu, ņirgājušies par šiem nelaimīgajiem cilvēkiem, piekāvuši viņus, atņēmuši apģērbu, sīkas vērtslietas, pēc tam nolaupījuši oficiāli konfiscētās mantas.

Otrā masveida deportācija notika 1931. gada jūlijā. Neraugoties uz iepriekšizsūtītu cirkulāru vietējām VK(b)P komitejām par to, ka pieļautās vardarbības izsūtīšanas laikā nedrīkst atkārtoties, tomēr apvidus prokuroru ziņojumi Sibīrijas novada prokuroram liecina, ka tās tomēr atkārtojās. Tā, piemēram, no Novoselovas rajona nepamatoti bija izsūtītas 28 ģimenes, no Ujāru un Partizanskas rajoniem deportēti bez pārtikas, siltā apģērba utt.

Šajās divās deportācijās cietušo latviešu skaitu pagaidām noteikt nav izdevies, jo deportēto reģistrācijas biezajos sējumos Omskas arhīvā tautība ir uzrādīta tikai krieviem, bet aiz pārējo uzvārdiem ir ieraksts «Nacionālais mazākums» (нацмен). Dažas ziņas ir par atsevišķām kolonijām. Tā, piemēram, pirmās deportācijas laikā no Ujāru rajona Ostrovas kolonijas izsūtīja septiņas latviešu ģimenes, to skaitā 52 gadus vecā Eduarda Voita sešu bērnu ģimeni, 41 gadu vecā Jāņa Roņa trīs bērnu ģimeni, 43 gadus vecā Jāņa Avotiņa trīs cilvēku ģimeni u. c.

1936. gadā Ujāru rajona padomes izpildu komitejas (turpmāk RIK) pārskatā pēc Taimenskas latviešu ciema padomes apsekošanas aktā rakstīts: «Ciema teritorijā agrāk bijis ievērojams skaits ekonomiski spēcīgas viensētu saimniecības, kurās izmantots algots darbaspēks. Diezgan liela šo saimniecību daļa ieskaitīta kulakos un izsūtīta.»[1]

Ņemot vērā, ka Sibīrijas novadā pēc 1927. gada veiktās daļējās uzskaites turīgo zemnieku bija 6,7%, bet, pēc autora aprēķina, latviešu kolonijās 20. gadu beigās caurmērā — 12 līdz 15%, tad secinājumus nav grūti izdarīt, vēl jo vairāk — zinot Sibīrijas vadošo darbinieku vidū izplatīto uzskatu, ka latvieši dzīvo ievērojami labāk, ēd ievērojami labāk nekā krievi un visi ir turīgi (budži).

Deportēto transportēšana uz nometnēm 1930. gada ziemā notika ar vilcienu un pajūgiem, bet nākamā gada vasarā arī ar kuģiem. No mājām izrauto cilvēku pārdzīvojumi turpinājās ceļā. Tā, piemēram,

[1] KNVA. — 1386. f., 1. apr., 41. l., 32. lp.

Mārtiņš Runcis (1888. — 1938. g.), nošauts.

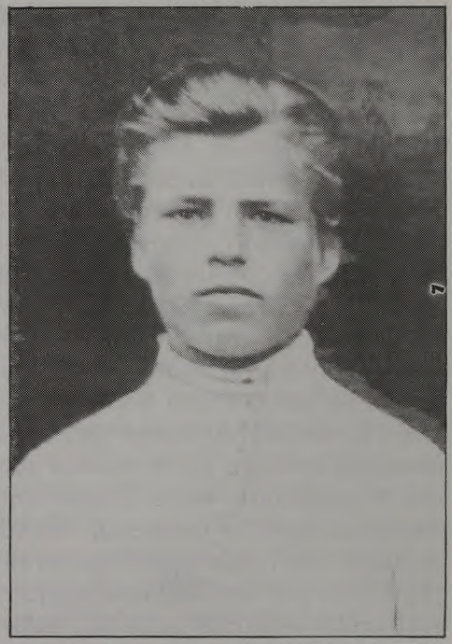

Jānis Runcis (1915. — 1938. g.), nošauts.

Stāv Mārcis Kazāks (1891. g. III — 1938. g. 2. II), nošauts.
Sēž Jēkabs Kazāks (1883. g. 13. III — 1938. g. 2. II), nošauts.

Blanku Vilis
ar sievu Ciņu Elvīnu
un dēlu. Divreiz represēts.

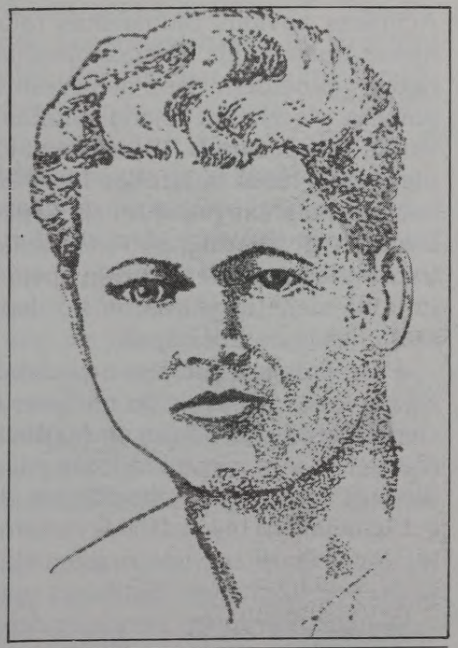

J. Jaunrodziņš (J. Deglis), «Sibīrijas Cīņas» mākslinieka K. Preisa zīmējums. J. Jaunrodziņš bijis «Sibīrijas Cīņas» korespondents no 1921. gada, 1930.—1931. gadā strādājis redakcijā, kādu laiku arī Lejas Bulānas lasāmmājā. Vēlāk iestājies Ļeņingradā Komunistiskās žurnālistikas institūtā. Pēc kara ieradies Latvijā. Publicējis grāmatu un atmiņu tēlojumus par dzīvi Sibīrijā.

Ačinskas apvidus Bjurļanskas rajona turīgos zemniekus transportēja uz Krasnojarskas apvidus Manas rajona nometnēm. Bet, neaizvestus līdz galam, tos pameta pie Manas rajona robežas. Šī rajona pilnvarotais 1930. gada 10. marta ziņojumā raksta, ka pie rajona robežas atrodas līdz 700 ģimenēm, kas katru dienu prasa pajūgus ceļa turpināšanai. Tai pašā laikā pajūgi vajadzīgi arī vietējo turīgo zemnieku aiztransportēšanai. Ne visi zirgi spēja izturēt tālo ceļu, jo trūka siens un auzas, ar ko deportācijas organizētāji nebija nodrošinājuši.

«Puse zirgu ir bez kājām no kulaku transportēšanas aiz purva,»[1] — bija rakstīts no Taras rajona Jegorovas ciema Sirbašinas, Vasisa un Augšbebru latviešu kolonijām. Bez tam garāmbraucošo pajūdznieku zirgi bija noēduši šo koloniju iedzīvotājiem daudz lopbarības, bet izsūtītajiem bija izdalīti ievērojami pārtikas krājumi. Latvieši un arī vietējie zemnieki izturējās ar līdzjūtību pret komunistu diktatūras upuriem.

Vienlaikus ar turīgo zemnieku deportāciju atslogoja arī pārpildītos cietumus. To kontingenta ievērojamu daļu veidoja ekonomiskās nodevas nenomaksājušie un klaušas neizpildījušie zemnieki, latvieši, kuri aktīvi iestājās par atgriešanos Latvijā, kā arī neapmierinātie ar padomju varu. Šajā nolūkā Sibīrijas novada padomes izpildu komitejas (turpmāk SnIK) administratīvā daļa 1930. gada 3. martā izdotajā rīkojumā Nr. 785/s (burts «s» nozīmēja slepeni, bet «ss» pilnīgi slepeni) lika no PSRS Eiropas daļas atsūtītos cietumniekus novirzīt uz darba labošanas nometnēm, bet tos sibīriešus, kas apņēmās nedēļas laikā sevi nodrošināt ar nepieciešamo inventāru, pārtiku, lopbarību un kopā ar ģimeni uz paša rēķina izbraukt uz nozīmēto izsūtījuma vietu pa noteikti nospraustu un stingri kontrolētu maršrutu, — atbrīvot šī pasākuma veikšanai. Velnišķīga izdoma! Atbrīvot valsti no transportēšanas izdevumiem, vēl panākt arī apcietināto ģimenes locekļu brīvprātīgu nonākšanu nebrīvē un vergu darbaspēka rindās!

Visu iepriekšminēto pasākumu būtība bija turīgās zemniecības kā kolektivizācijas galvenā sabiedriskā pretspēka iznīcināšana, baiļu sindroma radīšana zemniecības psihē vieglākai tās ietekmēšanai un virzīšanai, kopsaimniecību ekonomiskā nostiprināšana ar ražošanas līdzekļiem, kas bija konfiscēti sodītajiem un deportētajiem. Pēdējo apstiprina arī VK(b)P Krasnojarskas rajona komitejas instruktora Otto Millera teiktais: «Ja mēs pratīsim viņus (turīgos zemniekus — *A. B.*) pārspēt, nospiest, ja tikai mēs pratīsim labi veikt kulaku likvidāciju, tad līdzekļi mums būs.»[2]

Par vispārējiem deportāciju apmēriem var spriest kaut vai pēc tā, ka uz Narimas apvidus diviem rajoniem (Kolpaševas un Kargasoksas) vien bija izsūtīti 130 000—135 000 turīgo zemnieku jeb «specpārvietoto» (pēc dokumentiem).

Narimas novadā vispār visos sešos rajonos kopā bija 94 000 pastāvīgo iedzīvotāju. Kargasoksas rajonā šajā laikā dzīvoja tikai 2 888 pamatiedzīvo-

[1] Omskas apgabala Valsts arhīvs (OAVA). — 28. f., 1. apr., 280. l., 957. lp.

[2] Novosibirskas apgabala PSKP arhīvs (NAPA). — 2. f., 1. apr., 4109. l., 87. lp.

tāji — ostjaki, kuri pēc specpārvietoto iemitināšanas atstāja savas dzimtās vietas un bēga uz citurieni. Viens ļaunums radīja citu. Turīgās zemniecības iznīcināšanas dēļ cieta arī ziemeļu mazās tautas.

Omskas apgabala 13 rajonos bija 120 darba ciemati (трудпоселки) izsūtītajiem turīgajiem zemniekiem.

Gan darba labošanas nometņu, gan darba labošanas koloniju un «specpārvietoto darba ciematu» loma PSRS ekonomikā strauji pieauga, jo ieslodzīto darba spēku izmantoja liela mēroga saimniecisko objektu celtniecībā, rūpniecisko izejvielu ieguvē raktuvēs un taigās, dažādu saimniecisko organizāciju palīgražošanā tām pakļautajos bezstatūtu lauksaimniecības arteļos un sovhozos.

Izsūtīto zemnieku «lauksaimnieciskai iekārtošanai» PSRS TKP vairākiem Sibīrijas novadiem 1931.—1932. gadā piešķīra naudas līdzekļus. No tiem daļu saņēma RSnIK Tautas izglītības nodaļa, Veselības aizsardzības nodaļa, Zemes pārvalde un citas organizācijas kā neatgriezeniskus līdzekļus izsūtījuma vietu iekārtošanai, bet daļu līdzekļus paredzēja kā aizdevumu deportētajiem sēklas, lopu, lauksaimniecības inventāra, būvmateriālu iegādei. 10% no aizņēmuma bija jāatmaksā jau 1932. gada beigās, 40% — 1933. gadā, bet 30% — 1934. gadā.

Tomēr VK(b)P un VĻKJS nomenklatūra, AVPP, IeTK un padomju birokrātija nekautrējās iedzīvoties arī uz šo līdzekļu rēķina. Rietumsibīrijas Soczembankas pārvaldnieks 1933. gada 5. februāra dokumentā Nr. 0-34/s ziņo RSnIK priekšsēdētājam F. Grjadinskim, ka pārbaudē konstatēts haoss IK struktūru darbā. Nav nekādas uzskaites par piešķirto līdzekļu sadali, nav kontroles pār to izmantošanu. To pašu konstatējušas bankas filiāles rajonos. Banku šī līdzekļu izsaimniekošana uztrauca tāpēc, ka ir jau 1933. gada sākums un vēl nav ienākuši aizdevumu 10%. Līdzatvesto mājlopu un lauksaimniecības inventāra likteni noteica tā saimnieciskā organizācija, kuras rīcībā nodeva izsūtītos cilvēkus.

Tiem, kas bija sevi parādījuši kā centīgus un prasmīgus darba rūķus, visu bez atlīdzības atņēma, aizsūtīja uz neapdzīvotu vietu un labvēlīgi piešķīra naudas aizdevumu jaunu zemju apgūšanai, dzīves uzsākšanai, atļaujot pat celt individuālās mājas izsūtīto pašu iekārtoto baraku ciematos pēc darba un brīvdienās.

Austrumsibīrijas VK(b)P, IK un AVPP vadītāju kopīgi parakstītajā un visām attiecīgajām rajonu iestādēm izsūtītajā pilnīgi slepenajā cirkulārā par deportēto stāvokli izsūtījuma vietās bija atzīts, ka «specpārvietoto iekārtošana ir ārkārtīgi slikta». Pēc norādēm par aizdevuma piešķiršanu lopu, inventāra iegādei un citām bija arī prasība atraut jaunatni no vecāku kontrrevolucionārās ietekmes. Šajā nolūkā ražošanā bija jāveido speciālas jaunatnes brigādes. Tās «jāiesaista darba (nevis sociālistiskā) sacensībā un trieciennieku kustībā», un tām «jāpiestiprina politiskie vadītāji no šīs saimnieciskās organizācijas partijas un komjauniešu vidus», jāveic viņu politiskā

J. Jaunrodziņš un A. Vimba-Miķelsone savā dzīvoklī Siguldā 1978. g.

No kreisās 1. rindā J. Jaunrodziņš, «Sibīrijas Cīņas» bijušais redaktors K. Pelēkais, A. Vimba, Sparinskis, Stāv Murevskis un Ozoliņš.

audzināšana, uz saimnieciskās organizācijas rēķina jāapgādā ar literatūru[1]. Tātad nepietika ar izsūtīšanu, mēģināja šķelt arī ģimenes.

Par notiekošo izsūtīto darba labošanas kolonijās var spriest pēc Omskas apgabala rajonu IeTK ieslodzījuma vietu un darba koloniju pārvaldes un rajonu komandantūru ziņojumiem. Tā, piemēram, Tevrizas rajonā 1933. gadā, kad šeit izveidoja labošanas kolonijas, izsūtīto vidū mirstība sasniedza 11,34%. Turpmākajos gados mirstība samazinājās, taču pieauga bēgšana, vislielākos apjomus sasniedzot 1935. gada

[1] Krasnojarskas novada PSKP arhīvs (KNPA). — 49. f., 1. apr., 139. l., 60. lp.

IV ceturksnī (bija izbēguši 245, pirms diviem gadiem — 42). Kā atzīst komendantūras vadība, tad galvenais cēlonis šādai parādībai bija izsūtīto sliktie sadzīves un darba apstākļi, kā arī neieinteresētība vietējā bezstatūtu lauksaimniecības arteļa darbībā. Lai mazinātu bēgšanu, izveidoja izsūtīto pašapsardzības spēkus, kuru uzdevums bija bēgšanas novēršana un bēgļu gūstīšana varas pārstāvju vadībā. Starp šā rajona labākajiem pašapsardzības veicējiem, kurus apbalvoja ar 50 rubļiem (nevis sudraba grašiem — *A. B.*), bija arī latvietis Korsaks.

Artelī bija vērojama neierašanās darbā, kavējumi, ļoti zems darba ražīgums, vienaldzība pret lauksaimniecības arteļa īpašumu un citas tamlīdzīgas izpausmes. Ciemati bija dažviet purvainā vietā, tālu no dzeramā ūdens un apstrādājamiem laukiem. Tikai izdzīvošanas jautājums acīmredzot noteica arī personiskā īpašumā esošo mājlopu skaitu 1935. gada beigās. Proti, 2 903 izsūtītajiem bija 91 sivēns, 5 aitas, 122 liellopi.

Kaut arī masveida deportācijas turpmākajos gados vairs neatkārtojās, tomēr cietumi un nometnes visu laiku bija pārpildītas. 1931. gada septembrī Tomskas DLK ar cietumu (дом заключения), kas bija paredzēts 1600 ieslodzītajiem, bija 4500 līdz 5000 ieslodzīto. Cietumā vien paredzēto 1000 cilvēku vietā bija 3000. Ziņojumā RSn Ieslodzījuma vietu pārvaldniekam rakstīts, ka šī iestāde strādā pēc pilnīga saimnieciskā aprēķina.

Pašā Lejas Bulānas ciema vidū ir Lielā Tēvijas kara upuru piemineklis.

Lielākā ieslodzīto daļa bija nodarbināta kolonijas ārējās ražošanas filiālēs: ķieģeļu cepļos, kūdras ieguvē un pārstrādē, kaļķu ieguvē, lauksaimniecības fermās, kokmateriālu sagatavošanā.

Lai spētu uzņemt strauji pieaugušo represēto skaitu, 1933. gada sākumā tika veikti plaši sagatavošanas darbi. RSnIK prezidija sēdē 1933. gada 10. martā pieņēma lēmumu Nr. 4883 par darba koloniju celtniecības plānu dekādes laikā, par jaunas kolonijas celtniecību Kuzbasa rajonā un iesāktās Novosibirskas kolonijas celtniecības nobeigšanu divu mēnešu laikā. Bez tam izveidoja komisiju Gredzena vadībā ar RSn prokuratūras, tiesas, milicijas un AVPP pārstāvjiem, kurai vajadzēja izstrādāt pasākumus cietumu kārtējai atslogošanai.

Tai pašā sēdē RSn IK prezidijs nosodīja vairāku rajonu, to skaitā arī Abakanas, Karatūzas, Novokuskovskas vadību, kur dzīvoja arī lielāks skaits latviešu, par to, ka tās pēdējā laikā nav atklājušas nevienu jaunu turīgo zemnieku saimniecību. Tādēļ novada finansu nodaļai divu dekāžu laikā bija jāapseko šie rajoni, jāatklāj turīgo zemnieku saimniecības un pēc to iekļaušanas un apstiprināšanas attiecīgos sarakstos trīs dienu laikā jāpiedzen visi attiecīgie maksājumi. Pildot augstāko varas iestāžu prasību, Karatūzas rajona izpildu komiteja 1933. gada 17. martā nosūtīja savam pilnvarotajam Lejas Bulānā Alifirovam 15 veidlapas, kurās bija jāieraksta attiecīgs skaits turīgo zemnieku un kuras nākamajā dienā personiski jānogādā RK.

Bez šaubām, dažu dienu laikā nomaksāt visus stipri palielinātos nodokļus reāli nebija iespējams, un tādējādi nometnēm tika nodrošināts kontingents un palielinājās ražošanas līdzekļu daudzums kopsaimniecībās.

Izvēršoties iedzīvotāju represijām un sociālisma objektu celtniecībai, PSRS TKP 1933. gada 20. aprīlī lēmumā Nr. 775/146-s par AVPP darba nometnēm uzdeva PSRS zemes TK ierādīt Sibīrijas nometņu (Сиблаг) vadībai jaunas zemes platības, bet Rietumsibīrijas novada zemes pārvaldei līdz 1. jūnijam tajās bija jāveic zemes ierīcība jauno nometņu ierīkošanai 1933. gadā paredzētajam izsūtāmo kontingentam.

1933. gada 1. aprīlī RSnIK pieprasa palielināt upju kuģu skaitu Obas upē, lai varētu pārvest šajā gadā virs plānotā vēl 300 000 specpārvietoto (tātad ziemeļu nometņu kontingentu plānoja) uz Narimas novadu pa Obu un tās pietekām. Bet RSn prokurora vietnieks pilnīgi slepenā ziņojumā 1933. gada 29. jūnijā Nr. 951-ss RSnIK priekšsēdētājam F. Grjadinskim raksta, ka VK(b)P CK un TKP, lai uzlabotu ieslodzīto apstākļus, ar 1933. gada 8. maiju ir noteikušas, ka apcietinājuma vietās uz katru tur atrodošos jābūt 2 m^2, bet novadā ir tikai 1,1 m^2. Bez tam nav nodrošinātas pat visminimālākās sanitārās prasības.

Neraugoties uz nometņu un tur ieslodzīto skaita pieaugumu, visus pieprasījumus pēc brīvā darbaspēka, piemēram, Sibīrijas ceļu būvē, apmierināt pagaidām nevarēja.

Vairāku objektu būvniecība, kur strādāja ieslodzītie, tika turēta lielā slepenībā. Tā, piemēram, Sibīrijas

latviešu avīzes «Sibīrijas Cīņa» un «Taisneiba» saņēma Rietumsibīrijas novada Galvenās literatūras un izdevniecību pārvaldes (Главлит) 1933. gada 15. jūlija pavēli Nr. 145-s, kurā kategoriski aizliedza publicēt jebkādu informāciju par sešu dzelzceļa līniju (norādot konkrēti — *A. B.*) celtniecību.

Arī Austrumsibīrijas VK(b)P birojs jau 1931. g. 23. jūlijā bija spiests atzīt, ka šajā novadā ir ārkārtīgi slikti izsūtīto saimnieciskie un sadzīves apstākļi, medicīniskā palīdzība un pilnīgi netiek veikts nekāds kultūras un izglītības darbs. Daudzās DLN un DLK lielākā vai mazākā skaitā bija arī latvieši. Tomskas apvidus DLN bija Mārtiņš Hiršs, brāļi Akselis un Aleksandrs Lehmusi, kuru tēvu Jāni Lehmusu nošķīra un nosūtīja uz Turuhanskas nometni, Aleksejs Mika, Ignats Galvidis, Jānis Cīrulis, Jānis Einbergs, Antons Eniņš un citi; Krasnojarskas apvidus DLK: Oskars Baltais, Andrejs Mālnieks, Emma Dauguls un citi latvieši.

No Lejas Bulānas vien līdz 1933. gada martam 50 zemnieki bija nosūtīti uz šīm nometnēm, to skaitā Nikolajs Kļaviņš, Andrejs Graudiņš, Mārtiņš Lasis, Jēkabs Tomans, Pēteris Vilks u. c.

Bez Sibīrijas latviešiem daudzās nometnēs bija arī izsūtītie latvieši no citām PSRS daļām, piemēram, turīgie latviešu zemnieki no Mogiļevas apvidus Šatarkino un Miņejevkas ciemiem — Vilis un Milda Eizengraudi, Antons un Eda Rudziši, no Bobruiskas apvidus Tabugas — Mārtiņš un Anna Kazaki u. c. Tikai Čainskas rajonā vien starp izsūtītajiem bija ievērojams skaits latviešu no Baltkrievijas kolonijām.

Līdz 30. gadu vidum DLN un citās ieslodzījumu vietās nonāca daļa latviešu zemnieku, kas nebija piespiežami stāties kopsaimniecībās. Tā, piemēram, latviešu ciemos Tjažinskas rajona Borokovskā un Krivošeinas rajona Maļinovskā 1935. gada 1. janvārī bija attiecīgi vēl 65% un 59,9% viensētu. Pavasarī viensētniekiem uzlika lielus sējas plānus. Kas tos neizpildīja, tos tiesāja, un tādējādi kolektivizācijas rādītāji uzlabojās. Tāpat nometnēs nonāca latviešu zemnieki, kas pārdeva lopus, inventāru, sēklas labību pirms iedzīšanas kopsaimniecībā. Turpat nokļuva arī tie, kas bija iestājušies kopsaimniecībās, bet, nesamierinoties ar saimniecības bezatlīdzības zaudēšanu, mēģināja gūt kaut nelielu kompensāciju nelegālā veidā. Taras rajona VK(b)P sekretārs 1933. gada 25. oktobrī ziņoja, ka Jegorovas ciema latviešu kopsaimniecībā «Imūns» priekšsēdētājs organizējis kontrrevolucionāru grupu, kurā bijuši trīs kulaki. Viņi izvirzījuši mērķi izsaimniekot inventāru, pieļāvuši atpalicību lauksaimniecības kampaņu laikā. Pašreiz šī grupa ir apcietināta.[1]

Šīs kategorijas cilvēku īpatsvars pieauga pēc 1932. gada 7. augustā pieņemtā PSRS CIK un TKP likuma, kas visniecīgāko kopsaimniecību īpašuma piesavināšanos uzskatīja par smagi sodāmu noziegumu. Lūk, daži pārkāpumi un piespriestie sodi: par četru litru piena paņemšanu — brīvības atņemšana uz 2 gadiem; par auzu piesavināšanos astoņu rubļu vērtībā — brīvības atņemšana uz 2 gadiem; par putās

[1] OAVA. — 940. f., 3. apr., 26. l., 80. lp.

saskrieta zirga dzirdināšanu ar aukstu ūdeni, no kā it kā zirgs nobeidzies, — 10 gadi; graudu vedējam, kas izbraucis no rīta, bet nevis iepriekšējā vakarā, kā licis priekšsēdētājs, — 2 gadi. Par šādiem un tamlīdzīgiem noziegumiem sociālisma trieciencelt nēs vergoja no Vengerovas rajona Jānis Kukulis, brāļi Kučāni; no Karatūzas rajona Ādams Prikulis, Dronis u. c. Kopā ar viņiem sodu izcieta arī vairāki latviešu kopsaimniecību priekšsēdētāji, kuri par katru cenu necentās vai arī nespēja izpildīt bieži nepamatoti lielās valsts nodevas.

Tā, piemēram, Karatūzas rajona Lejas Bulānā kopsaimniecības «Sarkanais Oktobris» priekšsēdētāju Juri Kadaku 1933. gadā notiesāja uz 10 gadiem ar formulējumu «par valsts mantas izšķērdēšanu», bet pēc pārsūdzēšanas — uz 3 gadiem «par bezatbildīgu attieksmi pret darbu». Šādu sodu viņš saņēma tāpēc, ka izmaksāja par izstrādes dienu 5 kg labības, bet nenorēķinājās pilnībā ar valsti. Bet Lejas Bulānas kopsaimniecībā «Cīņa» pēc visu nodevu nokārtošanas varēja izmaksāt strādājošiem tikai 250 g labības par izstrādes dienu. Starp notiesātajiem kopsaimniecību priekšsēdētājiem bija Jāzeps Cīrulis no Vengerovas rajona lauksaimniecības arteļa «Sarkanais Latgalietis», Jānis (Ivans) Dzalba no Ačinskas rajona lauksaimniecības arteļa «17. partijas kongress», Jānis (Ivans) Kalniņš no Taigas rajona lauksaimniecības arteļa «Gaisma», Švirksts no Jurginskas rajona lauksaimniecības arteļa «Latgalietis» u. c.

Sodīti tika arī tie kopsaimniecību priekšsēdētāji, kas nenodrošināja rūpniecību ar vajadzīgo strādnieku skaitu. Apsūdzība skanēja: «... negrib organizēt darbu un augstus darba tempus, lietot maksimālās izstrādes normas, pilnībā izmantot sieviešu darbu un tādējādi izbrīvēt darbaspēku rūpniecībai.»[1]

No avīzes «Sibīrijas Cīņa».

1936. gadā Ujāru rajonā tiesai tika nodoti pavisam seši lauksaimniecības arteļu priekšsēdētāji, divi priekšsēdētāja vietnieki un 22 brigadieri.

Jāatzīmē, ka rajonu vadība, izvēloties kopsaimniecību priekšsēdētājus, vadījās no šķiriskuma principa un tieši tādēļ daļa priekšsēdētāju nokļuva uz apsūdzēto sola, jo daudziem trūcīgiem zemniekiem,

[1] Красноярский рабочий. — 1931, 9 сентября.

No avīzes «Sibīrijas Cīņa» — «... palikušas vienīgi sievietes.»

kurus izvirzīja vadībā, nebija ne lauksaimniecisko zināšanu, ne organizatorisko iemaņu, ne darba tikuma.

Par sodīto plašo diapazonu RSn 1935. gada rudenī tikai labības novākšanas un sagādes laikā liecina RSn tiesas priekšsēdētāja A. Ostrovska atskaite.

Nodarbošanās	1935. gada 25. septembrī	1935. gada 5. novembrī
Notiesāti pavisam	1411	2825
no tiem lauksaimniecības arteļu amatpersonas	243	371
to skaitā lauksaimniecības arteļu priekšsēdētāji	37	71
brigadieri	121	178
MTS darbinieki	8	12
lauksaimniecības arteļu ierindas biedri	281	427
viensētnieki	780	1773
to skaitā turīgie	306	536

Par noziegumu uzskatīja lauksaimniecības tehnikas bojāšanos ražas novākšanas laikā, sliktu kvalitāti graudaugu novākšanā un graudu zudumus, graudu bojāšanos kuļot un glabājot, labības zagšanu un labības nodevu neizpildīšanu. Pēdējā bija galvenā apsūdzība viensētniekiem, pret kuriem vērsās visā likuma bardzībā. 1936. gada 21. janvārī IeTK RS pārvaldes priekšnieka vietnieks vācietis Veizāgers raksta RSn tiesas priekšsēdētājam, ka «apcietināto skaits ar katru dienu pieaug», bet novada tiesu darba tempi nenodrošina iepriekšējās izmeklēšanas cietumu atslogošanu, un tie visi ir pārpildīti.[1]

Realizējot Ļeņingradas apgabala AVPP izstrādāto «Orientieri latviešu nacionālistu centra lietā», kurā tika apmeloti Padomju Savienībā dzīvojošie latvieši spiegošanā, diversiju rīkošanā pret PSRS, «lai gāztu padomju iekārtu»,[2] kuru cirkulāra veidā izsūtija visām AVPP daļām visā PSRS, kopš 1936. gada arī Sibīrijā pieauga politisko prāvu skaits pret latviešiem. Viena no pirmajām zināmajām šajā gadā bija pret Krasnojarskas depo remonta ceha priekšnieku Jezupu Breidaku. Viņu apvainoja kontrrevolucionāras organizācijas izveidošanā un vadīšanā ar mērķi «graut padomju valsts varenību». Viņam piesprieda nāvessodu. Tajā pašā «Krasnojarskij Rabočij» 1936. gada 28. marta numurā bija publicēta informācija, ka Kemerovas raktuvēs, izmeklējot kontrrevolucionāru grupas lietu, J. Drobņa lieta izdalīta īpaši.

Tūkstošiem nelaimīgo latviešu nonāca Sibīrijas DLK. Par dzīves apstākļiem tajās vēl pirms masu iznīcināšanas slūžu pilnīgas atvēršanās 1937. gadā var spriest pēc Sibīrijas prokuroru pārbaudes braucienu atskaitēm 1936. gadā.

RSn prokurors J. Barkovs 1936. gada 8. februārī slepenā ziņojumā Nr. 77-s RSn IK priekšsēdētājam F. Grjadinskim par Prokopjevskas DLK raksta, ka barakās ir antisanitāri apstākļi — «ūdens pat dzeršanai nepietiek». «Ūdens un ziepju trūkuma dēļ ieslodzītie nemazgājas. Temperatūra barakās — no 8° līdz

[1] Novosibirskas apgabala Valsts arhīvs (NAVA). — 47. f., 3. apr., 51. l., 3. lp.

[2] Hofrāte A. Staļina mafijas upuri // Latvijas vēsture. — 1991. — Nr. 2. — 70. lpp.

12° C. Priekš 2778 kolonijā esošiem cilvēkiem ir 1749 lāviņas. 1029 ieslodzītie guļ vai nu pa diviem uz vienas lāvas, vai uz grīdas. Matraču ir tikai 1319, bet segu tikai 805.»

Ir konstatēti rupjas patvaļas akti pret ieslodzītajiem (rupjība, piekaušana utt.) no apsardzes un atbildīgo dežurantu puses. «Naktī no 21. uz 22. janvāri sargs Sivko ar ieganstu, ka jāpārmeklē 30 cilvēku ieslodzīto brigāde, tiem «pēc ogļu kraušanas sasvīdušiem licis nogulties sniegā un noturējis tā 20—25 minūtes».[1]

J. Barkova ziņojuma turpinājumā raksturots stāvoklis Staļina darba labošanas kolonijā: «Ieslodzītie galīgi nav nodrošināti ar apaviem un apģērbu. Apģērbu kolonijā gandrīz pavisam neizsniedz, un vairumam ieslodzīto tas ir tik neapmierinošs, ka tie nevar iziet darbā ziemas laikā. Apavu vietā kolonijā izsniedz vīzes, bet, tā kā nekādus kājautus nedod, tad ieslodzītie šim mērķim izlieto visādas lupatas no pašu veļas un apģērba. Tā kā apgāde ar apģērbu un apaviem bija galēji neapmierinoša, decembrī un janvārī apsaldējās 58 ieslodzītie.» 1935. gadā kolonija mantu iegādei bija izlietojusi 56 000 rubļu, bet Sibīrijas DLK pārvaldei ieskaitījusi tīro peļņu 2,27 milj. rubļu. Ziņojumā vēl atzīmēts, ka «veļu ieslodzītajiem neizsniedz, bet personisko veļu kolonija nenodrošina ar mazgāšanu».

Kolonijā ir viens ārsts, ieslodzītais, kam dienā jāpieņem no 180 līdz 250 cilvēku, un stacionārā vēl ir 25 slimnieki. Ēdnīcā nav krūzīšu un tēju dzer no šķīvjiem. Katli ēdienu gatavošanai nav alvoti, tie ir izrūsējuši. Ēdienu gatavošanu neviens nekontrolē.[2]

J. Barkova pārskata noslēgumā parādīti apstākļi Starokuzņeckas cietumā, kur apcietinātos ēdina ar saldētiem kāpostiem un ūdeni, jo līdzekļu trūkuma dēļ eļļu un zivis neizsniedz. Cietuma piekšnieka vietnieks spiež ieslodzītās sievietes kļūt par mīļākajām.

Sibīrijas nometņu (Сиблаг) prokurors Miņins, pārbaudot «revolucionārās likumības ievērošanu» no 1936. gada 16. līdz 19. novembrim IeTK pārvaldes pakļautībā esošajā Taigas DLK, raksta, ka stipri nepietiek veļas. Ievērojamam skaitam ieslodzīto nav gultas veļas, un cilvēki guļ uz kailām nārām vai netīras grīdas. «Sakarā ar to, ka nav veļas apmaiņai, ka nepietiek ūdens un ziepju, cilvēki pirtī nemazgājas vai mazgājas ļoti reti. Nav speciālu telpu virsdrēbju un apavu žāvēšanai, dzīvojamā telpa ir ārkārtīgi antisanitārā stāvoklī. Tas viss ir radījis lielu utainību.»[3]

Tālāk teikts, ka nepietiek sadzīves priekšmetu un nav pat mazgāšanās ierīču. «Vienu ēdamkaroti un krūzīti izmanto 20—30 cilvēku, uz 2—3 cilvēkiem ir viena bļodiņa. Maltītes ieslodzītie ietur no pulksten 5.00 līdz 6.00 rītā un no pulksten 18.00 līdz 19.00 vakarā. Strādā bez pusdienām 10—11 stundas.»[4]

Būtiskas izmaiņas politiskā terora politikā notika 1937. gadā, kad pēc VK(b)P CK plēnuma no 23. februāra līdz 5. martam pārgāja uz nepieredzēti liela mēroga masveida represijām. Šo pasākumu galvenie cēloņi bija šādi.

---

[1] NAVA. — 47. f., 3. apr., 49. l., 13.—15. lp.
[2] Turpat. — 15.—16. lp.
[3] Turpat. — 16. lp.
[4] Turpat. — 17. lp.

1. Ekonomisko plānu izgāšanās. Kaut arī ar lielu pacēlumu valstī atzīmēja otrās piecgades pirmstermiņa izpildi, tomēr faktiskie sasniegumi stipri atpalika no oficiāli paustajiem. Skaļi izreklamētās, kā arī klusi topošās sociālisma dižceltnes kā vampīri prasīja atkal un atkal jaunus upurus. Tādēļ tika pastiprināts jau izplatītais «ienaidnieka» tēls, tas padarīts masveidīgs. Sabiedriskā doma par to tika pārliecināta, radot teorētisku pamatojumu par šķiru cīņas saasināšanos sociālisma celtniecības apstākļos. Ienaidnieka tēla modelēšanai ļoti parocīgi kļuva cittautieši, it īpaši nacionālo grupu pārstāvji, kuru pamatnācija dzīvoja patstāvīgās valstīs. Viņiem ticamāk varēja inkriminēt graujošu darbību pret PSRS, spiegošanu ārvalstu labā un citus grēkus. Tādējādi paplašinājās ienaidnieku tēla galerija, kurā ietilpa ne tikai iekšējie (kaitnieki, turīgie zemnieki), bet arī ārējie (nacionālisti, sazvērnieki, diversanti, teroristi) ienaidnieki.

2. Nežēlīgā cīņa par personisko karjeru dažādos VK(b)P un valsts varas struktūru līmeņos. Tāda parādība raksturīga totalitāriem režīmiem vispār, bet komunistu varas gaiteņos tā sasniedza līdz šim nepieredzētus apmērus un nežēlību.

3. Pieaugošā masu neapmierinātība. Arhīvos tagad pieejami čekas pilnīgi slepenie ziņojumi Rietumsibīrijas novada VK(b)P pirmajam sekretāram R. Eihem par politisko stāvokli. Tie ļauj iepazīt reālo sabiedrības noskaņojumu, par kuru līdz šim oficiālā propaganda centās radīt tai vēlamo priekšstatu.

1936. gada 14. februārī IeTK RS valsts drošības galvenās pārvaldes priekšnieka vietnieks, valsts drošības vecākais majors Zaļpēteris pilnīgi slepenā ziņojumā R. Eihem par stāvokli līdz 1936. gada 10. februārim apraksta dažādu rajonu bijušo sarkano partizānu politisko noskaņojumu un citē daudzu izteicienus. Sibīrietis E. Tružiks teicis: «Kas tā par varu, tā ir laupīšana. Aizņēmumus izdomājuši. Ko nopelni, to arī atdod. Sacīja, ka pēc paša vēlēšanās varēs palīdzēt valstij, bet tagad katru mēnesi ar varu atņem naudu. Lai velns parauj tādu varu. Muļķi mēs bijām, iekarojām sev iznīcību. Jau aizņēmumi vien ir apnikuši, bet cik vēl pārējie nodokļi. Droši vien arī nodokļos nomiršu.»

P. Šiskuns, trūcīgais zemnieks, viensētnieks, bijušais partizāns: «Es esmu gatavs tagad atkal karot, jo apnikusi šī draņķīgā padomju vara. Es nevaru to ciest, un tāpat visi uz to skatās. Kolhozā neiešu.»

F. Nadutkins: «Padomju vara spiež ar dažādiem nodokļiem. Labību atņem ar varu. Visi neapģērbti, basām kājām, bet, kurš ir pie varas, tas staigā tīrs. Kolhoznieki strādā kā zirgi, bet visi izbadējušies un pliki.»[1]

Zaļpēteris steidz mierināt, ka no 15 605 Rietumsibīrijā dzīvojošajiem bijušajiem partizāniem tā ir noskaņots absolūtais mazākums, t. i., tie, kas nākuši no sociālismam svešiem sabiedrības slāņiem. Šeit gan ziņojuma autors nonāk pats ar sevi pretrunā, jo, piemēram, jau citētais P. Šiskuns ir trūcīgais zemnieks.

Arī Taras apvidus IeTK pārvaldes operatīvā sektora priekšnieks, valsts drošības vecākais leitnants

[1] NAVA. — 47. f., 3. apr., 56. l., 118.—119. lp.

Stilve 1937. g. 23. oktobrī ziņo priekšniecībai, ka latviešu trūcīgais zemnieks Jānis (Ivans) Bankovskis no Vozņesenskas ir teicis: «Mums pašreiz notiek vēlēšanas. Vai tad tās ir vēlēšanas? Ar tām tikai jauc cilvēkiem galvas. Vai tad viņi pielaidīs pie varas mūsu brāli (zemniekus — *A. B.*)? Kā viņi (komunisti — *A. B.*) valdīja valstī, tā arī visi šie paklīdeņi paliks savās vietās, bet ar mums šeit piņķerējas. Jeb, lūk, šogad izdomājuši trockismu. Manuprāt, cilvēkus ievajadzējās darbiem un ņem visus, netaupot ne jaunus, ne vecus. Mūsu valdītāji kļuvuši zvēriski, droši vien tāpēc, ka jūt savas valdīšanas beigas. Es, kaut arī trūcīgais, šo varu necienu un tāpēc kolhozā nestājos...»[1]

Bet visspilgtāk Sibīrijas zemnieki, to skaitā arī latvieši negatīvo attieksmi pret padomju varas pasākumiem laukos izteica ar savu attieksmi pret darbu kopsaimniecībās, kur masveidā bija vērojama neieinteresētība darbā, bezsaimnieciskums, zema darba kvalitāte pretstatā darbam zemnieku personīgajās saimniecībās.

Masu represiju mašīnai upuru piegādāšanā liela loma tika ierādīta vietējām komunistu organizācijām. Lai tās spētu veikt savu nepateicīgo uzdevumu, VK(b)P nomenklatūra visu laiku lielu uzmanību pievērsa savu rindu šķiriskai tīrībai un disciplīnai, taču tā vēl pastiprinājās, pieaugot partijas realizētajai pretstatiskajai politikai. Šīs organizācijas rindas galvenokārt papildināja ar strādniekiem un trūcīgajiem zemniekiem, t. i., mazizglītotiem un bieži strādāt mazgribošiem cilvēkiem, pārvērta tās par paklausīgu instrumentu nomenklatūras politikas realizēšanai. To centās sasniegt ar biedru ideoloģisku apstrādi, privilēģijām un stingru disciplīnu, tādējādi veidojot idejiskus fanātiķus, ar kuriem varēja manipulēt idejas vārdā vajadzīgajā virzienā, un paklausīgus izpildītājus, kuriem ideju aizstāja varas apziņa pacelties dažādos līmeņos pāri citiem, kā arī mantiski labumi. Bet no pārējiem viņi atbrīvojās daudzo partijas tīrīšanu laikā.

Par šādu pasākumu konkrētām izpausmēm spilgti liecina arī fakti no latviešu komunistu dzīves. Jau 1930. gada februārī rietumtautu nacionālo grupu vadošo komunistu sanāksmē VK(b)P Sibīrijas novada komitejas nodaļas vadītājs Leonīds Paparde (īstajā vārdā Kārlis Miške) nopietni pārmeta, ka daudzi partijas biedri laukos dejo ar turīgo zemnieku meitām, Ļeņina dienās ar viņām iedzer un ka tādu gadījumu esot daudz. Par dejošanu izteica tikai mutisku aizrādījumu, bet precēšanos ar citas šķiras pārstāvi 30. gadu vidū vērtēja daudz nopietnāk. 1937. gada sākumā Vengerovas rajona partijas komitejas komisija, pārbaudot sūdzību par Timofejevkas latviešu nepilno vidusskolu, konstatē, ka skolas direktors Antons Jurēvičs 1935. gadā ir apprecējies ar bijušā tirgotāja Salenieka meitu. Viņas vecākiem līdz 1919. gadam piederējis veikals. Tādēļ 1937. gada 22. maijā rajona VK(b)P biroja lēmumā lasāms, ka «VK(b)P biedra kandidāts, kas 1935. gadā apprecējies ar bijušā tirgotāja meitu, kopš tā laika dzīvo sievas mātes

[1] Omskas apgabala PSKP arhīvs (OAPA). — 940. f., 4. apr., 13. l., 110. lp.

ģimenē (sievas tēvs ir miris — *A. B.*), ar to izraisot kolhoznieku taisnīgu nosodījumu». Un tāpēc birojs nolemj: «Uzskatīt par neiespējamu atstāt biedru Antonu Jurēviču darbā Timofejevkas skolā sakarā ar viņu kompromitējošiem sakariem ar sievas māti, bijušo tirgotāju.»[1] Pie tam šāds lēmums pieņemts, neraugoties uz A. Jurēviča iepriekšējiem darba un politiskajiem nopelniem padomju varas priekšā, kas atzīmēti komisijas materiālos. Proti, viņš «kolektivizācijas periodā aktīvi piedalījās kulaku likvidēšanā un atklāja tādu cilvēku sazvērestību, kuri gribēja izbraukt uz Latviju. Par to Jurēvičs laikus paziņoja AVPP orgāniem, un šī banda tika arestēta.»[2]

Bez tam viņš par pedagoģisko darbu (bet varbūt par ziņu pienešanu — *A. B.*) prēmēts laikā no 1932. gada līdz 1936. gadam gan ar naudas prēmijām, gan ceļa zīmēm uz atpūtas namu un kūrortu. 1937. gada rudenī A. Jurēviču ar sievu arestēja.

Lai partijā nebūtu «šķiriski un ideoloģiski svešu cilvēku» jeb, izsakoties bez komunistiskās terminoloģijas, cilvēku, kas spēja saskatīt tās politikas būtību un negāja uz kompromisu ar savu sirdsapziņu, regulāri tika rīkotas partijas tīrīšanas. Lūk, daži Ujāru rajona VK(b)P dokumentos fiksētie izslēgšanas motīvi. Albertu Krieviņu izslēdza «par šķiru politikas izkropļošanu, par kulaku slēpšanu».[3] Artūru Kučenoku, sovhoza direktoru, — «kā sociāli svešu elementu (kulaku), kas sagrāvis cūkkopības sovhozu».[4] I. Baumani — «kā idejiski deģenerējušos, par sakariem ar kulakiem».[5] Pēteri Gailīti — «par VK(b)P ģenerālās līnijas neatzīšanu, padomju varas politikas neatbalstīšanu, brīvprātīgu dienēšanu Imantas pulkā, reliģisko ceremoniju ievērošanu».[6] Olgu Ābeltiņu — «par atteikšanos izpildīt partijas lēmumus».[7] Voldemāru (Vladimiru) Grūbi — «par pasākumu neveikšanu, lai izņemtu no bibliotēkas kontrrevolucionāru literatūru».[8] Edu Eglīti — «par sakariem ar kolčakiešu virsnieku tajā laikā».[9] Bērziņu — «par to, ka vīrs nemaksā alimentus».[10]

1937. gada 1. janvārī Rietumsibīrijā bija 255 latviešu komunisti un 23 kandidāti,[11] kuru ievērojama daļa iesaistījās «tautas ienaidnieku» meklēšanā un atklāšanā. Lasot 1937. un 1938. gada rajonu partijas biedru sapulču protokolus, rajonu partijas komiteju instruktoru ziņojumus, var pārliecināties, ka minimāli eksistē ekonomiskas, darba ētikas, sadzīves problēmas, bet visas šīs izpausmes tiek reducētas tikai uz ienaidnieka kaitniecisko darbību.

Ievērojama loma latviešu masu represijās bija krievu komunistiem, rajonu VK(b)P komiteju instruktoriem, kuri latviešu kolhoznieku patstāvībā, piemājas saimniecības attīstībā, administratīvo orgānu

[1] NAVA. — 859. f., 1. apr., 274. l., 63. lp.
[2] Turpat. — 54.—55. lp.
[3] KNPA. — 73. f., 1. apr., 206. l., 20. lp.
[4] Turpat. — 49. f., 1. apr., 371. l., 58. lp.
[5] Turpat, 103. lp.
[6] Turpat. — 318. l., 80. lp.
[7] Turpat. — 310. l., 2. lp.
[8] Turpat. — 332. l., 124. lp.
[9] Turpat. — 371. l., 41. lp.
[10] Turpat. — 423. l., 213. lp.
[11] NAPA. — 3. f., 11. apr., 294. l., 4. lp.

nekompetento, nesaimniecisko rīkojumu nepildīšanā saskatīja pretvalstiskumu un nacionālismu. Ļoti spilgti tas saskatāms, piemēram, Ujāru rajonā, kur ar rajona VK(b)P nomenklatūras pūlēm represēja un iznīcināja Suhonojas latviešu kopsaimniecības «Jaunais Darbs» darbspējīgos vīriešus.

1937. gada 5. septembrī plašā ziņojumā no Suhonojas VK(b)P rajona komitejas (RK) instruktors N. Vasiļjevs lūdz VK(b)P Ujāru rajona pirmo sekretāru iedarboties uz čekas priekšnieku Kuzminihu, lai tas ātrāk atsūta apsolīto savu cilvēku «vietējās buhariniešu trockistu bandas» atmaskošanai, kuras nelielus pavedienus viņš ir sataustījis. Tiek sniegtas ziņas par vairāku cilvēku politisko pagātni un tagadni. Tā, piemēram, Jārums un Otto Markuss esot atbalstījuši kolčakiešus, bez tam pēdējais «slēpjot kontrrevolucionāru literatūru, cara ģimetnes un klusībā veicot pretpadomju aģitāciju». Otto brālis Voldemārs (Vladimirs) «bijis notiesāts par Taimenskas kolhoza sagraušanu (bez rajona vadības sankcijas pārdeva vairākas kopsaimniecības govis), bet tagad norīkots par dzirnavu mašīnistu». Fermā un dzirnavās strādā kopsaimniecības priekšsēdētāja Eduarda Lielauša radinieki. «Lūdzu ar šo mana ziņojuma daļu iepazīstināt biedru Kuzminihu, pievienojot tai vēl to, ka pats Lielausis nāk no kulaku saimniecības, kaut kā izkūlies no izsūtīšanas un pēdējais iestājies kolhozā. Būdams ciema padomes priekšsēdētājs, ticis notiesāts par kulaku slēpšanu.» Ziņojuma turpinājumā tā autors raksta, ka «vadības attieksme pret krieviem un igauņiem ir kā pret kalpiem. Ar nacionālismu šeit slimo spēcīgi, un tas ir jāņem vērā.» Bet nobeigumā teikts, ka bijušā Ujāru RIK priekšsēdētāja Aleksandra Timmermaņa draugu kolčakieti Edgaru Apsīti Krasnojarskas novada tiesas speciālā kolēģija notiesājusi uz 10 gadiem.[1]

Kas tad ietilpa speciālajā kolēģijā? Tajā bija priekšsēdētājs un pieci locekļi, un viņi saņēma par 10 līdz 30 procentiem paaugstinātu atalgojumu. Krasnojarskas novada tiesas speciālajā kolēģijā, kurā viens no locekļiem bija Jūlijs Timmermanis, nevienam no kolēģijas locekļiem nebija vairāk par 4 klašu izglītību, un tikai viens no viņiem bija beidzis 3 mēnešu juridiskos kursus. Tas, protams, nebija šķērslis cilvēku likteņu lemšanā.

Bet VK(b)P Ujāru RK instruktors N. Vasiļjevs pēc mēneša, 12. oktobrī raksta jaunu ziņojumu, jo čeka pārslodzes vai sociālismā pastāvošā slinkuma dēļ ne vienmēr reaģēja pietiekami ātri. «Ziņoju par nepieciešamību izravēt un iznīcināt šņācošos riebekļus kolhozā «Jaunais Darbs». Manā un priekšsēdētāja Lielauša klātbūtnē dzirnavu mašīnists V. Markuss teica: «VK(b)P biroja lēmums 8. septembrī ir kaitniecisks, jo — ko nozīmē labību stirpot jebkuros laika apstākļos. Tas ir pieņemts, lai iznīcinātu kolhoza labību.» Tālāk Markuss paziņoja burtiski sekojošo: «Kaut nemaisītos kolhozu lietās un ļautu tiem brīvi pašiem saimniekot.» Citiem vārdiem sakot, nost ar komunistiem un padomēm, uz tādu pusi sliecās viņa teiktais. Bet, ja, Lielausim piebalsojot, viņš to tik

[1] KNPA. — 73. f., 1. apr., 333. l., 41. lp.

drosmīgi saka, tad kas gan notiek viņā pašā un kolhozniekos. IeTK nepieciešams par šo faktu parūpēties un nenogulēt, jo kontrrevolūcija ir zaudējusi mēra sajūtu.» Ziņojuma nobeigumā rakstīts: «Aizbraucis ziņošu vēl par daudz ko. Lūdzu piespiest IeTK pamatīgāk pievērsties Suhonojai.»[1]

Čeka ilgāk nesnauda, un vairāki desmiti suhonojieši izgaist Gulaga nometnēs. Bet ar to vēl briesmas nav pāri. 1938. gada 17. martā VK(b)P Ujāru RK instruktors M. Ivaņņikovs un partijas uzskaites sektora vadītāja A. Zaiceva ziņo par «Jaunā Darba» jauno priekšsēdētāju Jāzepu (Josifu) Janševski un lasāmmājas vadītāju Alīdu Kupči.

J. Janševskim Latvijā dzīvo 2 brāļi, 2 māsas un tēvocis, kuri izbraukuši uz turieni 1918.—1919. gadā un ar kuriem notika sarakste līdz 1927. gadam. «Janševskim ir draudzīgas attiecības ar Suhonojas patērētāju biedrības rēķinvedi Jāni (Ivanu) Tiltiņu, kas saņem vēstules un fotogrāfijas no ārzemēm, t. i., no Latvijas. Tiltiņš brigādes sapulces laikā rādīja kolhozniekiem vēstuli, kur bija rakstīts: «Pie mums dzīve ir daudz labāka nekā pie jums, jūs dzīvojat kolhozā un mokaties.»»

A. Kupčes vīrs V. Markuss ar brāli Otto atbalstījuši baltgvardus un slēpuši viņus padomju varas laikā, viņiem bijušas draudzīgas attiecības ar turīgiem zemniekiem Lielaušiem. Tie visi, tāpat kā viņas brālis Kamenskā, ir arestēti kā tautas ienaidnieki, bet A. Kupčes otrs brālis un tēvocis dzīvo Latvijā. Ar viņiem līdz 1927.—1928. gadam ir bijusi sarakste. «A. Kupče sistemātiski apspriežas ar to tautas ienaidnieku sievām, kuri ir arestēti.»[2]

Tā ar šo krievu komunistu pūlēm, piepalīdzot vietējiem kangariem, apcietināja 68 Suhonojas latviešus. Starp tiem bija Otto un Jānis Zīderi, Arnolds un Alberts Repši, Juhans un Eduards Lielauši, Jēkabs Jēgermanis, Elmārs Grava, Arvīds Stīpnieks un citi. Atgriezās tikai viens — Mārtiņš Egle. VK(b)P Ujāru instruktoru šķirisko modrību apliecina daudzi viņu ziņojumos RK sekretāriem minētie fakti. Instruktors Pitercevs 1937. gada 10. septembrī pēc Kamenskas latviešu kolhoza apmeklējuma raksta, ka traktoristu vienību veido 4 brāļi Golšmiti. Divi vecākie — Aleksandrs un Valfrīds — strādā par traktoristiem, bet divi jaunākie — par piekabinātājiem. Viņu sociālā izcelsme ir no turīgiem zemniekiem. Kopsaimniecības priekšsēdētājam tas ir zināms, bet viņš neiebilst pret Golšmitu strādāšanu par traktoristiem.

«Uz kolhoza zīmoga ir tautas ienaidnieka Rudzutaka vārds. Kolhoza priekšsēdētājs varēja pats iedomāties nogriezt no zīmoga tautas ienaidnieka vārdu. Es ieteicu aizsmērēt Rudzutaka vārdu,» turpināja Pitercevs.[3]

Bet no Taimenskas latviešu ciema instruktors M. Ivaņņikovs 1938. gada janvārī varēja mierīgi ziņot: «Ciema padomē nav pilnīgi neviena cilvēka. Viss ciema padomes sastāvs arestēts.»[4]

Daudzu to rajonu VK(b)P komitejas, kuros dzīvoja latvieši, savos 1937. un 1938. gada darba pārskatos atzīmēja, ka atmaskotas latviešu nacionālistu grupas.

[1] KNPA. — 73. f., 1. apr., 333. l., 174. lp.
[2] Turpat. — 357. l., 121. lp.
[3] Turpat. — 333. l., 276. lp.
[4] Turpat. — 357. l., 71. lp.

Muromcevas rajona Omskas apgabalā VK(b)P RK atskaitē par darbu no 1937. gada aprīļa līdz 1938. gada maijam bija teikts: «Latviešu kontrrevolucionārā organizācija bez sacelšanās organizēšanas veica spiegošanu Latvijas labā, bija saistīta ar Latvijas konsulu Maskavā, nodarbojās ar kaitniecību un teroru.»[1] Tā bija tradicionālā apsūdzība latviešiem. Bet pārskata turpinājumā norādīts, ka kopsaimniecības iepriekšējais priekšsēdētājs Mengots, līdzšinējais priekšsēdētājs Vilde un kāds Siliņš apsūdzēti VK(b)P kandidāta nogalināšanā, kas esot atmaskojis minēto cilvēku kaitniecisko darbību. Bez tam Mengotu apsūdzēja par to, ka kopsaimniecībā 1937. gadā neesot zirgu dabiskā pieauguma, jo grūsnās ķēves jūdzot pajūgos valsts nodevu graudu vešanai.

Grūti spriest, cik patiesa ir apsūdzība, kas saistīta ar slepkavību, bet attiecībā uz ķēvju izmešanos ir pilnīgi skaidrs, ka graudu savlaicīgas neaiztransportēšanas gadījumā kopsaimniecības priekšsēdētājam daži gadi DLK bija tāpat nodrošināti.

VK(b)P Sedeļņikovas RK pārskatā par iepriekšminēto laika posmu rakstīts, ka atmaskota latviešu kaitnieku grupa Jegorovas ciema padomē. Daļa no šīs spiegu un trockistu grupas pat pamanījušies ielavīties partijā.

Kā izpētījusi 1990./91. mācību gadā strādājošā Latvijas skolotāja Tamāra Heidemane, Karatūzas rajona Lejas Bulānā 1937.—1938. gadā represēti ap 100 cilvēku. Apcietināšanas notika naktīs un cilvēkus ņēma pa grupām. Kā vienus no pirmajiem apcietināja skolotājus Ernstu Hermani, Viktoru Ozoliņu, Viktoru Zirni u. c., arī skolas direktori Austru Teteri. Viņas mājā, izdarot kratīšanu apcietināšanas brīdī, atrada «kompromitējošus» materiālus: proti, vēstuli no brāļa Latvijā un albumā fotogrāfiju ar brāļa māju, kurai otrā pusē latviešu valodā bija rakstīts: «Ja atbrauksi, dzīvosi šajā mājā.»

Kādā apcietināšanas reizē milicis bija iegājis ciema padomē, kur atradās tās priekšsēdētājs Pēteris Zirnis un kopsaimniecības priekšsēdētājs Jānis Andersons. Milicis teicis: «Plāna izpildei vajag vēl vienu cilvēku. Tu, Zirni, esi vietējā valdība, tāpēc paliec, bet tu, Anderson, ģērbies un brauc līdzi.»

1937. gadā masveida cilvēku arestos kā pirmie cieta 1) vēl neiznīcinātie viensētnieki, kā, piemēram, Andrejs Vildavs un Pēteris Kravalis Suhonojā, kuri, kā rakstīts ziņojumā VK(b)P RK, «veic demoralizējošu darbu kolhoznieku vidū»[2]; 2) latviešu inteliģence, kura totalitārisma apstākļos gribēja strādāt godīgi. Ūjāru rajona IeTK rajona nodaļas priekšnieks Kuzminihs, rajona partijas sapulcē informējot par arestētajiem ienaidniekiem, raksturo viņu «pārkāpumus». Skolotājs Lizjānis, izplatot Valsts aizņēmumu, vienai kolhozniecei teicis: «Tu tici konstitūcijai? Tā tak ir parasts papīrs, par kuru daudz trokšņoja.»[3] Skolotājs Kuģis vadījis politnodarbības no aizliegtas grāmatas. «MTS agronoms Mežrags atsūtījis vēstuli agronomam Kiričenko, prasot paziņot, kāda ir ražība viņa iecirkņa kolhozos. Tam nav gadījuma raksturs. Ienaidnieks darbojas viltīgi.»[4]

[1] OAPA. — 940. f., 4. apr., 27. l., 82.—83. lp.
[2] KNPA. — 73. f., 1. apr., 333. l., 66. lp.
[3] Turpat. — 345. l., 45. lp.
[4] Turpat. — 73. f., 1. apr., 345. l., 46. lp.

Šo kompromitējošo informāciju piegādāja jau minētie VK(b)P rajonu instruktori, atsūtītie partorgi, vietējie partijas un komjaunatnes aktīvisti.

Uz Tomskas apgabala Krivošeinas rajonu atsūtītais partorgs ziņo, ka Mališevskas skolā «pedagogiem nav padomju noskaņojuma, skolnieki dzied pretpadomju dziesmas», bet direktors Mozulis brauc pie viensētniekiem, dzer kopā ar viņiem un draudējis kolhoza priekšsēdētājam ar ieroci.[1]

Sevišķu aktivitāti «ienaidnieka» atklāšanā demonstrēja atsevišķi partijas un komjaunatnes censoņi. Tā, piemēram, Ujāru rajona Borisovas ciema komunists Vilis Strazdiņš, 1937. gada rajona partijas biedru sapulcēs vairākkārt uzstājoties, izklāsta savus «nopelnus», ka «ziņojis, kur pienākas» par kaitnieciski veiktu sēju, par bijušo kolčakieti un citiem momentiem. Vēlāk kāds cits, iespējams, bija «ziņojis, kur pienākas» par V. Strazdiņu, jo arī viņu pašu apcietina. Starp citu, tāds liktenis piemeklēja daudzus cīnītājus pret šķiras ienaidniekiem.

Kopš 1937. gada rudens, pēc avīzes «Taisneiba» redaktora Aleksandra Eisuļa apcietināšanas, redaktora vietas izpildītājs Grauba izmantoja vietējos korespondentus laukos, lai iegūtu informāciju par tur notiekošo un vajadzīgo pēc tam nosūtītu Novosibirskas čekai. Starp padomju ideoloģijas apmātajiem komjauniešiem, kas regulāri sūtīja savas cilvēku iznīciņošās korespondences «Taisneibai», jāmin Pāvels Čevers, Pēteris Keišs, Antons Rudzusiks un citi. Pēdējais savā korespondencē 1937. gada 6. decembrī raksta: «5. decembrī NKVD ar saknēm izrāva 10 tautas riebīgus sulaiņus.» Autors uzskaita šos nelaimīgos cilvēkus un raksturo katra noziegumu. Turpinājumā teikts: «Šie pievestie 10 riebīgie tārpi ilgus gadus tormozēja kolhozu kulturālas un turīgas dzīves augšanā. Vēl daudz palika riebīgu tārpu, kurus ātrākā laikā NKVD orgānam vajag izraut ar saknēm.»[2] Un A. Rudzusiks min konkrētus cilvēkus.

Pāvels Čevers 1937. gada 4. novembrī raksta, ka visu kaitniecību Ačinskas rajona Okuņevas ciema padomes kolhozā «Austra» nav iespējams aprakstīt, jo «$^{2}/_{3}$ kolhoznieku nodarbojās ar kaitniecību. Par priekšsēdētāju ielīdis bijušais individuāli apliktais (turīgos zemniekus aplika ar individuālo, ievērojami augstāku nodokli — *A. B.*) Aleksandrs Putna un strādā jau otro gadu. Par brigadieri — Donāts Sarkans, tāpat vecākais zirgkopis — individuāli apliktā dēls Jānis Struja.» Autora apsūdzības turpinājumā norādīti kaitējumi kopsaimniecībai, to skaitā «kolhozs savām vajadzībām kāva lopus un ādas nenodeva valstij, bet iztaisīja kolhozā un pārdeva kolhozniekiem par 25 rbļ. gabalā. Saka, ja nodos valstij, pašiem būs jāstaigā kailām kājām.»[3]

Pēteris Keišs no Ačinskas rajona Okuņevas ciema padomes lauksaimniecības arteļa «17. partijas kongress» 1937. gada 8. decembrī redakcijai atsūtījis korespondenci «Izravēsim šķiras ienaidniekus ar sak-

[1] Tomskas apgabala PSKP arhīvs (TAPA). — 29. f., 1. apr., 162. l., 84. lp.

[2] NAVA. — 859. f., 1. apr., 276. l., 211.—212. lp.

[3] Turpat. — 144.—145. lp.

nēm», kurā informē, ka viņu kolhozā ir kapitālisma sulaiņi, piemēram, Jānis Kotuns ar dēlu Jezupu. Abi 1930. gadā veda aģitāciju pret kolektivizāciju (dēls nosēdēja 3 gadus). Viņi saka, ka cara laikā bija labāk, kolhozā trūkst maizes, slikti strādā. Šādus aģitatorus salasīja NKVD. Bet viņiem bija palīgi. Un atkal autors min konkrētus cilvēkus, kurus pieprasa tiesāt.[1]

Šos totālās izsekošanas un izspiegošanas apstākļus veikli cilvēki izmantoja arī personīgo rēķinu kārtošanai. «Taisneibas» redakcijas darbinieks, komunists Josifs (Jāzeps) Meikšāns 1937. gada 16. septembrī vēstulē no Maskavas raksta, ka viņš šodien uzzinājis par redaktora A. Eisuļa apcietināšanu un izsaka apmierinātību, ka beidzot Eisulis saņems pēc nopelniem. Tālāk J. Meikšāns turpina: «Tagad man kļūst pilnīgi skaidrs, ka viņš kaitēja kopā ar Veru Daškevicu, neskatoties uz ārējiem strīdiem. Tāpēc šodien pat es rakstīšu uz VK(b)P Frunzes RK visu, kas man tagad liekas par V. Daškevicu.»[2] Šeit jāpiebilst, ka pirms tam V. Daškevica bija uzrakstījusi negatīvu recenziju par J. Meikšāna sarakstīto latgaliešu valodas ābeci.

Radot vispārēju baiļu atmosfēru, izmantojot cilvēku viszemākās tieksmes, komunistiskā partija realizēja genocīdu pret tautu, tai skaitā pret latviešu diasporu Sibīrijā.

Diemžēl tēmas šodienas izpētes līmenis vēl nedod iespēju precīzi noteikt 30. gadu politiskā terora apstākļos kopējo iznīcināto latviešu skaitu Sibīrijā. Tas ir nākotnes darba uzdevums.

«ĻIŠENCI»[3]

Jau no 20. gadu sākuma «ļišencu»[4] rangā tika cilvēki, kuri bija zaudējuši vēlēšanu tiesības, bijušie baltgvardu oficieri un daļa cara ierēdniecības, bet 30. gados, it īpaši jau kopš 1929. gada sākuma par «ļišenciem» kļuva sevišķi liels skaits zemniecības. Visiem šiem cilvēkiem bija inkriminēts 15. pants.

Atšifrējot sīkāk, redzams:

15a: par nolīgta darbaspēka izmantošanu;

15b: zemkopji, kuriem bez zemes iecirkņa vēl pieder arī saimnieciska ražotne (piemēram, miltu dzirnavas, putraimu maltuves, sviesta mašinas utt.);

15v: cilvēki, kas blakus zemkopībai nodarbojas arī ar lopu, lauksaimniecības produktu uzpirkšanu un pārdošanu kā amatu;

15g: personas, kas «verdzina apkārtējos iedzīvotājus, sistemātiski tiem izsniedzot lietošanā lauksaimniecības mašīnas, lopus vai ko citu, kā arī izsniedzot kredītus uz verdziskiem noteikumiem». Pie šī panta dažkārt pieskaita arī tirgoņus-uzpircējus, bijušos oficierus, bijušos policijas aģentus, kulta darbiniekus;

15d: bijušie policijas aģenti un apkalpotāji, atsevišķā žandarmu korpusa un apsardzes nodaļu darbinieki, cara patvaldības nama locekļi un vadītāji;

15m: garīdznieki un garīgās aprūpes darbinieki.

Krievijas PFSR Konstitūcijas 69. paragrāfā tajā laikā šiem cilvēkiem arī nebija tiesību vēlēt un tapt ievēlētiem.

---

[1] NAVA. — 859. f., 1. apr., 276. l., 232. lp.

[2] Turpat. — 216. l., 3. lp.

[3] Materiālus savākuši Tamāra un Arnis Heidemaņi, sakārtojusi un tulkojusi no krievu valodas Vaira Strautniece.

[4] No krievu vārda *лишенец* – tiesības zaudējušais.

REPRESIJU SĀKUMS. «ĻIŠENCI». KULAKOŠANA.

Dati uz 1932. gada 1. janvāri.

Nr. p. k.	Uzvārds, vārds	Īsa uzziņa par cilvēku	Nodarboš.	Piemēr. pants	Gads
1.	ZANDELS Kārlis Pētera d.	Dz. 1858. g. Latvijā. Pieskait. nabadzīgo kategorijai. Nodarbojies ar Dievvārdu sludināšanu	namdaris	15 m garīdzn.	1926
2.	SEDLENIEKS Juris Jurģa d.	Dz. 1858. g. Latvijā. Vid. turīgs	melnstr., vēlāk zemnieks	15 m sludin.	1926
3.	SEDLENIECE Anna Georga m.	Dz. 1865. g. Latvijā. Vid. turīga	melnstr., vēlāk zemniece	15 m sludin. sieva	1926
4.	ĀBOLTIŅŠ Jānis Jāņa d.	Dz. 1886. g. Lejas Bulānā. Vid. turīgs	zemnieks	15 m sludin.	1926
5.	ZARĀNS Mārtiņš	Dz. 1857. g. Latvijā. Kalps	melnstr.	15 m garīgi slims	1926
6.	CINIS Jānis	Dz. 1856. g. Latvijā. Kalps	melnstr.	15 m plānprātīgs	1929
7.	VITOVSKA Alida	Dz. 1892. g. Lejas Bulānā	zemniece	ekspluat. sieva	1929
8.	TOMANASS Jēkabs Mārtiņa d.	Dz. 1889. g. Lejas Bulānā	zemnieks	15 a, b, g ņēmis algotu darbasp.	1929, izsūt. 1931
9.	TOMANASS Anna	Dz. 1899. g. Lejas Bulānā	zemniece	viņa sieva	1929
10.	GRAUDIŅŠ Andrejs Pētera d.	Dz. 1890. g. Lejas Bulānā	zemnieks	ņēmis algotu darbasp.	1929, izsūt. 1930
11.	GRAUDIŅA Emilija	Dz. 1890. g. Lejas Bulānā	zemniece	viņa sieva	1929
12.	VITNERE Anna	Dz. 1881. g. Lejas Bulānā	zemniece	kulaka sieva	1929
13.	VENDE Jēkabs Gustava d.	Dz. 1885. g. Lejas Bulānā	zemnieks	ekspluatators	1929
14.	VENDE Ernestīne	Dz. 1894. g. Lejas Bulānā	zemniece	viņa sieva	1929
15.	DRONIS Augusts	Dz. 1899. g. Lejas Bulānā	zemnieks	ekspl. algotu darbasp.	1929

Nr. p. k.	Uzvārds, vārds	Īsa uzziņa par cilvēku	Nodarboš.	Piemēr. pants	Gads
16.	DRONE Katrīne	Dz. 1905. g. Lejas Bulānā	zemniece	viņa sieva	1929
17.	VITOVSKIS Kristians Jēkaba d.	Dz. 1887. g. Lejas Bulānā	zemnieks	15 a, b ekspluatators	1929, izsūt. 1930
18.	BONDERS Andrejs Borisa d.		zemnieks	15 a	1930
19.	VITNERS Jānis Semjona d.		zemnieks	15 a, g	1930
20.	KALNIŅŠ Mārtiņš Jura d.		zemnieks	15 a, g	1930
21.	KĻAVIŅŠ Nikolajs Jāņa d.		zemnieks	15 a, v	1930
22.	KRAUZE Dāvids Kristiana d.		zemnieks	15 a	1930
23.	PŪRMANS Pēteris Jēkaba d.		zemnieks	15 a, b	1933
24.	TOBIASS Pēteris Miķeļa d.		zemnieks	15 g	1929
25.	UZBEKS Kristians Kristiana d.		zemnieks	15 a	1929
26.	UZBEKS Hermanis Kristiana d.		zemnieks	15 a	1929
27.	UZBEKS Jānis Kristiana d.		zemnieks	15 a	1929
28.	ŠMIDTS Hercs Andreja d.		zemnieks	15 a	1929
29.	ŠMIDTA Līze Pētera m.		zemniece	15 a	1929
30.	LASIS Mārtiņš	Dz. 1896. g. Lejas Bulānā. Kulaks	zemnieks	ekspluatators	1931
31.	LASE Linda	Dz. 1901. g. Lejas Bulānā. Kulaka sieva	zemniece	ekspluatatora sieva	1931
32.	VITOVSKIS Miķelis	Dz. 1895. g. Lejas Bulānā. Kulaks	zemnieks	ekspluatators	1931
33.	VITOVSKA Emīlija	Dz. 1897. g. Lejas Bulānā. Kulaka sieva	zemniece	ekspluatatora sieva	1931

1937.—1938. g. represētie.

Nr. p. k.	Uzvārds, vārds, tēva v.	Īsa uzziņa par cilvēku	Arestēts	Notiesāts	Spriedums	Izpildīts
1.	ABIKS Valdis Jēkaba d.	Dz. 1905. g. Latvijā, bezpart., 1931. g. izst. no komj., vid. izgl., strād. L. Bulānas latv. skolā par skolotāju	L. B. 9. XII 1937	13. I 1938	nošaut	2. II 1938
.	ANDERSONS Jānis Jāņa d.	Dz. 1907. g. L. Bulānā, bezpart., no 1932. līdz 1934. g. — VK(b)P b. kand., vid. izgl., strād. par lasāmmājas vaditāju	L. B. 11. XII 1937	13. I 1938	nošaut	2. II 1938
3.	ANDERSONS Jēkabs Jēkaba d.	Dz. 1884. g. L. Bulānā, bezpart., 1920.— 1930. g. bijis VK(b)P biedrs, L. B. k-za «Ciņa» pr-js	L. B. 19. I 1938	16. IV 1938	nošaut	11. V 1938
4.	BRŪDERS Jūlijs Aleksandra d.	Dz. 1907. g. L. Bulānā, strād. k-zā «Ciņa» par kolhoznieku		16. IV	nošaut	11. V 1938
5.	BŪDA Vilis Pētera d.	Dz. 1908. g. L. Bulānā, strādājis k-zā «Ciņa»	L. B. 20. XII 1937	2. II 1938	nošaut	26. II 1938
6.	BŪDA Mārtiņš Mārtiņa d.	Dz. 1893. g. L. Bulānā, strādājis k-zā «Ciņa»	L. B. 20. XII 1937	13. I 1938	nošaut	2. II 1938
7.	BŪDA Andrejs Mārtiņa d.	Dz. 1895. g.	XII 1937	13. I 1938	nošaut	2. II 1938
8.	BŪDA Aleksandrs Jāņa d.	Dz. 1904. g. L. Bulānā, strādājis savā personiskajā saimniecībā	L. B. 29. XI 1937	13. I 1938	nošaut	2. II 1938
9.	BŪDA Jānis Jāņa d.	Dz. 1907. g. Jermakovskas raj. «Būdās» (viensētā), dzīvojis L. Bulānā, strādājis Jermakovskas raj. sovhozā «Atmoda»	2. XI 1937	2. XII 1937	10 gadi ieslodz.	

Nr. p. k.	Uzvārds, vārds, tēva v.	Īsa uzziņa par cilvēku	Arestēts	Notiesāts	Spriedums	Izpildīts
10.	GOBA Konstantīns Augusta d.	Dz. 1912. g. Jarcevas raj., bezpart., bijis komjaunietis, izslēgts 27.09.37. kā kulaka dēls. Dzīvojis L. Bulānā strād. par skolotāju, atbrīvots 1.12.37. sakarā ar to, ka nav nodrošinājis skolēnu komunistisku audzin.	L. B. 28. XI 1937	13. I 1938	nošaut	2. II 1938
11.	HERMANIS (GERMANS) Ernests Gustava d.	Dz. 1910. g. Orlas apg. Žukova raj., bezpart., vid. izgl., dzīv. L. Bulānā, strādājis par skolotāju	L. B. 11. XII 1937	13. I 1938	nošaut	2. II 1938
12.	ZEIKANDS Jēkabs Friča d.	Dz. 1883. g. L. Bulānā, bezpart., pamatizglit., strādājis L. B. par veterināro sanitāru	L. B. 5. XII 1937	13. I 1938	nošaut	2. II 1938
13.	KAULIŅŠ Mārtiņš Reiņa d.	Dz. 1882. g. L. Bulānā, strādājis k-zā «Ciņa» par priekšsēdētāja v.	L. B. 20. I 1938	16. IV 1938	nošaut	11. V 1938
14.	KALNIŅŠ Roberts Mārtiņa d.	Dz. 1900. g. L. Bulānā, turpat dzīvojis, strād. par nolikt. pārzini	1937	2. II 1938	nošaut	26.II 1938
15.	KALNIŅŠ Augusts Mārča d.	Dz. 1894. g. L. Bulānā, turpat dzīvojis līdz arestam, strādājis k-zā «Ciņa» par namdari	1937	13. I 1938	nošaut	2. II 1938
16.	KALNIŅŠ Jānis Mārča d.	Dz. 1903. g. L. Bulānā, līdz arestam dzīv. Artemovskas raj. Kuzmovkā (pirmā izsūt. vieta), strād. komb. «Minusazoloto» par vezumnieku	1937	2. II 1938	nošaut	26. II 1938
17.	KALNIŅŠ Jēkabs Mārtiņa d.	Dz. 1893. g. L. Bulānā, līdz arestam dzīv. Artemovskas raj. Kuzmovkā, strād. par vezumnieku ar savu zirgu	1937	2. II 1938	nošaut	26. II 1938

Nr. p. k.	Uzvārds, vārds, tēva v.	Īsa uzziņa par cilvēku	Arestēts	Notiesāts	Spriedums	Izpildīts
18.	KAZAKS Mārtiņš Jāņa d.	Dz. 1893. g. L. Bulānā, Kolhoznieks k-zā «Ciņa»	L. B. 7. XII 1937	13. I 1938	nošaut	2. II 1938
19.	KAZAKS Jēkabs Jāņa d.	Dz. 1883. g., strādājis par mežzini Karatūzā	7. XII 1937	13. I 1938	nošaut	2. II 1938
20.	KAZAKS Eduards Mārča d.	Dz. 1917. g. L. Bulānā. Strādājis par brigad. k-zā «Ciņa»	L. B. 7. XII 1937	13. I 1938	nošaut	2. II 1938
21.	RUNCIS Aleksandrs Ernesta d.	Dz. 1903. g. L. Bulānā, strādājis par atskald. Taštinskas raj. Kidas atradnēs (pirmā izsūt. vieta). Apvainots, ka bijis aktīvs nacion. kontrrevoluc. grupas dalībnieks	1. III 1938	20. V 1938	nošaut	31. VII 1938
22.	RUNCIS Jānis Mārtiņa d.	Dz. 1915. g., strādājis par meža cirtēju Enrupa iecirknī Jermakovskas raj. Goluboje ciematā	20. I 1938	16. IV 1938	nošaut	11. V 1938
23.	RUNCIS Jānis Ernesta d.	Dz. 1896. g. L. Bulānā, strādājis k-zā «Ciņa»	18. I 1938	16. IV 1938	nošaut	11. V 1938
24.	RUNCIS Mārtiņš Ernesta d.	Dz. 1889. g., strād. par meža cirtēju Enrupa iecirknī Jermakovskas raj. Goluboje ciematā	20. I 1938	16. IV 1938	nošaut	11. V 1938
25.	UZBEKS Ērmanis Krišjāņa d.	Dz. 1907. g. L. Bulānā, dziv. Artemovskas raj. Kuzmovkā, strād. par zirgu pārzini «Minusazoloto» transp. pārv.	16. I 1938	16. IV 1938	nošaut	11. V 1938
26.	UZBEKS Jānis Krišjāņa d.	Dz. 1913. g. L. Bulānā, dziv. Artemovskas raj. Kuzmovkā, strād. par vezumnieku «Minusazoloto» transp. pārv.	16. I 1938	16. IV 1938	nošaut	11. V 1938
27.	CINIS Jēkabs Jēkaba d.	Dz. 1905. g. L. Bulānā, apvainots par kontrrevolucionāru darb. un sacelšanās organ.	XII 1937	13. I 1938	nošaut	2. II 1938

Nr. p. k.	Uzvārds, vārds, tēva v.	Īsa uzziņa par cilvēku	Arestēts	Notiesāts	Spriedums	Izpildīts
28.	CINIS Valdis Jēkaba d.	Dz. 1902. g., apvain. par kontrrevolucion. darbību un sacelšanās organizēšanu	XII 1937	13. I 1938	nošaut	2. II 1938
29.	TOBIASS Pēteris Augusta d.	Dz. 1905. g. L. Bulānā. Apvainots, ka bijis kontrrevolucionāras sacelšanās organiz. biedrs	21. XII 1937	2. II 1938	nošaut	26. II 1938
30.	KĻAVIŅŠ Miķelis Jāņa d.	Dz. 1914. g. L. Bulānā. Arestēts Artemovskas raj. k-zā «Čkalovo» (pirmā izsūt. vieta) kā kolhoznieks	1937	15. IV 1938	nošaut	26. II 1938
31.	KAULIŅŠ Aleksandrs Mārtiņa d.	Dz. 1907. g. L. Bulānā, kolhoznieks, arī skolas sargs	20. I 1938	16. IV 1938	nošaut	11. V 1938
32.	KĻAVIŅŠ Voldemārs Jāņa d.	Dz. 1906. g. L. Bulānā, arestēts Artemovskas raj. k-zā «Čkalovo» kā kolhoznieks	1937		nošaut	5. XI 1938
33.	BLANKA Vilis Gotliba d.	Dz. 1913. g. L. Bulānā strādnieks Balikas zelta raktuvēs (pēc pirmās izsūtīšanas)				
34.	BŪDA Valters Mārtiņa d.	Dz. 1907. g. L. Bulānā. Pārdevējs Minusinskas «Krastorgā» (pēc pirmās izsūtīšanas)	23. I 1938		nošaut 1938	11. V
35.	VĪZINGERS Eduards Teodora d.	Dz. 1906. g. Arestēts Askīz-Izigilā (pirmā izsūt. vieta)	1938		10 gadi katorgā	miris Magadanā 1943
36.	VĪZINGERS Teodors Teodora d.	Dz. 1909. g. Arestēts kā raktuvju «Ņemir» uzraugs Ustj-Abakanā (pirmā izsūt. vieta)	1938	19. V 1938	10 gadi katorgā	atbrīv. 1948
37.	VĪZINGERS Pēteris Teodora d.	Dz. 1911. g. L. Bulānā. Arestēts Ustj-Abakanā (pirmā izsūt. vieta)	1938		10 gadi katorgā	miris 1943 Magadanā
38.	VĪZINGERS Jānis Teodora d.	Dz. 1898. g. L. Bulānā, arestēts Ustj-Abakanā (pirmā izsūt. vieta)	1938		10 gadi katorgā	miris 1943 Magadanā

Bez tam no ciema ļaužu atmiņām, vēstulēm, arhīva dokumentiem u. c. noskaidrots, ka represijās cietuši arī šādi Lejas Bulānas latvieši, par kuriem šobrīd vēl nav atrastas dokumentālas ziņas un kuri vēl nav reabilitēti.

---

1. Andersons Jānis Jēkaba d.
2. Alksnis Roberts
3. Alksnis Pēteris
4. Adminis Roberts
5. Balodis Krišjānis
6. Bercs Aleksandrs
7. Bērziņš Aleksandrs Jāņa d.
8. Blanks Romāns Gotliba d.
9. Brūders Jūlijs Aleksandra d.
10. Belsons Jānis
11. Buncis Pēteris (skolotājs)
12. Blanks Jūlijs
13. Čerbakovs Jānis
14. Čerbakovs Vilis
15. Dronis Augusts Jāņa d.
16. Dronis Ērmanis Jāņa d.
17. Dronis Jānis Mārtiņa d.
18. Dronis Pēteris Jāņa d.
19. Griķis Kārlis
20. Graudiņš Andrejs
21. Graudiņš Mārtiņš
22. Gūtmanis Ernests
23. Gūtmanis Vilis
24. Gūtmanis Mārtiņš
25. Goijers Vilis
26. Heincs Eduards
27. Kauliņš Augusts Mārtiņa d.
28. Krastiņš Indriķis
29. Krēsliņa Emīlija
30. Krēsliņš, viņas vīrs
31. Kazaks Reinis
32. Kiršs Valters
33. Kiršteins Eduards
34. Kosmanis Juhans
35. Ķauliņš Augusts
36. Lukevičs Ernests Samuela d.
37. Lindenbergs Jānis
38. Ozoliņš Viktors

39. Pētersons Mārtiņš Pētera d.
40. Pētersons Eduards Mārtiņa d.
41. Pētersons Jēkabs Pētera d.
42. Pētersons Augusts Pētera d.
43. Pētersons Kārlis
44. Pētersons Juris
45. Remenovs Rūdolfs
46. Rozentāls Alberts
47. Simonaitis Aleksandrs Jāņa d.
48. Simonaitis Jānis
49. Spēriens Jānis
50. Skipenaitis Marks
51. Skipenaitis Timofejs
52. Šeniņš Eduards
53. Šreiners Jorģis
54. Šreiners Aleksandrs
55. Šreiners Fricis
56. Šreiners Juhans
57. Stīpnieks
58. Tetere Austra (skolas direktore)
59. Timma Nikolajs
60. Turks Aleksandrs
61. Vende Rūdolfs
62. Vende Jēkabs Gustava d.
63. Vende Jūlijs
64. Veide Mārtiņš Kārļa d.
65. Veide Eduards Kārļa d.
66. Veide Jānis Kārļa d.
67. Veroms Kārlis
68. Vitauskis Kristaps
69. Vitauskis Miķelis
70. Vitauskis Jānis Kristapa d.
71. Zaurs Miķelis
72. Zirnis Viktors (skolotājs)
73. Zirnis Pēteris Miķeļa d.
74. Zeinogs Pēteris Mārtiņa d.
75. Zeinogs Jānis
76. Zeinogs Vilis

AIVARS TABŪNS

LATVIEŠU ZEMNIEKU KOLONIJAS SIBĪRIJĀ

ETNODEMOGRĀFISKA ANALĪZE

Šā pētījuma mērķis — pamatojoties uz Lejas Bulānas latviešu kopienas analīzi, noskaidrot, kā diasporas funkcionē svešā kultūrvidē, izpētīt arī tos faktorus, kuru ietekmē notiek diasporu asimilācija, kā arī šā procesa posmus un pamatpazīmes.

Šā apsekojuma specifika ir saistīta ar to, ka analīzes pamatobjekts ir nevis diaspora kā aditīva struktūra, kuras atsevišķi elementi savā starpā ir mazsaistīti, bet gan kopiena kā funkcionējošs sociāls organisms. Šādas diasporas, pateicoties viņu locekļu funkcionālai kopsaistībai un regulāriem valodas kontaktiem, ir noturīgākas pret ārējās vides ietekmēm. Tas atļauj šādās kopienās notiekošos procesus aplūkot kā vispāretniskas parādības, tādējādi paverot iespēju salīdzināt un labāk izprast arī Latvijā notiekošos etniskos procesus, to iespējamos attīstības scenārijus.

Lejas Bulānas latviešu kopiena šādiem pētījumiem atbilda vismaz divu apstākļu dēļ. Pirmkārt, Lejas Bulāna bija viena no lielākajām latviešu kopienām ne tikai Sibīrijā, bet arī pasaulē (vēl lielāka par to bija tikai Arhangele Baškīrijā). Lai arī latviešu skaits atsevišķās Krievijas lielpilsētās (Maskavā, Pēterburgā) bija ievērojami lielāks, tomēr te starp atsevišķiem kopienas locekļiem funkcionāla rakstura mijiedarbība nepastāvēja, neregulāri bija arī valodas kontakti. Otrkārt, visai ievērojamais kopienas pastāvēšanas ilgums (vairāk par simts trīsdesmit gadiem) deva iespēju aplūkot visai plašu sociālo un ekonomisko faktoru loku un viņu ietekmi uz kopienas dzīvi.

Analīzi apgrūtināja tas, ka jau apkopotā informācija par Krievijas latviešu skaitu, kopienu sociāli demogrāfiskiem raksturojumiem, to attīstības dinamiku ir ne tikai fragmentāra, bet nereti arī pretrunīga. Savukārt ierobežotie finansiālie resursi neļāva izmantot vairākus tādus informācijas avotus un metodes, kuras nodrošinātu plašāku un — galvenais — drošāku datu iegūšanu. Līdz ar to nebija iespējams izmantot demogrāfijā vispārpieņemtas kopienu analīzes shēmas un metodes un nācās lietot arī visai specifisku pētniecisko instrumentāriju, kas vairāk raksturīgs socioloģiskiem pētījumiem.

Pētījumā tika izmantoti trīs galvenie informācijas avoti: 1) monogrāfijas un apraksti, 2) tautas skaitīšanas dati, 3) Lejas Bulānas iedzīvotāju aptaujas rezultāti. Agrāk publicēto darbu vidū ir jāizdala K. Šķiltera (3) un V. Krasnaja (1) darbi, kā arī J. Jakovļeva veiktais Lejas Bulānas apsekojums (8). Papildu informācija ir atrodama Latvijas Konversācijas vārdnīcā, M. Skujenieka darbos, kā arī 20.—30. gados izdotajā latviešu presē (5).

Visai pilnīga informācija par Sibīrijas latviešiem ir atrodama 1897. gada tautas skaitīšanas materiālos. Jau mazāk informatīvi ir 1926. gada Vissavienības

tautas skaitīšanas rezultāti, bet 1959. gada tautas skaitīšanā KPFSR latvieši kā nacionāla grupa tās «mazskaitliskuma» dēļ vispār atsevišķi netika fiksēti (12). Šis fakts visai zīmīgi raksturo tajā laikā dominējošo attieksmi pret nacionālām minoritātēm.

Adekvāta un precīza statistiskā materiāla iztrūkums ir saistīts ar virkni cēloņu, un kā galvenos var minēt šādus.

1. Aplūkojamajā laika posmā bija vērojamas lielas un atšķirīgi orientētas migrācijas plūsmas, kas bija sekas tādiem globāliem procesiem kā dzimtbūšanas atcelšana, kapitālistiskās saimniecības nevienmērīga attīstība, revolūcijas un kari. Politisko un ekonomisko struktūru nestabilitāte izraisīja valsts administratīvo institūtu disfunkcionēšanu, tā rezultātā netika ievākti un apkopoti pat elementāri sociālās statistikas dati.

2. Kolonizācijas sākotnējā posmā Sibīrijas latviešu skaita apzināšanu sarežģīja tas, ka līdz Pirmajam pasaules karam latviešus bieži pieskaitīja igauņiem (čuhņai) vai vāciešiem, bet latgaļus — poļiem. Šai posmā informācijas vācējus pamatā interesēja kolonistu konfesionālā, nevis nacionālā piederība. Ar draudzēm nesaistītie iedzīvotāji tādējādi bieži netika uzskaitīti. Finansiālu iemeslu dēļ (jaunu kredītu saņemšana vai izvairīšanās no to atdošanas) daudzi kolonisti bieži mainīja savu dzīves vietu, tāpēc viņi tika uzskaitīti vairākās vietās. Tādējādi var pieļaut, ka kolonistu reālais skaits bija būtiski zemāks par to, kas parādās dažāda veida atskaitēs. Jāņem vērā arī tas, ka atsevišķos gadījumos uzskaites veicēji paši bija ieinteresēti uzrādīt lielāku kolonistu skaitu, nekā tas bija patiesībā. Pārsvarā tas bija raksturīgs tajos gadījumos, kas bija saistīti ar finansējuma saņemšanu noteiktu projektu realizācijai (reliģisku, izglītības) vai ar administratīva rakstura reformām.

3. Padomju varas laikā statistiskie apsekojumi tika veikti ar ļoti lieliem intervāliem, turklāt daudzi pētnieki visai kritiski vērtē viņu ticamību. Tā, piemēram, 1926. gada Vissavienības tautas skaitīšanas datos ir norādīts, ka Sibīrijā ir 35 tūkstoši latviešu. Pēc V. Krasnaja domām, viņu reālais skaits šai periodā svārstās ap 55—60 tūkstošiem, bet A. Šulcs uzskatīja, ka 1921. gadā viņu bija ap 370 tūkstošiem[1].

4. Viens no galvenajiem iemesliem acīmredzot ir arī tas, ka pēc šāda veida informācijas nebija politiskā pieprasījuma (izņēmums ir 20.—30. gadi, bet tad savukārt informācijas savākšana bija visai apgrūtināta). Vienlaikus ir jānorāda uz pašu Latvijas zinātnieku zemo ieinteresētību šo jautājumu izpētē. Padomju varas gados Igaunijas vēsturnieki savu Sibīrijas kolonistu likteņu apzināšanā ir bijuši aktīvāki (15).

Sevišķi vāji ir apzinātas tās latviešu kopienu problēmas, kuras ir saistītas ar kolektivizāciju un staļinisko represiju sekām.

Nopietnas metodoloģiskas problēmas autoram radīja arī materiālu periodizācija. Lai to strukturalizētu, tika izdalīti septiņi nosacītie periodi. Informācija par pirmajiem trim (1859—1926) pamatā tika iegūta no zinātniskās un statistiskās literatūras, kā arī no

[1] Krasnais V. Latviešu kolonijas. — R., 1938, 342. lpp.

publicistiska rakstura darbiem. Dati par vēlākiem periodiem pamatā tika iegūti ar 1991. gadā veiktās aptaujas palīdzību.

Aptaujas mērķis bija fiksēt Lejas Bulānas ģimeņu etniskos (valodas zināšanas līmenis, valodas funkcionālais lietojums) un demogrāfiskos (ģimenes sastāvs, dzimums, vecums un izglītība) parametrus. Apsekojuma gaitā tika savākta informācija par 354 pašreizējiem vai bijušajiem ciema iedzīvotājiem, no kuriem 158 pašreiz dzīvo Lejas Bulānā. Apmēram par 40 no Lejas Bulānas aizbraukušiem cilvēkiem informācija bija nepilnīga. Pavisam tika apsekotas sešdesmit ģimenes (informācija par četrām Lejas Bulānas nelatviešu ģimenēm netika ievākta).

Atšķirībā no demogrāfiskās analīzes klasiskā modeļa, kad, analizējot grupas lieluma dinamiku, tiek izmantoti vismaz četri demogrāfiskie parametri: demogrāfiskais līdzsvars = (dzimstība – mirstība) + (imigrācija – emigrācija), šajā pētījumā bija iespējams iegūt informāciju tikai par trim. Drošas ziņas par iedzīvotāju miršanas laiku iegūt nebija iespējams (pārsvarā sakarā ar to, ka respondenti nevarēja sniegt informāciju par tiem ciema iedzīvotājiem, kas to ir atstājuši). Informācija par migrāciju arī bija visai aptuvena. Tāpēc autors pamatā analizēja dzimstības rādītājus, bet informāciju par pārējiem parametriem izmantoja kā palīgmateriālu. Dati tika savākti ne tikai par tiem iedzīvotājiem, kas aptaujas brīdī dzīvoja ciemā, bet arī par tiem, kas Lejas Bulānu ir pametuši. Izzināti arī cēloņi, kuru ietekmē tas notika. Pie pētījumu metodikas nepilnībām pieder arī tas, ka visā kopumā netika iekļautas tās ģimenes, kurām neviens no locekļiem vai tuvākiem radiniekiem apsekojuma brīdī Lejas Bulānā nedzīvoja. Tas būtiski apgrūtināja materiāla statistisko analīzi.

Otra parametru grupa, kas saistās ar valodas jautājumiem, tika apzināta ievērojami labāk, lai arī tika fiksēta uz pašvērtējumu pamata. Nosakot valodas zināšanu pakāpi, ciema iedzīvotāji tika klasificēti sešās grupās: 1) latviešu valodu nesaprot; 2) saprot, bet nerunā; 3) runā ar grūtībām; 4) zina sarunvalodas līmenī; 5) prot lasīt latviešu valodā; 6) prot lasīt un rakstīt latviešu valodā. Lai fiksētu valodas funkcionālo lietojumu, tika izmantoti šādi indikatori: lieto sarunās 1) ģimenē ar bērniem; 2) ar kaimiņiem; 3) ar māti; 4) ar tēvu; 5) ar vecmāti; 6) ar vectēvu. Šie indikatori tika fiksēti divos dzīves periodos — apsekojuma brīdī un respondenta bērnībā (kad tas bija iespējams). Kā parādīja aptaujas rezultāti, šāds indikatoru komplekss kopumā deva iespēju visai adekvāti noskaidrot Lejas Bulānā notikušos etniski demogrāfiskos procesus.

Sākumā ir lietderīgi aplūkot procesus to hronoloģiskā secībā.

Pirmais no apsekojamiem periodiem ir datējams ar 1859. gadu, kad sešas latviešu ģimenes pēc ev. luterāņu mācītāja iniciatīvas Lejas Bulānā nodibināja latviešu koloniju. Šim notikumam par pamatu bija 1845. gada 2. oktobra ukazs par nometināto lauksaimniecības koloniju veidošanu[1]. Par turpmākām

[1] Krasnais V. Latviešu kolonijas. — R., 1938, 286.—302. lpp.

kolonijas lieluma izmaiņām informācija ir visai pretrunīga. Pēc V. Krasnaja ziņām, jau pēc pieciem gadiem Lejas Bulānā ir pierakstītas 975 dvēseles[1]. Visai bieži ar šo skaitli operē arī citi autori, gan nenorādot informācijas avotu. Tālākā analīze parādīs, ka ir pamats šo rādītāju apšaubīt.

Sākumā kolonijas iedzīvotāji galvenokārt ir cilvēki, kas zaudējuši pilsoņu tiesības un kuriem pēc soda izciešanas nav atļauts atgriezties Latvijā. Mācītāji viņus visbiežāk raksturo kā «sadzīvei nederīgus un ļaunus latviešus», un tomēr tieši mācītāji ir vienīgie, kas izrāda rūpes par kolonistiem. Sākotnējā situācija ir visai smaga — pietrūkst darbarīku, nav zirgu un sēklu. Mācītājs Kosmanis sagādā pabalstu, daļu no kura kolonisti nekavējoties nodzer. Tikai pēc 1869. gada te sāk ierasties pirmās brīvprātīgo iecelotāju saimes. Līdz 1890. gadam tādu bija tikai 21 (vispār ieradās 26 ģimenes, bet piecas Lejas Bulānu drīz pamet). Liela daļa kolonistu arī turpmāk ar zemkopību nenodarbojas. Pēc J. Jakovļeva ziņām (8), apmēram vienai trešdaļai kolonistu vēl 1890. gadā nav savas aramzemes, un tie priekšroku dod medniecībai, darbam zelta raktuvēs vai vienkārši klaidonībai. Tāpēc ir lielas atšķirības starp Lejas Bulānā pierakstīto un faktiski dzīvojošo personu skaitu. Atsaucoties uz 1891. gada skaitīšanas rezultātiem, J. Jakovļevs norāda, ka Lejas Bulānā dzīvo 362 cilvēki (217 vīrieši un 145 sievietes) un kopumā ir 145 saimniecības (vēl 188 tikai uz «papīra»). Viena no šī perioda lielākajām Lejas Bulānas problēmām ir sieviešu trūkums (7). Lai arī mācītāji laulā pat formāli jau precētus cilvēkus (bet izsūtījuma dēļ faktiski šķirtus), ģimenes nodibināšana kopumā ir visai apgrūtināta. Ar krievietēm, pēc J. Jakovļeva ziņām, latvieši arī neprecas.

Pēc J. Jakovļeva informācijas, šai laikā jau ir notikusi kolonistu ekonomiskā noslāņošanās un daļa no viņiem ir iedzīvojusies visai labā turībā. J. Jakovļevs norāda, ka kolonisti visai augstprātīgi raugās uz kaimiņos dzīvojošiem krieviem un ir saglabājuši daudzus latviešu materiālās kultūras elementus (ēdienus, apģērbu, darbarīkus). Vienlaikus ir jānorāda, ka kolonisti, veicot līdumu darbus, intensīvi iznīcina apkārtējos mežus, kas jau drīzumā noved pat pie malkas deficīta (Sibīrijā!). Pateicoties latviešu skolai, kā arī ev. luterāņu mācītāju darbībai (baznīca tiek pabeigta un iesvētīta tikai 1886. gadā, t. i., divdesmit gadu vēlāk nekā skola), ciemā pakāpeniski veidojas garīgā kultūrvide, lai arī dzeršana un kandžas dzīšana ir ļoti izplatīta.

Otrais periods attiecas uz intensīvāko Sibīrijas kolonizācijas laiku (1890.—1915. g.). Tikai 1896. gadā Sibīrijā tiek nodibinātas deviņas latviešu kolonijas ar vairāk nekā 700 saimniecībām (3). Unikāla informācija par šo periodu ir atrodama 1897. gada tautas skaitīšanas datos. Saskaņā ar tiem Sibīrijā dzīvo 6768 latvieši, divas trešdaļas no kuriem ir apmetušies Rietumsibīrijā. Salīdzinājumam var norādīt, ka Sibīrijā bija 4082 igauņi un 2038 lietuvieši[2], tādējādi

[1] Krasnais V. Latviešu kolonijas. — R., 1938, 297. lpp.

[2] Первая Всеобщая перепись населения Российской империи, 1897. г. — Т. 1, стр. 9.

no Baltijas ieceļojušo kolonistu vidū latviešu bija vairāk nekā puse!

Rietumsibīrijā (Tomskas un Toboļskas guberņā) latviešu ieceļotāji pārsvarā centās apmesties tajās apdzīvotajās vietās, kur jau no sešdesmitajiem gadiem dzīvoja viņu tautieši, tā rezultātā deviņos šā reģiona Sibīrijas ciemos, kuros koncentrējās vairāk nekā trešdaļa no visiem latviešu kolonistiem, viņi veidoja vairākumu.

Austrumsibīrijā latvieši galvenokārt koncentrējās Jeņisejas guberņā (73%), bet pārējos septiņos apgabalos viņi dzīvoja visai izkliedēti.

1. tabula

LATVIEŠU KOLONISTI SIBĪRIJĀ

1897. gada tautas skaitīšanas rezultāti (9).

Teritorijas nosaukums	Vīrieši	Sievietes	Kopā
1	2	3	4
Pavisam Sibīrijā (I, 9)*	3943	2825	6768
tajā skaitā:			
pilsētās	293	86	379
laukos	3650	2739	6389
Austrumsibīrijā (I, 9)*	1318	679	1997
tajā skaitā:			
pilsētās	169	38	207
apriņķos	1149	641	1790
Sahalina (III, 984)*	106	27	133
tajā skaitā:			
cietumos	14		14
nabagmājās, patversmēs, slimnīcās	5	2	7
militārpersonas	2		2
Piejūras apgabals (III, 867)*	117	9	126
tajā skaitā:			
pilsētās	80	9	89
tajā skaitā:			
Vladivostoka	52	7	59
apriņķos	37		37
Amūras apgabals (III, 845)*	14	2	16
tajā skaitā pilsētās	8	2	10
Jakutskas apgabals (III, 712)*	15	4	19
tajā skaitā apriņķos	15	4	19
Aizbaikāla apgabals (III, 553)*	66	14	80
tajā skaitā:			
pilsētās	7	2	9
apriņķos	59	12	71
Irkutskas apgabals (III, 440)*	26	7	33
tajā skaitā:			
pilsētās	16	6	22
Jeņisejas guberņa (II, 324)*	855	596	1451
tajā skaitā:			
pilsētās	57	19	76
tajā skaitā:			
Krasnojarskā	31	9	40
Minusinskā	19	9	28
apriņķos	798	577	1375
tajā skaitā:			
Minusinskas raj. (II, 358)*	695	531	1226
tajā skaitā:			
Jermakovas pagasts (II, 374)*	541	458	999
tajā skaitā:			
Lejas Bulānas ciems	426	360	786 (910)**

1	2	3	4
Rietumsibīrijā (I, 9)*	2625	2146	4771
tajā skaitā:			
pilsētās	124	48	172
apriņķos	2501	2098	4599
tajā skaitā:			
Tomskas guberņā (II, 132)*	843	645	1488
tajā skaitā:			
pilsētās	60	22	82
apriņķos	783	623	1406
tajā skaitā:			
Tomskas apriņķi	163	103	266
tajā skaitā:			
Režicas ciemā (II, 164)*	28	20	48 (52)**
Mihailovskas ciemā	42	41	83 (99)**
Barnaulas apriņķi	25	10	35
Kainskas apriņķi	583	499	1082
tajā skaitā:			
Franopoles ciemā (II, 267)*	135	126	261 (322)**
Novopoļskas ciemā	117	102	219 (219)**
Toboļskas guberņā (II, 4)*	1782	1501	3283
tajā skaitā:			
pilsētās	64	26	94
apriņķos	1718	1475	3193
tajā skaitā:			
Tjukaļinskas apriņķi	1587	1421	3008
tajā skaitā:			
Čuhonskas c. (Rožkova) (II, 97)*	262	257	519 (1039)**
Rigas c.	191	194	385 (447)**
Vladimirskas c.	122	101	223 (384)**
Jeļizavetskas c.	122	121	243 (374)**
Mariinskas c.	147	115	279 (595)**
Miļļerovkas (Latiški) c.	132	107	239 (293)**
Saltikovskas c.	127	115	242 (244)**

* — pirmais cipars norāda sējumu, bet otrais — lapaspusi.
** — kopējais ciema iedzīvotāju skaits.

Lielākajā Jeņisejas guberņas latviešu kolonijā Lejas Bulānā pēc 1897. gada tautas skaitīšanas datiem dzīvoja 910 iedzīvotāju, no kuriem 786 bija latvieši (86%). Pavisam Lejas Bulānā šajā laikā bija 187 saimniecības. Tieši šeit bija apmetušies 12% no visiem Sibīrijas latviešiem (54% no Jeņisejas guberņā dzīvojošiem).

Tā kā Lejas Bulānas latviešu kolonisti veido 64% no Minusinskas apriņķa lauku rajonos dzīvojošiem latviešiem (pavisam to ir 1224), tad dati par pēdējiem visai labi var raksturot arī Lejas Bulānas kolonistus[1]. Minusinskas apriņķa lauku rajonu 96% latviešu kolonistu bija luterāņi (pareizticīgie 3%, bet katoļi 1%). Visai augsts ir latviešu kolonistu izglītības līmenis. Starp Minusinskas apriņķa latviešu vīriešiem, kas vecāki par deviņiem gadiem, lasītprasme latviešu valodā ir 34%, bet krievu valodā — 25% (sievietēm attiecīgi 38% un 8%). Pavisam šai vecuma grupā latviešu vīriešu vidū ir 59% lasītpratēju, bet sieviešu vidū — 46%. Vecumā no 20 līdz 29 gadiem šiē rādītāji ir vēl augstāki — sievietēm 60%, bet vīriešiem — 69%. Septiņiem latviešu kolonistiem, to skaitā vienai sievietei izglitība ir augstāka par pamatskolu.

Izpētot latviešu kolonistu nodarbinātības struktūru, ir redzams, ka 55% no Minusinskas apriņķa vīriešiem ir zemnieki (sievietēm — 64%). Pārējie visbiežāk ir nodarbināti raktuvēs (8%), ar metālapstrādi (8%), ar

[1] Первая Всеобщая перепись населения Российской империи, 1897. г. — LXXII, 55—57 стр.

pārtikas produktu (7%) un koku apstrādi (7%). Vēl ir neliels skaits mājkalpotāju (4%), namdaru (4%) un mežkopju (3%). Lopkopība, biškopība, zvejniecība un medības šai laikā jau ir zaudējušas savu sākotnējo nozīmi un kopā šajās visās nozarēs ir nodarbināti tikai divi procenti no latviešu kolonistiem. Trīs no latviešu kolonistiem strādā administratīvās struktūrās, pieci — sabiedriskā dienestā, trīs — medicīnā, bet krogos — deviņi. Vēl divi nodarbojas ar spirta un alus izgatavošanu. Seši latvieši dzīvo no procentiem, bet vēl desmit no kroņa naudas. Oficiāli pie sīkpilsoņu kārtas pieder vienpadsmit latviešu kolonistu, bet viens pieder pie tirgoņu kārtas.

Ir vērts norādīt uz 1897. gada tautas skaitīšanas datu visai skrupulozo raksturu, kas krasi disonē ar padomju laika statistiku. Šeit mēs varam uzzināt ne tikai to, ka Minusinskas apriņķī starp latviešu kolonistiem bija četri aklie, viens kurlmēmais, trīs vājprātīgie un vēl astoņi cilvēki ar nopietniem fiziskiem defektiem, bet arī tādu interesantu faktu, ka starp Minusinskas 83 prostitūtām no Baltijas nav nevienas.

Minusinskas apriņķa latviešu lauku kolonistu vecuma struktūra no demogrāfiskā viedokļa bija visai labvēlīga. 43% latviešu kolonistu bija vecumā līdz 19 gadiem (30% — līdz deviņiem gadiem), 36% — vecumā no 20 līdz 49 gadiem (11% — no 20 līdz 29 gadiem, 14% — no 30 līdz 39 gadiem, 11% — no 40 līdz 49 gadiem), 7% — no 50 līdz 59 gadiem, bet 14% — virs 60 gadiem. Aplūkojot kolonistu dzimuma proporcijas dažādās vecuma grupās, tika konstatēts, ka tikai vienā no tām — iedzīvotājiem virs 60 gadiem — dzimuma disproporcijas bija visai ievērojamas (72% vīriešu un 28% sieviešu). Pārējās vecuma grupās vīriešu īpatsvars svārstās ap 54%, to skaitā arī starp jaundzimušajiem. Tomēr, ja aplūko Jeņisejas guberņas latviešu kolonistu ģimenes stāvokļa rādītājus, var redzēt, ka starp pieaugušajiem vīriešiem tikai 53% sastāv laulībā (sievietēm 80%).

Ja salīdzina šos datus ar J. Jakovļeva ziņām, var secināt, ka laika posmā no 1890. gada līdz 1897. gadam Lejas Bulānas iedzīvotāju skaits ir pieaudzis vairāk nekā divkārtīgi. Pēc K. Šķiltera ziņām, iedzīvotāju skaita straujš pieaugums turpinās līdz krievu-japāņu kara sākumam, tad seko neliels kritums, pēc kura 1909. gadā ir jauns migrācijas maksimums. Vēlāk pārceļotāju vilnis sāk plakt[1]. 1915./1916. gadā, pēc V. Krasnā ziņām, Lejas Bulānā ir jau 253 saimniecības ar 2000 iedzīvotājiem (pavisam pierakstīti ap 3000)[2]. Ciemā ir skola, kuru 1893. gadā apmeklē 160, bet 1900. gadā — 200 skolnieku. Priekšmetu pasniegšana notiek latviešu valodā. 1893. gadā tiek nodibināta pirmā latviešu biedrība Sibīrijā — Lejas Bulānas bibliotēkas biedrība[3]. Bibliotēkā ir pāri par 300 nosaukumu izdevumu latviešu valodā. 1899. gadā ciemā tiek pasūtīti 12 periodiskie izdevumi latviešu valodā (8). Šai laikā tiek nodibināts arī koris un vairākas saimnieciska rakstura biedrības. Kopumā var teikt, ka Lejas Bulānas kopienai tie bija

[1] Šķilters K. Pilsoņu karš un latvju kolonisti, 1917.—1921. g. — Minska, 1931, 86. lpp.

[2] Krasnais V. Latviešu kolonijas. — R., 1938, 301. lpp.

[3] Turpat.

lielākie uzplaukuma laiki. Pirmā pasaules kara priekšvakarā bija pat mēģinājums nodibināt pirmo un vienīgo latviešu pagastu Krievijā[1]. Kopienā notika visai intensīva sociālā un kultūras dzīve, auga iedzīvotāju labklājība.

Tam par pamatu bija vairāki faktori.

1. Kopiena bija izveidota veiksmīgi izvēlētā vietā — labas augsnes kalpoja par pamatu zemnieku labklājībai. Salīdzinājumā ar krievu kaimiņiem latviešiem bija augstākas agrotehniskās iemaņas. To visu pastiprināja laba konjunktūra Krievijas labības tirgū.

2. Kopienas ekonomiskā labklājība deva iespēju tai apmierināt savu locekļu izglītības un kultūras vajadzības. Pateicoties skolotāju pūliņiem, ciema iedzīvotājiem bija pastāvīgas kultūrsaiknes ar viņu etnisko dzimteni. Būtisks faktors latviskās kultūrvides saglabāšanai bija iedzīvotāju prasme lasīt un rakstīt latviešu valodā.

3. Kaut arī daudzi jaunās paaudzes pārstāvji pameta koloniju, pateicoties augstam iedzīvotāju skaita dabiskajam pieaugumam, kolonistiem nebija grūtības veidot mononacionālas ģimenes. Procentuāli ne visai daudzskaitlīgie ienācēji bija spiesti integrēties esošajā kultūrvidē, ievērojot tās prasības un normas. Arī tas, ka kolonisti bija atbrīvoti no karaklausības, būtiski samazināja rusifikācijas iespējas.

Trešais periods (1915.—1925. g.) ir jāaplūko to sociālo un ekonomisko satricinājumu kontekstā, kuri norisinājās Krievijas impērijā. Lai arī skaitlisko datu par šo laikposmu ir visai maz, tomēr esošā informācija ļauj izdarīt vairākus būtiskus secinājumus. Pirmkārt, abi kari (Pasaules un Pilsoņu) būtiski paretināja kolonijas iedzīvotāju rindas. Tā kā kolonija galvenokārt saskārās ar tām pašām problēmām kā pārējā Krievija, interesi var izraisīt to demogrāfu darbi, kas analizēja karu rezultātā Krievijā notikušās izmaiņas. Tā, piemēram, pēc S. Strumiļina aprēķiniem (14), darbspējīgā vecuma iedzīvotāju skaits Pirmā pasaules kara un Pilsoņu kara rezultātā samazinājās apmēram par 20%. Pēc dažādām metodikām aprēķinātie kopīgie iedzīvotāju zaudējumi (ieskaitot dzimstības kritumu) svārstās no 10 līdz 14%, turklāt tiek rēķināts, ka trijos Pilsoņu kara gados tikai no infekcijas slimībām (galvenokārt tīfa) mira ap 2 miljoni cilvēku[2].

Nomaļo Lejas Bulānu šie procesi skāra mazāk. Pieejamā informācija liecina, ka kolonijas iedzīvotāju aktīva iesaistīšanās Pilsoņu karā pamatos aprobežojās ar 1918. gada novembra neveiksmīgo karagājienu uz Kolčaka kontrolēto Minusinsku un ar šā notikuma izraisītajām sekām — atsūtīto soda ekspedīciju. Pēc K. Šķiltera ziņām, tās gaitā tika nopērti daudzi «aktīvisti» un astoņi no tiem vēlāk nošauti. Vēl K. Šķilters min, ka kopējais soda ekspedīcijas upuru skaits ir 13 cilvēki (nošauti, izdarījuši pašnāvību, aizbēguši, pazuduši bez vēsts)[3]. Būtiskāk Lejas Bulānas demogrāfisko situāciju ietekmēja nelabvēlīgā saimnieciskā

[1] Krasnais V. Latviešu kolonijas. — R., 1938, 301. lpp.

[2] Всесоюзная перепись населения 1926 года. — М., 1929, т. XVII, стр. 113.

[3] Šķilters K. Pilsoņu karš un latvju kolonisti. 1917.—1921. g. — Minska, 1931, 49. lpp.

situācija un repartīcijas, kas veicināja migrāciju. Otrkārt, pasaules kara gados Sibīrijā ieradās Latvijas bēgļu plūsmas, kuru lielumu K. Šķilters novērtē ap 4000 cilvēku[1]. Tomēr jau 1921. gadā pēc Latvijas un Krievijas līguma noslēgšanas atsākās viņu intensīva reemigrācija, kas gan Lejas Bulānu skāra visai maz.

Ja var ticēt 1926. gada tautas skaitīšanas rezultātiem, tad šai laikā Lejas Bulānas iedzīvotāju skaits salīdzinājumā ar laiku pirms Pirmā pasaules kara bija samazinājies apmēram par 10% (11). 1926. gadā Minusinskas apgabalā reģistrēti 3,1 tūkstotis latviešu, tātad Lejas Bulānā viņu varētu būt ap 1,8 tūkstoši. Ir pamats uzskatīt, ka uz kopienu nelabvēlīgāko iespaidu atstāja nevis cilvēku tiešie zaudējumi, bet gan tas, ka šai laikā uz vairākiem gadu desmitiem pilnīgi pārtrūka kolonistu kultūrsaiknes ar Latviju, lai arī skolā mācības joprojām notika latviešu valodā.

Aplūkojot ceturto periodu (1926.—1945. g.), uzmanību pirmām kārtām piesaista kolektivizācija un ar to saistītie notikumi. Par situācijas dramatismu vislabāk liecina pēckolektivizācijas laikā vērojamais dzimstības kritums. Tā, piemēram, starp apsekotajiem Lejas Bulānas iedzīvotājiem 28 bija dzimuši laikposmā no 1926. gada līdz 1929. gadam, bet tikai 12 — no 1933. gada līdz 1936. gadam, t. i., 2,3 reizes mazāk. Pēc kolonistu liecībām, šai laikā būtiski pieaudzis to cilvēku skaits, kurus ekonomiskā un politiskā situācija piespieda ciemu pamest.

Pēc ciema iedzīvotāju ziņām, tikai 1937.—1938. gadā apcietināja 59 cilvēkus[2], no kuriem ciemā atpakaļ atgriezās tikai divi. Genocīds turpinājās arī turpmākajos gados, un patiesībā represijas skāra daudz lielāku cilvēku skaitu. Salīdzinot šos skaitļus ar zaudējumiem Pilsoņu kara gados, kļūst pilnīgi skaidri patiesie traģēdijas apmēri — miers izrādījās šausmīgāks par karu. Kopumā tas noveda pie ievērojamas Lejas Bulānas depopulācijas.

Arī Otrais pasaules karš paņēma mazāk dzīvību (32) nekā staļiniskās represijas. Vēl gan ir jāņem vērā, ka no 1942. gada līdz 1945. gadam Lejas Bulānā katastrofāli kritās dzimstības līmenis (aptaujā apzināti tikai seši cilvēki, kas dzimuši šai laikā). Īpaši ir jāatzīmē tas, ka 1937. gadā Lejas Bulānas skolā tiek pārtrauktas mācības latviešu valodā. Līdz šim laikam kultūrsaišu pārraušanu ar Latviju kaut minimālā līmenī kompensēja dažādas Krievijas latviešu kultūraktivitātes un institūti (biedrības, izdevniecības, avīzes), turpretim pēc 1937. gada represiju sākuma kultūras blokāde ieguva absolūtu raksturu.

Piektais periods (1945.—1959. g.) iezīmējas ar demogrāfiskās situācijas zināmu uzlabošanos. Neraugoties uz to, ka pēckara periodā neliela iedzīvotāju grupa reemigrēja uz Latviju, dzimstība jau visai drīz tuvojās divdesmito gadu līmenim. Depopulācija tika bremzēta ar administratīviem līdzekļiem — neizsniedzot kolhozniekiem pases. Tomēr jau piecdesmito gadu sākumā daudzi Lejas Bulānas kolonisti (it īpaši

[1] Šķilters K. Latkoloniju vēsture, I. — M., 1926, 120. lpp.

[2] Man šogad tāds čābīgs medus // Zinātnes Vēstnesis. — R., 1991, Nr. 12, 2. lpp.

jaunās paaudzes pārstāvji) meklē iespējas izbēgt no pusbada eksistences, atrast ārpus ciema sev labāk apmaksātu darbu. Pārsvarā tas izpaudās kā pārcelšanās uz Minusinsku. Viens no populārākajiem veidiem, kā izrauties no kolhoza, bija laulības ar pilsētniekiem. Pēc visai aptuvenas informācijas, apmēram katrs trešais jaunietis šai laikā apprecas ar cittautieti — Lejas Bulānai pilnīgi jauna parādība. Jauktās laulības īpaši ir raksturīgas tieši izglītotākajai jaunatnes daļai.

Vienlaikus ir jānorāda, ka, lai arī cittautiešu ieplūšana Lejas Bulānā vēl bija visai minimāla, tomēr, neraugoties uz to, jaunās paaudzes vidū norit strauji rusifikācijas procesi. To pamatā noteica krieviskā izglītības sistēma. Lasīt un rakstīt prasmi jaunieši neiegūst arī mājās (pašreiz no šīs paaudzes tikai viens cilvēks prot rakstīt un lasīt latviešu valodā). Tādējādi kultūraprites iespējas starp Lejas Bulānas un Latvijas iedzīvotājiem, pat nepastāvot formāla rakstura šķēršļiem, būtiski samazinājās. Tomēr kopienas saimnieciskajā dzīvē joprojām tika lietota tieši latviešu valoda. Tādējādi situācija ir pretēja tai, kas bija raksturīga Latvijai, kur valoda turpināja funkcionēt kultūras sfērā, bet tika izspiesta no «ražošanas».

Sestais periods (1960.—1976. g.), pirmkārt, raksturojas ar Lejas Bulānas intensīvu depopulāciju. Apmēram tikai katrs ceturtais jaunietis pēc izglītības iegūšanas paliek ciemā. Tam ir vairāki ekonomiska rakstura cēloņi. No vienas puses, lauksaimniecības darbu mehanizācija samazināja kopējo darbaspēka pieprasījumu, bet, no otras puses, Lejas Bulānas sociālās un ekonomiskās infrastruktūras nepietiekama attīstība būtiski sašaurina sociāli pieprasīto profesiju klāstu. It īpaši tas attiecas uz tradicionālām sieviešu profesijām. Līdz ar to reģionālais perifērisms, kā arī kopienai raksturīgās naturālās saimniekošanas iezīmes, t. i., faktori, kas ilgstošu laiku nodrošināja kopienu pret ārējo struktūru ietekmi, šajā periodā izraisīja tādu kopienas ekonomisku krīzi, kas praktiski to sagrāva. Pārstājot kopienai funkcionēt kā nosacīti patstāvīgai un pašatražojošai ekonomiskai vienībai, intensificējās migrācijas procesi. Jaunieši visbiežāk ciemu pameta uzreiz pēc dienesta armijā vai mācību iestādes beigšanas. Šā paša iemesla dēļ daļa no viņiem Lejas Bulānu bija spiesti pamest arī pēc ģimenes nodibināšanas — pārsvarā tāpēc, ka sievietēm ciemā nebija viņu vēlmēm atbilstoša darba. Tāpēc dzimstība ciemā atkal strauji samazinājās — salīdzinājumā ar iepriekšējo periodu tā kritās apmēram divas reizes.

Otrkārt, visai raksturīga šā perioda iezīme bija intensīvais jaukto laulību skaita pieaugums. Iepriekšējā laikposmā ar citas tautības pārstāvjiem laulībā stājās aptuveni katrs trešais jaunietis, turpretim šai laikā vairs tikai katra piektā laulība bija mononacionāla. Lai arī noteicošais vairums jaukto ģimeņu (ap 90%) Lejas Bulānu pameta, arī to ģimeņu vidū, kur abi laulātie bija latvieši, migrācijas līmenis bija augsts (ap 40%). Tādējādi izveidojās situācija, kad apmēram puse no tām šīs paaudzes ģimenēm, kas palika Lejas Bulānā, pēc nacionālā sastāva bija jauktās.

Kā rāda apsekojuma dati, visos šajos gadījumos ģimenē pamatā tika lietota krievu valoda. Tā kā lat-

viešu bērnu īpatsvars ciemā vēl bija visai augsts, tad vairums bērnu, kas nāca no jauktām ģimenēm, latviešu valodu sarunvalodas līmenī tomēr apguva. Tas ir kārtējais Lejas Bulānas visai specifiskais fenomens: valodas socializācija nu jau lielā mērā lokalizējas ne tikai ārpus kultūras, bet arī ģimenes sfēras. Nemainījās situācija arī izglītības sistēmā, kur apmācība notika tikai krievu valodā.

Septītais periods (1977.—1991. g.) pamatā raksturojas ar vēl izteiktākām demogrāfiskās situācijas izmaiņām. Pirmkārt, ir jānorāda, ka no četrpadsmit ģimenēm, kas tika nodibinātas šai laikā, trīspadsmit ir jauktās, turklāt visās tajās sadzīvē pamatā tiek lietota krievu valoda. Otrkārt, divpadsmit jauni cilvēki, no tiem vienpadsmit latviešu vīrieši vispār nav nodibinājuši ģimenes. Ņemot vērā šo proporciju, ir pilnīgi skaidrs, ka arī viņiem ir iespējams izveidot vienīgi jaukto ģimeni. Analizējot šīs situācijas cēloņus, ir jānorāda, ka laikposmā no 1957. gada līdz 1971. gadam 65% no dzimušajiem bija vīrieši, turklāt 70% no šai laikā dzimušām sievietēm no Lejas Bulānas ir aizgājušas (no vīriešiem — 38%). Turklāt no 1967. gada līdz 1971. gadam uz divpadsmit vīriešiem piedzima tikai viena sieviete! Komentāri acīm redzami ir lieki.

Izglītības sistēmā šai laikā ir novērojamas būtiskas izmaiņas. Pirmkārt, jānorāda uz to, ka 1989. gada septembrī Lejas Bulānas skolā tika atsākta atsevišķu priekšmetu mācīšana latviešu valodā, tādējādi kaut daļēji tika kompensēta latviešu valodas izspiešana no citām dzīves sfērām. Otrkārt, daļēji atjaunojās kultūraprite starp Lejas Bulānu un Latviju, uz ciemu tika nosūtītas grāmatas latviešu valodā, Latvijā tika noorganizēta bērnu vasaras nometne. Tādējādi bērni ne tikai paaugstināja savu sarunvalodas kultūru, bet arī iemācījās latviešu valodā lasīt un rakstīt, kas ir elementārs nosacījums tālākai kultūrsaikņu attīstībai ar viņu etnisko dzimteni.

Daudzas no iepriekšminētajām demogrāfiska rakstura parādībām visai uzskatāmi ir redzamas, ja aplūko, kā dažādos periodos Lejas Bulānā ir izmainījušies dzimstības un migrācijas rādītāji. Lai arī 1. un 2. diagrammā atspoguļotie dati tika iegūti aptaujas rezultātā un aptaujā nebija iekļautas dažas Lejas Bulānas ģimenes vai par tām nebija informācijas, ir pamats uzskatīt, ka iegūtie dati nesatur būtiskas sistemātiska rakstura novirzes.

1. diagrammā atspoguļotā Lejas Bulānā dzimušo cilvēku vecuma struktūra ir visai nevienmērīga — tā pilnībā neatbilst klasiskam Gausa sadalījumam. Procentuāli mazskaitlīgas ir ne tikai 1932.—1946. gadā un 1962.—1971. gadā dzimušo grupas, bet arī tās, kas aptver no 1912. gada līdz 1922. gadam dzimušos. Pašreizējo Lejas Bulānas iedzīvotāju struktūru būtiski ir ietekmējuši ne tikai šie dzimstības rādītāji, bet arī migrācijas tendences, kas piecdesmito gadu dzimstības kāpumu faktiski ir padarījušas nebūtisku.

2. diagrammā visai uzskatāmi ir redzams, ka īpaši lielas disproporcijas starp Lejas Bulānā palikušajiem un aizbraukušajiem kolonijas iedzīvotājiem ir tajās grupās, kurās ir no 1947. gada līdz 1966. gadam

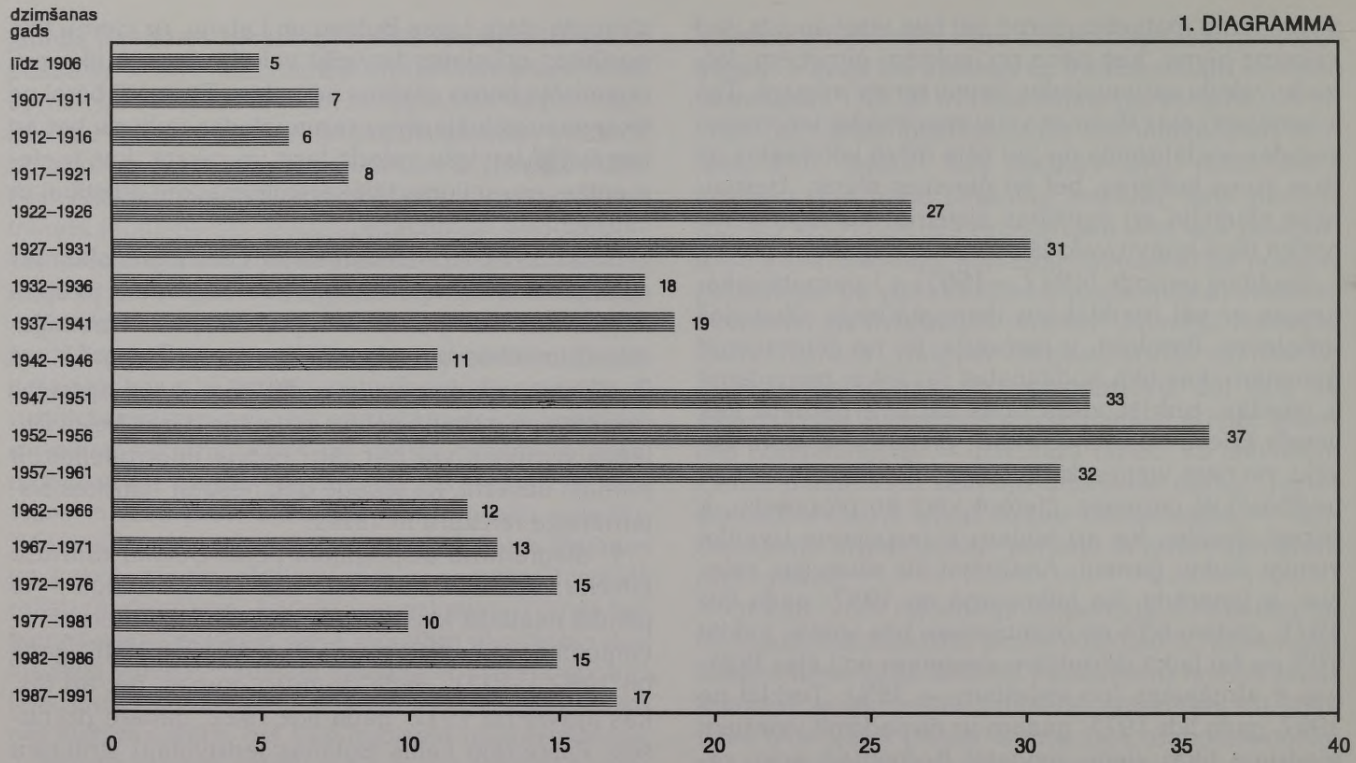

dzimušie. It īpaši tas attiecas uz 1952.—1956. g. dzimušajiem: šajā grupā no 37 Lejas Bulānā dzimušajiem tikai septiņi ir palikuši ciemā.

Visai būtisks etniskās situācijas indikators ir kopienas locekļu personvārdi. Lai izanalizētu to evolūciju, tika izdalītas trīs Lejas Bulānas iedzīvotāju paaudzes. Pirmajā tika iedalīti bērni un jaunieši, otrajā — vidējās paaudzes cilvēki, trešajā — vecākās paaudzes cilvēki, t. i., vectēvi, vecāsmātes vai viņiem pielīdzināmās personas. Personvārdu izplatības salīdzinājumam tika izmantoti K. Siliņa dati[1].

[1] Siliņš K. Mūsu vārdi — vēstures lokos // Dabas un vēstures kalendārs. — R., 1986, 52.—55. lpp.

2. DIAGRAMMA

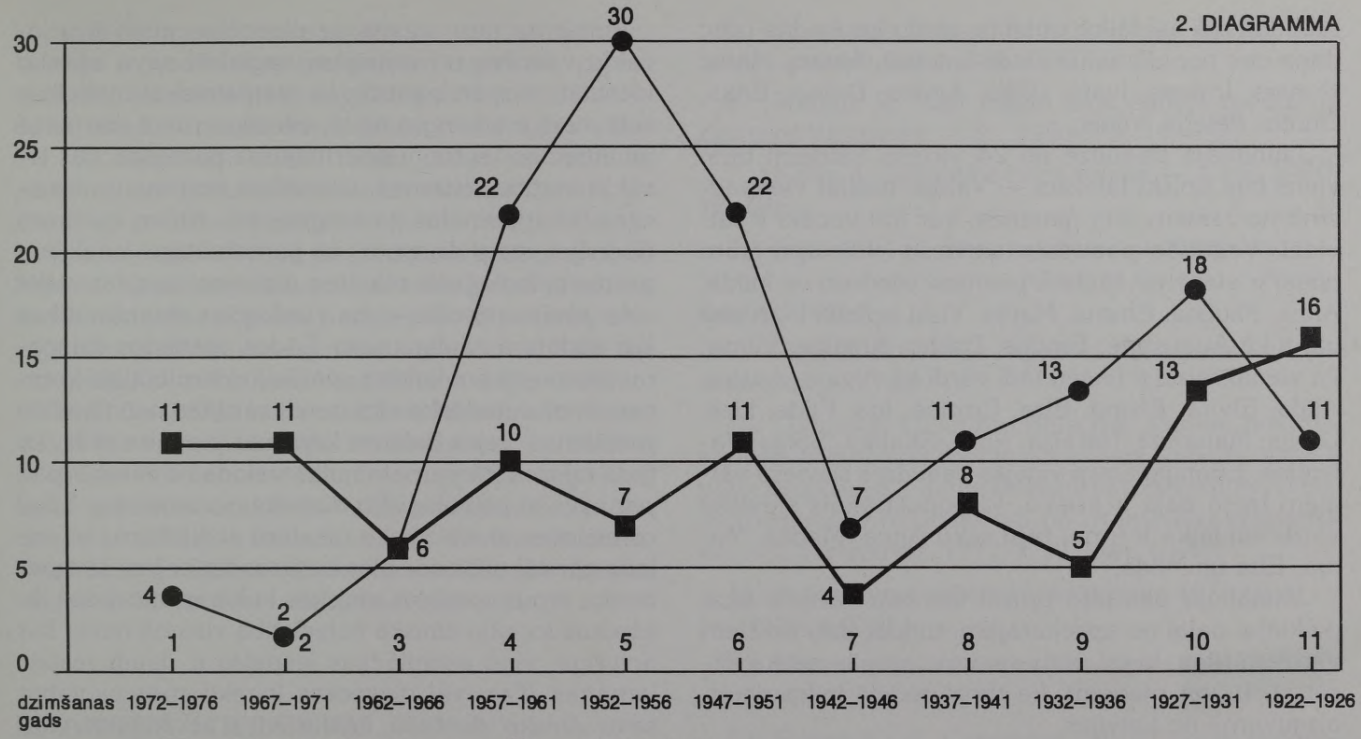

Starp 52 vecākās paaudzes vīriešu vārdiem vairums ir tipiski latviski. Tika fiksēti četrpadsmit Jāņi, astoņi Viļi, septiņi Jēkabi un seši Roberti, t. i., gandrīz 70% no apsekotajiem tika dots viens no šiem četriem vārdiem. Pa divām reizēm fiksēti tādi vārdi kā Juris, Aleksandrs, Edvards, Jūlijs. Pa vienai reizei fiksēti šādi vārdi — Aleksis, Augusts, Ernests, Gustavs, Mārtiņš, Nikolajs, Pāvels, Valdis, Viktors.

Arī starp vidējās paaudzes vīriešu vārdiem vairums ir tipiski latviski. Te starp populārākiem vārdiem atkal ir Jānis un Vilis, kā arī Valdis un Juris. Starp izplatītākajiem vārdiem ir nokļuvuši tādi kā Roberts, Aleksandrs, Viktors, Pāvels, Edvards, Nikolajs un Sergejs. Pa vienai reizei fiksēti vārdi Aleksis, Augusts, Ernests, Gustavs, Jūlijs, Mārtiņš, Revis, Staņislavs. Ievērību pelna fakts, ka starp personvārdiem nav

tādu Latvijā šai laikā izplatītu vārdu kā Andris (pēc Jāņa otrs populārākais vārds Latvijā), Aivars, Māris, Gunārs, Imants, Ivars, Uldis, Ainārs, Dainis, Ēriks, Guntis, Pēteris, Vilnis.

Jaunākajā paaudzē no 24 vīriešu vārdiem tikai viens bija tipiski latvisks — Valdis, turklāt vienpadsmit no zēniem aug ģimenēs, kur abi vecāki ir latvieši. Vecākās paaudzes sieviešu vidū apmēram pusei ir viens no šādiem pieciem vārdiem — Milda, Anna, Paulīna, Emma, Marija. Visai izplatīti ir arī tādi vārdi kā Augustīne, Emīlija, Dzidra, Kristīne, Vilma. Pa vienai reizei ir fiksēti tādi vārdi kā Alvīne, Austra, Alīda, Elvīra, Elvīna, Elza, Ermīne, Ida, Filda, Liza, Lonija, Marianna, Natālija, Roze, Skaidra, Sofija, Valentīna, Eiženija. Starp vidējās paaudzes sieviešu vārdiem trešā daļa ir krievu. Vispopulārākais sieviešu vārds šai laikā ir Irma, tam seko Anna, Mirdza, Marija, Elza un Milda.

Jaunākajā paaudzē tipiski latviešu vārdi ir tikai piektajai daļai no apsekotajām, turklāt daži no šiem vārdiem (Ilga, Inga) citās vecuma grupās netika fiksēti, t. i., var pieņemt, ka tie ir pēdējā laika «jaunaizguvumi» no Latvijas.

Ikdienā Lejas Bulānas iedzīvotāji parasti lieto latviešu vārdu rusificētās formas (Viktors — Vitjka), pirmo minot uzvārdu un tikai tad vārdu. Vēl ir vērts norādīt, ka, pēc A. Kalves ziņām, pavisam ciemā ir fiksēti astoņdesmit astoņi uzvārdi (7).

Tādējādi procesu attīstības analīze parādīja, ka pastāv vairākas dažāda līmeņa, bet tomēr kopsaistītas problēmas.

Pirmā no tām saistās ar diasporas atsevišķu locekļu vēlmēm un iespējām saglabāt savu etnisko identitāti. Vispārzināms ir, ka starpetniskās attiecības lielā mērā ir atkarīgas no tā, cik stipri sakrīt diasporas un attiecīgo teritoriju apdzīvojošās pamatnācijas locekļu vērtību sistēmas, uzvedības normas un tradīcijas (kā materiālās, tā arī garīgās). Abām kultūrām disonējot, starp diasporas un pamatnācijas locekļiem pastāv psiholoģiska rakstura distance, kas var variēt visai plašās robežās — no vienkāršas atsvešinātības līdz atklātam naidīgumam. Šādos apstākļos diasporas intravertā subkultūra spēj indivīdam būtiski kompensēt ar autarķisko eksistenci saistītās neērtības un problēmas. Lejas Bulānas kopienas pieredze rāda, ka tāds faktors kā pamatnācijas valodas zināšana pati par sevi šo psiholoģisko distanci nesamazina. Tikai nivelējoties aksioloģiska rakstura atšķirībām, arī valoda pārstāj pildīt sociālās barjeras funkcijas. Lumpenizēto, ārpus noteiktas etniskās kultūras atrodošos diasporas locekļu etniskā neiecietība visumā nevar būt noturīga, viņu asimilācijas iespējas ir daudz iespējamākas. Tas, vai diasporas locekļi spēs saglabāt savu etnisko identitāti, lielā mērā ir atkarīgs no viņu kultūrvides. Pati par sevi valodas komunikācija, ja tā tiek izmantota tikai kā sazināšanās līdzeklis, nevis kā kultūrprocesu neatņemama sastāvdaļa, etniskās identitātes noturīgumu ilgstošā laika periodā nodrošināt nevar. No etniskās dzimtenes kultūras procesiem izolētai diasporai līdz ar to pastāv visai ievērojami asimilācijas draudi.

Otra problēmu grupa saistās ar to, vai diasporas

kopiena kā specifiska struktūra var apmierināt savu locekļu ārpusetniskās (seksuālās, izglītības, profesionālās, ekonomiskās) vajadzības. Ja ir zems vajadzību līmenis, šo uzdevumu risināt ir ievērojami vieglāk. Ja diasporas locekļi nevar atrast sev laulības partneri, kas ļautu tiem izveidot mononacionālu ģimeni, vai ja dzīves kvalitāte kopienā ir būtiski zemāka par to, kāda ir ārpus tās, tad centrbēdzes procesi kopienā kļūst nenovēršami. Ievērību pelna fakts, ka šādos apstākļos kopienu pamet indivīdi ar attīstītāku vajadzību sistēmu un augstāku spēju līmeni: tādējādi var paātrināties kopienas kultūrvides degradācija.

Tātad diasporas kopienu kā etnisku struktūru pastāvēšana vistiešākā veidā ir atkarīga no viņu saitēm ar etnisko dzimteni un tādām reemigrācijas iespējām, kuras kopienas locekļiem varētu nodrošināt augstāku dzīves kvalitāti — kā kultūras, tā arī ārpusetnisko. Tikai šādā gadījumā etniskums var kļūt par apziņas aksioloģisku un nevis vēsturisku elementu.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

1. Krasnais V. Latviešu kolonijas. — R., 1938.

2. Siliņš K. Mūsu vārdi — vēstures lokos // Dabas un vēstures kalendārs. — R., 1986.

3. Šķilters K. Latkoloniju vēsture, I. — M., 1926.

4. Šķilters K. Pilsoņu karš un latvju kolonisti. 1917.—1921. g. — Minska, 1931.

5. Jaunatnes Draugs. Reliģiski-ētisks ilustrēts jaunatnes mēnešraksts. — R., 1925.

6. Putniņa B. Man šogad tāds čābīgs medus // Zinātnes Vēstnesis. — R., 1991, Nr. 11—12.

7. Kalve A. Latvietība bez Latvijas. — Cīņa, 1990, 18. febr.

8. Яковлев Е. К. Этнографический обзоръ инородческого населения долины Южного Енисея. — Минусинск, 1900.

9. Первая Всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 г.

10. Патканов С. Статистические данные показывающие племенной состав населения Сибири, язык и роды инородцев // Записки Императорского Русского географического общества по отделению статистики. — С-Петербург, 1912, т. XI, вып. 1—3.

11. Всесоюзная перепись населения 1926 года. — М., 1929, т. XVII.

12. Итоги Всесоюзной переписи населения 1959 года. РСФСР. — М., 1963.

13. Попов Ю. А. Советская страна после окончания гражданской войны — территория и население. — М., 1986.

14. Струмилин С. Г. Наши трудовые ресурсы и перспективы // Хозяйственное строительство. — М., 1922. — Вып. 2.

15. Маамяги В. Эстонские поселенцы в СССР (1917—1940). — Таллин, 1976.

JURIS ZALĀNS

KO IESĀKT AR AUSTRUMU RADIEM?

Vēl mēnesi pirms aizbraukšanas man pat sapņos nerādījās, ka uz ilgu laiku labprātīgi došos dziļi Sibīrijā. Pat pēdējā brīdī, atvadoties un jezgojoties pie Maskavas vilciena, nejutu, ka šim pasākumam būtu kāds sakars ar mani. Tomēr izvēli es biju izdarījis. Par gaidāmo nebija vērts galvu lauzīt, jo vai tad vecs rīdzinieks var ieplānot sevi maziņā sādžā — Āzijas pašā viducī — starp brīnumainiem latviešiem, kuri jau vairāk nekā 100 gadus kopj Sibīrijas druvas. To, ka arī pirms Staļina represijām un pat pirms Pirmā pasaules kara Krievijā nokļuvuši tūkstošiem latviešu, it kā zināju, bet ne prātā nebija nācis, ka no viņiem kaut kas vēl pāri palicis. Tas likās neticami. Pašam redzēt ceturtās un piektās paaudzes latviešus Krievijā — tā likās vienreizēja izdevība. Turklāt papildus vēl tika solīta viena jauka Sibīrijas ziema.

Bulānieši ilgi gaidīt nelika. Jau pa ceļam Abakanas lidmašīnā sastapām Olgu un pirmo reizi izdzirdējām latviešu valodu Krievijā. Bērnību Olga pavadījusi Bulānā, tad apprecējusies ar kādu krievu, tagad dzīvo Abakanā un strādā filharmonijā. Vēlāk, padzīvojot ciemā un pasekojot lielo latviešu ģimeņu likteņiem pēckara gados, man radās iespaids, ka vismaz viens bulānietis būs atrodams jebkurā Padomju Savienības pilsētā.

Turpceļš noslēdzās diezgan neparastā veidā. Tā kā nekādi autobusi līdz mūsu nākamajai darba vietai nekursēja, tad moskvičā pretī bija atbraukuši divi cieminieki ar vienādiem jaukiem uzvārdiem, divi Kalniņi. Ceļš kļuva arvien slapjāks un arvien grumbaināks un man par izbrīnu beidzās nevis apdzīvotā vietā, bet pie aptuveni 30 metru platas upes. «Esam klāt,» ziņoja viens no Kalniņiem, izkāpa no mašīnas un brida pāri. Mēs palikām. «Tā ir mūsu Lielupe,» paskaidroja otrs Kalniņš, «krievi to sauc par Kebežu.» Pēc brīža ieradās kāpurnieks un pārvilka pāri arī mūs, Lielupes ūdeņiem skalojoties gar kājām.

Visu pirmo Sibīrijas mēnesi nodzīvoju kā sapnī. Manī nekādi nerīmējās kopā 4000 kilometri uz austrumiem no Latvijas un latviešu valoda, kurā katru dienu gluži mierīgi varēju sarunāties. Pirmajā rītā vīriem pie kantora padevu labrītu. «Rīts labs, kāds tas devējs,» noskanēja atbilde. Nu, vai cilvēks var pateikt kaut ko lieliskāku? Es domāju, ka ne!

Protams, simts vientulības gadu valodai nav pagājuši bez sekām. Kā no pārpilnības raga birst ģermānismi. Ķeša. Gapele. Telēķis. Upes ūdenim ir pavisam cita smeķe nekā nāburga akā. Lietas ir vai nav ģeldīgas, bet mani Latvija ir atstellējusi mācīt pareizo valodu. Žēl tikai, ka lone tāda maziņa.

Tālāk, protams, nāk ausij itin pierastie vot, davai, točno, vopščem un strīpām vien citi tādi paši. Man atliek vienīgi augstprātīgi pamācīt: «A, vot, Latvijā tā nerunā.»

Pat šādos bezcerīgos apstākļos, bez literārās valodas klātbūtnes sarunvaloda ķepurojas un spurojas pretim nebūtībai, veidodama pavisam neparastus vārdus, ko lieto varbūt vienīgi bulānieši. Lapegle ir mainījusi dzimti un kļuvusi par lisivnieku. Gar ceļu ir sastādīta tapoļu (ar divskani «o») rinda, ko mēs sauktu par papelēm. Ja rīdzinieki tirgū dažkārt melones vietā prasa diņu, tad bulānieši šo pašu augli sauc par dinni. Visumā krievu vārdu ir ļoti daudz, bet intonācija gandrīz vienmēr tiem kļūst latviska. Dažkārt pat ātrumā nevar saprast, ko nozīmē, ja saka: «Nu gan es sapūtāju.» (Nu gan es sajaucu.)

Bulānieši kritiski skatās uz savu valodu. «Mēs jau tādi puskrievi esam palikuši,» apgalvo Milda, «mēs, Juri, sakām *duraks*, bet vai tad latviešiem ir tāds vārds *duraks*?» Šis *duraks* netieši iedūra sirdī, jo tajā brīdī nez kāpēc atcerējos Latviju.

Dažkārt man vaicāja, kā latviski jāsauc teļevizors. Atbildu, ka tas pats televizors vien ir. «Ā, tad jau tāpat kā krieviem un mums,» vaicātājs secina.

Protams, ar katru nākamo paaudzi kaut kas zūd vārdu krājumā, intonācijā, teikumu uzbūvē. Te nu ir vietā Viktora Kalniņa vērtējums: «Latviešu valodu esmu aizmirsis, krievu — neesmu iemācījies.» Vai tā būs pēdējā latviešu devīze?

Manuprāt, latvieši netiek pārkrievoti nedz Krievijā, nedz Latvijā, jo latviešu kultūras un tradīciju vietā taču nenāk krieviskā pasaule. Vietā parasti nav nekā. Gan garīgi, gan materiāli.

Uzreiz aiz Lielupes pasaule pārvērtās vienā mirklī. Pat laiks iesākumā likās svešs, jo bija izārstējies no neirozēm un aritmijas. Tam uzradās rāms ritms, kas mainījās reti. Nu varēju mierīgi atļauties aprunāties pusstundiņu, kādu satiekot uz ielas. Trīsreiz nedēļā veda maizi, tad varēja aizstaigāt uz bodi un pie viena uzzināt prišākās ciema jaunības (jaunumus).

Sestdiena — īpaša diena, jo tā ir pirts diena. Katrs saimnieks pēcpusdienā ved ūdeni un pamazām sāk kurināt. Mēs divatā dzīvojām labā mājā blakus skolai, bet bez pirts.

Sestdienās gājām pie Blanku Viļa un Elenas. Vilis apgalvoja, ka pirts Sibīrijā piederot pie lietām, ko nekad neatsaka. Un tā ir lieliska.

Vilis, mazs puišelis būdams, piedzīvojis vēl laikus, kad baznīca lepojās ar diženu torni. Tajā svētrītos skanējis pulkstenis un iekšā aicinājušas ērģeļu skaņas. Baznīcas ēkai apritējis nu jau vairāk nekā gadsimts. Tā celta vēl tajos jocīgajos laikos, kad cilvēki, būdami trūcīgi un vaiga sviedros savu maizi pelnīdami, tomēr bez dievnama negribēja dzīvot. Tas ticis nopostīts trīsdesmito gadu sākumā, kad nojauca torni un paņēma visu, kas ņemams. Tālāk mums jau pazīstamais stāsts: vispirms noliktava, tad klubs. Vilis atminas savas pirmās sievas māti. Pēc baznīcas apgānīšanas un pārvēršanas par klubu viņa paziņojusi, ka tur tagad velni dzīvojot un ka savu kāju viņa vairs tur nesperšot. Un nespēra arī. Pat tad, kad «jaunajā klubā» notika vēlēšanas, urnu nesuši viņai uz mājām. Cenšos iedomāties šo sievu, kas, Staļinam dzīvam esot, varēja atļauties pateikt, ka neies vēlēt, jo iecirknī dzīvo velni. Bija tādi laiki, un bija tādas sievas. Kādreiz arī vīri stingri turējušies kopā un krievi

maķenīt no viņiem baidījušies un par čuhņiem apsaukājuši. Reiz bariņš latviešu vīru stāvējuši vienā krievu sādžā un runājušies. Runājušies latviski, bet «maķerījušies» krieviski. To padzirdējuši krievi. Viens nācis klāt un gribējis noskaidrot, par ko tie čuhņi runājot pa savam, bet, kad «jāmaķerījās», tad uzreiz krievu vārds uz mēles. Kāds arī atbildējis: «Naš bog sam ņe umel maķeritsja i nas ņe naučil.»

Tā nu latviešiem vienmēr ir nācies mācīties no svešiem dieviem, šķiet, ne tikai Sibīrijā. Ko lai dara, ja pašu dieviņš tāds vājš un nerunā īstu vīru valodā.

Līdz pirmsākumiem nesniedzas arī visvecāko cieminieku atmiņas, bet senos papīros stāv rakstīts, ka ciema šūpuli vairāk nekā pirms 130 gadiem kārusi luterāņu baznīca, kura uzskatīja par savu pienākumu garīgi apkopt arī katordzniekus un citus Sibīrijā nometinātos savu draudžu locekļus. Lai tas būtu iespējams, viņus vajadzēja savākt vienkopus. Tā radās Lejas Bulānas ciems, kurā nokļuva galvenokārt latvieši un vācieši.

Ciema pamati ir dziļi. Es biju pārsteigts, kad uzzināju, ka gandrīz visi ciema bērni ir kristīti. Dievvārdi noturēti visos represiju, kara un bada gados. Protams, ne vairs baznīcā, bet kapos pie lielā krusta vai kādā mājā. Kopš pēdējā kara tas viss ir gūlies uz vecās Paulīnes pleciem, kurai nu jau deviņdesmit gadu. Viņa kristījusi neskaitāmus latviešu bērniņus un nav atteikusi arī krieviem. Pie Paulīnes savas atvases cenšas atvest arī latvieši no apkārtējiem ciemiem.

Prāvests Roberts Akmentiņš iesvēta Sibīrijas un Baškīrijas Latviskas izglītības misiju karogus 1989. gada 17. septembrī.

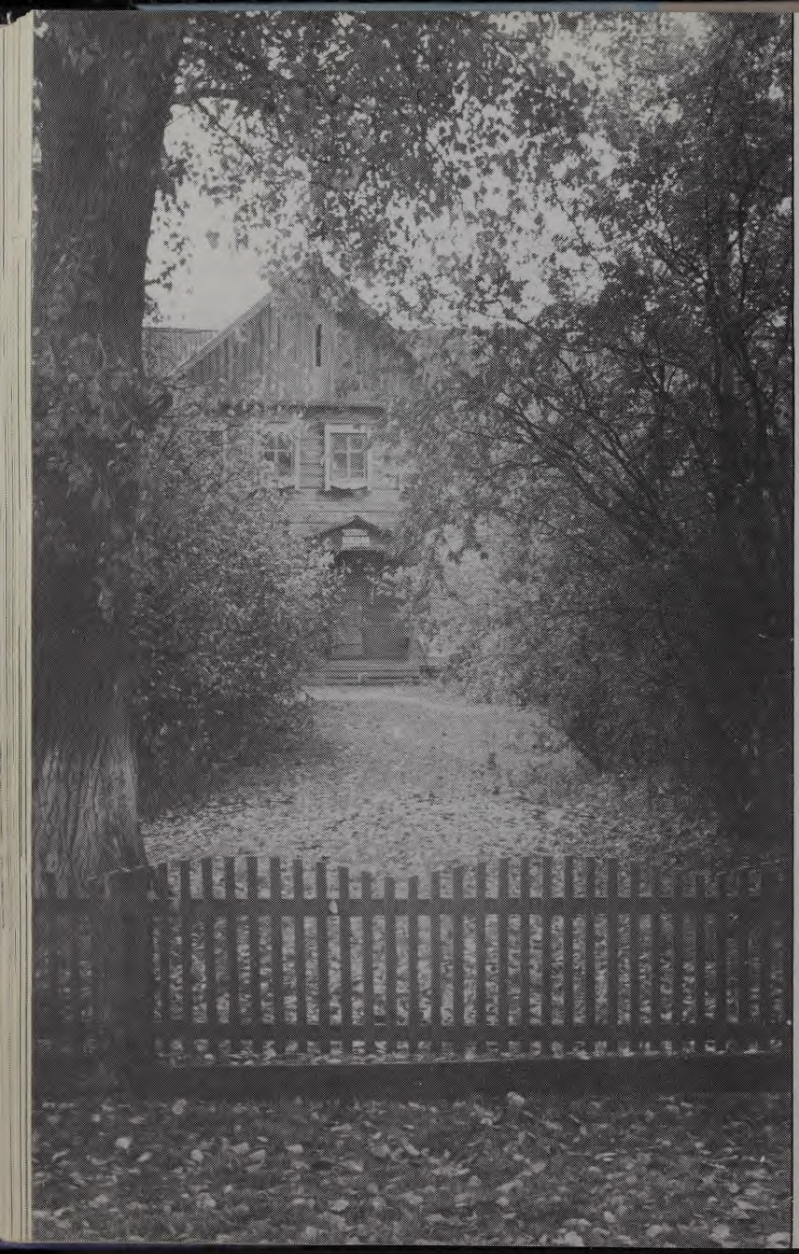

Mēs esam tik, cik ir mūsu tradīcijas. Latviešu gars pazudīs līdz ar beidzamajiem rituāliem. Nu jau pati latviešu valoda ir vairs tikai tradīcija, nekādu racionālu pamatojumu tās lietošanai atrast nevar.

Kāzās nekas vairs nav palicis no latviešu norisēm. «Tagad kāzas svin krievu modē,» man saka.

Bēres ir pagātne. Tajās vēl nelaiķis neaiziet bez svētības. Vilis saka: «Latviešiem bēres ir smukas.» Vēl joprojām. «Baznīcas laikā jau pavisam stingri bija.» Nemaināms, stingrs rituāls. Tagad palikuši Dievvārdi, Dieva dziesmas, latviešu valoda. Kas notiks, kad aizies vecā Paulīne? «Droši vien viņas līķi tāpat vien bedrē ielaidīs un noraks,» pareģo ciema sievas, jo Paulīnes garīgā mantiniece vēl nav atradusies.

Divatā mēs saņēmām veselu māju Pirmajā ielā, gluži blakus skolai. Tā ne ar ko neatšķīrās no citām. Tāpat kā pārējās mājas, nelielā ēciņa bija zilgani baltos toņos gan no iekšpuses, gan ārpuses. Priekšā — maza sētiņa, bet par svarīgāko mājokļa sastāvdaļu jāatzīst krievu krāsns, kas patiešām jauki mūs stiprināja visu cauru ziemu.

Cieminieki mūs pacieta nesatricināmā mierā. Gājām ciemos un parasti viesmīlīgi tikām uzņemti, bet bulānieši nereti mūsu mājas priekšā atstāja pienu, gaļu vai olas. Tā bija liecība, ka esam pieņemti.

Lejas Bulānas skolas ēka, kāda tā sagaidīja pirmos latviešu valodas skolotājus no Latvijas 1989. gada rudenī. Skolas otrais stāvs gandrīz nemaz netika izmantots. Nākamajā mācību gadā, kad Bulānā strādāja Tamāra Heidemane un Jana Ruža, 2. stāvā sāka veidoties Bulānas vēstures muzejs ar mājamatniecības lietu kolekciju.

Kāda veca gadsimta sākumu pieredzējusi ēka, 17 bērni, 5 skolotājas (neskaitot mani) un direktore. Četras skolotājas bija latvietes, tomēr visas stundas un pasākumi līdz šim bija notikuši krievu valodā. Par to nebrīnījos, jo pašas skolotājas latviešu valodu zināja tikai sarunvalodas Bulānas varianta līmenī.

Skolas kolektīvā es tiku uzņemts bez lielām ceremonijām, un stundās man piešķira pilnīgu brīvību. Bez latviešu valodas, kas katrai klasei bija trīsreiz nedēļā, mācīju arī fiziku un ķīmiju. Visiem bērniem vismaz viens no vecākiem bija latvietis, jo ciemā neviena īsta krievu ģimene nedzīvo. Tāpēc neviens nebēdāja par latviešu valodas uzņemšanu mācību plānos.

Tā kā neesmu profesionāls skolmeistars, bet ielaidos šai dēkā ar inženiera diplomu kabatā, tad, protams, biju nobijies. Vienīgais mierinājums grūtajos brīžos — ka neviens jēdzīgāks un prātīgāks kandidāts plašajā skolotāju saimē neatradās.

Bērni bija dažnedažādi, tāpat arī viņu latviešu valodas zināšanas. Vairāki nezināja latviski ne vārda, jo jauktajās ģimenēs runā tikai krieviski. Gandrīz neviens nepazina latiņu alfabētu. Ar to arī visās klasēs sāku savu darbu. Stundās lasījām, rakstījām un ļoti bieži ziņģējām, bet no gramatikas turējāmies tālu.

Vislabākā apmācība notika pēc stundām, kad bērni nāca ciemos, lai ietu rotaļās, paskatītos latviešu multenes vai tāpat vien padzīvotos. Jau no paša sākuma tā iegājās, ka pie manis runājām latviski. Bērni to pieņēma un tīri labi visu saprata. Mācību process bija abpusējs. Ja es teicu Vaļeram: «Pakar

Latviešu skolotājiem ierādītā māja. Arnis Heidemanis un Juris Zalāns kopā ar Droņu Fedjuku. Māja ir blakus skolai un pēc izskata tāda pati kā pārējās ciema mājas, vienīgi saimniecības ēkas mūsu misionāriem stāvēja neizmantotas.

Par kartupeļiem, malku u. tml. skolotājiem nebija jārūpējas. To visu piešķīra «ciems». Ļoti bieži viņi saņēma arī atsevišķu ciema iedzīvotāju ēdamas veltes — gan gaļu, gan pienu.

mēteli!» — tad Vaļera man aizrādīja: «Kas tas par mēteli? Tas jau mantelis!»

Tā Bulānas skolā pirmo reizi pēc 1937. gada atkal atsākās latviešu valodas mācīšanās.

Iesākumā vēlēšanos mācīties izteica turpat vai visi ciema iedzīvotāji. Lai tik verot vaļā vakarskolu, nākšot gan jauni, gan veci. Kad vakarskola tika atvērta, tad nācēju skaits krietni saruka, jo daudziem laiku prasīja saimniecība, lopi un bērni, kas bija jāapkopj. Vairākas vecmāmiņas pārstāvēja arī ciema vecāko paaudzi, bet drīz vien aizbildinājās ar tumsu, tālo ceļu līdz skolai un savu labo slavu. Ko ļaudis teikšot, ja vecie naktīs sākšot dauzīties apkārt? Beigu beigās vakarskola pēc pāris mēnešiem beidza savu darbību, bet šo to jauku mēs tomēr paguvām noskaidrot. Reiz, kad es stāstīju, ka «vot» vietā vajadzētu lietot «lūk», kāds atminējās, ka pirms «vot» ir bijis «āre». Tas izrādījās variants, kas apmierināja abas puses.

Bulāna gadu gaitā bija piedzīvojusi gan komūnu, gan kolhozu laikus un beidzot kļuvusi par atpalikuša sovhoza atpalikušu iecirkni, pat bez kārtīga ceļa. Tāpēc ārpasaule par sevi atgādināja reti. Pirmo reizi tas notika par godu Oktobra lielā apvērsuma svinībām, kad atbrauca sovhoza partijas sekretārs, lai teiktu runu. Izskatījās jauki, jo virs viņa galvas atradās Latvijas ģerbonis, palicis vēl no pērnajiem Jāņiem, pa labi Aspazijas, bet pa kreisi Blaumaņa ģīmetne. Oktobra panākumus simbolizēja ciema labākās telpas, kas vēl atlikušas pēc padomju varas darbības, — simtgadīga baznīcas ēka. Pēc «partsekretāriskās» runas, kas, par laimi, bija īsa (atbilstoši

Marianna Lindenberga un Iveta Blanka Rīgas lidostā pēc vasaras nometnes Latvijā.

Tomaņu Irīnas skaidrās acis skatās taisni dvēselē.

ciema nozīmīgumam), tika pieteiktas krievu tautasdziesmas. Sievu ansamblītis no kaimiņciema uzdziedāja par brašiem traktoristiem un varonīgiem komandieriem.

Šādā programmā sakoncentrēti visi kultūras labumi, ko pāris reižu gadā ciemā iespējams baudīt, protams, ja neskaita kino, diskotēkas un pēdējā laikā arī video.

Pienāca 18. novembris, kas ciemā, protams, neizraisīja nekādas emocijas, jo neviens pat nebija dzirdējis par šādu datumu. Nolēmu, ka nu ir īstais brīdis, lai organizētu izskaidrojošu apgaismības pasākumu ar pārrunām, diapozitīviem, video un dančiem. Diemžēl mani izkonkurēja pirts, jo šis svarīgais datums trāpījās tieši sestdienā. Nācās 18. novembri

Laimīgie, kuri saņēmuši mutes harmonikas.

pārcelt uz 19. novembri. Taču izmaiņas manā jaukajā plānā vēl nebeidzās, jo izrādījās, ka ar politiskām problēmām publiku aizraut nav iespējams. Tāpēc laiku pavadījām, mācoties vecos bulāniešu dančus un rotaļas.

Dodoties uz Sibīriju, atstājām Latviju kārtējā *Labvakara* gaidās. Tai laikā tas savā varā turēja gan sirdi, gan prātu. Kultūras fonds bija atradis iespēju nodot mūsu rīcībā videomagnetofonu, un reizēm mēs saņēmām kasetes ar Latvijas TV ierakstiem. Ar lielu sajūsmu demonstrējām visiem redzētgribošajiem bulāniešiem, mūsuprāt, labāko un pārsteigti konstatējām, ka, viņuprāt, *Labvakars* ir stipri garlaicīgs raidījums. Reiz vēlu vakarā pie durvīm sparīgi klaudzināja. Izrādījās, ka puiši atnākuši paskatities video. Es jau nopriecājos par šādu atsaucību, taču izrādījās, ka jaunekļu vēlmes ir ļoti konkrētas. Tika pieprasīta vakara programma vīriešiem. Sāku aizbildināties, ka meitenes, turklāt vēl bez drēbēm, man šoreiz tiešām nav atsūtītas. Neviens nenoticēja. Visiem bija pilnīgi skaidrs, ka pašu labāko es vienkārši viņiem nenovēlu. Šoreiz situāciju glāba vecais labais *Labvakars*, jo tajā, cerot uz auditorijas palielināšanos armijā, bija ievietots pāris minūšu garš sižets, kas apmierināja arī manu prasīgo publiku. Fragmentiņu mēs vairākkārt noskatījāmies no sākuma līdz beigām un no beigām līdz sākumam, tad draudzīgi šķīrāmies.

Ķerdamies pie atlūzušā zara atpakaļatgūšanas Latvijai, es konstatēju, ka neviens sajūsmā mirdzošām acīm manu pareizo patiesību netver. Dažs klausījās pat visai neuzticīgi, jo cits viedoklis jau bija priekšā,

ne tik vienkārši maināms. Nospriedu, ka jādara otrādi — pašam jāieklausās un šis tas jāpamācās. No politiskā komentētāja lomas nevarēju tikt vaļā. Jaktnieks Riekstiņu Vilis uz manu politikas dzīšanu raudzījās skeptiski. Jau pirms pāris gadiem esot atbraucis jauniešu bariņš, aicinājis cieminiekus visu pamest un atgriezties Latvijā. Tikai kā var atgriezties, ja visi šepat vien dzimuši? «Te ir mūsu dzimtene,» — tā ir patiesība, ko dedzīgie mājupaicinātāji nekādi nebija varējuši saprast, tāpēc turpmāko laiku ciemā pavadījuši, jautri atpūzdamies pie upes un sludinādami par Latvijas nesalīdzināmi augstāko kultūras līmeni.

To, ka Latvijā krievu drīz vien būs vairāk nekā latviešu, bulānieši zināja. Riekstiņš — arī to, kāpēc tā ir. Gluži vienkārši — latviešiem neesot vīriešu, jo kārtīgu vīru ģimenēs šādā situācijā būtu vismaz trīs, ja ne septiņi vai astoņi bērni. Jutos satriekts. Atbraukt šādu gabalu, lai izdzirdētu apnikušu banalitāti! Mēs taču gribam būt Eiropā — un kur nu tik cienījamā vietā ar bērnu varzu (bet viņam jau to nesaprast)! Par ģimenes uzturēšanas grūtībām mans sarunu biedrs tikai pasmējās. Viņam ir pamats to darīt, jo katru gadu oktobrī Riekstiņš dodas uz jakti. Tas nozīmē trīs mēnešus dzīvot taigā pilnīgi vienam suņu un šautenes sabiedrībā. Sieva un bērni mājās gaida Jauno gadu, jo ap šo laiku jaktnieks parasti nāk ārā, līdzi nesdams sabuļu ādas.

Vilis jautā par Jāņiem Latvijā. Viņš atminas, ka Bulānā augsti kungi vēlējušies Jāņus aizliegt. Dzinuši ciemu strādāt. Viņi uzbraukuši kalnā, iemetuši pa

Stundā Ciņu Igors, Kalniņu Ļena, Leimaņu Alliņa. Pēdējā solā vēro un klausās skolotāja Tamāra Salahova, kurai pašai bērnībā vajadzēja pašmācības ceļā mācīties latviski lasīt.

1989. gada rudenī Arnis pāris reižu nedēļā sasauca bērnus, un visi gāja rotaļās. Oktobris bija tik silts un saulains, ka vienmēr varēja iet ārā. Mīļākā rotaļa «Pēdējais pāris šķirās» katru reizi tika pieprasīta, tikai visi bērni konsekventi sauca bulānisko «pēdīgais pāris šķirās».

Starpbrīdis. Vismaz tas jāizmanto pilnvērtīgi!

Skolas sarīkojumā Tomaņu Irīna, Kovtunu Fedja un Vaņa, Kalniņu Ļena, Leimaņu Alliņa, Vasiļjevu Nataša.

stopiņam un gulējuši nost to dienu. Kungi izmocījušies vienu gadu, otru, tad atlaidušies. Lai lustējoties. Vai tiesa, ka Latvijā tomēr Jāņi bijuši aizliegti? Murminu, ka varbūt tā bija, bet mēs, protams, nepaļāvāmies. Sirdīs. Nu ko tik senas, jau piemirstas lietas cilāt?

Nekādi nevaru saprast — kas viņiem ir Latvija? Bulānietes neatbild, tikai ziņģē vienu ziņģi pēc otras. Vaicāju: «Vai jums ziņģes vien, vai ir arī dziesmas?»

«Dziesmas, Juri, ir Dieva dziesmas. Visas citas mums ir ziņģes. Pienāks Ziemassvētki, tad arī dziesmas dziedāsim,» paskaidro un ziņģē tālāk. Dziedāj' tautu tīrumā. Uz akmeņa stāvēdam'. Misionārs no Latvijas tikmēr stāv un brīnās, elpu aizturējis. Maziņš biju, neredzēju. Robim acīs asaras. Tā ir viņa mīļākā dziesma. Stāsti manim, Daugaviņa. Ko tad Daugaviņa šeit var pastāstīt? Tā nav pastāstījusi ne par brīvības cīņām tās krastos, ne arī par brīvo republiku. Tomēr sievas, kuras nekad nav stāvējušas Daugavas krastos, zina visu būtiskāko. Tikai ne jau vārdiem to var pateikt. Mums visiem kopīgā Upe tek ārpus vēstures stāstiem. Tā rāmi plūdīs kopā ar mums,

kamēr vien mēs būsim, pēc tam to neviens vairs neatradīs. Tas ir viss, kas jāzina. Vēl vienīgi var iemācīties kādu danci. Varbūt elenderi. Vai Latvijā tāds ir? Muzikanta gan vairs nav neviena. «Agrāk garmoņa spēlēja pa latviski. Kā sāka, aš lampa dziest nost.» Šoreiz iztiekam tāpat. Balsī sen nav ziņģēts. Un ko par dancošanu runāt, kad gadu desmits jau aiz muguras. Nu šovakar jau var, ja tie skolotāji tik ļoti grib visu iemācīties. Citu nav, kam mācīt. Bērni un mazbērni aizklīduši pasaulē, bet atlikušos jauniešus interesē tikai diskotēkas. Ciems ir apklusis. Agrāk, tad gan.

Agrāk! Cik bieži dzirdu šo vārdu. Kāpēc neatbraucāt agrāk? Jā, arī Bulāna piedzīvoja savu Zelta laikmetu, bet tas bija agrāk. Visvecākie vēl atmin viensētnieku laikus, kad viss noticis kā Latvijā. «Katram saimniekam bija savs ceļa gabaliņš jāiztaisa. Grāvītis smuki jāizrok. Kalnā strādāja veči, un katrs savu avotiņu tīrīja.» Līdz 1937. gadam bija latviešu skola. 1937. gads ir pēdējā robeža. Pēc tam represijas, no kurām nepaglābās gandrīz neviens no vīriem. Pēc pāris gadiem karš, kurā palika daudzi tautas ienaidnieku dēli. Tālāk pēckara gadi, trūkums, vergu darbs, kurā vienīgais atalgojums ir atļauja palikt dzīvam.

Tagad jau atkal ir labāk. «Uz ziemu nokauj divas cūciņas. Pietiek ziemai. Vistiņas savas, pieniņš, olas savas, krējums, sviests tāpat. Viss jau priši galvenais. Šodien es grib, es aiziet strādāt, grib, es piedzeros un noguļu visu dienu. Tāpat tās stundas pieraksta. Būtu tikai veselība.»

Nu varētu dzīvot. Tikai jaunie vairs negrib strādāt. Negrib arī ziņģēt. Mantojums paliks nesaņemts, nevienam nevajadzīgs. Paaudze, kas pārcieta mums neiedomājamas šausmas, savu garīgo pasauli bērnos turpināt vairs nespēja.

Kaut ko pārmantot var caur baznīcu, skolu, ģimeni, darbu. Baznīcu iznīcināja vispirms. Pēc tam pienāca kārta latviešu skolai. Ģimene cīnījās par kailo dzīvību. Tēvus un vīrus vienkārši savāca un nošāva. Darbs kļuva par verdzību. Ķēde pārtrūka.

LATVISKI IGAUNISKA KRIEVU ĢIMENE

«No kurienes nākuši jūsu vecāki?»

«Vai nu no Kurzemes, vai arī no Liepājas,» tā man stāsta kāda veca sieva. Tante mūždien esot pieminējusi abas šīs vietas. Kura ir īstā, to vairs pateikt nevarot. Mana sarunu biedrene tā arī neredzēs ne Kurzemi, ne Liepāju. Gribētos gan pirms nāves redzēt Latviju, tomēr svarīgāk liekas nomirt tepat dzimtenē, kur gaida Lielie bērzi (tā bulānieši dēvē savu kapsētu).

Blakus latviešu Lejas Bulānai atrodas igauņu ciems Augšbulāna. Latviešu zeļļi meitās dodas pie igauņiem. Rezultātā itin bieži rodas ģimenes, kur viens no vecākiem ir latvietis, bet otrs — igaunis. Toties var gadīties, ka bērni papildinās krievu tautas rindas, jo tautību «krieviski runājošs padomju cilvēks» vēl

nekur nefiksē. Ir gan krieviem labi, par savu nākotni nav jāuztraucas.

Neparasts iznākums vērojams arī tad, kad bulāniešu jaunava pamet savu dzimteni Sibīrijā, lai dotos uz tēvzemi Latvijā. Vai atbraukusi viņa apprecēsies ar stalto latvju tēvadēlu, kumeliņa skrējējiņu? Izredzes ir diezgan vājas, jo nez vai kāda vīramāte paciestu, ka vedekla runā vēl sliktākā latviešu valodā nekā viņas dēls. Parasti jaunu saimnieci iegūst krievu, baltkrievu vai vēl kāda cita ģimene. Galu galā var sanākt, ka tieši šeit Sibīrijas latvietis zaudē visu savu latviskumu.

Bulāniešu izdzīvošanas iespējas ir visai bēdīgas gan tālumā, gan arī pie mums. Jebkurā gadījumā viņiem būs jāatsakās no savas identitātes, jo viņi ir tik īpaši, ka iederas vienā vienīgā vietā — savā ciemā. Ar mājās aicināšanu es tādēļ uzmanījos, jo nevaru uzņemties atbildību līdz pamatiem izmainīt cilvēku likteni, nedodot nekādas garantijas. Latvija neko negarantē ne materiālā, ne juridiskā, ne tikumiskā ziņā.

Par materiālajiem labumiem nav nemaz ko runāt, jo pats taču redzu, kā, dziļā trūkumā ieslīguši, pastaliņās vien pacietīgi cināmies par brīvību. Pilnīgi iespējams, ka neatradīsies nauda, lai nākamgad uz Sibīriju nosūtītu skolotājus. Citas vajadzības neminēšu. Labāk parunāsim par tikumiem. Mums visiem ir skaidrs, ka jebkuram latvietim īstās mājas var būt vienīgi Latvijā. Tikai nezin kāpēc dažreiz pat latgaliešiem jādzird nievājoši vārdi. Tāpēc nav ko brīnīties, ja reizēm austrumu latvieši neiztur un aizmūk atpakaļ, bet dažkārt saplūst ar krieviski runājošo padomju tautas daļu Latvijā.

Es domāju, ka ir pilnīgi normāli, ja ceturtās paaudzes svešuma zeltene neierodas Nīcas tērpā, zīļu vainadziņam margojot, bet valodai svešāda pieskaņa. Vienam otram tas tomēr ir milzīgs pārsteigums. Tad gluži neviļus un negribēti var izsprukt attieksme: «Ko tu šeit meklē, ja neesi tāds kā es?» Nezinu, ar ko tas izskaidrojams, bet pret Rietumu tautiešiem šādi mājieni neparādās.

Ko īsti ar šiem Austrumu radiem iesākt? Nu jau drīz būs 20 gadi pagājuši, kopš viņus atklāja Ingvars Leitis un Uldis Briedis leģendārajā braucienā pāri padomijai. Septiņdesmito gadu beigās līdz Bulānai bija ticis tad vēl tikai topošais mācītājs Juris Rubenis. Līdz pat šai dienai ciemā klīst leģendas par to, kā viņš noturēts par amerikāņu spiegu un diversantu, kura uzdevums bijis noindēt ciema iedzīvotājus. Bulānu neapmeklēt nevarēja arī Vaira Strautniece un Andris Slapiņš. Andris pēdējo reizi tur filmēja pērnās vasaras nogalē. Visi šie apmeklējumi drīzāk līdzinājās atsevišķu cilvēku avantūrām nekā Latvijas interesei par tautiešiem. Tomēr nu jau otro gadu Austrumos darbojas skolotāji. Arī Baškīrijā un pie Omskas. Atliek cerēt, ka būs arī trešais un ceturtais gads. Protams, ja atradīsies piemēroti braucēji un drusku naudas. Pagaidām jāturpina iesāktais. Jāmeklē skolotāji. Jāmēģina vecajās kolonijās atjaunot luterāņu draudzes. Jāuzņem vasarās Latvijā Sibīrijas bērni. Jāstāsta par redzēto presē, TV un radio.

VAIRA STRAUTNIECE

MŪSU DARBU HRONIKA

Laiks	Krasnojarskas apg. Karatūzas rajona Lejas Bulānas ciems	Baškīrija Arhangeļskas rajons Arhlatviešu ciema pad.
1976	Uldis Briedis Ingvars Leitis	Uldis Briedis Ingvars Leitis
1977	Andris Slapiņš Vaira Strautniece	
1982	Juris Rubenis	
1983		Vaira Strautniece Anda Goldšteina
1984	Helga Lasmane	
1985		Latvijas Zinātņu akadēmijas kompleksa zin. ekspedīcija un Vaira Strautniece, latviešu dokum. filmu progr.
1986		Valmieras stikla šķiedras rūpn. folkl. ans. «DAINA», vad. Inta Indriksone un Vaira Strautniece
1987	Helga Lasmane	
1988		Arhlatviešu ciema sievu folkloras ans. «ATBALSS» piedalās «BALTICA 88»
1989	Saldus raj. k-za «DRUVA» pašdarb. teātris Balvu Tautas teātris	

Andris Slapiņš un Vaira Strautniece. Sākot ar 1979. gadu, daudzi iepazina Lejas Bulānu tepat Latvijā, skatoties viņu uzņemto dokumentālo 16 mm kinofilmu «Nakts pirms dziesmas».

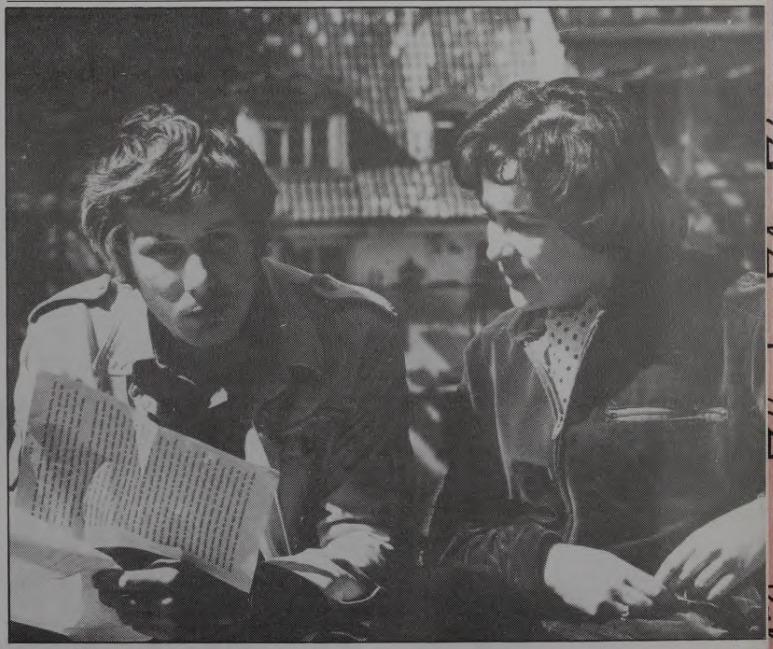

Ingvars Leitis un Uldis Briedis, mūsu pirmgājēji.

Laiks	Krasnojarskas apg. Karatūzas rajona Lejas Bulānas ciems	Baškīrija Arhangeļskas rajons Arhlatviešu ciema pad.
LATVISKAS IZGLĪTĪBAS MISIJAS IZVEIDOŠANĀS Darba koordinatore — Vaira Strautniece Latvijas Kultūras fonda un Latvijas Izglītības ministrijas finansiāls un metodisks atbalsts		
1989./90. māc. gads	Uz Lejas Bulānas skolu strādāt aizbrauc Juris Zalāns, Arnis Heidemanis	Uz Arhlatviešu ciema vidusskolu aizbrauc strādāt Lilita Pope, Elita Ūdre
	Pēteris Pildiņš Latvijas Universitātes deju folkloras ans. «DANDARI», vad. Ernests Spičs	Miks Zvirbulis, Bruno Aščuks, Dace Bormane, Daina Sondore ar latviešu filmu progr.
Ziemas-svētki	Ieva Gundare, Oskars Zalāns ar «Daiļrades» un «Laimas» ziedotajām dāvanām	TV raid. «LABVAKAR» filmēš. grupa: Inga Ūtena un Mārtiņš Jurjāns
	TV bērnu raid. «Ū-ū!» filmēš. grupa	Prāvests Jānis Priednieks (dievkalp. ar sakram., bēres) Meiteņu vok. ans. «Zvaniņi», vad. Irēna Apine R/a «Daiļrade» pārst. Mārīte Vaļiniece

Laiks	Krasnojarskas apg. Karatūzas rajona Lejas Bulānas ciems	Baškīrija Arhangeļskas rajons Arhlatviešu ciema pad.
Liel-dienas	Teol. fak. stud. Aida Prēdele, Normunds Kamergrauzis (dievkalp. ar sakram., kristības) Lauris Liepa Klāvs Kaminskis Uldis Cērps	Teol. fak. stud. Egons Rusanovs, Zilgme Eglite
Jūnijs	VASARAS NOMETNE OGRĒ latviešu bērniem no Sibīrijas un Baškīrijas (sponsoru apmaksāts ceļš un 3 nedēļu uzturēšanās Latvijā) KRISTĪBU DIEVKALPOJUMS LŪTERA draudzē Rīgā. Māc. N. Kamergrauzis krista Olgu un Natāliju Sovinas no Baškīrijas	
Augusts	Žanete Jugbārde Andris Slapiņš Normunds Deinats Jānis Eglītis	
1990./91. māc. gads	LATVISKAS IZGLĪTĪBAS MISIJAS DARBA 2. gads Darba koordinatore — V. Strautniece	
	Skolotājas Tamāra Heidemane, Jana Ruža Telefilmas «Rīga» filmēš. grupa, rež. Dzintra Geka	Skolotājas Dace Balode, Inese Grobiņa

Pirmie Latviskas izglītības misijas brīvprātīgie entuziasti, kuri pēc vairāk nekā 50 gadu pārtraukuma atjaunoja latviešu valodas mācīšanu Sibīrijas un Baškīrijas latviešu ciemu skolās: no kreisās Juris Zalāns, Lilita Pope, Elita Ūdre, Arnis Heidemanis 1989. gada 23. augustā.

Laiks	Krasnojarskas apg. Karatūzas rajona Lejas Bulānas ciems	Baškirija Arhangeļskas rajons Arhlatviešu ciema pad.
Ziemas-svētki	Teol. stud. Normunds Celmiņš un Arnis Heidemanis Andris Paparinskis Žanete Jugbārde	
1991. g. Liel-dienas	Teol. stud. Jānis Bitāns un Juris Zalāns Andris Paparinskis Žanete Jugbārde Atjaunota Lejas Bulānas ev. lut. draudze, diakone Pauline Cine	Teol. stud. Ilmārs Zvirgzds
Maijs	Helga Lasmane	Mazsalacas un Priekules baptistu draudžu brauciens pie Baškīrijas latviešiem, piedalās arī ev. lut. dr. locekļi: Ieva Vintere, Ilze Paparinska, Ligita Zandovska, Žanete Jugbārde
Jūnijs	VASARAS NOMETNE TURAIDĀ latviešu bērniem no Sibīrijas un Baškīrijas. Darbs arheoloģiskajos izrakumos, Bībeles stundas un dievkalpojumi Krimuldas un Rīgas Sv. Jāņa baznīcās	
		Baškīrijas latviešu sievu folkloras ans. «ATBALSS» piedalās «BALTICA 91»

Laiks	Krasnojarskas apg. Karatūzas rajona Lejas Bulānas ciems	Baškīrija Arhangeļskas rajons Arhlatviešu ciema pad.
Augusts	Zinātnieku eksped. Lejas Bulānas ciema kompleksai izpētei, sponsors — Latvijas Informācijas centrs, direktors — Nikolajs Baranovskis	
Sept.	LATVIJAS EV. LŪT. BAZNĪCA uzņem atjaunoto Lejas Bulānas draudzi savā aprūpē	
1991./92. māc. gads	LATVISKAS IZGLĪTĪBAS MISIJAS darba 3. gads Darba koordinatore — V. Strautniece	
	Skolotāja Ārija Prūse	Skolotāja Dace Balode
1991. g. Ziemas-svētki	Teol. fak. stud. Andris Paparinskis un Žanete Jugbārde	Ieva Vintere Ilze Paparinska
1992. g. Liel-dienas		Teol. fak. stud. Aija Zvirbule un Ieva Vintere Gundaris Loganovičs
	Atjaunota Arhlatviešu ciema ev. lut. augšāmcelšanās draudze, diakone — Anna Krastiņa	
		Teol. fak. stud. Aija Zvirbule un Anastasija Zvirbule, Ieva Vintere, Alla Bakuņina (Maskava) Zulfija Avzalova (Ufa), Iļšats Saļimgarajevs (Ufa), Šamils Siratzedinovs (Ufa)

Otrais mācību gads Latviskas izglītības misijā. No kreisās — Inese Grobiņa, Tamāra Heidemane, Dace Balode, Jana Ruža. 1. un 3. devās uz Baškīriju, 2. un 4. — uz Lejas Bulānu. 1990. gada septembris.

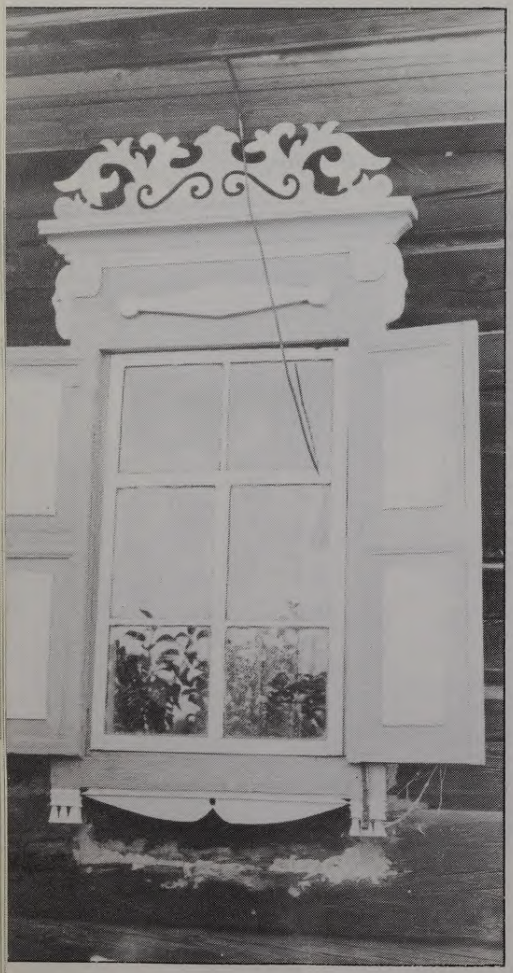

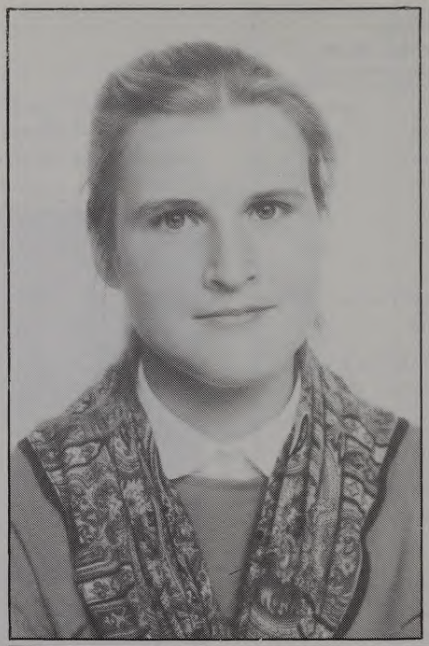

Baiba Kalniņa un Daiga Ivsiņa — latviešu valodas skolotājas no Latviskas izglītības misijas, kuras strādāja Omskas apgabala Rižkovas ciema vidusskolā.

Laiks	Krasnojarskas apg. Karatūzas rajona Lejas Bulānas ciems	Baškīrija Arhangeļskas rajons Arhlatviešu ciema pad.
Jūlijs	VASARAS NOMETNE MAZIRBĒ latviešu bērniem no Lejas Bulānas un Baškīrijas. Bībeles stundas, dievkalpojums Mazirbes baznīcā	
Oktobris		Teol. fak. studentes Aija Zvirbule, Andželika Zorina un Ieva Vintere, acu ārste Dina Kumpiņa
1992. g. Ziemas-svētki		Teol. fak. stud. Aija Zvirbule un Ieva Vintere
1992./93. māc. gads	Skolotāja Ārija Prūse līdz Ziemassvētkiem	Skolotāja Dace Balode
1993./94. māc. gads		Skolotāja Dace Balode
Laiks	Omskas apgabala Krutinkas raj. Rižkova	Omskas apgabala Taras rajona Augšbebri (Martjuševo)
1976	Uldis Briedis Ingvars Leitis	Uldis Briedis Ingvars Leitis
1985		Helga Lasmane

Laiks	Krasnojarskas apg. Karatūzas rajona Lejas Bulānas ciems	Baškīrija Arhangeļskas rajons Arhlatviešu ciema pad.
1989	Rīgas Politehn. inst. TDA «VEKTORS», vad. Uldis Šteins, un tautas mūz. ans. TV raid. «LABVAKAR» filmēš. grupa — Inga Ūtena un Māris Jurgensons	TV raid. «LABVAKAR» filmēš. grupa — Inga Ūtena un Māris Jurgensons Helga Lasmane
1990./91. māc. gads	LATVISKAS IZGLĪTĪBAS MISIJA Darba koordinatore — V. Strautniece	
	Skolotājas Baiba Kalniņa un Daiga Ivsiņa	
1990. g. Ziemas-svētki	Teol. stud. Jānis Šmits, Zane Blaumane, Gita Ivsiņa, Jānis Ivsiņš, Žanete Jugbārde, Aiga Pelane	
1991. g. Liel-dienas	Teol. stud. Jānis Šmits, Zane Blaumane Palīgmācītājs Jānis Ozoliņš un Indulis Banders Atjaunota RIŽKOVAS ev. lut. draudze, diakone — Marija Ignatoviča	

Sibīrijas un Baškīrijas latviešu bērni Rīgas Lutera baznīcā pēc dievkalpojuma kopā ar draudzes locekļiem un mācītāju Normundu Kamergrauzi 1990. gada jūlijā.

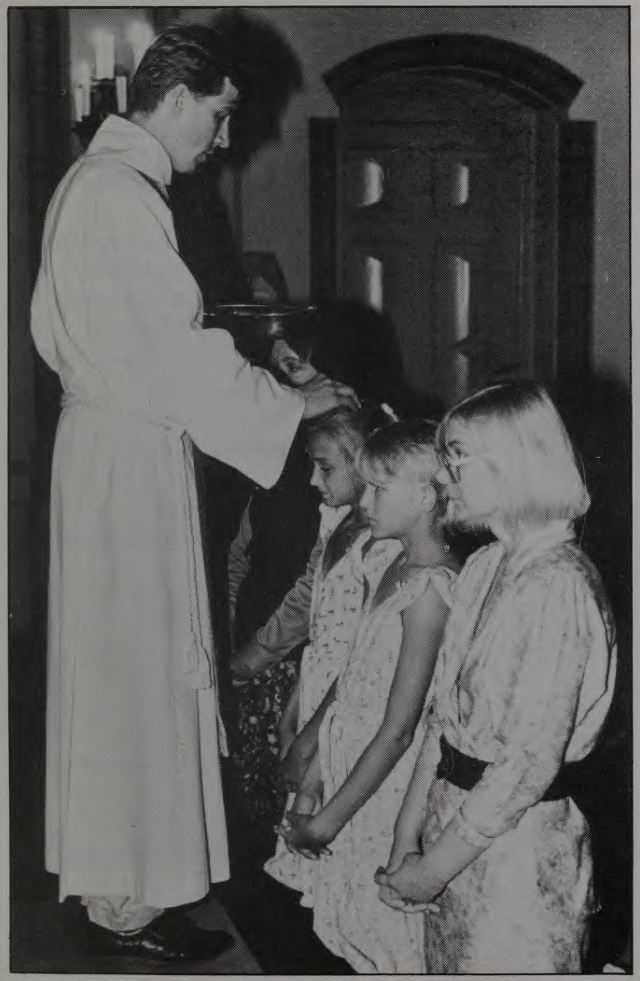

Augšbebru ciema bērni pie Rīgas Sv. Jāņa baznīcas. 1992. g. vasarā.

Mācītājs Normunds Kamergrauzis krista divas Baškīrijas latviešu meitenes — Olgu un Natāliju Sovinas.

1990. gada vasaras nometnes laikā — ekskursijā pa Rīgu.

Laiks	Krasnojarskas apg. Karatūzas rajona Lejas Bulānas ciems	Baškirija Arhangeļskas rajons Arhlatviešu ciema pad.
Jūlijs		Latviešu folkloras ans. no Augšbebriem piedalās «Baltica 91» VASARAS NOMETNĒ LATVIJĀ Mazirbē piedalās bērni no Augšbebriem
Sept.	LATVIJAS EV. LUT. BAZNĪCA uzņem savā aprūpē atjaunoto Rižkovas draudzi	
1991./92. māc. gads		Skolotāja Dace Dombrovska
1991. g. Ziemas-svētki	Teol. fak. stud. Jānis Šmits un Daiga Ivsiņa Indulis Banders	
1992./93. māc. gads		Skolotāja Dace Dombrovska
1993./94. māc. gads		Skolotāja Dace Dombrovska

Sibīrijas un Baškīrijas latviešu bērni kopā ar Latviskas izglītības misijas skolotājām vasaras nometnes atklāšanā Mazirbē. Daudzi bērni jūru redzēja pirmoreiz.

LEJAS BULĀNA -
LATVIEŠU CIEMS SIBĪRIJĀ

Redaktore *E. Tiltiņa*. Māksl. redaktore *M. Ališevska*
Tehn. redaktore *E. Vilka*. Korektore *Z. Seņkova*

Apgāds "Zvaigzne ABC", SIA. K. Valdemāra ielā 105. Rigā, LV-1013. Reģistr. nr. 2-1060.
Red. nr. H-234. Formāts 90x70/16. Datorsalikums - "Rubuls & Co", SIA. Valmieras tipogrāfija
SIA "Lapa", A. Upiša ielā 7, Valmierā, LV-4201. Pasūt. nr. 928.

LEJAS BULĀNAS DZIMTAS UN CIEMA PLĀNS

1. Leimaņi
2. Leimaņi
3. Ciņi
4. Leimaņi
5. Gūtmaņi
6. Vasiļjevi
7. Kalniņi
8. Kalniņi
9. Kalniņi
10. Iši
11. Kadaki
12. Kadaki
13. Kazāki
14. Meļķi
15. Runči
16. Artklēberi
17. Artklēberi
18. Brūderi
19. Putniņi
20. Būdas
    Treimaņi
21. Treimaņi
22. Gūtmaņi
23. Pooļi
24. Būdas
25. Reņķi
26. Melbārži
27. Melbārži
28. Melbārži
29. Zeinogi
30. Zeinogi
31. Vitneri
    Ciņi
32. Ciņi
    Gojeri
    Droņi
33. Ciņi
    Tobiasi
34. Blanki
35. Ciņi
36. Droņi
37. Timmas
    Ciņi
38. Vinki
    Timmas
39. Vinki
40. Foguļi
41. Foguļi
42. Brūderi
43. Brūderi
44. Šteinbergi
45. Kovtuni
46. Blanki
    Sedlinieki
47. Blumbergi
    Kalniņi
48. Inkovi
    Blumbergi
49. Blanki
50. Blanki
51. Blanki
52. Blanki
53. Tomaņi
54. Lindbergi
55. Vendes
56. Bogojevļenski
57. Vendes
58. Zaicevi
59. Zaicevi
60. Kalniņi
61. Kalniņi
62. Kalniņi
63. Kalniņi
64. Celmeri
65. Baznīca (klubs)
66. Bibliotēka
67. Bērnudārzs
68. Skola
69. Skolotāju nams
70. Kolhoza kantoris
71. Veikals
72. Ambulance

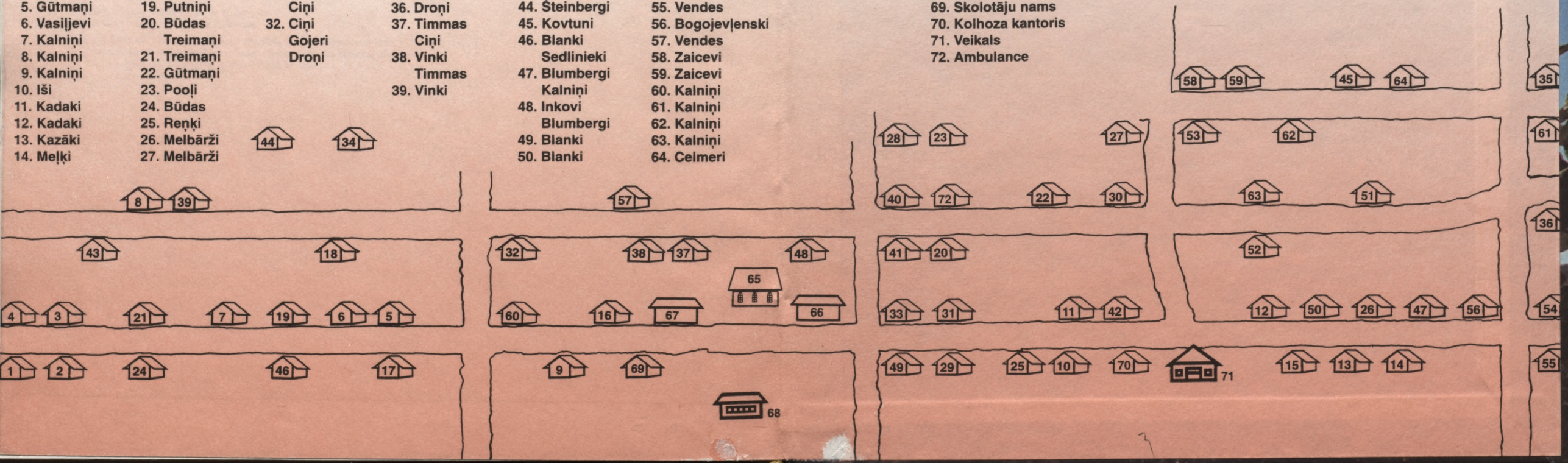

Kontroleksemplārs

Ls 3,-

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA
0304090989

95-2
L 48